

PRAHA — WASHINGTON — PRAHA

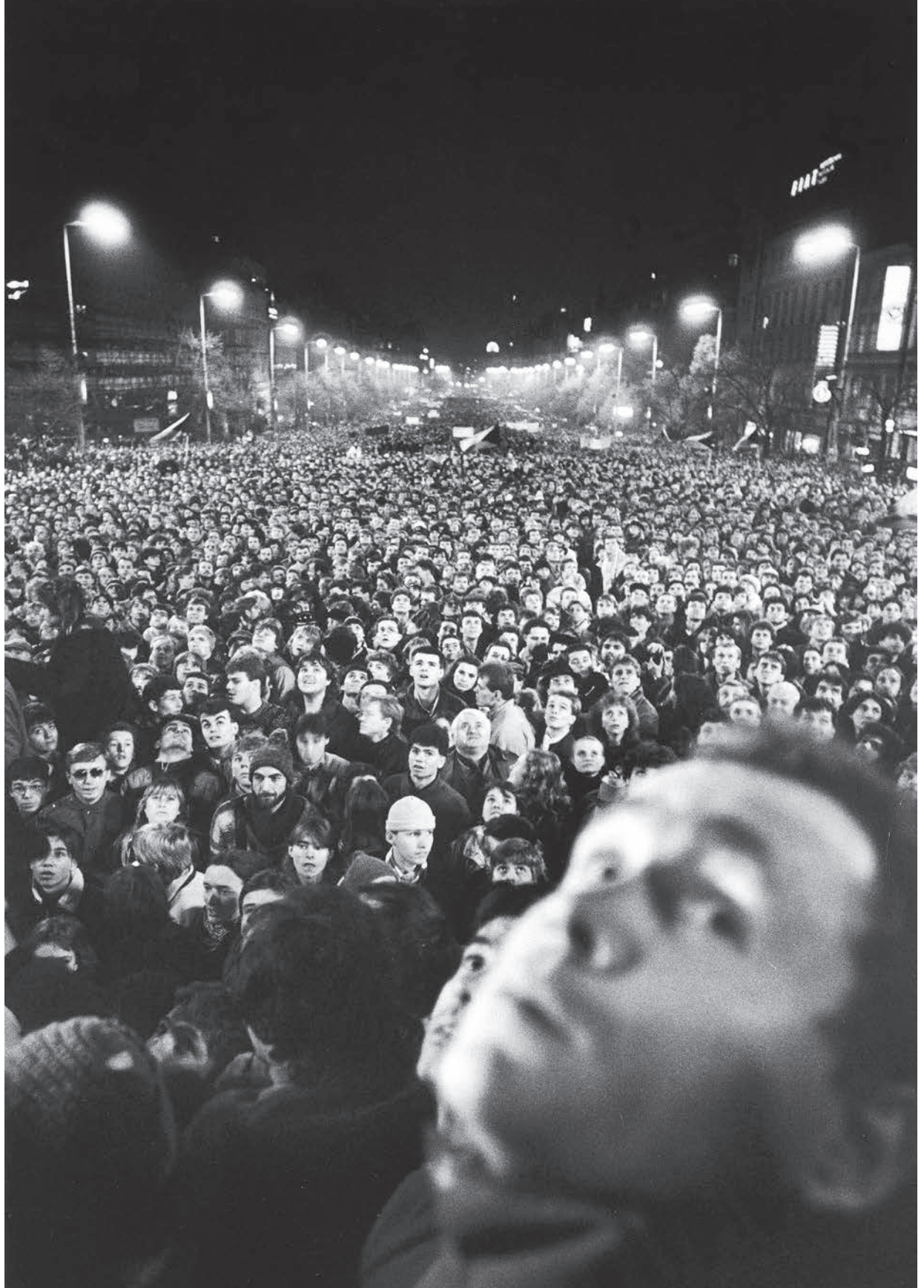
Depeše velvys anec vi USA v Československi
v listopadu a prosinci 1989

Václav Havel
knihovna library

Václav Havel

knihovna | library

praha-washington-praha

PRAHA — WASHINGTON — PRAHA

Depeše velvyslanectví USA v Československu
v listopadu a prosinci 1989

K vydání připravil Vilém Prečan

Knihovna Václava Havla
Praha 2004

Knihovna Václava Havla je nestátní institucí, jejímž základním posláním je prostřednictvím systematického zpřístupňování, archivace, studia a interpretace životního díla Václava Havla připomenout složitost zápasu za demokracii a svobodu v druhé polovině 20. století a současně iniciovat a stimulovat výzkumy, diskuse a setkání věnované studiu aktuálních problémů přechodu tzv. postkomunistických zemí v sociálně, ekonomicky a kulturně rozvinuté občanské společnosti.

Vydala Knihovna Václava Havla,
(www.vaclavhavel-library.org),
Praha 2004.
Sestavil, úvod a poznámky napsal Vilém Prečan.
Graficky upravil Jiří Karásek, Studio Marvil.
Sazba Studio Marvil.
Tisk Typodesign.

Knihovna Václava Havla, 2004
Photo © Pavel Štecha, 1989, 1990

ISBN 80-903518-0-8

Předmluva

Od šedesátých let pamatuji, že američtí velvyslanci v Praze měli vždy intenzivní zájem o opoziční hnutí, o svobodomyšlně uvažující lidi, nezávislé intelektuály, zajímali se o jejich práci a pokoušeli se jim pomoci, například zprostředkováním nabídek stipendií na amerických univerzitách. Tento zájem nikdy neměl povahu povýšenosti, velmocenského dohlížení či místodržitelství ani obchodu, kterým by si snad Spojené státy kupovaly proamerickou orientaci opozičních sil v naší zemi. Že o těchto kontaktech s námi psali hlášení je pochopitelné, vždy jsme to věděli a je to rutinní povinnost všech diplomatů na světě. Jsem šťasten, že Knihovna nesoucí mé jméno jako první svůj ediční počin vydává soubor zpráv, které v roce osmdesát devět, kdy byla v Praze velvyslankyní paní Shirley Temple-Blacková, odesílalo americké velvyslanectví svému ministerstvu. Velmi se těším na četbu těchto zpráv a pevně věřím, že si nad nimi budu vybavovat skutečný běh událostí a své vzpomínky budu moci s těmito zprávami srovnávat.

Praha, září 2004

Václav Havel

Úvod

Není obvyklé, aby byly prameny pocházející z diplomatické kuchyně publikovány tak záhy, jako je tomu v případě tohoto svazku. Stává se to jen tehdy, když mají vlády samy zájem zveřejnit takové prameny ve formě bílých, žlutých či jinak barevně zvaných knih, nebo jako sborníky publikované *ad hoc* s aktuálně politickým záměrem. Zásahu na tom, že se v tomto svazku publikovaný soubor pramenů dostal tak poměrně brzy do rukou nezávislé historiografie, má nevládní americká instituce s názvem, který nezasvěceným nic neříká, dokonce může být matoucí. Jde o Archiv národní bezpečnosti, *National Security Archive* (NSA), který si dal při svém vzniku jen zdánlivě skromný cíl – sbírat a publikovat dokumenty zpřístupněné (*declassified*) na základě zákona o právu na informace (*U.S. Freedom of Information Act*, FOIA).

Při jeho realizaci je víc než úspěšný. Kromě dalších projektů, z nichž jmenuji alespoň kubánskou krizi 1962 a aféru „Irangate“ z roku 1987, uvedl NSA v devadesátých letech do života dva spolu související velké mezinárodní badatelské projekty věnované velkým krizovým momentům v sovětském bloku (NDR 1953, Maďarsko 1956, Československo 1968, Polsko 1980/1981) a demokratickým převratům ve východní Evropě na konci osmdesátých let. Cílem bylo mobilizovat pramennou základnu včetně svědectví současníků a prezentovat výsledky široce založeného výzkumu odborné i širší zainteresované veřejnosti na sérii mezinárodních vědeckých konferencí v letech 1995–1999 a pak v rozsáhlých sbornících dokumentů, které postupně vycházejí. Tři takové konference se konaly v Československu, na dvou z nich měl editor čest se podílet jako jejich partnerský organizátor. První z nich měla za téma mezinárodní důsledky února 1948 v Československu, druhá, v říjnu 1999, měla téma Demokratická revoluce v Československu 1987–1989 – předpoklady, průběh a bezprostřední výsledky.

Pro konferenci z roku 1999 se Archivu národní bezpečnosti podařilo získat na základě zákona o právu na informace vybraný soubor telegramů odeslaných a přijatých v listopadu a v prosinci 1989 americkým velvyslanectvím v Praze. NSA požádal v roce 1997 ministerstvo zahraničních věcí USA o pražské telegramy označené klíčovými slovy PGOV (politická a vládní agenda), PREL (agenda politických vztahů) a PHUM (agenda lidských práv) Z velkého množství telegramů, které byly v průběhu oněch dvou měsíců z Prahy odeslány (celkem jich

bylo kolem dvou a půl tisíc), vznikl na základě tohoto požadavku soubor 150 telegramů, z nichž bylo NSA v září 1998 předáno 132 telegramů v rozsahu takřka 700 stran. V řadě označené při zpřístupňování (*declassification*) E 1–E 150 je osmnáct vakantních položek.

Kopie těchto 132 telegramů dal NSA k dispozici Československému dokumentačnímu středisku v Praze (ČSDS), které bylo v letech 1998–1999 jeho partnerem v mezinárodním projektu Glasnost ve východní Evropě a bývalém Sovětském svazu. Z těchto telegramů bylo 28 zařazeno do sborníku dokumentů, který byl ve dvou stech rozmnožených výtiscích určen účastníkům konference. (*The Democratic Revolution in Czechoslovakia: Its Preconditions, Course and Immediate Repercussions, 1987–9. Briefing Book for an International Conference: Prague, 14–16 October 1999. A Chronology of Events and A Compendium of Declassified Documents. Edited by Derek Paton and Vilém Prečan. Prague 1999. Dále jen Briefing Book 1999.*) Kopie telegramů zůstaly uloženy v archivní dokumentaci Československého dokumentačního střediska. Celý soubor byl tehdy nahrubo přeložen do češtiny jako podkladový studijní materiál. A to bylo vše.

Kromě zmíněného souboru „*Czechoslovak Cables*“ (jsou uloženy v NSA ve sbírce *End of the Cold War*, Box 3) bylo pro NSA zpřístupněno 12 telegramů ze září a října 1989 týkajících se ve své většině osudu východoněmeckých občanů, kteří se na podzim 1989 uchýlili jako žadatelé o azyl na pražské velvyslanectví Spolkové republiky Německo. Dva z nich jsou telegramy odeslané z Prahy, třetí je referát velvyslankyně Blackové o jejím rozhovoru s členem vedení KSČ, vedoucím tajemníkem městského výboru KSČ Miroslavem Štěpánem v říjnu 1989. Také kopie těchto telegramů dal tehdy NSA Československému dokumentačnímu středisku k dispozici.

Koncem července 2004 se správní rada nedlouho předtím založené Knihovny Václava Havla rozhodla vydat svazek telegramů Praha-Washington-Praha ze závěrečných měsíců roku 1989 jako svou první publikaci a prezentovat ji při svém vstupu na veřejnost v předvečer 15. výročí demokratického převratu roku 1989. Požádala mě, abych svazek připravil k vydání. Historikovi se tak neočekávaně nabídla skvělá příležitost vydat cenný soubor pramenů, který dosud zůstával stranou pozornosti odborné veřejnosti a neměl šanci být v dohledné době vydán v úplnosti. A co víc, vydat jej dvojjazyčně, v originální anglické verzi a v českém překladu. Byla to ovšem zároveň výzva a nesmírně obtížný úkol: připravit soubor za necelé tři měsíce k vydání tak, aby publikace dostála náročným kritériím odborného vydávání pramenů.

Jednání ve Washingtonu s generálním editorem série diplomatických dokumentů *Foreign Relations of the United States (FRUS)* v sekci pro veřejné záležitosti ministerstva zahraničních věcí USA přineslo v září 2004 poznatek, že zatím nebyly z tohoto období zpřístupněny žádné jiné dokumenty týkající se Československa v roce 1989 než ty, jejichž zpřístupnění inicioval NSA. To bylo

z jedné strany zklamání, protože editor doufal, že by mohl mít k dispozici vedle dalších telegramů i písemnosti československého referátu a příslušného oddělení či dokonce sekce ministerstva zahraničních věcí USA z té doby. Rutinní zpřístupňování písemností ministerstva zahraničních věcí USA však v současnosti dospělo na začátek éry prezidenta Jimmyho Cartera, tedy do roku 1977, a od roku 1997, kdy byly z podnětu NSA zpřístupněny výše uvedené telegramy, se nic nezměnilo. Na straně druhé mělo toto omezení svou kladnou stránku – zvyšovalo naději zvládnout úkol v daném časovém limitu. Tolik k historii vzniku tohoto svazku a k okolnostem zpřístupnění souboru, z něhož tu až na malý zlomek publikujeme vše v úplnosti. Seznam telegramů, který nebyly do tohoto svazku zařazeny, je uveden v příloze.

— Hodnota telegramů Praha-Washington-Praha jako jedinečného pramene

Soubor telegramů publikovaný v tomto svazku je pramen, který má mnohostrannou výpovědní hodnotu. Sama o sobě je to vzrušující četba, která nározně dokumentuje, jak není v dějinách nic dáno předem. Je to dobrý protilek proti zjednodušenému pohledu na minulost. Při líčení událostí „roku zázraků“ se totiž setkáváme s tím – jako ostatně při vnímání každého velkého převratu –, že ve zpětném pohledu (když už všichni vědí, jak to dopadlo) dnešnímu pozorovateli tehdejší dějinné faktory a souvislosti vytvářejí jakoby kauzální řetěz „zákonitého“, logicky zdánlivě jediné možného a údajně všemi vlastně očekávaného a předvídatelného vyústění. Nic není pravdě tak vzdálené jako takový výklad, nic není tak nespravedlivé vůči tehdejším současníkům, vůči jejich tápajícímu a riskantnímu hledání adekvátní reakce na situaci, v okamžicích společenských krizí vždy mimořádně nepřehlednou, plnou nebezpečí a hrozeb.

Tohoto hledání a tápaní nebylo ostatně ušetřeno ani samotné velvyslanectví, když stálo před otázkou, jak vysvětlit, proč se v Československu do 17. listopadu zdánlivě nebo skutečně nic nehýbe. O tom podává dobrý obraz několik depeší z první poloviny listopadu. S trochou ironie lze číst i apel velvyslankyně Blackové, když v depeši ze 7. listopadu (dokument 12) přesvědčovala prvního náměstka ministra zahraničních věcí, jaké škody americké politice vzniknou, bude-li zrušena dohodnutá návštěva Jana Fojtíka ve Spojených státech. O to větší respekt pak vyvolává pronikavý úsudek zrcadlící se v depeši z 18. listopadu, v prvním komentáři nazítří po brutálním napadení studentů na Národní třídě (dokument 32), v němž se zdůrazňuje, že jde o zlomovou událost, která mění celkový pohled na vyhlídky Jakešova režimu. Stejná ostrost úsudku se jeví v pohledu na rychlý vývoj Občanského fóra v předvoj československé pokojné revoluce, anebo v ocenění volby Václava Havla prezidentem jako završení první fáze této revoluce a důležitosti této volby jako symbolu a poselství, že změny jsou nezvratné.

O mnoha událostech, o nichž telegramy referují, zejména pak o některých interních jednáních, má dnes čtenář informace úplnější a přesnější, želbohu jen tehdy, umí-li česky. Jde o dvě dokumentární publikace: První z nich je kniha obsahující přepisy magnetofonových záznamů o jednáních zástupců Občanského fóra s partnery z druhé strany pomyslné barikády – s předsedou vlády Adamcem, s generálním tajemníkem KSČ Urbánkem a s představiteli armády – a o prvním kole kulatého stolu „rozhodujících politických sil“ 8. prosince 1989. (Vladimír Hanzel, *Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních*, Praha 1991.) Druhá obsahuje kromě dalších dokumentů přepisy magnetofonových záznamů o interních jednáních nejužších grémií Občanského fóra; knihu vydal před šesti lety Jiří Suk (*Občanské fórum, listopad – prosinec 1989, dokumenty*, Praha 1998). Přesto je při čtení zpráv amerického velvyslanectví zřejmé, kolik tu nalezneme poukazů a upozornění na události a souvislosti, které zatím zůstaly bez povšimnutí, nemluvě o vnitřním vývoji v mocenském centru a v aparátech KSČ. Právě četba amerických telegramů připomíná, že zde je velké bílé místo na mapě dosavadního studia dějin demokratického převratu v Československu.

Velká hodnota i půvab pohledu na československé události, který depeše nabízejí, je i v tom, že jsou tu tehdejší, z řetězu utržené dějiny nahlíženy cizinci, lidmi, kteří sice byli na místě událostí a měli s tímto prostředím tisícere vazby, ale přece jen jako lidé odjinud měli jiný úhel pohledu, viděli tak mnohé věci pronikavěji, a také je pojmenovávali jinak, než jak je vnímali čeští a slovenští současníci.

Cena tohoto pramene je dále v tom, že nám podává svědectví o všedním dnu zahraniční politiky Spojených států v zemi, jejíž politický režim se úporně vzpíral znamením doby a setrval, zcela jinak, než tomu bylo v Polsku, Maďarsku a dokonce i v NDR, na pozicích konfrontace s opozicí a vynořující se občanskou společností. Zejména se tu ozřejmuje úloha, jakou hrál v americké zahraniční politice vůči východní Evropě důraz na realizaci helsinských závazků ve věci lidských a občanských práv.

Telegramy umožňují i vhled do kuchyně a každodenní práce velvyslanectví. Je z nich možno vyčíst, jak rozsáhlou informační síť mělo a jak velký byl jeho potenciál při přípravě uceleného a rozsáhlého zpravodajství. Bylo by dobré dovědět se něco více o tom, jak fungovalo sbírání informací, zpracovávání denního tisku, rozhlasových a televizních zpráv, jak depeše vznikaly, kdo je koncipoval a kdo jim dával konečnou podobu. Kdyby tato publikace dala podnět k napsání svědectví tohoto druhu, byl by to dodatečný zisk a obohacení poznatků o sféře, o níž se můžeme jen domýšlet.

Ve zpravodajství jsou ovšem jisté mezery; nejcitelnější je to pro dny mezi 8. a 11. prosincem, kdy chybí podrobnější referáty o vrcholících jednáních, na nichž se dojednávalo složení vlády, kterou pak jmenoval prezident Husák před svým odstoupením. Také Husákův televizní projev na rozloučenou z 9. prosin-

ce není komentován ani slovem. Je to těžko vysvětlitelné, je-li k dispozici pouze výběr depeší. Právě v tomto časovém úseku nebyla zpřístupněna jedna depeše z původního souboru E 1–E 150, o němž je řeč výše, totiž E 103, která časově následovala po telegramu Prague 08589 ze 7. prosince (dokument 80).

Budiž však řečeno, že tváří tvář souboru telegramů historik není s to zdržet se obdivných slov o obrovské práci, která tu musela být den po dni, přesněji ve dne v noci, vynakládána, aby washingtonské ústředí dostávalo co nejrychleji maximum co nejúplnějších a nejpřesnějších informací potřebných k eventuální reakci na události, a také k artikulování každodenní zahraniční politiky. A to nemáme k dispozici zdaleka všechno, co se z Prahy do Washingtonu referovalo. Historik se může jen domýšlet, co je v dalších depeších, které dosud nebyly zpřístupněny – mimo jiné snad i informace o rozhovorech s pražskými kolegy amerických diplomatů z francouzského, britského a německého velvyslanectví, o jejich dojmech a poznacích –, a co všechno bude mít po ruce historik za deset patnáct let, až bude moci číst také záznamy z porad v odděleních washingtonského ministerstva. Možná bude překvapen rozsahem nových poznatků, ale možná taky zklamán, zjistí-li, že událostem v Praze nebyla věnována taková pozornost, jakou by si podle jeho názoru zasloužily či jak by si přál.

Nicméně je ze souboru depeší v tomto svazku implicitně i přímo zjevné, jak se krok za krokem, a jak rychle vzápětí po 10. prosinci, rodily nové česko-slovensko-americké vztahy na zcela nových základech; i jak se tu zúročovaly vztahy domácího disentu s americkými diplomaty v Praze, počínaje vznikem Charty 77 více než desetiletí před listopadem 1989. A to je další informační rozměr tohoto pramene i jeho nepochybná hodnota.

— Ediční metodologie

Nyní k metodě vydání dokumentů v tomto svazku. (Následující údaje se týkají především originální americké verze telegramů, ale v zásadě platí i pro českou překladovou verzi. Česká verze úvodu je širší o část týkající se problémů překladu.) Obecně budiž řečeno, že se editor snažil maximálně přiblížit praxi, kterou aplikuje diplomatická série *Foreign Relations of the United States (FRUS)*.

V příloze je možné si ověřit, jak vypadají telegramy v originále. Dešifrované výtisky telegramů určené k distribuci adresátům a příslušným složkám a pracovníkům ministerstva zahraničí či velvyslanectví byly vytištěny velkými písmeny, kapitálkami, bez jakékoli diakritiky, a to i u českých či slovenských jmen a názvů. Vedle toho se texty hemží zkratkami používanými v úřední řeči diplomatické sféry USA. Tyto předlohy musely být pro vydání přepsány (transkribovány) do normálního textu rozlišujícího velká a malá písmena; týkalo se to i zkratk, které musely být navíc dešifrovány.

Zde byl první, možná největší zdroj potíží a omylů, k jejichž vyloučení bylo zapotřebí opakovaných konzultací. Americký úzus psaní velkých písmen

u názvů institucí, úředních funkcí apod. se podstatně odlišuje nejen od britského, ale zejména od českého; navíc se také americký úzus modernizuje. Při práci na redigování textu jsme se s Derekem Patonem, který převzal úkol postarat se o přesnost transkripce anglického znění dokumentů a provedl také korekturu americké verze knihy, dohodli na pravidlech, která se nám zdála být logická. Někdy jsme ovšem ani při konzultaci s odborníky nedošli k jednoznačnému rozhodnutí.

Českého čtenáře editor upozorňuje, že složené názvy českých periodik, divadel, divadelních her, institucí se píše v jazyce originálu s velkými počátečními písmeny každého slova (Rude Pravo, Realisticke Divadlo) podle amerického úzu. V textu depeší se chybějící česká diakritika nikde nedoplňovala, zůstává „Dubcek“, „Stepan“, „Huscava“, aby byla zachována autenticita pramene; pouze jmenný rejstřík uvádí v závorce správnou podobu jmen s českou a slovenskou diakritikou. Tedy Dubcek (Dubček), Stepan (Štěpán), Havel, Vaclav (Václav) apod. V editorových poznámkách pod čarou se ovšem české a slovenské názvy a jména píše českým a slovenským pravopisem.

Záhlaví dokumentu je dílem editora. Obsahuje tyto údaje: Odesílatele a adresáta, místo a datum odeslání, přesný čas odeslání, stupeň utajení, číslo telegramu a stupeň naléhavosti distribuce, označení věci, jíž se telegram týká, a odkazy (reference) na radiotelegrafickou korespondenci v téže věci, pokud se uváděly. Všechny tyto údaje jsou přesně převzaty z dokumentu, kde jsou ovšem zakódovány úředně předepsaným způsobem. Jako časový údaj pro odeslání telegramu (hodina a minuta podle takzvaného Zulu, tj. greenwichského středního času) byl editorovi směrodatný údaj v prvním řádku nahoře, kde šesticiferné číslo označuje den v měsíci, hodinu a minutu. V textu telegramu se na řadě míst znovu opakují časové údaje, jež lze považovat za čas přijetí či vytištění telegramu u adresáta, příjematele telegramu. Ve většině případů to tak bezpochyby je, protože tento další časový údaj je o několik nebo i více minut pozdější než časový údaj v záhlaví. Nicméně asi u třetiny telegramů, které měl editor k dispozici, je čas přijetí o něco časnější než čas odesílatelský. Tento rozdíl je však zpravidla menší než jedna hodina. Důvod se nepodařilo zjistit, možná to bylo způsobeno nedostatkem technického zařízení při automatickém zaznamenávání času. Editor na tuto okolnost upozornil hvězdičkou za písmenem Z (Zulu), jež tedy znamená, že časový údaj v záhlaví telegramu je o něco vyšší než časový údaj, který lze považovat za dobu přijetí telegramu.

Stupeň utajení je v našem případě trojí: *Confidential* (Důvěrné), *Limited Official Use*, také ve zkratce LOU (ze všech možností, jež se pro překlad nabízely, se editor rozhodl pro formulku Pouze pro interní potřebu), a *Unclassified* (přeloženo Bez omezení). Stupeň naléhavosti vyřízení telegramu je v záhlaví originálu označen písmeny R (znamená „rutinní“, česky by se řeklo „normální“), P (*Priority*, česky Prioritní) a O. Stupeň naléhavosti P a O je pak ještě slovně zpřesněn za údajem o adresátovi, kde je uvedeno *Priority, Immediate* (Ihned)

nebo *Niact Immediate* (pro něž byl zvolen český ekvivalent Ihned i v noci). Z obou údajů je do záhlaví převzat údaj slovní. Chybí-li tento údaj, znamená to, že šlo o stupeň naléhavost „rutinní“.

Na originálu telegramu je kromě hlavního adresáta uvedena někdy i celá řada dalších adresátů, jimž se telegram posílal „pro informaci“; obvykle jsou to „*Eastern European Posts*“, tedy americké diplomatické mise v zemích východní Evropy, americké velvyslanectví v Bruselu nebo další instituce, jichž se obsah telegramu nějakým způsobem týkal. Všechny telegramy, které se jakkoli i vzdáleně dotýkaly lidských práv, jsou opatřeny pokynem, že je má ministerstvo postoupit Ericce Schlagerové (Erika Schlager) v Helsinské komisi amerického Kongresu. Tyto údaje o dalších adresátech se nepřetiskují.

V původních předlohách jsou také uvedeny zkratky klíčových slov agendy, které se telegram týkal. Podle těchto klíčových slov (zkratk) se telegramy ukládaly do databáze a byly tam (a jsou i dnes) podle těchto klíčových slov snadno vyhledatelné. Tyto zkratky klíčových slov (takzvané „*tags*“ katalogizačního systému) se rovněž nepřetiskují.

Vlastní text dokumentu je transkribován co nejpřesněji podle předlohy včetně členění na odstavce (a jejich číslování), interpunkce a zvýraznění textu (v originálu podtržení, v tomto svazku polotučně), uvozovek (používaných někdy nedůsledně: jednou „Most“, jindy Most). Zjevné tiskové chyby se opravují bez upozornění; tu a tam se to týká i interpunkce. (Technický stav kopií telegramů někdy ztěžoval rozlišování teček, čárek a středníků, takže při transkripci mohlo dojít výjimečně k omylu.) Zkratky všeho druhu se v americké verzi ponechávají tak, jak byly v předloze, a jejich smysl se vysvětluje v seznamu zkratk.

V souladu s pravidly při vydávání svazků FRUS jsou všechny doplňky, které editor pro lepší srozumitelnost učinil do textu, opatřeny hranatými závorkami. Omyly nebo nepřesnosti, pokud nevyžadují poznámku pod čarou, jsou opraveny v hranaté závorce údajem tištěným kurzívou. Místa, která byla při zpřístupňování takzvané vyříznuta (takový telegram má v záhlaví razítko „EXCISE“), tedy učiněna nečitelnými, jsou v transkripci vyznačena hranatou závorkou, v níž se kurzívou uvádí přibližný rozsah textu, který nebyl zpřístupněn (v našem případě se to týká čtyř dokumentů).

Poznámky pod čarou jsou dílem editora. Mají především usnadnit sledování vzájemné souvislosti mezi depešemi (odkazy na separátní telegramy nebo na referenční údaje). Takto se také upozorňuje na referenční telegramy, které nebyly zpřístupněny a nemohly být přetištěny, aby je čtenář marně nehledal v tomto svazku. Menší část poznámek pod čarou vysvětluje některé okolnosti, fakta, jmenné údaje a souvislosti v případech, kdy ten či onen dokument ještě nebyl zpřístupněn, nebo kde editor považoval za nezbytné upozornit na to, jak byla předmětná záležitost vyřešena v blízké budoucnosti, již mimo časový záběr svazku. V několika málo případech editor upozornil na faktický omyl

pisatele zprávy. Také v několika málo případech odkazuje poznámka na to, že úplný text dokumentu relevantního pro pochopení zprávy je k dispozici v zmíněném sborníku dokumentu pro pražskou konferenci v roce 1999, který je v poznámce citován jako *Briefing Book 1999*. Sborník je k dispozici v několika pražských vědeckých knihovnách, v knihovně NSA ve Washingtonu D.C., a od února 2005 bude kompletně k dispozici na internetových stránkách pražského ČSDS (<http://www.csds.cz>).

Zásadně však editor věcnými poznámkami všeho druhu šetřil. Vycházel z úvahy, že cílem tohoto svazku je publikovat pramen, který má být studován a kriticky analyzován v kontextu celého komplexu pramenů, jež po sobě epocha zanechala. Bránil se tedy pokušení uvádět tvrzení v jednotlivých zprávách takzvaně na pravou míru, doplňovat chybějící údaje, odkazovat na literaturu a prameny, které jsou dnes k dispozici a v nichž je daná událost či souvislost podána přesněji či úplněji, než tomu mohlo být v tom či onom telegramu, a změnit tak edici jedinečného pramene na jakýsi hybridní útvar, příručku pochybné ceny. Takový postup by byl podle editora metodologicky chybný a neodpovídal by účelu, pro který se svazek publikuje.

Dokumenty jsou ve svazku uspořádány chronologicky podle data odeslání telegramu s přihlédnutím k pořadovému číslu telegramu v sérii, které má v případě pochybnosti přednost. To se týká tří telegramů – Prague 07753, Prague 07755, Prague 07756 (dokumenty 9–11), které byly sice komunikovány až 6. prosince 1989 a jsou takto datovány, z jejich obsahu a čísel však zcela nepochybně vyplývá, že byly koncipovány o měsíc dříve, nejpozději 7. listopadu. Na tuto skutečnost se upozorňuje špičatými závorkami (< >) u data v záhlaví a poznámkou pod čarou.

Editor rozdělil dokumenty do pěti kapitol, z nichž každé dal název a motto převzaté z telegramu příslušného oddílu. Učinil tak nikoli proto, aby čtenáři apriorně vnucoval interpretaci pramene, ale ve snaze pomoci mu lépe se v knize orientovat a povzbudit ho tváří v tvář textu, který se může zdát beznadějně dlouhý. (Na základě dlouholeté zkušenosti se editor řídí zásadou, že dlouhý text bez mezititulků je jako dlouhé putování bez hospod na cestě.)

— Problémy překladu telegramů do češtiny

Následující odstavce jsou určeny především českému čtenáři. Jde o to vysvětlit některé terminologické problémy a poskytnout v tomto směru vodítko, upozornit čtenáře na některé problémy české překladové verze pramene a informovat jej o tom, jakými zásadami se editor řídil při konečné redakci a revizi překladu. Postup při pořizování české verze byl následující. Jednotlivé texty přeložily Marcie Patonová, Veronika Hanušová a agentura Presto. První redakci směřující k sjednocení překladu a identifikaci problémových míst provedla Xenie Klepíková. Závěrečné redakce a revize překladu se ujal editor.

Nejdříve však dvě poznámky obecnější, jež se pokusí vysvětlit, proč jen velmi nerad pracuji s překladem cizojazyčných pramenů. První je zásadní, metodologická. Každý překlad je už do jisté míry interpretace; překladem může být a často bývá zkreslena autentická výpověď pramene. Historik, jehož práce začíná identifikací, ověřováním autenticity a hodnoty pramenů a jejich kritikou, se proto při citování cizojazyčného pramene v odborné literatuře vždy, pokud to je jen trochu možné, v konečné instanci odvolává na znění originálu. Sám proto už z toho důvodu považují překladové vydání pramene vždy za víceméně pomocné, orientační. Jistě, zůstávají-li cizojazyčné prameny nepřeložené, jejich použitelnost a přístupnost jsou omezené. Kombinace oboujazyčného vydání, originálu a překladu, je proto často nejlepším řešením. Překlad umožňuje orientaci, zjištění hodnoty a použitelnosti pramene v daném kontextu, a ostatní práce na jeho přesné interpretaci musí být už podnikána s originální verzí. V tomto směru jsem rád, že tento svazek je dvojjazyčný a že nebylo nutno zatížit český překlad desítkami nebo i stovkami poznámek, jež by upozorňovaly na problematická místa a citovaly pasáže předlohy tam, kde by mohlo dojít při překladu k posunu významu.

Druhá předběžná poznámka je postesknutí, že není dost odborně školených spolehlivých překladatelů, zvláště když jde o odbornou materii či novou oblast, kde se nemá překladatel oč opřít a ke kvalifikovanému překladu by vlastně bylo nezbytné nejdříve provést předběžný výzkum dané problematiky.

A nyní slíbené informace. Bylo už řečeno výše, že v textu telegramů se systematicky používalo mnoho zkratk, které bezpochyby usnadňovaly a urychlovaly podávání zpráv i práci s nimi. Bylo by pošetilé pokoušet se je v českém překladu nahradit zkratkami českými a nechat na čtenáři, aby luštil text se seznamem takových zkratk v ruce. Editor se rozhodl najít české ekvivalenty za pojmy a technické termíny, pro něž americký text používá zkratk. Nebylo to jednoduché, protože v tomto směru není žádný precedens, byla to volba s riziky omylu. Jistou oporou v tomto hledání byly konzultace s českými diplomaty.

To nejpodstatnější se týká sféry americké diplomacie a jejich institucí. Nejdříve k organizaci ministerstva zahraničních věcí USA (takto se důsledně překládá *Department of State*). Vedoucí pracovníci ministerstva byli *Secretary (of State)*, tj. ministr zahraničních věcí, *Deputy Secretary* (první náměstek ministra), několik *Under Secretaries* (náměstci ministra). V čele útvarů ministerstva, jež nesou označení *Bureau*, stáli vysocí úředníci, jejichž označení bylo *Assistant Secretary* (v běžné zkratce A/S). Po konzultaci s českými diplomaty znalými americké praxe jsem se přiklonil k překladovému ekvivalentu, který odpovídá české terminologii. *Bureau* se tedy překládá jako „sekce“ a v čele *Bureau* stojící *Assistant Secretary* je v tomto svazku označován jako její „vrchní ředitel“ (s přídávkem A/S v závorce, aby nedošlo k omylu).

V našem případě se setkáváme s agendou především dvou sekcí: Jednou z nich bylo *Bureau of European and Canadian Affairs (EUR)*, tedy sekce pro

Evropu a Kanadu, a *Bureau of Humanitarian Affairs* (HA), sekce pro humanitární záležitosti. Sekce se dále členily na útvary zvané *Office*, pro něž editor zvolil český ekvivalent „oddělení“. Sekce označovaná EUR měla tehdy deset oddělení (*Offices*), v jejich čele stáli ředitelé a jejich náměstci. Pod označením EUR/EEY je v našich telegramech třeba rozumět oddělení pro východoevropské a jugoslávské záležitosti, v čele s ředitelem a dvěma náměstkyněmi, jedním pro severní, druhým pro jižní skupinu zemí, jejichž agenda spadala do tohoto oddělení. Československou agendou se zabývala severní oblast tohoto regionu, byla v kompetenci náměstka ředitele Michaela Hornblowa (*Deputy Director for Northern Tier*); uvnitř oddělení pak byli referenti (*Desk Officers*) či referáty pro jednotlivé státy, v případě Československa to byl *Desk Officer* (překládá se referent) Cameron Munter.

Velvyslanectví mělo vedle velvyslance (*Ambassador, Chief of Mission*) zástupce velvyslance (*Deputy Chief of Mission*, ve zkratce DCM) a útvary, pro něž tu byl zvolen název sekce. Pro pracovníky velvyslanectví platí v americkém úzu označení *Officer*, pro které editor zvolil jednotné označení „pracovník“, vycházející z úvahy, že to byli většinou lidé s diplomatickým statutem, resp. protože patřili do kategorie vyšších úředníků. Překládá se tedy EmbOff (*Embassy Officer*) jako pracovník velvyslanectví, EconOff jako pracovník ekonomické sekce, Pol/EC *Chief* jako vedoucí policejní-ekonomické sekce. (Mimoходом, na pražském velvyslanectví USA byla tehdy agenda politická a ekonomická obhospodařována společnou politicko-ekonomickou sekcí.) *Counsellor* se překládá jako rada. (V případě pochybnosti je možno vyhledat si kdykoli originální verzi a po nahlédnutí do seznamu zkratk si údaj ověřit. Pro takové případy editor ponechával u českého překladového označení v řadě případů původní americkou zkratku, aby ověřování tohoto druhu usnadnil.)

Americké zpravodajství se nedržel nikterak přísně české terminologie. Tak se například místo KSČ (CPCZ) často uvádí jen *Party*; v překladu je někdy často nezbytné říci „komunistická strana“, což se činí většinou mlčky, protože není smysluplné dávat přidané adjektivum pokaždé do hranaté závorky. Předsednictvo ÚV KSČ se v americkém zpravodajství zásadně označovalo jako *Presidium* (předsednictvo); editor, pokud by mohlo dojít k problémům porozumění, doplňuje podle potřeby ÚV či ÚV KSČ, a ne vždy v hranaté závorce, aby se ubránil výtce z hnidopíštví.

Ani při uvádění funkcí činitele, o němž se referovalo, se ve zprávách jejich autoři přirozeně nedržel diplomatického protokolu či komunistické nomenklatury. Miroslav Štěpán byl většinou *Prague Party boss*, Miloš Jakeš *CPCZ leader*. Překlad se snaží takové označení respektovat, většinou s použitím pojmů jako „předák“, někdy podle souvislosti – „představitel“, „vedoucí činitel“. Použití pojmu „vůdce“ je češtině většinou cizí a zůstává stále vyhrazeno pro Adolfa Hitlera či Benita Mussoliniho, a snad ještě pro oblast skautingu. Editor nebyl s to přimět se k použití pojmu „lídř“, na to je jazykově příliš konzervativní.

Čtenáři jistě neujde (upozorňuje se na to jednou v poznámce pod čarou), že referující o „osmašedesátnících“ měli američtí autoři telegramů většinou na mysli někoho zcela jiného, než koho pod tímto označením rozumí dnešní současník. Jako osmašedesátníci byli označováni ti činitelé v KSC, kteří byli spojenci Sovětů při invazi a po ní (srv. dok. 55, odst. 2 a 3.). V dnešním pojetí referoval tehdy o osmašedesátnících jednoznačně jen jejich informátor Jaromír Sedlák (dokument 60).

A ještě jedna, už závěrečná poznámka k problému překladu. Editor se snažil o nesnadnou rovnováhu mezi dvěma protichůdnými požadavky. Šlo mu o to, aby text překladu byl co nejbližší dobovým československým reáliím a jazyku tehdejší doby, pokud to pravda neodporovalo požadavku zachování autenticity informace. (Proto je například ekvivalentem anglického *Prime Minister* v českém textu vždy „předseda vlády“, v roce 1989 nebyl pojem „premiér“ v Československu obvyklý.) Z toho důvodu se věnovala pozornost také ověřování původního znění citátů z českých textů a výroků domácích politiků. Jak známo, dvojím překladem dochází často k příliš velkému posunu významu. Bylo však nutno vyvarovat se nebezpečí, že se překlad příliš vzdálí od originálu a že nebude respektován druhý závažný požadavek.

Tím byla snaha, aby se překlad nepokoušel původní text „doplňovat“, aby nerozšiřoval zprávu o informace, které v ní nejsou. Šlo také o to stylem překladu neochudit depeše o jejich charakterickou dikci a pro ně typický způsob referování, nezatížit rozvláčným, slovesným způsobem vyjadřování texty, které byly psány zkratkovitě až heslovitě. Jistěže jsou texty telegramů všechno jiné než perly písemnictví. O to v nich však přece nešlo, cílem bylo referovat co nejvěrněji, podat co nejpřesnější, zbytečných slov zbavenou informaci. Navíc měly telegramy předepsanou formu, počínaje souhrnem na začátku, způsobem psaní poznámek a komentářů, důrazem na fakta. Komprimovaná dikce některých telegramů činí ovšem mnohá sdělení nejednoznačnými. V předloze jsou pak místa, která se doslova vzpírají překladu, který by nebyl zatížen interpretací, možná i chybnou. Připočteme-li k tomu všemu rozdíly ve struktuře a stylistice obou jazyků, angličtiny a češtiny, je zřejmé, že problémy s českou verzí pramene nebyly malé.

— Šest týdnů pokojné revoluce v Československu

Editor publikoval v uplynulých několika letech časopisecky i ve sbornících svůj celkový názor na nejdůležitější faktory, které sehrály rozhodující úlohu při úspěšném demokratickém převratu v Československu na sklonku roku 1989. Nyní, když se znovu intenzívně zabýval souborem amerických telegramů a přemýšlel, co nejpodstatnějšího vypovídají, dovoluje si poznamenat, že ho utvrdily v závěrech, k nimž došel před několika lety, když je v komplexu ostatních pramenů četl poprvé.

1. Československá cesta k demokratickému převratu se podstatně odlišovala od způsobu, jakým došlo k dojednané abdikaci komunistické strany na mocenský monopol v sousedním Polsku a Maďarsku, kde pokojný ráz revoluce určila dohoda mezi vedením komunistické strany a opozicí. Pro Československo byla charakteristická neutuchající konfrontace mezi komunistickým establishmentem a ohnisky občanské společnosti, z nichž se postupně vynořovala demokratická opozice. Odmítání nabídek k dialogu a požadavků na demokratickému systému, setrvání na politice nepřátelství vůči všem, kdo nebyli ochotni podřídit se diktátu komunistické strany, určovaly politiku vedení KSČ i poté, co v Polsku stanul v čele vlády představitel Solidarity a v Maďarsku došlo k dohodě o svobodných volbách a volném utváření politických stran, ba ještě v době po pádu berlínské zdi.

2. Ještě v polovině listopadu 1989 se málokdo v Československu odvážil předvídat, kdy společenský pohyb zasáhne širší vrstvy obyvatelstva tak, aby se v zemi vytvořila obdobná přelomová situace jako v Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice. Daleko více bylo skeptiků – starších i mladých, v disentu i mimo něj (také na americkém velvyslanectví) –, kteří měli dojem, že Češi a Slováci se nepohnou nikdy.

3. Teprve deset dnů následujících po 17. listopadu ukázalo, jak velký byl ve společnosti potenciál nespokojenosti a vůle ke změně a že byl dokonce daleko větší, než by si to dovolili odhadovat i největší optimisté. Češi a Slováci nebyli osvobozeni zvenčí, třebaže znovuzískali svobodu za těch nejpříznivějších mezinárodních okolností: zázrak svobody byl dílem sebeosvobození, v jehož procesu rozhodující úlohu sehrály struktury rychle se formující občanské společnosti, programově se orientující na pluralistickou parlamentní demokracii. První rozhodující okolností byly statisíce lidí v ulicích a na náměstích, kteří se otevřeně distancovali od režimu, jenž se neměl v zahraničí o koho opřít a na koho se spolehnout; přelomovou událostí byla vedle demonstrací generální stávkou 27. listopadu.

4. Druhou okolností, která rozhodla o úspěchu, byla schopnost spontánně se formujících představitelů veřejnosti – Občanského fóra a bratislavské Veřejnosti proti násilí – využít příhodné situace, stát se rozhodující politickou silou v zemi a zabezpečit nezvratnou demokratickou transformaci. Nejpozději do dvou týdnů po svém vzniku se Občanské fórum stalo nejdůležitější politickou silou v zemi. Ve dnech 5. až 7. prosince 1989 překročilo svůj Rubikon, když se rozhodlo výrazně se podílet na moci, vstoupit do jednání o složení federální vlády, prosadit, že vláda pod vedením Mariana Čalfy bude jmenovaná 10. prosince ve složení, jež vycházelo na prvním místě z předběžné dohody OF a VPN, a zasáhnout do jednání o obsazení úřadu prezidenta republiky. Toto rychlé zrání ochoty a vůle Občanského fóra podílet se na moci a z vlády, z parlamentu a z Hradu spolurozhodovat o transformaci systému, ne-li tuto transformaci rozhodujícím způsobem ovlivňovat či řídit, byl pro rychlý průběh demokratic-

kého převratu rozhodující a nelze jej ani dost docenit. Vynikne to zejména ve srovnání s vývojem v Německé demokratické republice.

5. Demokratický převrat v Československu byl tak jako všude jinde příběhem se zcela otevřeným koncem a s mnoha riziky. Vládnoucí režim nekapituloval naráz, ani se nevzdával bez zápasu. Po 17. listopadu neměl odvahu použít proti demonstrujícím masám, proti stávkujícím studentům ani proti Občanskému fóru ozbrojené násilí. Dřívější ochranná velmoc, Sovětský svaz, zaujala neutrální postoj a ponechala vývoj vnitřních záležitostí v Československa volné hře domácích sil; navíc dala zřejmě Moskva různými cestami interně najevo, že použití síly v zájmu udržení dosavadních mocenských poměrů nepovažuje za vhodné. V komunistické straně se však v průběhu oněch týdnů zformovala nová vedoucí garnitura, která spoléhala na manévrování a pokoušela se zachránit, co se dalo; ústupky a kompromisy byly úměrné tlaku, jemuž byli vystaveni. Jakešovo předsednictvo a pozdější další a další vysocí činitelé KSC byla hozeni přes palubu, aby se z komunistické strany uchovalo co nejvíc. Také Ladislav Adamec, který jako první pochopil, že musí začít jednat s těmi, kteří byli vyhlášeni jako „nepřátelé“, ustupoval před požadavky Občanského fóra jen z nezbytnosti, protože OF mělo za sebou ulice a náměstí. I jeho demise 7. prosince byla manévrem, vypočítaným na několik kroků dopředu. Ani po jmenování vlády národního porozumění se nově zformované vedení KSC nevzdávalo bez zápasu. Důkazem byl pokus prosadit volbu prezidenta ve všeobecných volbách a tak buď získat prezidentství pro Adamce, nebo alespoň ve volebním boji zpomalit či ohrozit stabilizaci rodících se demokratických poměrů.

6. Telegramy amerického velvyslanectví na několika místech hovoří o pokojné revoluci a takto začíná i závěrečný telegram publikovaného souboru. Editor se tohoto slova neostýchá a soudí, že američtí analytici na Malé Straně v Praze přesně pojmenovali zásadní dějinný přelom a obrat, jehož byli očividnými svědky.

Jestliže v revoluci nevidíme primárně prvek násilí jako způsob, jak prosadit systémové změny, ale právě onu základní změnu (transformaci) systému – v daném případě nahrazení komunistického systému demokracií, jakkoli ještě „postkomunistickou“, pak je pojem „revoluce“ zcela na místě. Jde ovšem o nový typ či model revoluce, což se ti, kdo byli účastníky a současníky této revoluce, i odborníci, hledající pro tuto změnu systému neadekvátnější pojmenování, pokoušejí naznačit vhodnými adjektivy či etiketami: odtud „refoluce“ (T. Garton Ash), revoluce „sametová“, „něžná“ či „pokojná“: její metodou nebylo násilí, ale pokojné demonstrace se zvoněním klíči, vyjednávání (za ideální cestu byl považován polský „kulatý stůl“); byla svým způsobem restaurativní, protože jejím programem nebyla ani „nová společnost“, ani „nový člověk“, nýbrž jakoby návrat k tomu, co tu už jednou – před komunismem – bylo.

Demokratická revoluce, jak o ní editor nejednou psal, se odlišovala od dřívějších, v nejednom ohledu obdobných historických procesů tím, že probíhala

v čase definitivní krize komunismu, postupujícího úpadku a prohlubující se agonie jak komunistického systému, tak jeho ideologie, jinými slovy za „totální krize všech struktur systému“ (Bronisław Geremek). Společenské, politické a morální klima ve střední Evropě druhé poloviny osmdesátých let bylo určováno elementární touhou po svobodě jako základní podmínce lidské existence. Šlo také o cosi tak nepostižitelného a přece tak významného, jako je lidská důstojnost, jak to lidé tehdy cítili, i když to většina již zapomněla.

Vilém Prečan

Poděkování

Tento svazek vznikl přičiněním mnoha lidí, jimž by editor rád jmenovitě poděkoval. Jsou to na prvním místě kolegové a přátelé z Archivu národní bezpečnosti ve Washingtonu: Tom Blanton, Catherine Nielsenová, Svetlana Savranskaja a Sue Bechtelová, jejichž úsilím byly telegramy uvolněny pro nezávislé bádání a předány do Prahy a kteří byli editorovi nápomocni při práci ve Washingtonu.

Generální editor FRUS pan Edward C. Keefer a jeho kolegyně paní Laurie West Van Hook, oba ze sekce pro veřejné záležitosti ministerstva zahraničních věcí (*Bureau of Public Affairs, United States Department of State*), poskytli cenné informace o organizaci ministerstva zahraničních věcí v roce 1989 a pro práci s telegramy a pomohli dešifrovat zkratky a doplnit jmenné údaje. Pracovníci velvyslanectví USA v Praze paní Wanda D. Kleinsmithová a pánové Kenneth M. Hillas a Robert R. Kiene pomohli radou a poskytli cenné zprostředkovací služby.

Paní Marie Lisová z Ústavu pro soudobé dějiny v Praze vynaložila velké úsilí při transkripci textů z originálních předloh depeší. Za péči o kontrolu americké verze, překlad úvodu a poznámek, za obstarání mnoha informací o amerických institucích a osobnostech americké diplomacie, jakož i za korekturu sazby americké verze je editor zavázán panu Dereku Patonovi. Paralelní korekturu rukopisu americké verze provedla mimořádně pozorně paní Thea Favalorová (New York University, Prague). Pan Vratislav Janda z českého velvyslanectví ve Washingtonu pomohl najít vhodné české názvy pro americkou terminologii. Paní Xenie Klepiková porovnávala, zda byly texty telegramů transkribovány v úplnosti, a kromě všeho ostatního, včetně práce na jmenném rejstříku, provedla první redakci překladů do češtiny. Za velikou a všestrannou pomoc při dokončování rukopisu, při pořizování rejstříku, ověřování citátů, jmen a dalších údajů editor děkuje svým nejbližším spolupracovníkům z Československého dokumentačního střediska paní Marii Šedivé, paní Kateřině Volkové a panu Radku Schovánkovi. Rukopis by nebyl hotov k sazbě bez velkého a obětavého pracovního nasazení pana Jana Zápotockého.

Všem a ještě dalším, na něž myslí v duchu a jimž vyjádří svou vděčnost osobně, editor vřele děkuje za pomoc, přispění a povzbuzení. To, že tento svazek vychází právě teď, je zásluha pana Václava Bartušky, který jako ředitel Knihovny Václava Havla po seznámení se s materiálem navrhl v létě tohoto roku správně

radě, aby KVH zahájila svou vydavatelskou činnost tímto titulem. On je také autorem myšlenky simultánního vydání originální a překladové verze.

Zcela upřímně editor zdůrazňuje, že zodpovědnost za všechny eventuální obsahové nedostatky svazku padá na jeho hlavu.

Praha 22. října 2004

Vilém Prečan

Seznam dokumentů

1. Prague 06366 Praha, 14. září 1989, 1520Z _____ 3
*Československá vláda hledá konzervativní spojence;
kritizuje svůj dosavadní vzor*
2. Prague 06870 Praha, 1. října 1989, 1529Z _____ 5
*Azylová situace na velvyslanectví SRN v Praze pokračuje
bez ohledu na víkendový exodus*
3. Bonn 32091 Bonn, 3. října 1989, 1631Z _____ 8
Rozhovor velvyslance s Adam-Schwaetzerovou
4. State 316170 Washington, 3. října 1989, 0128Z _____ 10
*Lidská práva na československý způsob: schůzka EUR/EEY
se zástupcem velvyslance Michovským 2. října 1989*
5. Prague 07303 Praha, 19. října 1989, 1541Z _____ 13
*První oficiální návštěva velvyslankyně Blackové u člena
předsednictva ÚV KSČ Miroslava Štěpána*
6. Prague 07670 Praha, 2. listopadu 1989, 1353Z _____ 18
Sovětský diplomat o Ševardnadzeho prohlášení o roce 1968
7. Prague 07731 Praha, 3. listopadu 1989, 1736Z _____ 22
Lidská práva v Československu – aktuální informace
8. Prague 07736 Praha, 4. listopadu 1989, 0916Z _____ 28
*Tisková konference československé vlády o demonstracích
28. října – jistá změna tónu*
9. Prague 07753 Praha, <6. prosince> 1989, 1617Z _____ 30
*Východní Němci, kterým bylo povoleno cestovat na Západ,
opustili velvyslanectví SRN*
10. Prague 07755 Praha, <6. prosince> 1989, 1619Z _____ 31
*Návštěvy vysokých československých představitelů v zahraničí
a zahraničních představitelů v Československu v říjnu 1989*
11. Prague 07756 Praha, <6. prosince> 1989, 1622Z _____ 33
Návrh stanov KSČ: totéž s malými obměnami – kosmetické změny

12.	Prague 07786	Praha, 7. listopadu 1989, 1414Z	35
	<i>Fojtíkova návštěva</i>		
13.	Prague 07822	Praha, 7. listopadu 1989, 1704Z	37
	<i>Proces se slovenským disidentem Jánem Čarnogurským odložen</i>		
14.	Prague 07824	Praha, 7. listopadu 1989, 1710Z	39
	<i>Odborník na zahraniční politiku ministerstva zahraničních věcí o Varšavské smlouvě a československém modelu reform</i>		
15.	Prague 07840	Praha, 8. listopadu 1989, 1411Z	43
	<i>Reakce československé vlády na společnou americko-sovětskou rezoluci o míru, bezpečnosti a mezinárodní spolupráci</i>		
16.	Prague 07892	Praha, 9. listopadu 1989, 1630Z	45
	<i>Po Československu kolují pověsti o změnách ve vedení KSČ</i>		
17.	State 362829	Washington, 10. listopadu 1989, 1116Z	48
	<i>Předpisy českého trestního zákona</i>		
18.	Prague 07941	Praha, 13. listopadu 1989, 1737Z*	49
	<i>Jakešova řeč na konferenci SSM – obhajoba vedoucího tajemníka MV KSČ v Praze Štěpána proti nařčení z korupce</i>		
19.	Prague 07942	Praha, 13. listopadu 1989, 1740Z*	51
	<i>Návštěva náměstka ředitele EUR/EEY v Praze 8.–10. listopadu</i>		
20.	Prague 07970	Praha, 14. listopadu 1989, 1541Z	58
	<i>Úředníci ministerstva zahraničních věcí o možnosti prosincového „superzasedání“ HAWG</i>		
21.	Prague 07989	Praha, 15. listopadu 1989, 1216Z	61
	<i>Proces s Miroslavem Kusým a spoluobžalovanými: tři osvobozující rozsudky a jeden podmíněný trest</i>		
22.	Prague 08013	Praha, 15. listopadu 1989, 1653Z	64
	<i>Účast náměstka ministerstva zahraničních věcí Vacka na prosincovém zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG)</i>		
23.	Prague 08014	Praha, 15. listopadu 1989, 1655Z	66
	<i>Předseda československé vlády o úpravě cestování do zahraničí a vztahu mezi politickými a ekonomickými reformami</i>		
24.	Prague 08031	Praha, 16. listopadu 1989, 1335Z*	70
	<i>Demonstrace v Praze 15. listopadu</i>		
25.	Prague 08034	Praha, 16. listopadu 1989, 1342Z*	72
	<i>Návštěva Světového židovského kongresu (WJC) v Praze</i>		

26. Prague 08051 Praha, 16. listopadu 1989, 1746Z* _____ 74
Tiskový mluvčí ministerstva zahraničních věcí k výrookům ministerského předsedy o kontrole cestování
27. Prague 08053 Praha, 16. listopadu 1989, 1752Z* _____ 77
Byrokratické přípravy oddalující zrušení povinnosti československých výjezdních doložek
28. Prague 08056 Praha, 16. listopadu 1989, 1756Z _____ 80
Československý názor na případné reciproční zrušení vízových poplatků
29. Prague 08057 Praha, 16. listopadu 1989, 1757Z _____ 81
Navrhovaný tiskový zákon by měl zvýšit finanční pokuty vydavatelům samizdatu
30. State 368495 Washington, 16. listopadu 1989, 2123Z _____ 83
Prosincové zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) – program a nový termín konání
31. Prague 08075 Praha, 17. listopadu 1989, 1648Z* _____ 85
KSC stanovila datum konání pléna, ideologický šéf cestuje do Moskvy
32. Prague 08082 Praha, 18. listopadu 1989, 1418Z _____ 89
Brutální potlačení demonstrace českých studentů
33. Prague 08087 Praha, 20. listopadu 1989, 1220Z* _____ 94
Protest velvyslanectví proti napadení amerických novinářů při demonstracích v Praze 17.–19. listopadu
34. Prague 08097 Praha, 20. listopadu 1989, 1242Z* _____ 96
Demonstrace v Praze pokračují i o víkendu
35. Prague 08106 Praha, 20. listopadu 1989, 1648Z* _____ 99
Zpravodajství československého tisku o důsledcích demonstrací je rozporuplné
36. Prague 08108 Praha, 20. listopadu 1989, 1652Z* _____ 101
Československé nezávislé skupiny zakládají novou organizaci a předkládají své požadavky
37. Prague 08109 Praha, 20. listopadu 1989, 1654Z* _____ 103
Američanka popisuje demonstraci 17. listopadu a podává informace o smrti českého studenta
38. Prague 08110 Praha, 20. listopadu 1989, 1657Z* _____ 105
Veřejnost i sovětské představitelé chtějí Jakešovo vedení přimět k reformám

39.	Prague 08144	Praha, 21. listopadu 1989, 1520Z*	_____	108
	<i>Demonstrace v Praze a v dalších československých městech 20. listopadu</i>			
40.	Prague 08152	Praha, 21. listopadu 1989, 1613Z*	_____	112
	<i>Názor sovětského velvyslanectví na československé hospodářské reformy</i>			
41.	Prague 08153	Praha, 21. listopadu 1989, 1859Z*	_____	117
	<i>Zpráva o současné situaci studentské stávký</i>			
42.	Prague 08155	Praha, 21. listopadu 1989, 1901Z*	_____	119
	<i>Demonstrace pořádaná na Václavském náměstí 21. listopadu dopoledne: odposlechnuté rozhovory</i>			
43.	Prague 08156	Praha, 21. listopadu 1989, 1905Z*	_____	122
	<i>Podrobněji o Občanskému fóru</i>			
44.	Prague 08171	Praha, 22. listopad 1989, 1256Z*	_____	125
	<i>Zprávy o vzrůstajícím rozkolu ve vedení KSČ</i>			
45.	Prague 08183	Praha, 22. listopadu 1989, 1512Z*	_____	130
	<i>Text dopisu Občanského fóra prezidentu Bushovi</i>			
46.	Prague 08184	Praha, 22. listopadu 1989, 1514Z*	_____	132
	<i>Pražské události 21. listopadu a reakce veřejných sdělovacích prostředků</i>			
47.	Prague 08198	Praha, 22. listopadu 1989, 1706Z*	_____	136
	<i>Zpráva o situaci v Praze 22. listopadu</i>			
48.	Prague 08204	Praha, 23. listopadu 1989, 1648Z	_____	139
	<i>Boj ve vedení KSČ pokračuje</i>			
49.	Prague 08205	Praha, 23. listopadu 1989, 1706Z*	_____	143
	<i>Bratislava: Padesátitisícová demonstrace; Čarnogurský zproštění viny</i>			
50.	Prague 08206	Praha, 23. listopadu 1989, 1712Z	_____	145
	<i>Zpráva o situaci v Praze ve dnech 22.–23. listopadu</i>			
51.	Prague 08208	Praha, 24. listopadu 1989, 1307Z*	_____	147
	<i>Plénum ÚV KSČ zahajuje zasedání doprovázené pověstmi o personálních změnách týkajících se starých členů a dalšími signály politického vření</i>			
52.	Prague 08209	Praha, 24. listopadu 1989, 1621Z*	_____	151
	<i>Oprava 29. zprávy o plnění KBSE</i>			
53.	Prague 08237	Praha, 25. listopadu 1989, 1741Z*	_____	152
	<i>Jakešovi pohrobci dědí KSČ</i>			

54. Prague 08245 Praha, 27. listopadu 1989, 1140Z* _____ 159
*Dramatický vývoj víkendových událostí svědčí o prudkém
růstu podpory pro změny ze strany obyvatelstva*
55. Prague 08247 Praha, 27. listopadu 1989, 1534Z* _____ 163
*Snaha nového vedení KSČ vypořádat se se vzrůstajícím
proreformním nátlakem opozice*
56. Prague 08274 Praha, 27. listopadu 1989, 1836Z* _____ 170
*Masová celonárodní stávka potvrzuje Občanské fórum
jakožto reprezentanta lidu*
57. Prague 08311 Praha, 28. listopadu 1989, 1722Z _____ 172
*Jak pohlíží na vývoj v Československu sovětské velvyslanectví
v Praze*
58. Prague 08312 Praha, 28. listopadu 1989, 1724Z _____ 177
Další vývoj programu a organizace Občanského fóra
59. Prague 08313 Praha, 28. listopadu 1989, 1728Z _____ 181
*Oficiální prohlášení o jednání mezi Občanským fórem
a Národní frontou*
60. Prague 08315 Praha, 28. listopadu 1989, 1735Z _____ 183
Názor funkcionáře KSČ na budoucí vývoj strany
61. Prague 08342 Praha, 29. listopadu 1989, 1615Z _____ 186
*Reakce Občanského fóra na jednání s představiteli
československé vlády 28. listopadu*
62. Prague 08343 Praha, 29. listopadu 1989, 1623Z _____ 190
Československá pokojná revoluce a její vyhlídky
63. Prague 08346 Praha, 29. listopadu 1989, 1634Z _____ 194
Změny v předsednictvu ÚV Komunistické strany Slovenska
64. Prague 08361 Praha, 30. listopadu 1989, 1235Z _____ 195
Československý politický vývoj
65. Prague 08387 Praha, 30. listopadu 1989, 1725Z _____ 200
Kdo je kdo v Občanském fóru
66. Prague 08392 Praha, 30. listopadu 1989, 1752Z _____ 207
*Představitel Československé socialistické strany (ČSS)
o Občanském fóru*
67. Prague 08393 Praha, 30. listopadu 1989, 1755Z _____ 210
Studentská stávka pokračuje
68. Prague 08394 Praha, 30. listopadu 1989, 1756Z _____ 212
Nové vedení Československé strany lidové

69.	Prague 08413	Praha, 1. prosince 1989, 1457Z.	214
	<i>Aktualizace informací o Československu k 1. prosinci</i>		
70.	Prague 08415	Praha, 1. prosince 1989, 1523Z.	218
	<i>Setkání představitelů Občanského fóra s americkými senátory</i>		
71.	Prague 08445	Praha, 4. prosince 1989, 1227Z.	222
	<i>Adamec ohlašuje novou „koaliční“ vládu – Občanské fórum reaguje hrozbou stávkou</i>		
72.	Prague 08478	Praha, 4. prosince 1989, 1715Z*	228
	<i>Zrušení výjezdních doložek československých občanů pro cesty do zahraničí</i>		
73.	Prague 08482	Praha, 5. prosince 1989, 1016Z*	230
	<i>Občanské fórum vyvíjí aktivitu na východním Slovensku; komunistický funkcionář vyjádřil připravenost ke změnám</i>		
74.	Prague 08507	Praha, 5. prosince 1989, 1647Z.	234
	<i>Chaos v řadách KSČ a Urbánek zřejmě není tím pravým, kdo by byl s to udělat v nich pořádek</i>		
75.	Prague 08508	Praha, 5. prosince 1989, 1652Z*	238
	<i>Reformní ekonom zdůrazňuje opatrnost při ekonomické liberalizaci</i>		
76.	Prague 08513	Praha, 5. prosince 1989, 1756Z*	241
	<i>Občanské fórum mění svou politiku a bude se účastnit voleb</i>		
77.	Prague 08550	Praha, 7. prosince 1989, 1610Z.	246
	<i>Představitel československého Občanského fóra se domnívá, že se z Občanského fóra postupně stává politická strana</i>		
78.	Prague 08554	Praha, 7. prosince 1989, 1618Z.	249
	<i>Občanské fórum předkládá Federálnímu shromáždění návrh nové ústavy Československa</i>		
79.	Prague 08556	Praha, 7. prosince 1989, 1622Z.	251
	<i>Nová vláda České republiky oznámena; pro Občanské fórum je přijatelná</i>		
80.	Prague 08589	Praha, 7. prosince 1989, 1631Z.	253
	<i>Adamec odstoupí, jestliže nově sestavená vláda nezíská podporu veřejnosti.</i>		
81.	State 390816	Washington, 7. prosince 1989, 1504Z.	256
	<i>Setkání se zástupcem československého velvyslance Michovským 5. prosince 1989</i>		

82. Prague 08599 Praha, 8. prosince 1989, 1741Z* _____ 258
Adamec odstupuje a další události
83. Prague 8616 Praha, 8. prosince 1989, 1821Z* _____ 263
Československá vláda potvrzuje změny v regulaci cestování do zahraničí; některé hraniční zátarasy podél rakousko-československé hranice mají být odstraněny
84. Prague 08627 Praha, 11. prosince 1989, 1446Z* _____ 267
Přísaha nové československé vlády
85. Prague 08674 Praha, 11. prosince 1989, 1751Z* _____ 272
Večeře pořádaná 10. prosince velvyslankyní pro představitele Občanského fóra
86. Prague 08700 Praha, 12. prosince 1989, 1337Z _____ 276
Federální shromáždění možná bude jednat o přímé volbě prezidenta
87. Prague 08711 Praha, 12. prosince 1989, 1629Z _____ 278
Nejnovější zprávy týkající se lidských práv
88. State 394623 Washington, 12. prosince 1989, 0151Z _____ 281
Československé klepy
89. Prague 08746 Praha, 13. prosince 1989, 1641Z _____ 283
Vývoj situace v Československu 12. prosince
90. Prague 08749 Praha, 13. prosince 1989, 1653Z _____ 287
Návštěva člena Kongresu Foglietty v Praze dne 12. prosince 1989
91. Prague 08753 Praha, 13. prosince 1989, 1702Z _____ 290
Od velvyslankyně pro prvního náměstka ministra zahraničních věcí Eagleburgera a náměstka pro management Selina. Návrh na opětovné zřízení konzulátu v Bratislavě
92. Prague 08758 Praha, 14. prosince 1989, 1049Z* _____ 293
Oběd velvyslankyně s novým pražským primátorem
93. State 397249 Washington, 14. prosince 1989, 0040Z _____ 295
Schůzka velvyslance Wendta s náměstkem ministra obchodu Němcem 8. prosince 1989
94. Prague 08800 Praha, 15. prosince 1989, 1437Z _____ 297
Ministr zahraničních věcí načrtl obecné cíle zahraniční politiky
95. Prague 08801 Praha, 15. prosince 1989, 1443Z* _____ 301
Změny ve vedení a politice československých masových organizací

96.	Prague 08802	Praha, 15. prosince 1989, 1445Z*	_____	303
	<i>Aktuální stav lidských práv</i>			
97.	Prague 08882	Praha, 19. prosince 1989, 1621Z*	_____	305
	<i>Nový předseda vlády na návštěvě v Moskvě</i>			
98.	Prague 08885	Praha, 19. prosince 1989, 1627Z*	_____	306
	<i>Československá vláda a Izrael uvažují o zřízení zájmových sekcí v obou hlavních městech</i>			
99.	Prague 08890	Praha, 19. prosince 1989, 1728Z*	_____	307
	<i>KSC se chystá rozpustit základní stranické organizace ve vládních organizacích</i>			
100.	Prague 08894	Praha, 19. prosince 1989, 1735Z*	_____	308
	<i>Mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska</i>			
101.	Prague 08920	Praha, 20. prosince 1989, 1739Z*	_____	310
	<i>TFPM02: Demarše týkající se Panamy adresovaná Československu</i>			
102.	Prague 08930	Praha, 20. prosince 1989, 1757Z	_____	311
	<i>Návštěva člena Kongresu Edwardse v Praze</i>			
103.	Prague 08931	Praha, 20. prosince 1989, 1807Z*	_____	317
	<i>Programové prohlášení nové vlády potvrzuje Havlova kandidaturu na úřad prezidenta</i>			
104.	Prague 08969	Praha, 21. prosince 1989, 1706Z	_____	321
	<i>V první den mimořádného sjezdu KSC bylo zvoleno nové vedení</i>			
105.	Prague 08970	Praha, 21. prosince 1989, 1710Z	_____	324
	<i>Žádost o změnu postupu při udělování víz československým občanům</i>			
106.	Prague 08979	Praha, 22. prosince 1989, 1338Z	_____	327
	<i>Pražská demonstrace proti americké intervenci do Panamy</i>			
107.	Prague 08982	Praha, 22. prosince 1989, 1343Z	_____	328
	<i>Reakce československého tisku na události v Panamě</i>			
108.	Prague 08986	Praha, 22. prosince 1989, 1459Z	_____	329
	<i>Československá vláda se rozhodla požádat do 15. ledna o členství v Mezinárodním měnovém fondu; a další záležitosti</i>			
109.	Prague 08987	Praha, 22. prosince 1989, 1502Z	_____	330
	<i>Havlova volební kampaň</i>			
110.	Prague 08990	Praha, 22. prosince 1989, 1507Z	_____	332
	<i>Senátor Kerrey na návštěvě v Praze</i>			

111. Prague 08993 Praha, 22. prosince 1989, 1643Z _____ 336
Zastavení činnosti Správy vyšetřování StB
112. Prague 08996 Praha, 22. prosince 1989, 1649Z _____ 337
Mimořádný sjezd KSČ skončil 21. prosince
113. Prague 09010 Praha, 27. prosince 1989, 1356Z _____ 341
Velvyslankyně navštívila 23. prosince ministra zahraničních věcí Dienstbiera
114. Prague 09016 Praha, 27. prosince 1989, 1614Z _____ 346
Československé prezidentské volby a vztahy s SRN a Rumunskem
115. Prague 09020 Praha, 27. prosince 1989, 1621Z _____ 348
Demarše o mimořádném zasedání o Panamě předána Československu
116. Prague 09023 Praha, 27. prosince 1989, 1623Z _____ 349
Sovětský diplomat o lednových rozhovorech o pobytu sovětských vojsk v Československu
117. Prague 09025 Praha, 27. prosince 1989, 1628Z _____ 352
Druhá demonstrace před pražským velvyslanectvím USA proti intervenci Spojených států v Panamě (22. prosince)
118. Prague 09048 Praha, 28. prosince 1989, 1445Z _____ 354
Setkání senátora Levína a člena Kongresu Lukense s představiteli Občanského fóra
119. Prague 09090 Praha, 29. prosince 1989, 1542Z _____ 356
Pražská demonstrace proti intervenci USA v Panamě
120. Prague 09083 Praha, 29. prosince 1989, 1200Z _____ 361
Volba Havla prezidentem uzavírá první fázi československé pokojné revoluce

Seznam zkratek

- ABC**, American Broadcasting Company
AFP, Agence France-Presse
AP, Associated Press (Agency)
A/S, Assistant Secretary (vrchní ředitel sekce ministerstva zahraničních věcí USA)
BBC, British Broadcasting Corporation
BFWG, Business Facilitation Working Group (Pracovní skupina pro podporu obchodu)
BusVis, Business Visa (vízum v obchodním styku)
C, Confidential (Důvěrné)
CFE, Conventional Forces in Europe (konvenční ozbrojené síly v Evropě)
CNN, Cable News Network
COCOM, Coordinating Committee of the Consultative Group consisting of the nations seeking to control the export of strategic goods to Communist countries (Koordinační výbor pro kontrolu vývozu strategického zboží)
ČKD, Českomoravská Kolben-Daněk
ČSAV, Československá akademie věd
ČSL, Československá strana lidová
ČSLA, Československá lidová armáda
ČSR, Česká socialistická republika
ČSS, Československá strana socialistická
ČSSR, Československá socialistická republika
ČSVTS, Československá vědecká a technická společnost
ČTV, Československá televize
DM, Deutsche Mark (jednotka měny SRN)
EHS, Evropské hospodářské společenství
EUR, Bureau of European and Canadian Affairs, Department of State (sekce pro Evropu a Kanadu ministerstva zahraničních věcí USA)
EUR/EEY, Office of Eastern European and Yugoslav Affairs, Bureau of European and Canadian Affairs, Department of State (oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii sekce pro Evropu a Kanadu ministerstva zahraničních věcí USA)
EUR/RPE, oddělení pro regionální politicko-ekonomické záležitosti
FBIS, Foreign Broadcast Information Service (Informační služba zahraničního rozhlasu)
FCÚ, Federální cenový úřad
FS, Federální shromáždění
FUTI, Federální úřad pro tisk a informace
GATT, General Agreement on Tariffs and Trade (Všeobecná dohoda o clech a obchodu)
HA, Bureau of Human Rights and Humanitarian Affairs, Department of State (sekce pro lidská práva a humanitární záležitosti ministerstva zahraničních věcí USA)
HAWG, Humanitarian Affairs Working Group (Pracovní skupina pro humanitární záležitosti)
HOS, Hnutí za občanskou svobodu
IREX, International Research & Exchanges Program (mezinárodní program výměny v oblasti výzkumu)
ITN, Independent Television Network
IVP, International Visiting Program (mezinárodní program návštěv)
JZD, Jednotné zemědělské družstvo
KBSE, Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
KSČ, Komunistická strana Československa
KSS, Komunistická strana Slovenska
KSSS, Komunistická strana Sovětského svazu
LOU, Limited Official Use (Pro interní potřebu)
MFN, Most-Favored-Nation status/close (doložka/statut nejvyšších výhod v obchodu s USA)
MNV, místní národní výbor
MV, městský výbor
MZV, ministerstvo zahraničních věcí
NATO, North Atlantic Treaty Organization (Organizace severoatlantické smlouvy)
NBC, National Broadcasting Company
NDR, Německá demokratická republika
NED, National Endowment for Democracy (Národní nadace na podporu demokracie)
NF, Národní fronta
NIV, non-immigrant visa (nepřistěhovalecké vízum)
OF, Občanské fórum
OSN, Organizace spojených národů
PEN, International Association of Poets, Playwrights, Editors, Essayists and Novelists (mezinárodní organizace básníků, dramatiků, vydavatelů, esejistů a prozaiků)
Ref, reference (odkazová poznámka v korespondenci)
RFE, Radio Free Europe (Rádio Svobodná Evropa)
ROH, Revoluční odborové hnutí
RSO, Regional Security Officer (pracovník zajišťující bezpečnost velvyslanectví)
RVHP, Rada vzájemné hospodářské pomoci
SAV, Slovenská akademie věd

SED, Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Jednotná socialistická strana Německa)
SNB, Sbor národní bezpečnosti
SPUSA, Společnost přátel USA
SR, Slovenská republika
SRN, Spolková republika Německo
SSM, Socialistický svaz mládeže
SSSR, Svaz sovětských socialistických republik
StB, Státní bezpečnost
U, Unclassified (Bez omezení)
USA, Spojené státy Americké
USD, americký dolar
USIA, United States Information Agency (Informační agentura Spojených států)
USIS, United States Information Service (Informační služba Spojených států)

USTR, Office of the United States Trade Representative (vládní úřad Spojených států pro koordinaci mezinárodního obchodu a investic)
ÚV, ústřední výbor
VB, Veřejná bezpečnost
VIA, Východoevropská informační agentura
VLK, Výbor lidové kontroly
VOA, Voice of America (Hlas Ameriky)
VONS, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VPN, Veřejnost proti násilí (Verejnost' proti násiliu)
VŠE, Vysoká škola ekonomická
WJC, Word Jewish Congress (Světový židovský kongres)
Z, Zulu time (greenwichský střední čas)

Příloha

Seznam telegramů ze sbírky „Czechoslovak Cables“ Collection, které nebyly zařazeny do tohoto svazku

Prague 07638	1. 11. 89	Velvyslanectví SRN opět hostí východní Němce, poté co se znovu otevřely hranice
Prague 07641	1. 11. 89	Nejnovější československo-maďarské rozhovory o vodním díle Gabčíkovo-Nagymaros nikam nevedou
Prague 07686	2. 11. 89	1.000 východních Němců na pražském velvyslanectví v Praze míří na Západ
Prague 07687	2. 11. 89	Gabčíkovo-Nagymaros: Maďari vodní dílo nechtějí
Prague 07706	3. 11. 89	Návštěva bývalého nejvyššího představitele maďarské komunistické strany byla čistě osobní
Prague 08253	27. 11. 89	Biografické črty některých členů nového předsednictva ÚV KSČ
Prague 08336	29. 11. 89	Biografické črty dalších členů nového předsednictva ÚV KSČ
Prague 8479	4. 12. 89	Biografické informace ministrů nové československé vlády
Prague 08555	7. 12. 89	Biografické črty nových členů předsednictva ÚV Komunistické strany Slovenska
Prague 08613	8. 12. 89	Biografické črty nových členů nové vlády České republiky
Prague 08683	11. 12. 89	Biografické informace o nových členech československé vlády
Prague 08710	12. 12. 89	Návštěvy vysokých československých činitelů v zahraničí a/nebo zahraničních činitelů v Československu v listopadu 1989
Prague 08750	13. 12. 89	Biografické informace o novém předsedovi Federálního shromáždění
Prague 08888	19. 12. 89	Úmluva o obchodu s drogami
Prague 08889	19. 12. 89	Životopisy nové slovenské vlády
Prague 08985	22. 12. 89	Demarše ohledně panamských fondů
State 412611	30. 12. 89	Změny ve vedení a v politice masových organizací v Československu (odborní)

DOKUMENTY

I

VŠE PŘI STARÉM?

Zdejší demonstrace 28. října Filipova utvrdily v názoru, že před květnovým sjezdem KSC nedojde k žádným významným personálním ani politickým změnám. Vývoj v NDR ukázal, že veřejné mínění nelze ignorovat, ale zde je tlak zdola omezený. I když je československé vedení vývojem ve východním Německu zneklidněno, bude se i nadále přidržovat svého programu postupných změn, pokud se zde nevytvoří „jedinečný komplex předpokladů“. V současnosti tu prý ve stranickém vedení neexistují vážnější neshody a je zřejmé, že generální tajemník KSC Jakeš má situaci pod kontrolou. Předseda vlády Adamec se zcela jasně vyslovil pro radikálnější hospodářské reformy, avšak podporují ho v tom pouze mladší členové strany a vlády. [...] Proreformní tlak se podle Filipova projeví, jakmile se v KSC začnou projednávat praktické otázky týkající se jejího květnového sjezdu. Návrhy nové ústavy, stranických stanov a stranického programu by se mohly stát vhodnými východisky pro proreformní snahy členů strany.

Prague 07670, 2. listopadu 1989

1. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 14. září 1989, 1520Z

[Důvěrné]¹

Prague 06366

Věc: Československá vláda hledá konzervativní spojence; kritizuje svůj dosavadní vzor

1. [Důvěrné] – celý text.

2. Souhrn: Československá vláda bez ohledu na vývoj svých liberálních sousedů neochvějně podporuje staré konzervativní přátele, jako je NDR, a hledá další jim podobné. Minulý týden oznámila československá vláda zájem o normalizaci vztahů s Albánií a zesílila kontakty s Čínou a Rumunskem. Pravděpodobně nejnápadnějším výrazem pocitu izolace je tendence vedení kritizovat bývalý vzor, Sovětský svaz, a činit si nárok na samostatnou analýzu regionálního vývoje. Konec souhrnu.

3. Nedávné časté kontakty s Rumunskem a ČLR, jako je v současné době návštěva vojenské delegace vedené ministrem obrany Milanem Václavíkem v Pekingu,² se zdají být rozvrženy tak, aby posílily svazky československé vlády s režimy z nejkonzervativnějšího konce socialistického spektra. Tato politika postoupila minulý týden o malý krůček kupředu, když československá vláda oznámila, že má zájem o normalizaci vztahů s Albánií. V úvodníku *Rudého práva* z 12. září bylo znát uznání velké části viny za původní rozhodnutí Československa o zmrazení vzájemných vztahů v roce 1961 (po sovětsko-albánském rozchodu). Článek popisoval Albánii jako „stát, který v mnoha směrech vyznává stejné sociální hodnoty a cíle jako my“.

1 | Původní údaj o stupni utajení byl při zpřístupňování dokumentu začerněn.

2 | Později, od 31. října do 5. listopadu, byl na oficiální návštěvě v Číně ministr zahraničních věcí Jaromír Johanes.

4. Tirana již souhlasila se jmenováním velvyslanců v obou hlavních městech. Albánský chargé d'affaires sdělil svému britskému kolegovi, že tato iniciativa vzešla zcela z československé strany, třebaže Albánie ji v zájmu podpory obchodu uvítala. Jsme si vědomi, že Československo je prakticky hlavním obchodním partnerem Albánie.

5. Staří přátelé jsou zlatí, jak se zpívá v jedné písničce, a diplomacie československé vlády a média podporují NDR. Praha věrně obhajovala svého spojence při jeho sporu s Bonnem a Maďarskem v záležitosti uprchlíků. Informace z počátku tohoto týdne o rozhodnutí asi tří set východoněmeckých „okupantů“ západoněmeckého velvyslanectví vrátit se domů bylo doprovázeno oficiálním prohlášením, že Praha dostojí svým smluvním závazkům vůči východnímu Berlínu (tj. respektovat právo kontroly NDR nad cestami svých vlastních občanů). Prohlášení rovněž kritizovalo SRN, že se vměšuje do vnitřních záležitostí NDR.

6. Maďarsko bylo v epizodě s uprchlíky vypodobněno jako nejhorší ničema, avšak jako obvykle bylo československé zpravodajství o Budapešti okořeno velkou zatrpklostí, k níž se neuchýlilo dokonce ani tehdy, když referovalo o vývoji ve Varšavě. (Komentář: Může to souviset s tím, že maďarské změny jsou vedeny reformním křídlem komunistické strany, nepřítelem, o němž se Jakešův režim domníval, že jej přemohl již v roce 1968. Konec poznámky). Byly učiněny paralely mezi dočasným suspendováním závazků Budapešti vůči NDR v záležitosti výjezdů východoněmeckých občanů a jednostranným zastavením realizace projektu Gabčíkovo-Nagymaros. Pražské rádio se ptalo, kam takový trend může vést: k neplnění dokonce ještě důležitějších mezinárodních závazků Budapešti, jako je RVHP a Varšavská smlouva?

7. Ani Sověti však nebyli ušetřeni kritiky. Projev hlavního ideologa KSČ Jana Fojtíka z 5. září na Vysoké škole politické [ÚV KSČ] může znamenat větší připravenost akceptovat perestrojku a její zastánce. Fojtík argumentoval, že československá komunistická strana musí být připravenější sama analyzovat vývoj v sousedních státech a nespoléhat se při této analýze na jiné (tj. na Sověty). Řekl, že komunisté se nemusí za nic v československé společnosti ani v jejím hospodářství stydět. Československo je v mnoha ohledech v lepším stavu než Sovětský svaz. Není žádný důvod, řekl, aby se KSČ „zbytečně krčila“ před západními kritiky, a z kontextu vyplývalo, že je to narážka na postoj sovětských soudruhů.

Blacková

2. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 1. října 1989, 1529Z

[Důvěrné]³

Prague 06870. Ihned

Věc: Azylová situace na velvyslanectví SRN v Praze pokračuje bez ohledu na víkendový exodus

1. [Důvěrné] – celý text.

2. Souhrn. Dramatický odjezd asi 5 tisíc východoněmeckých občanů z Prahy na Západ vzbudil pozornost médií, avšak nevyřešil azylovou situaci na zdejším velvyslanectví SRN. Bez ohledu na policejní kordon československé policie se od exodu o minulém víkendu podařilo vstoupit na půdu velvyslanectví SRN asi 700 dalším občanům NDR. Zástupce velvyslanectví SRN nám důvěrně sdělil, že exodus z minulého víkendu by se mohl opakovat, avšak že z dlouhodobějšího hlediska by tím jediným, co by bylo s to přerušit příliv východoněmeckých uprchlíků, byla nějaká forma vízové kontroly na československo-východoněmeckých hranicích. V mezidobí se velvyslanectví SRN připravuje na novou vlnu žadatelů o azyl. Konec souhrnu.⁴

3 | Původní údaj o stupni utajení byl při zpřístupňování dokumentu začerněn.

4 | Na pražském velvyslanectví Spolkové republiky Německo se v posledním zářijovém týdnu shromáždilo několik tisíc východoněmeckých občanů usilujících o emigraci do Spolkové republiky Německo. V noci 30. září přicestoval do Prahy ministr zahraničních věcí SRN Genscher, aby jim sdělil, že na základě dohody obou německých států mohou legálně odcestovat do Spolkové republiky. Po dohodě s československými úřady byly okamžitě vypraveny zvláštní vlaky. Na počátku října se ovšem uvnitř západoněmeckého velvyslanectví a v jeho okolí shromáždily další tisíce východních Němců, kterým bylo rovněž umožněno vycestovat do SRN. V menších vlnách pak pokračoval exodus po celý říjen. Podle oficiálních německých údajů vycestovalo přes Československo do západního Německa do 6. listopadu asi 13 tisíc, do 7. listopadu 33 tisíc a do 8. listopadu celkem asi 42 tisíc občanů NDR.

3. Jak o tom referovala všechna západní média, vycestovalo z Prahy vlakem o víkendu přibližně 5 tisíc východoněmeckých žadatelů o azyl. Několik stovek, možná až jeden tisíc lidí z tohoto počtu byli ti, kteří přicestovali do Prahy až poté, co se dozvěděli o ujednání mezi NDR a SRN o uprchlících, kteří se uchýlili na velvyslanectví. Jejich opuštěné vozy lemují vedlejší ulice Malé Strany, pražské čtvrti, v níž se nachází velvyslanectví SRN.

4. Po odjezdu žadatelů o azyl utvořila v sobotu večer československá policie kordon, aby znemožnila přístup k velvyslanectví SRN. Kordon, proti kterému západní Němci podle svých slov ostře protestovali, se však zdá být velice propustný. Zástupce velvyslance SRN (Metzger) nám sdělil, že se přes tento kordon podařilo projít a dostat se na půdu velvyslanectví SRN od nedělního rána asi 700 osobám. Velvyslanec SRN se řídí striktními pokyny z Bonnu, podle nichž má přijmout všechny východní Němce, kteří se dostanou na půdu velvyslanectví a požádají o azyl.

5. Metzger se obává, že situace brzy nabude rozměrů z minulého týdne a že týmy zdravotníků v očekávání nové vlny uprchlíků již nyní pracují na zlepšení hygienických podmínek. Metzger nám přísně důvěrně sdělil, že v Bonnu se nyní koná druhé kolo rozhovorů se zástupci NDR. Cílem rozhovorů je zopakovat odjezd uprchlíků z minulého víkendu v naději, že NDR bude před oslavami 40. výročí svého založení chtít, aby toto téma zmizelo z novinových titulků.

6. Metzger si myslí, že azylový problém nevyřeší ani druhý exodus. Doprovázel vlak s uprchlíky přes Drážďany do SRN a byl očitým svědkem entuziastické podpory a přijetí, jakého se cestujícím v tomto vlaku dostávalo po cestě přes území NDR. Podle jeho názoru by příliv azylantů mohlo zastavit pouze zavedení nějaké vízové kontroly na hranicích Československa s NDR. Je nepravděpodobné, že by Praha takové opatření přijala jednostranně, jelikož by se tím snížily její vysoké příjmy z turistiky východoněmeckých občanů.

7. Metzger nám řekl, že mu bylo jasné, že Čechoslováci, s nimiž jednal, dostali příkaz – podle něho od Sovětů –, aby v otázce exodu spolupracovali. Vysocí úředníci, kteří ještě před několika dny odmítali návrhy na přemístění uprchlíků ze zahrady velvyslanectví, byli najednou ochotni pomáhat. Zdá se, že také Čechoslováci cítí úlevu, že dohodnuté řešení neobsahovalo žádné koncese z jejich strany. Stále mohou prohlašovat, že na rozdíl od Maďarů své cestovní dohody s NDR respektují.

8. Metzger souhlasil s tím, že je obtížné spekulovat o tom, jaký dopad bude mít tato epizoda na československé veřejné mínění. Metzger řekl, že reakce obyvatel v místech, kudy vlak projížděl, byla na území Československa daleko zdrženlivější než v NDR. Místní tisk sice tuto záležitost interpretuje jako bilaterální německou otázku, je však docela dobře myslitelné, že když zdejší občané vidí, jak východoněmecké vedení, zastávající tvrdou linii, ustupuje při řešení tohoto problému pod tlakem veřejného mínění, a možná i pod sovětským tlakem, mohlo by to povzbudit i zdejší lidový odpor.

9. Hlasatel Československé televize, který četl v sobotu večer zprávy o událostech na velvyslanectví SRN, vypadal upřímně otřesen. Částečně to lze vysvětlit jako nedostatek zkušeností Československé televize se zpravodajstvím o domácích aktuálních událostech. Bylo v tom však i překvapení, dokonce i vzrušení nad tím, že je takové řešení krize s uprchlíky vůbec možné.⁵

Blacková

⁵ | Viz též dokumenty 3 a 9.

3. Telegram velvyslanectví USA ve Spolkové republice Německo ministerstvu zahraničních věcí USA

Bonn, 3. října 1989, 1631Z

[Důvěrné]⁶

Bonn 32091. Prioritní

Věc: Rozhovor velvyslance s Adam-Schwaetzerovou

1. [Důvěrné] – celý text.

2. Souhrn: Velvyslanec byl 29. září na své seznamovací návštěvě u státní ministryně v ministerstvu zahraničních věcí [SRN] paní Adam-Schwaetzerové. Rozhovor se soustředil zejména na problém východoněmeckých uprchlíků. Paní Adam-Schwaetzerová nevidí žádné okamžité vyhlídky na to, jak vyřešit situaci východoněmeckých uprchlíků na velvyslanectví SRN v Praze, jelikož se Češi chtějí vyhnout tomu, aby se dotkli NDR, a zcela zřejmě pociťují malý tlak na liberalizaci své politiky. Vedení NDR by pravděpodobně chtělo smést problém ze stolu ještě před oslavami 40. výročí, ale pravděpodobně nebude schopné přijmout včas nezbytná bolestná rozhodnutí. Konec souhrnu.

3. Paní Adam-Schwaetzerová, která den předtím navštívila velvyslanectví SRN v Praze, sdělila některé své dojmy ze současné situace východoněmeckých uprchlíků v Praze a ve Varšavě. Řekla, že německá vláda neví, co se stane příště, a sdělila velvyslanci, že ministr zahraničních věcí Genscher diskutoval o několika „modelech“ řešení se svým východoněmeckým protějškem Fischerem na Valném shromáždění OSN v New Yorku, avšak že Fischer nereagoval pozitivně.

4. Řekla, že je jí na základě osobních rozhovorů s některými z uprchlíků v Praze jasné, že jsou rozhodnuti se do NDR nevrátit, a to ani dočasně. Jejich nedůvěra vůči východoněmeckým úřadům je prostě příliš hluboká a příliš za-

6 | Původní údaj o stupni utajení byl při zpřístupňování dokumentu začerněn.

kořeněná. To by se možná mohlo změnit, pokud by uplynula hodně dlouhá doba, aniž by se situace zlepšila.

5. Situace uprchlíků ve Varšavě je lepší než v Praze, pokračovala paní Adam-Schwaetzerová, jelikož polská vláda povolila využít i jiné budovy kromě velvyslanectví a nebude nutit uprchlíky k návratu. SRN se snaží o podobné ujednání s Čechy, ale dosud není zřejmé, zda budou Češi souhlasit. Životní podmínky uprchlíků v Praze jsou vážným problémem (600 z nich jsou malé děti) a nejsou žádné vyhlídky, že by příliv uprchlíků na velvyslanectví ustal.

6. Velvyslanec se otázal, proč není možné Čechy přesvědčit, aby podobně jako Maďaři respektovali své závazky z Helsink. Paní Adam-Schwaetzerová odpověděla, že Češi uvádějí jako důvod, že jejich smluvní závazky vůči NDR mají přednost před závazky z Helsink. Když státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Sudhoff před dvěma dny svému českému protějšku v této věci oponoval, obdržel velice hrubou odpověď. Všeobecně vzato se zdá, že pražské vedení zatím necítí tlak, který by je nutil zavádět politické reformy, a životní úroveň v Československu je na východoevropské poměry relativně dobrá. Proto se zdá, že [vedení] vyhovuje udržovat status quo, a že se chce vyhnout konfliktu s NDR.

7. Paní Adam-Schwaetzerová pokračovala, že podle jistých náznaků hodlá NDR problém s uprchlíky vyřešit ještě před oslavami 40. výročí založení NDR, které připadá na 7. října. Dilema, kterému vedení NDR čelí, však spočívá v tom, že k dosažení tohoto cíle se bude muset vzdát přinejmenším jednoho ze svých hýčkaných principů. Paní Adam-Schwaetzerová pochybuje, zda vedení NDR bude schopné učinit nezbytná rozhodnutí včas⁷.

Walters

7 | Viz též dokument 9.

4. Telegram ministerstva zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 3. října 1989, 0128Z

[Důvěrné]⁸

State 316170. Ihned

Věc: Lidská práva na československý způsob: schůzka EUR/EEY
se zástupcem velvyslance Michovským, 2. října 1989

Ref: Prague 6401⁹

1. [Důvěrné] – celý text.

2. Souhrn: Zástupce československého velvyslance Michovský vyjádřil uspokojení své země nad nedávnou ministerskou bilaterální schůzkou v New Yorku. Poté uplatnil proti Spojeným státům mechanismus Lidské dimenze KSBE. Ná-městek ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblow obhajoval výroky velvyslankyně Blackové o lidských právech v Československu poté, co přivítal rozhodnutí českosloven-ské vlády povolit východoněmeckým uprchlíkům opustit velvyslanectví SRN v Praze. Michovský se zmínil o tom, že vedoucí sekretariátu předsednictva vlády ČSSR pro církevní otázky Janků navštíví USA, a řekl, že československá vláda plánuje brzy předložit nové návrhy na zlepšení vztahů mezi USA a Československem. Konec souhrnu.

3. Ná-městek ředitele Hornblow a referent Munter se 2. října setkali na mi-nisterstvu s československým zástupcem velvyslance Michovským. Michovský, který si schůzku vyžádal, vyjádřil uspokojení se setkáním (ministrů) Bakera a Johanese, které se konalo 27. září. Hornblow se zeptal, jak Michovský hod-notí toto setkání, a Michovský řekl, že bez ohledu na tiskové zprávy hovořící

8 | Původní údaj o stupni utajení byl při zpřístupňování dokumentu začerněn.

9 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

o tom, že cílem schůzky byla kritika československé vlády kvůli lidským právům, byl ve skutečnosti učiněn první pozitivní krok, který by mohl vést k pokroku v mnoha oblastech.¹⁰

4. Michovský zdůraznil důležitost lidských práv pro československou vládu. Poté předal diplomatickou nótu, datovanou 19. září, která požadovala informace o lidských právech ve dvou případech, které se udály ve Spojených státech: protest z 31. srpna proti zabití Yusufa Hawkinse v New Yorku a nepokoje z 2. září ve Virginia Beach. Hornblow se zeptal, zda se nóty tohoto druhu předávají i jiným západním státům, a Michovský řekl, že ano. Hornblow se poté zeptal, zda by mohl nastat čas, kdy by se mohlo apelovat na lidský rozměr vůči spojencům Varšavské smlouvy, a Michovský opáčil: „Proč ne?“ (Úplné znění československé diplomatické nóty apelující na krok č. 1 mechanismu lidského rozměru je uveden níže v odstavci 9). Hornblow řekl, že ministerstvo odpoví na československou nótu co nejdříve.

5. Hornblow poté vyzdvihl otázku východoněmeckých uprchlíků na velvyslanectví SRN v Praze. Je potěšen, řekl, že československá vláda nebránila uprchlíkům v odjezdu do Západního Německa, a doufá, že československá vláda povolí východoněmeckým občanům přístup na velvyslanectví SRN. Michovský odpověděl, že koneckonců je to záležitost, kterou si musí oba německé státy vyřídit mezi sebou.

6. Hornblow se poté vrátil k nedávnému projevu nespokojenosti československé vlády nad interview s velvyslankyní Blackovou, které vyšlo v *New York Times* (referenční telegram). Co se týče lidských práv, řekl, americká vláda své názory vždy zveřejňovala a podporuje reformy v kontextu mezinárodních závazků Československa. Politika vlády USA je předvídatelná a konzistentní; velvyslankyně Blacková neřekla nic nového; a vláda USA bude v této politice pokračovat. Kromě toho, řekl, když byl povolán zástupce velvyslankyně Russell na ministerstvu zahraničních věcí v Praze, nebyl mu předem sdělen předmět rozhovoru. Hornblow zdůraznil, že kdykoli je československý diplomat předvolán k rozhovoru zde, vždy je učiněno vše pro to, aby byl informován o tématu, jež se bude projednávat.

7. Michovský se zmínil o návštěvě vedoucího sekretariátu vlády pro církevní otázky Janků v USA. Janků byl pozván rabínem Arthurem Schneierem z nadace Výzva svědomí a bude ve Washingtonu 20.–22. října. Zmínil se o tom, že Janků plánuje setkání s vrchním ředitelem (A/S) Schifterem a zeptal se, zda by se dala zařídit schůzka s ředitelem oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii

10 | U příležitosti Valného shromáždění OSN v New Yorku se československý ministr zahraničních věcí setkal, poprvé po jedenácti letech, se svým americkým protějškem. James Baker sdělil Jaromíru Johanesovi, že zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi závisí na větším respektu k lidským právům v ČSSR. Předložil mu také dílčí seznam politických vězňů a vyjádřil názor, že politická reforma nebude úspěšná bez odpovídajících změn v politické sféře.

v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Swihartem. Hornblow slíbil, že tuto schůzku dojedná.

8. Michovský popsal uspokojení československé vlády v tom smyslu, že ministerská schůzka povede k pokroku ve vzájemných vztazích. Po schůzce Bakera a Johanese, řekl, připravil velvyslanec Houšteký nový soubor konkrétních návrhů na zlepšení bilaterálních vztahů. Houšteký předal tyto návrhy Johanesovi a Michovský doufá, že je Johannes vrátí včas tak, aby je Houšteký mohl předložit vrchnímu řediteli (A/S) Seitzovi na jejich nastávajícím setkání. (Poznámka: Schůzka Houštekého a Seitze byla předběžně naplánována na polovinu října, ale byla odložena).

9. Text československé diplomatické nóty je tento: (začátek textu) Velvyslanectví Československé socialistické republiky zasílá pozdrav ministerstvu zahraničních věcí (USA) a s odkazem na Závěrečný dokument vídeňské následné konference zástupců účastnických států Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, část Lidská dimenze KBSE, bod jedna, má tu čest požádat o informace o důvodech policejního zásahu proti účastníkům protestního pochodu v New Yorku dne 31. srpna 1989, kteří vyjádřili své rozhořčení nad vraždou šestnáctiletého Yusufa K. Hawkinse, a rovněž o důvodech opatření přijatých policií a národní gardou proti účastníkům, zejména černé pleti, při „Greekfest“, který se konal ve Virginia Beach 2.–4. září 1989. V obou případech bylo mnoho lidí zraněno a zadrženo. Velvyslanectví Československé socialistické republiky žádá ministerstvo zahraničních věcí (USA) o detailnější vysvětlení těchto politováníhodných incidentů, zejména ve vztahu k článkům 11, 12 a 13 Závěrečného dokumentu vídeňské následné konference, které mimo jiné garantují respektování a zajištění lidských práv bez rozlišení jakéhokoli druhu, jako je rasa či barva pleti. (Obvyklá závěrečná formule). 19. září 1989. Konec textu

Baker

5. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 19. října 1989, 1541Z

[Důvěrné]¹¹

Prague 07303

Věc: První oficiální návštěva velvyslankyně Blackové u člena předsednictva
ÚV KSČ Miroslava Štěpána

1. [Důvěrné] – celý text.

2. Souhrn a komentář. Během mé první schůzky s Miroslavem Štěpánem, členem předsednictva ÚV KSČ a předsedou zahraničního výboru Federálního shromáždění, jsem pana Štěpána poznala jako přímého a neústupného partnera v diskusi, přesně takového, jak jsem byla varována. Podělil se se mnou o svou vizi Československa v roce 2000 a sdělil mi, že podle jeho názoru se země nebude ubírat stejnou cestou jako Polsko nebo Maďarsko a že vidí málo podobností mezi zdejší situací a situací v NDR. Třebaže považuje proces demokratizace za nezbytný, vyloučil z politického dialogu veškeré osoby, které zpochybňují vedoucí roli KSČ. Štěpán řekl, že není oportunista, a proto nikdy nemůže změnit svůj názor na události roku 1968, třebaže by si dovedl představit dialog s osobnostmi té doby, pokud by byl zaměřen na budoucnost, nikoli na minulost. Štěpán dále řekl, že chce dobré bilaterální vztahy, že se těší na další parlamentní návštěvu ve Washingtonu příští rok a že požádal ministerstvo zahraničních věcí, aby pracovalo na obnově našich památníků 2. světové války v západních Čechách. V případě klíčového tématu lidských práv byl Štěpán málo flexibilní a varoval, že bude prosazen zákaz demonstrací v centru města, což byla zřejmá narážka na možné nezávislé oslavy 28. října. Konec souhrnu a komentáře.

11 | Původní údaj o stupni utajení byl při zpřístupňování dokumentu začerněn.

— Československo v roce 2000

3. Člen předsednictva ÚV KSČ Miroslav Štěpán zahájil mou první oficiální schůzku s ním, která se konala 18. října, virtuózním padesátiminutovým výstupem na téma, jaké bude podle jeho očekávání Československo v roce 2000. Štěpán řekl, že právě o této otázce diskutoval s členem politbyra SSSR Lvem Zajkovem v Praze při příležitosti zahájení festivalu Dny Moskvy v Praze. Štěpán řekl, že změny v Československu i v jeho okolí jej neznervózňují; považuje větší politickou aktivitu za dobrou věc. Přesto ho překvapují lidé, kteří říkají, že vědí, k čemu zde dojde. Někteří z nich argumentují, že se země bude ubírat albánskou cestou uzavřené společnosti; jiní tvrdí, že bude následovat polskou či maďarskou cestu znovunastolení kapitalismu. Oba názory jsou podle něho mylné.

4. Štěpánova vize Československa v roce 2000 je těsna spjata s vývojem v Sovětském svazu. Režim, jak řekl Štěpán, se vydal na cestu svých vlastních reforem inspirovaných Gorbačovem. Ale jak řekl Zajkovovi, zdejší perestrojka by měla být provedena podle vlastních specifických podmínek země. Rychlost reforem v Československu je pro něho méně důležitá než jejich konečné výsledky, které, jak věří, budou podstatné. Naším vzorem je Sovětský svaz, řekl Štěpán. Odmítáme to, co se děje v Polsku a v Maďarsku, a uděláme vše pro to, abychom tomu zabránili. Lidé nás v tom podporují, pokračoval: „Žijí si relativně dobře a nechtějí vyměnit svou chalupu, auto nebo salám za chaos, jaký panuje v Polsku nebo v Maďarsku.“

5. Podařilo se mi v tomto bodě se zeptat, zda Štěpán spatřuje nějakou podobnost mezi nedávným vývojem v NDR a zde. Připustil pouze jednu: obě země mají stabilní ekonomiku a vysokou životní úroveň. Jinak jsou však mentalita a charakter obou národů naprosto odlišné. Situace NDR je unikátní. Češi nejsou rozděleni hranicemi jako Němci. Třebaže svým německým soudruhům nemůže radit, myslí si, že si uvědomují, že musí brzy přejít k otevřenější politice a že tak i učiní.

6. Štěpán popřel, že by východoněmecký exodus z Prahy měl nějaký místní vliv či podporu. Češi, kteří odjíždějícím uprchlíkům mávali a ukazovali znamení vítězství (V), nejsou reprezentativním vzorkem. Průměrný Čechoslovák tomu nerozumí ani neschvaluje nebezpečí, kterému tito lidé vystavili dokonce i kojence ve snaze dostat se do „země zaslíbené“. Kromě toho způsobil tento exodus celou řadu místních problémů. Co se týče československé vlády, řekl, ta se podle jeho mínění chovala jako dobrý soused obou německých států a repektovala své závazky vůči NDR.

— Omezený dialog

7. Štěpán se vrátil k československé perestrojce a řekl, že se nedomnívá, že by hospodářská reforma byla možná bez demokratizace a dialogu. Avšak dialog

má národní a mezinárodní dimenzi; národní rozměr by neměl být podmínkou mezinárodní spolupráce. V národním kontextu, řekl, není nezbytné či žádoucí vést dialog se všemi. KSČ povzbuzuje skupiny [obyvatelstva], aby hovořily otevřeně, avšak zúčastnit se čestného dialogu mohou pouze ty skupiny, které jsou skutečně vlastenecké.

8. Když jsem se zeptala, jak rozumí pojmu vlastenec, Štěpán řekl, že je to člověk, který staví prospěch země nad vlastní ambice. Vlastenec rovněž akceptuje, že dialog je založen na předpokladu, že země zůstane socialistickou (tj. komunistickou). „My nechceme dialog s lidmi, kteří nám říkají, abychom odešli,“ řekl.

9. Štěpán odmítl srovnání mezi tím, co nyní dělá Gorbačov, a tím, co se dělo v Praze v roce 1968. To je chybná analýza, která nedokáže dát vývoj do příslušného historického kontextu, řekl. Svět před dvaceti lety vypadal jinak. Štěpán (jemuž je 43 let) řekl, že byl tehdy dost starý na to, aby dokázal politicky pochopit Pražské jaro. Podporoval program lednového pléna ÚV KSČ roku 1968. Opozice tvrdí, řekl, že sovětské tanky zastavily zavádění tohoto programu. Ve skutečnosti zůstal Dubček v čele strany po dalších osm měsíců. To, co zabránilo provádění tohoto programu, byla neschopnost tehdejšího vedení KSČ.

10. Štěpán řekl, že není „oportunista“ a nemůže podporovat lidi roku 1968. Vidí však možnost, že by strana mohla iniciovat dialog s některými z těchto lidí, musel by však být zaměřen na budoucnost, ne na minulost.

— Bilaterální vztahy

11. Štěpán pak přešel k bilaterálním vztahům a řekl, že Federální shromáždění uvítalo přednášku velvyslance Houštického o vztazích mezi USA a Československem, kterou měl letos v létě (Prague 6369)¹². Štěpán uznal, že v cestě ke zlepšení vztahů stojí jisté překážky, slyšel o nich z první ruky, když navštívil Washington v červnu 1988 jako člen parlamentní delegace. Avšak existují i oblasti možné spolupráce. Vypočítal kulturní a vědecké výměny a parlamentní návštěvy. Štěpán řekl, že se on a čtyři další členové jeho výboru pro zahraniční vztahy chystají jet příští léto do Kanady, pravděpodobně v červnu po sjezdu KSČ. Chtěl zjistit, zda by v té době mohl přijet i do Washingtonu. Jeho první návštěva byla spíše „seznamovací“ cestou. Chtěl by domluvit další návštěvu, která by přinesla nějaké konkrétní výsledky. Souhlasila jsem s tím, že je to v principu dobrý nápad, který bychom mohli prodiskutovat později, až budou jeho plány jasnější.

12. Ve zbývajících dvaceti minutách našeho rozhovoru jsem se zaměřila na několik našich vlastních bilaterálních témat. Řekla jsem mu, že jsem je předlo-

12 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

žila na ministerstvu zahraničních věcí již v září na schůzce s prvním náměstkem ministra zahraničních věcí Sádovským. Můj první bod, lidská práva, byl ústředním bodem diskuse mezi ministrem Bakerem a ministrem zahraničních věcí Johaneselem v OSN. Štěpán odpověděl, že o mém zájmu o lidská práva ví. Četl o nich v rozhovoru, který jsem poskytla *USA Today* a který byl publikován 16. října.

— Lidská práva

13. Lidská práva jsou i jeho problémem, řekla jsem, stejně jako mým, neboť bychom nemohli doufat v pokrok v takových oblastech, jako je doložka nejvyšších výhod, dokud se nenalezne uspokojivé řešení. Má otázka na jeho definici vlastence se à propos týkala právě toho. Nechápala jsem, proč by v Československu nemohla být nastolena svoboda projevu. Ministr Baker se obzvláště zajímal o několik případů, které předložil Johanesevi a které se týkaly svobody projevu. Štěpán se zeptal, které případy to konkrétně jsou. Vyjmenovala jsem mu je (tj. Čarnogurský, Kusý, Devátý, Stárek, Cibulka) a rovněž jsem se zmínila o nedávném zadržení vydavatelů/redaktorů *Lidových novin* Jiřího Rumla a Rudolfa Zeman.¹³

14. Štěpán si poznamenal jména, ale řekl, že si nebude hrát na naivního a dělat, že je nezná. Odpověděl přímo na případ *Lidových novin* a poznamenal, že když někdo vydává noviny, které neuznávají československé zákony, měly by být zrušeny. Stejně jako by měl být zatčen novinář, řekl, který někoho hanobí. Na druhé straně si postěžoval, že byl vystaven osobním útokům ze strany Rádia Svobodná Evropa (RFE), ale neměl možnost se proti nim bránit. Řekla jsem mu, aby mi dal vědět kdykoli, když o něm bude RFE vysílat něco nepravdivého.

15. Štěpán, řekl, že pokud jsou porušovány platné československé zákony, měli by zločinci podle jeho soudu počítat se soudním stíháním. Probíhá proces sblížování ústavy a legislativy s Vídní.¹⁴ Zatím musí být dodržovány stávající zákony. Ve zřejmé narážce na nadcházející výročí 28. října poznamenal, že zákon brání využívat pražské Staroměstské nebo Václavské náměstí k demonstracím – kromě zvláštních případů (např. 1. máj). Tyto zákony budou dodržovány, řekl.

16. Štěpán pokračoval a řekl, že „my jsme si vědomi toho, co říkáte o lidských právech, i když cítíme, že si nejste plně vědomi reálné situace“. Opoziční skupiny, řekl, nenacházejí u československého lidu pochopení. Ve veřejném referendu by jejich aktivity byly odmítnuty. Zvykli jsme si setkávat se s cizinci

¹³ | Viz dokument 7, odst. 6.

¹⁴ | Závěrečný dokument vídeňské následné schůzky KBSE, která se konala od 4. listopadu 1986 do 17. ledna 1989.

a udržujeme s nimi kontakty. Časem budeme ještě uvolněnější, řekl, ale nikdy jim nedovolíme ovlivňovat masy, aby nás kritizovaly nebo tvrdily, že naše strana za 40 let nic nedokázala.

17. Štěpán řekl na závěr, že naše vztahy mohou jít po jedné ze dvou cest. Jedna je cesta útoků a protiútoků. Druhá je cesta spolupráce v oblastech, jako jsou parlamentní výměny a velmi cenný kulatý stůl IREX, který se konal v Praze. Poznamenal, že někteří z československých účastníků kulatého stolu byli bývalí členové komunistické strany vyloučení z KSČ v roce 1969. Opět poznamenal, že došlo k určitým změnám.

18. Řekla jsem Štěpánovi, že si přeji mít k němu ve Federálním shromáždění stejně dobrý přístup, jako měl můj předchůdce. Souhlasil s tím, že by to bylo užitečné. Zmínila jsem se o tom, že naše jarní pokládání věnců na Moravě a na Slovensku probíhalo ve spolupráci s místními úřady. Poděkovala jsem mu, jestliže to ovlivnil. Rovněž jsem se zeptala, zda ještě trochu přemýšlel o svém rozhovoru s velvyslancem Niemczykem o obnově památníků osvobození západních Čech americkou armádou na konci války. Štěpán řekl, že zaslal materiály, které mu předal velvyslanec Niemczyk,¹⁵ ministerstvu zahraničních věcí a že se v této věci již „něco učinilo“. Opět jsem mu poděkovala za jeho pomoc.

19. Na závěr jsem mu řekla, že jsem nepředpokládala, že bych ho hned na poprvé dokázala přesvědčit o našem názoru na lidská práva. O případy, které jsem uvedla, se však nezajímá pouze naše vláda, ale i Kongres a americký lid. Zopakovala jsem, že chceme-li posunout naše vztahy kupředu, musíme pohlížet na lidská práva jako na společnou otázku.

Blacková

15 | Předchůdce velvyslankyně Blackové.

6. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 2. listopadu 1989, 1353Z

Důvěrné

Prague 07670

Věc: Sovětský diplomat o Ševardnadzeho prohlášení o roce 1968

Ref: (A) FBIS LD 2710185789 DTG 27185Z Oct. 89; (B) Prague 6252¹⁶

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Sovětský diplomat vysvětluje skutečnost, že ministr zahraničních věcí Ševardnadze nedávno odmítl jakékoli přehodnocování roku 1968, snahou vyhnout se vnějším komplikacím, pokud by nepřispěly k řešení vnitřních sovětských problémů, s čímž v tomto případě nelze počítat. Tento diplomat se také domnívá, že na sjezdu KSČ, který se má konat v květnu 1990, dojde k zásadním personálním změnám ve straně a že v současné době není postavení generálního tajemníka KSČ Jakeše ohroženo. Vývoj v NDR by zdejší situaci sice mohl ovlivnit, avšak podle sovětského diplomata se proreformní členové KSČ odhodlají prosadit změny tak, že navrhnou nové stanovy a nový program strany, které se pak budou projednávat na květnovém sjezdu. Konec souhrnu.

3. Vedoucí politicko-ekonomické sekce se 31. října setkal se sovětským politickým radou Vasilijem Filipovem (chránit)¹⁷, aby projednali zdejší politickou situaci. Filipov se zvláště zajímal o reakci vlády USA na demonstraci 28. října; pracovník velvyslanectví mu ji popsal a zmínil se také o našem protestu proti zadržení novinářů a o ostré deklaraci ministerstva zahraničních věcí USA týkající se dodržování lidských práv jak před událostmi minulého víkendu, tak i po nich. Následuje souhrn diskutovaných otázek.

¹⁶ | Tyto dva dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

¹⁷ | Pokyn k utajení zdroje informace.

— Ševardnadze o roce 1968

4. Zpráva, kterou přineslo *Rudé právo* o Ševardnadzeho prohlášení týkajícího se Sověty vedené invaze v roce 1968, byla podle Filipova přesná. (Poznámka: Zpráva Federální rozhlasové informační služby o Ševardnadzeho interview s polským novinářem je obsažena v ref A. Označil v něm oficiální hodnocení jako „závazné“; změnit by je bylo možné jedině po vzájemné dohodě s československým vedením. Odmítl také jakékoli srovnání sovětské vojenské intervence do Československa k zásahu v Afghánistánu. Konec poznámky.) Filipov řekl, že nemá žádné informace o pověstech, které minulý týden kolovaly po Praze a podle nichž komise sovětských historiků vypracovala dokument doporučující přehodnotit události roku 1968, že však předsednictvo ÚV KSSS hlasovalo proti jeho uveřejnění. (Poznámka: Tato informace pochází od bývalého ministra Dubčekovy éry Galušky. Konec poznámky.)

5. Filipov poznamenal, že když se s pracovníkem velvyslanectví setkal naposledy (ref B), zdálo se, že se sovětské vedení chystá svou roli v invazi přehodnotit, avšak „od té doby se toho hodně stalo“. Asi tak před čtrnácti dny byl v *Izvěstijích* uveřejněn pod titulkem Podzimní sklizeň významný článek. Byl věnován důsledkům invaze roku 1968 na vnitřní situaci v SSSR a úspěšně „vyčistil vzduch“ kolem takových událostí, jako byl poinvazní hon na čarodějnice, který udělal konec Chruščovovu období tání šedesátých let. Podle Filipova je Ševardnadzeho slova třeba chápat v souvislosti s úspěchem článků tohoto druhu, které se zabývají negativním dopadem invaze na sovětskou společnost. (Komentář: Filipov se domnívá, že sovětské vedení zatím nemá v úmyslu zabývat se složitými zahraničními otázkami, pokud by nebyly podstatné pro řešení domácích problémů, a k těm události roku 1968 nepatří. Konec komentáře.)

— Vyhlídky na změny v Praze

6. Zdejší demonstrace 28. října Filipova utvrdily v názoru, že před květnovým sjezdem KSČ nedojde k žádným významným personálním ani politickým změnám. Vývoj v NDR ukázal, že veřejné mínění nelze ignorovat, ale zde je tlak zdola omezený. I když je československé vedení vývojem ve východním Německu zneklidněno, bude se i nadále přidržovat svého programu postupných změn, pokud se zde nevytvoří „jedinečný komplex předpokladů“. V současnosti tu prý ve stranickém vedení neexistují vážnější neshody a je zřejmé, že generální tajemník KSČ Jakeš má situaci pod kontrolou. Předseda vlády Adamec se zcela jasně vyslovil pro radikálnější hospodářské reformy, avšak podporují ho v tom pouze mladší členové strany a vlády.

7. Proreformní tlak se podle Filipova projeví, jakmile se v KSČ začnou prodávat praktické otázky týkající se jejího květnového sjezdu. Návrhy nové ústavy, stranických stanov a stranického programu by se mohly stát vhodnými

východisky pro proreformní snahy členů strany. Změny v NDR tomuto procesu napomohou. Filipov se ke třem uvedeným dokumentům vyjádřil takto:

- Návrh nové ústavy naráží na tolik problémů, že ho ústřední výbor letos ještě nebude s to projednat, opakují, nebude s to;
- návrh souboru zásad nového stranického programu bude na pořadu jednání prosincového pléna;
- nejdůležitějším momentem nového návrhu stranických stanov, který *Rudé právo* uveřejnilo 31. října, je vytvoření Komunistické strany České republiky na úrovni Komunistické strany Slovenska.

8. Pokud jde o poslední otázku, zmínil se Filipov o tom, že se v souvislosti s návštěvou vedoucích ruských¹⁸ stranických činitelů právě setkal s Karlem Urbánkem, předsedou Výboru pro stranickou práci v ČSR. Přestože se vyhnul odpovědi na otázku, jaký dojem na něj Urbánek dělá osobně, pokládá za jednu z jeho předností, že je – podobně jako jiný člen ÚV KSČ Miroslav Štěpán – mladý, a tedy nezatížený minulostí.

— Izolace československé vlády

9. Když byl Filipov požádán, aby se vyjádřil k nedávnému zintenzivnění diplomatických vztahů s ortodoxnějšími socialistickými státy (ministr zahraničních věcí Johanes například odjel 1. listopadu na návštěvu Čínské lidové republiky), řekl, že v tom nevidí žádný zřetelný záměr. I když jsou vztahy československé vlády s některými státy, jako je např. Maďarsko, napjaté, mnoho návštěv do ortodoxních států, např. do Rumunska, bylo plánováno již dříve. Čechoslováci prý mají dlouhodobý program takovýchto návštěv a Filipov je nepovažuje za reakci na nějaký pocit izolace. To, že Čínu navštívilo několik výše postavených československých činitelů, je prý už něco jiného. Mnohé z těchto návštěv předem plánovány nebyly. Tuto skutečnost lze podle Filipova vysvětlit normalizací sovětsko-čínských vztahů a rovněž zájmem Československa vytěžit z této návštěvy výhody pro rozvoj obchodu.

— Komentář

11. [10.] Měli jsme dojem, že Filipov byl Ševardnadzeho prohlášením překvapen, stejně jako tím, že se Ševardnadze rozhodl poskytnout rozhovor právě listu polské Solidarity¹⁹. Byl poněkud nesvůj, když o tom hovořil, a řekl nám,

18 | Rozumí se Ruské federativní republiky.

19 | Ševardnadzeho vyjádření k událostem roku 1968 tvořilo podstatnou část jeho rozhovoru s Adamem Michnikiem, který byl uveřejněn v polském deníku *Gazeta Wyborcza* 28.–29. října 1989.

že Moskva jeho velvyslanectví dosud neposkytla ruský text Ševardnadzeho prohlášení.

12. [11.] Ševardnadze učinil své prohlášení v době demonstrací k výročí 28. října, proto tu jeho jednoznačnost vyvolala obzvláště silný dojem. Udusilo jiskru naděje, že by sovětské přehodnocení událostí roku 1968 pomohlo vyvolat ve veřejnosti i v komunistické straně sílu, která by Jakešovo vedení zbavila moci. Disidenti jsou zvláště rozhořčeni tím, že Gorbačov jakoby odmítal sovětskou odpovědnost za vedení, které zde bylo dosazeno před dvaceti lety.²⁰ Mnozí si při komentování Ševardnadzeho výroků připomněli skutečnost, že se Gorbačov za své návštěvy Československa v dubnu roku 1987 o událostech roku 1968 vůbec nezmínil.

Blacková

20 | Srv. např. otevřený dopis Jiřího Dienstbiera Edvardu Ševardnadzemu z 30. října 1989 a otevřený dopis Milana Šimečky Michailu Gorbačovovi ze září 1989. Viz dále dokument 45, odst. 3, dopis Občanského fóra George Bushovi a Michailu Gorbačovovi.

7. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 3. listopadu 1989, 1736Z

Důvěrné

Prague 07731

Věc : Lidská práva v Československu – aktuální informace

Ref: Prague 7293²¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Městský soud v Bratislavě rozhodl, že Ján Čarnogurský a Miroslav Kusý budou souzeni každý zvlášť. Odvolací soud v Brně potvrdil rozsudek nad Stanislavem Devátým. Redaktorům *Lidových novin* čelícím obvinění z trestného činu nebyly povoleny návštěvy jejich manželek a obhájců. Kruh nezávislé inteligence a přibližně sto novinářů oficiálního tisku žádali, aby bylo zastaveno trestní stíhání redaktorů *Lidových novin*. Novináři publikující v denících Československé strany socialistické a Socialistického svazu mládeže prokazují v článcích z poslední doby určitou míru nezávislosti. Pražské divadelní představení sestavené z výňatků z děl Václava Havla a některých exilových autorů bylo po jednom jediném uvedení staženo. Kardinál Tomášek pojedje do Říma ke svatořečení Anežky České. Čeští členové Pacem in terris se obrátili na biskupy českých zemí s písemným dotazem, zda smějí i nadále působit v tomto státě podporovaném mírovém hnutí. Oficiální zpráva ministerstva spravedlnosti uvádí, že v roce 1989 bylo za „trestné činy politické povahy“ až dosud stíháno 65 osob. Konec souhrnu.

21 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

— Byly stanoveny termíny soudních přelíčení s Čarnogurským a Kusým

3. Městský soud v Bratislavě rozhodl, že Ján Čarnogurský bude souzen odděleně od Miroslava Kusého a dalších členů „bratislavské pětky“ (Prague 5960)²². Datum přelíčení s Čarnogurským je stanoveno na 6. listopadu, proces s Kusým bude zahájen 13. listopadu.

4. Čarnogurského obhájce Tibor Böhm podal stížnost, v níž uvádí, že neexistují žádné právní důvody pro to, aby byl případ Čarnogurského oddělen od ostatních. Někteří nezávislí aktivisté se nyní domnívají, že Čarnogurského, který je ve vazbě méně ochotný ke kompromisu vůči moci než Kusý (Prague 7455)²³, stihne tvrdší trest.

— Odvolací soud potvrdil rozsudek nad Devátým

5. Odvolací soud v Brně 1. listopadu potvrdil dvacetiměsíční trest pro Stanislava Devátého (Prague 7097)²⁴. Rozhodnutí soudu bylo učiněno v nepřítomnosti Devátého, který se stále zdržuje na neznámém místě.

— Redaktoři *Lidových novin* ve vazbě bez možnosti komunikace

6. Manželky redaktorů *Lidových novin* Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana řekly pracovníkovi velvyslanectví, že jim ještě ani po třech týdnech nebylo dovoleno navštívit své zatčené muže (Prague 7293)²⁵ a že policie odmítla poskytnout jim o nich jakékoli informace. Sdělily rovněž, že ani Rumlovu a Zemanovu obhájci nebylo dovoleno své klienty navštívit, ale že očekávají, že jim to bude dovoleno příští týden.

22 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn. Dalšími členy Bratislavské pětky byli spisovatelka Hana Ponická, lékař Vladimír Maňák a novinář Anton Selecký. Všech pět bylo trestně stíháno za to, že napsali dopis Úřadu předsedy slovenské vlády (datovaný 4. srpna 1989), v němž byla Sověty vedená intervence v srpnu 1968 nazvána „porušením mezinárodního práva“; pětice v něm dále oznamovala, že položí květiny na místa v Bratislavě a v Košicích, kde v průběhu intervence přišli o život českoslovenští civilisté. Kusý a Čarnogurský byli navíc obviněni z podvracení. Kusý za své komentáře v Rádiu Svobodná Evropa, Čarnogurský za publikování bratislavského periodika Bratislavské listy.

23 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

24 | Stanislav Devátý, mluvčí Charty 77 v roce 1988, byl obviněn z pobuřování. V době, kdy byl po vazební hladovce dočasně propuštěn, odešel do ilegality a skrýval se v Polsku. V nepřítomnosti byl odsouzen 29. srpna 1989 k dvaceti měsícům vězení. Znovu se objevil 12. prosince 1989. Viz dokument 87, odst. 7.

25 | Šéfredaktor nejrozšířenějšího samizdatového měsíčníku *Lidové noviny* Jiří Ruml a jeho zástupce Rudolf Zeman byli obviněni z pobuřování a vzati do vazby 12. října 1989. *Lidové noviny* začaly pravidelně vycházet v lednu 1988.

— Aktivity Kruhu nezávislé inteligence

7. Kruh nezávislé inteligence²⁶ zaslal prezidentu Husákovi a prokurátorovi, který má na starosti případ *Lidových novin*, dopisy, v nichž žádá, aby Ruml a Zeman byli propuštěni. Členové Kruhu zdůrazňují, že *Lidové noviny* jsou jedním z mála periodik, v němž je poskytován prostor neoficiálním názorům.

8. Tento dopis je důkazem toho, že Kruh, jenž byl ve svých aktivitách (např. výzkumné projekty zaměřené na sledování devastace životního prostředí nebo negativních dopadů způsobených hospodářskými reformami) dosud poněkud opatrný, zaujal nový postoj. Ivan Gabal, jeden ze zakladatelů Kruhu, řekl pracovníkovi velvyslanectví, že orgány státní moci podle všeho nařídily, aby byl propuštěn ze zaměstnání, avšak ředitel ústavu, kde je zaměstnán, odmítl tento příkaz splnit.

— Ekonom Zeman propuštěn ze zaměstnání

9. Miloš Zeman, ekonom Ústavu zahraničního obchodu při ministerstvu zemědělství, takové štěstí neměl. Zeman v článku pro *Technický magazín* ostře kritizoval chystané hospodářské reformy. Na tuto jeho kritiku reforem se zaměřila pozornost západního tisku a Zeman byl pro tuto svou otevřenost údajně již propuštěn ze zaměstnání. Všeobecně lze říci, že režim je vůči zdejším ekonomům, kteří publikují kritické názory, poměrně tolerantní, dokonce i tehdy, když je citují západní sdělovací prostředky. V tomto případě však rozdíl zřejmě spočívá v tom, že Zeman pracuje pro ministerstvo a nikoli pro nějakou „nezávislou“ organizaci, jakými jsou Ekonomický nebo Prognostický ústav (ČSAV). Dalším faktorem mohlo být i to, že se Zeman v uveřejňovaných článcích a v jednom televizním rozhovoru nebál kritizovat neochotu KSČ přistoupit v ekonomické a politické sféře na otevřený dialog.

— Několik vět²⁷

10. Tuto petici podepsalo již kolem 36 tisíc lidí. Václav Neumann, dirigent České filharmonie, oznámil, že jeho orchestr nedodrží smlouvy s Československým rozhlasem a televizí. Bojkot orchestru je protestem proti tomu, že oficiální sdělovací prostředky signatáře petice očeňují. Devadesát čtyři z 97 členů (orchestru) vyjádřilo bojkotu svou podporu. Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 v Československu se sídlem v Paříži rovněž oznámil, že podpoří

26 | Neformální sdružení založené v září 1989 pracovníky ČSAV a univerzitními učiteli.

27 | Petice Několik vět byla uveřejněna 29. června 1989; mezi její iniciátory a organizátory patřili Václav Havel, Jiří Křížan, Alexandr Vondra a Stanislav Devátý.

osoby, které jsou za podepsání této petice zapsány na černé listině, pronásledovány nebo jinak diskriminovány.

11. Organizátor této petice Jiří Křížan řekl pracovníkovi velvyslanectví, že předseda vlády Adamec dosud neodpověděl na dopis, který mu napsal spolu s několika dalšími a v němž jej žádá o dialog se signatáři petice Několik vět (Praha 7042)²⁸. Dodal, že již žádnou odpověď neočekává. Adamec v nedávném interview pro rakouské novináře prohlásil, že československá vláda nepřistoupí na žádný dialog, který se „pokouší o likvidaci socialistického zřízení“.

— Realistické divadlo uvádí výběr z Havlových her

12. Pražské Realistické divadlo uvedlo 27. října premiéru divadelní montáže pod titulem *Res publica II*, zakládající se převážně na Havlově *Zahradní slavnosti*, ale uvádějící rovněž výňatky ze Škvoreckého, Kundery, Seiferta, Hrabala a dalších. Představení se hrálo pouze jeden večer, další představení byla zrušena poté, co úřady žádaly, aby byla vypuštěna scéna o zatčení Marty Kubišové (signatářka Charty 77 a „zakázaná“ populární zpěvačka).

— Tisk Československé strany socialistické projevuje jistou nezávislost

13. Deník ČSS *Svobodné slovo* otiskl příznivou recenzi divadelního představení *Res publica II*. Článek je zatím poslední v řadě příspěvků, jimiž toto periodikum začíná razit novou cestu. Patřil k nim článek věnovaný frankfurtskému knižnímu veletrhu, v němž byla zmínka o tom, že československá vláda Václavu Havlovi nedovolila navštívit veletrh a převzít tam Mírovou cenu knihkupců; další článek přinesl rozhovor s chartistou Zdeňkem Urbánkem. Více než polovina zaměstnanců *Svobodného slova* podepsala petici Několik vět.

— Novináři žádají legalizaci *Lidových novin*

14. Někteří zaměstnanci *Svobodného slova* patří k přibližně stu novinářům, kteří předsedovi vlády Adamcovi poslali petici s žádostí o legalizaci *Lidových novin* a o zastavení soudního stíhání jejich redaktorů Rumla a Zemana. Mezi několika dalšími signatáři této petice jsou rovněž někteří pracovníci redakce listu Československé strany lidové *Lidová demokracie*, dále novináři z *Mladé fronty* a *Nového [Mladého] světa*. Nápadné bylo, že mezi podpisy signatářů petice chyběly podpisy novinářů oficiálních stranických periodik, jako např. *Rudého práva*.

28 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

— **Mladá fronta referuje o 28. říjnu**

15. Deník Socialistického svazu mládeže *Mladá fronta* nedávno uveřejnil dva na sebe navazující články o demonstracích, k nimž došlo 28. října. První tlumočí oficiální verzi této události, druhý přináší naproti tomu svědectví dvou reportérů *Mladé fronty*, kteří se spolu s ostatními demonstranty ocitli v sevření policejního kordonu. Oficiální stanovisko líčí demonstranty jako násilníky, zatímco druhý článek popisuje shromáždění jako v podstatě mírumilovné a v podtextu kritizuje řádění policistů v bílých přilbách, kteří demonstraci rozehnali.

— **Kardinál Tomášek se zúčastní slavnosti svatořečení**

16. Podle informace z kanceláře kardinála Tomáška potvrdily nedávné lékařské prohlídky, že kardinálovo zdraví je přiměřené jeho věku – 90 rokům, avšak kardinál pokládá cestu do Říma za příliš náročnou, a proto se rozhodl nezúčastnit se svatořečení Anežky České, které se bude konat v Římě 11. listopadu (Prague 5017)²⁹. Avšak na naléhání Svaté stolice, že je v Římě očekáván, Tomášek své rozhodnutí změnil a nyní plánuje třítydenní návštěvu Říma.

17. Zdroje blízké církvi informují, že Řím u příležitosti svatořečení navštíví podle očekávání 10 tisíc československých občanů a že státní moc těm, kteří si tam přejí cestovat, většinou vychází vstříc. Augustinu Navrátilovi a několika dalším aktivistům z řad věřících však není dovoleno jet do Říma. V Československé televizi zřejmě ještě nepadlo definitivní rozhodnutí, zda bude slavnost svatořečení přenášet.

— **Další informace o Pacem in terris**

18. Aktivisté z řad věřících nám poskytli další podrobné informace o ukončení činnosti Pacem in terris, oficiální organizace katolických kněží (Prague 7042)³⁰. Její slovenští členové mají v úmyslu pokračovat v činnosti, avšak čeští členové své působení pozastavili a obrátili se s dopisem na kardinála Tomáška a na nově jmenované biskupy litoměřické a olomoucké diecéze s dotazem, zda mají s Pacem in terris dále spolupracovat. Podle většiny pozorovatelů lze jak od kardinála, tak od biskupů očekávat odpověď, že toto členství je s kněžským stavem neslučitelné.

29 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

30 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

— Současný počet politických vězňů

19. Přestože československá vláda popírá, že by v ČSSR byli političtí vězni, zabýval se v říjnu jeden z hlavních programů pražského rozhlasu o ministerstvu spravedlnosti soudním stíháním „politicky motivovaných trestných činů“. V roce 1988 bylo trestní řízení vedeno proti přibližně 34 takovýmto případům. Podle ministerstva spravedlnosti byla v roce 1989, v době, kdy tato zpráva byla předložena, vznesena takováto obžaloba proti přibližně 65 osobám. Z těchto 65 osob stíhaných v roce 1989 jich bylo osmnáct odsouzeno k vězeňským trestům. Nezávislý Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) odhaduje, že v současné době je v československých věznicích zadržováno kolem 30 politických vězňů.

— Představitel VONS vyhrál občanský spor proti *Rudému právu*

20. Představitel VONS Petr Uhl vyhrál v říjnu bezprecedentní občanský spor proti *Rudému právu*. Soud rozhodl, že se *Rudé právo* dopustilo omylu, když ve svém článku v červnu 1988 informovalo, že se Uhl v roce 1971 zúčastnil schůzky, na níž bylo připravováno převzetí kontroly nad Československým rozhlasem a odvysílání protivládního prohlášení. Výrok soudu zněl, že *Rudé právo* je povinno uveřejnit dementi, soud však zamítl Uhlův požadavek, aby se mu *Rudé právo* omluvilo.

Blacková

8. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 4. listopadu 1989, 0916Z

Důvěrné

Prague 07736

Věc: Tisková konference československé vlády o demonstracích
28. října – jistá změna tónu

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Oficiální tiskoví mluvčí obhajovali postup československé vlády v souvislosti s potlačením demonstrace 28. října a označili protesty západních států proti zákrokům československé vlády za bezdůvodné. Jeden mluvčí připustil, že je naléhavě třeba reformovat československou legislativu, aby občanům ve větší míře než dosud zaručovala shromažďovací právo, a uvedl, že se chystají nové zákony. Všichni demonstranti, kteří byli 28. října zadrženi, včetně cizinců, již byli propuštěni. Proti sto čtyřiceti osmi československým občanům z těchto zadržených je nyní vzneseno obvinění z přestupku a prokuratura uvažuje o stíhání dalších tří osob, které jsou podezřelé z útoku na veřejného činitele. Konec souhrnu.

3. Mluvčí československé vlády Miroslav Pavel na tiskové konferenci 2. listopadu hájil zásah československé policie proti neoficiální demonstraci z 28. října (Prague 7534)³¹. Skutečnost, že masová protisocialistická akce nedokázala přerůst v mnohem rozsáhlejší protest, svědčí podle Pavla o tom, že valná většina československých občanů podporuje proreformní politiku československé vlády. Zopakoval rovněž standardní formuli, že československá vláda je ochotna přistoupit na dialog s kýmkoli, pokud se takový dialog povede v duchu zásad ústavy a socialismu.

31 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

4. Nicméně byl tón tiskové konference jiný než v minulosti. Pavel prohlásil, že z demonstrace kromě jiného vyplynulo jedno ponaučení, že totiž seriózní dialog o sociálních problémech nelze vést na ulici; zároveň však dodal, že záahy bezpečnostních sil, i když jsou z právního hlediska oprávněné, nelze podstatu politických problémů trvale řešit. Dále řekl, že existuje naléhavá potřeba zajistit lepší zákonný způsob, jak občanům zaručit shromažďovací právo, a že po přijetí nové ústavy československá vláda podnikne nezbytné právní kroky k nápravě (ve shodě s ústavou a veřejným pořádkem).

5. Na tiskové konferenci byly rovněž poskytnuty nejnovější oficiální údaje týkající se počtu zadržovaných 28. října. Pavel řekl, že při demonstraci bylo zadrženo 359 československých občanů, proti 148 z nich bylo vzneseno obvinění z přestupku (Prague 7612)³². Další tři osoby jsou podezřelé z útoku na veřejného činitele a jejich případy se bude zabývat prokurátor. Osmnáct zadržovaných cizinců (z Austrálie, Itálie, Finska, Velké Británie, Maďarska, Polska, SSSR a dalších zemí) už bylo rovněž propuštěno (Prague 7564)³³.

6. Tiskový mluvčí československého ministerstva zahraničních věcí Lubomír Maršík na tiskové konferenci prohlásil, že Kanada, Francie, Itálie, Španělsko a USA protestovaly proti různým aspektům postupu československé vlády při potlačení demonstrace 28. října. Maršík prohlásil, že všechny tyto protesty byly neopodstatněné a že byly zamítnuty. Poznámka: Neobdrželi jsme dosud oficiální odpověď na náš protest proti napadení amerických novinářů (Prague 7592)³⁴.

7. Komentář. V Pavlových slovech o naléhavé potřebě reformovat československou legislativu týkající se shromažďovacího práva lze rozpoznat určitou změnu tónu proti tiskovým konferencím, které se po demonstracích konaly dříve. Je třeba vyčkat, zda k nějakým významným změnám dojde. Nedávné zkušenosti s návrhem na reformu československého tiskového zákona svědčí o tom, že to, co je nazýváno reformou nebo pokusem o dodržování závazků vůči KBSE, může být ve skutečnosti krokem vedoucím spíše k dalšímu omezení než k rozšíření lidských práv.

Blacková

32 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

33 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

34 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

9. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, <6. prosince>³⁵ 1989, 1617Z

Důvěrné

Prague 07753

Věc: Východní Němci, kterým bylo povoleno cestovat na Západ, opustili
velvyslanectví SRN³⁶

1. Důvěrné – celý text.

2. Jak o víkendu informovaly západní sdělovací prostředky, využily tisíce občanů NDR toho, že se jim zjednodušily cestování a pohraniční kontroly pro cesty do západního Německa. Přicházejí zprávy o dopravních zácpách na hranicích mezi Československem a SRN, jsou to totiž pro občany východního Německa projíždějící přes Československo v podstatě první dny svobodného cestování do západního Německa. Východní Němci smějí svobodně překračovat hranice v libovolném místě a stačí jim předložit doklady o občanství NDR. Detlev Runger, západoněmecký konzul v Praze, pracovníkovi velvyslanectví řekl, že jeho velvyslanectví je prázdné a že se tam začalo s úklidem. Řekl, že o víkendu odjelo do SRN deset speciálních vlaků, z nichž poslední byl vypraven v pondělí 6. listopadu ráno. V SRN se už nepočítá s žádnými dalšími zvláštními vlaky a na dveřích západoněmeckého velvyslanectví je vyvěšen jízdní řád pravidelného vlakového spojení z Prahy do SRN. Veškerá dokumentace o uprchlících bude zpracována po jejich příjezdu do SRN. Runger předvídá, že nynější dohoda o volném průjezdu přes Československo nebude časově omezena.

Blacková

35 | Telegram byl koncipován 6. nebo 7. listopadu, byl však z neznámých důvodů odeslán až 6. prosince.

36 | Viz též dokumenty 2 a 3.

10. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, <6. prosince>³⁷ 1989, 1619Z

Bez omezení

Prague 07755

Věc: Návštěvy vysokých československých představitelů v zahraničí
a zahraničních představitelů v Československu v říjnu 1989

1. Následuje přehled návštěv nejvyšších představitelů KSČ a vlády v zahraničí v říjnu 1989:

- Miroslav Štěpán, člen předsednictva ÚV KSČ: Jugoslávie, pracovní návštěva, 1. –2. října
- Miroslav Štěpán, člen předsednictva ÚV KSČ: Bulharsko, pracovní návštěva, 3.–4. října
- Jaromír Johanes, ministr zahraničních věcí: Venezuela, oficiální návštěva, 5.– 7. října
- Pavol Hrivnák, místopředseda vlády: Maďarsko, jednání s náměstkem předsedy vlády Medgyessym, 5. října
- Miloš Jakeš, generální tajemník KSČ: NDR, výroční oslava založení NDR, 6. –7. října
- Ladislav Adamec, předseda vlády (v doprovodu ministra financí Jana Stejskala, ministra zahraničního obchodu Jana Štěrby, ministra-předsedy výboru lidové kontroly Františka Ondřícha a náměstka ministra zahraničních věcí Jaromíra Nehery): Irák, oficiální návštěva, 14.–16. října
- Milan Kozák, první náměstek ministra paliv a energetiky: Bulharsko, setkání komise RVHP pro elektrickou a jadernou energii, 14. října

³⁷ | Telegram byl koncipován 6. nebo 7. listopadu, byl však z neznámých důvodů odeslán až 6. prosince.

- Ladislav Adamec, předseda vlády (v doprovodu ministra financí Stejskala, ministra zahraničního obchodu Štěrbý, ministra-předsedy výboru lidové kontroly Františka Ondřícha a náměstka ministra zahraničních věcí Nehery): Egypt, oficiální návštěva, 17.–19. října
 - Miroslav Zajíc, tajemník ústředního výboru KSČ: Sovětský svaz, jednání o zemědělské politice s tajemníkem ústředního výboru KSSS Strojovem, 18. října
 - Karel Juliš, místopředseda vlády: Bulharsko, Evropské ekologické fórum, 16.–21. října
 - Jaromír Obzina, místopředseda vlády: Rumunsko, pracovní návštěva, 20.–23. října
 - Ladislav Adamec, předseda vlády (v doprovodu ministra zahraničních věcí Jaromíra Johanese a ministra zahraničního obchodu Jana Štěrbý): Rakousko, oficiální návštěva, 24.–25. října
 - Miroslav Zajíc, tajemník ústředního výboru KSČ: Korejská lidovědemokratická republika, rozhovory o zemědělské politice, 23. října
 - Ladislav Vodrážka, místopředseda vlády: Bulharsko, zasedání výboru pro strojírenství RVHP, 24. října
 - Jaromír Obzina, místopředseda vlády: Sovětský svaz, zasedání výkonného výboru RVHP, 28. října
 - Jaromír Johanese, ministr zahraničních věcí (s ministrem zahraničního obchodu Janem Štěrbou): Polsko, schůzka ministrů zahraničních věcí Varšavské smlouvy, 26.–27. října
 - Karel Juliš, místopředseda vlády: Sovětský svaz, pracovní návštěva, 28. října
 - Jozef Lenárt, člen předsednictva ÚV KSČ a tajemník ústředního výboru strany: Francie, pracovní návštěva na pozvání Komunistické strany Francie, 29. října – 1. listopadu
 - Jaromír Žák, místopředseda vlády: NDR, pracovní návštěva, 30.–31. října
2. Následují návštěvy vyšších představitelů zahraničních vlád a funkcionářů komunistických stran v Československu v říjnu 1989:
- Boris Bělousov, ministr zbrojařského průmyslu Sovětského svazu: přijat předsedou vlády Adamcem, 6. října
 - Miklós Németh, předseda vlády Maďarska: pracovní návštěva, 11. října
 - Rolf Hagel, předseda Dělnické strany – komunistů Švédska: rozhovory s generálním tajemníkem KSČ Jakešem, 10. října.³⁸

³⁸ | Zde končí kopie zpřístupněného telegramu.

11. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, <6. prosince>³⁹ 1989, 1622Z

Pro interní potřebu
Prague 07756

Věc: Návrh stanov KSČ: totéž s malými obměnami – kosmetické změny

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. Návrh nových stanov KSČ nám bývalý poradce předsedy vlády Štrougala popsal jako „zlepšení, které však nepostačuje k demokratizaci vnitřního života strany“. Návrh zachovává princip demokratického centralismu, a omezuje tedy i nadále možnost, aby členové zastávali stanoviska jiná než oficiální. Stanovy mají být veřejně projednány před sjezdem KSČ v květnu roku 1990 a obsahují jednu významnou organizační změnu – vytvoření českého ekvivalentu Komunistické strany Slovenska. Opominutím, které má možná symbolickou hodnotu, je to, že se nové stanovy vůbec nezmiňují o Poučení z krizového vývoje, tj. o oficiální stranické verzi událostí Pražského jara roku 1968 a následujících let. Nové stanovy určují, že výše postavení funkcionáři mají být voleni tajným hlasováním a „zpravidla“ z více kandidátů. Funkční období nejvyšších stranických funkcí je nyní omezeno na dobu deseti let. Nová pravidla se rovněž zdají usilovat o decentralizaci, i když ne eliminaci nomenklaturního systému. KSČ má zaručenou vedoucí úlohu ve společnosti, třebaže má být uskutečňována „po konzultaci“ s Národní frontou a orgány státní správy, takže strana nemá přebírat jejich roli. Konec souhrnu.

3. Nový návrh stanov KSČ byl v *Rudém právu* publikován 31. října. Návrh byl schválen k veřejnému projednání na 15. plénu KSČ (11.–12. října) a má být

³⁹ | Telegram byl koncipován 6. nebo 7. listopadu, byl však z neznámých důvodů odeslán až 6. prosince.

spolu se všemi dalšími navrhovanými úpravami projednán na sjezdu KSČ v květnu 1990. Ředitel oddělení politických organizací ústředního výboru KSČ Vladimír Pátek prohlásil, že jsou vítány i připomínky nestraníků a (společenských) organizací. Naše první dojmy z tohoto návrhu stanov jsou uvedeny níže.

— Preambule

4. Preambule nových stanov byla podstatně zkrácena. Byla vyškrtána značná část stalinistické rétoriky a řada dlouhodobých ideologických cílů. Zmizely i odkazy na sovětskou leninskou stranu, z níž KSČ vychází, na diktaturu proletariátu a přechod k pravému komunismu. V těchto případech může jít o ústupky novému postoji Sovětů, avšak mnohem závažnější ve zdejším kontextu je, že chybí jakákoli zmínka o oficiálním Poučení z krizového vývoje roku 1968. Tento dokument byl východiskem procesu normalizace v období po Pražském jaru a v dřívějších stanovách zaujímají odkazy na Poučení důležité místo. I když toto opominutí nemá praktický význam, je to jakési symbolické skoncování s minulostí, po němž by možná měla v budoucnu následovat generační změna stranického vedení. (Komentář: Bude zajímavé pozorovat reakci na toto opominutí při projednávání nových stanov ve straně i na veřejnosti. Oficiální sdělovací prostředky se k tomu zatím nevyjádřily. Konec komentáře).

— Členství ve straně

5. Kapitola I, která pojednává o členství ve straně, uvádí podstatně méně povinností. Byly vypuštěny pasáže týkající se bdělosti ve věcech ideologické čistoty strany, stejně jako závazek bojovat proti nejrůznějším prohřeškům, jako např. náboženským předsudkům a buržoazním zvyklostem, které jsou v rozporu s marxismem-leninismem. Práva člena strany byla rozšířena a zahrnují nyní právo na informace o stranické politice a o právu ze strany ze závažných důvodů vystoupit.

— Struktura a organizace strany⁴⁰

40 | Zde končí kopie zpřístupněného telegramu.

12. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. listopadu 1989, 1414Z

Důvěrné

Prague 07786. Ihned

Pro prvního náměstka ministra zahraničních věcí od velvyslankyně Blackové

Věc: Fojtíkova návštěva

Ref: (A) Secure call 11/6/89, (B) USIA 63379⁴¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Po našem pondělním rozhovoru s funkcionářem ústředního výboru Komunistické strany Československa Škeříkem, odpovědným za záležitosti týkající se USA, zavolal Škeřík, aby mého zástupce a pracovníka konzulární sekce požádal o krátkou návštěvu kvůli projednání dalších detailů v souvislosti s návštěvou, která se má uskutečnit mezi 24. listopadem a 6. prosincem tohoto roku. Fojtík ochotně přijal osobní pozvání ředitele Gelba k návštěvě USA v rámci mezinárodního programu návštěv [IVP] a změnil původně zamýšlený termín cesty na konec listopadu, aby se přizpůsobil časovému rozvrhu pana Gelba.

3. Škeřík a Fojtíkův osobní asistent Kupec nejprve diskutovali o detailech programu Fojtíkovy cesty do New Yorku, Washingtonu a Los Angeles a potom odpovídali na naše otázky týkající se toho, co Fojtík od své cesty očekává. Jejich odpovědi mne ještě více přesvědčily o tom, že odvolání Gelbova pozvání by bylo v rozporu se zájmem USA podpořit liberalizační změny v této zemi.

4. Pracovníci ústředního výboru nám dali na srozuměnou, že Fojtík tuto návštěvu pokládá za důležitou příležitost, která by mohla přispět k rozšíření americko-československých kulturních vztahů a k lepšímu dialogu o otázkách, jež nás rozdělují. Řekli, že Fojtík si přeje, aby rozšíření americko-československé

41 | Dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

kulturní smlouvy přispělo ke zvýšení úrovně kulturní výměny. Při svých rozhovorech s politology (např. s Kissingerem, Gatim – dojednaných USIA a československým velvyslanectvím), s americkými představiteli, pracovníky veřejných sdělovacích prostředků a kulturními činiteli by Fojtík rád vyslechl americké názory na Československo a na vztahy mezi Východem a Západem a přispěl do diskuse svými vlastními názory. Rovněž si přeje spatřit na vlastní oči, jak fungují americké sdělovací prostředky, včetně rozhlasové stanice Hlas Ameriky (VOA). Těší se na velmi otevřenou diskusi s pracovníky Hlasu Ameriky a chystá se přednést obvinění československé vlády, že Hlas Ameriky podněcuje demonstrace v Československu.

5. Škeřík řekl, že Fojtík pokládá tuto svou návštěvu za vzácnou příležitost k nezprostředkovanému pohledu na americkou společnost a kulturu. Z tohoto důvodu s sebou vezme na své vlastní náklady svou (provdanou) dceru.

6. Jak jsem vám řekla v pondělí a jak jsem o tom pak podrobně hovořila s oddělením pro východní Evropu a Jugoslávii (EEY), poškodili bychom své zdejší zájmy, kdybychom významnému představiteli KSČ nejprve udělili pozvání kategorie „mezinárodní návštěvník“ a pak ho urazili tím, že bychom toto pozvání zrušili poté, co se on a jeho tým naplno pustili do příprav cesty. Naše zdůvodnění, že návštěvu odvoláváme kvůli našemu rozhořčení nad špatnou pověstí československé vlády v oblasti dodržování lidských práv, by působilo nepřesvědčivě. Její pověst v tomto ohledu byla špatná, je špatná a zůstane pravděpodobně špatná ještě po nějakou dobu; my proto československou vládu i nadále ostře kritizujeme a odmítáme udělit jí doložku nejvyšších výhod. Ale to bylo jasné, už když pan Gelb Fojtíka zval. Jde o to, že bychom svůj omezený vliv měli umět uplatnit co nejlépe tak, aby se tato situace změnila, a zdejší události jsme s to ovlivnit pouze tehdy, budeme-li mít přístup (k představitelům moci) a vést (s nimi) dialog.

7. Domnívám se, že zrušíme-li Fojtíkovu návštěvu, mohou naše vztahy ochladnout až na bod mrazu, což ohrozí náš slibně se rozšiřující program kulturní výměny. Především bychom ztratili mimořádně vzácnou příležitost získat určitý vliv na hlavního stranického ideologa. Takovou příležitost bychom neměli promarnit.

Blacková

13. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. listopadu 1989, 1704Z

Pro interní potřebu

Prague 07822

Věc: Proces se slovenským disidentem Jánem Čarnogurským odložen

Ref: Prague 7731⁴²

1. Pro interní potřebu – celý text.
2. Bratislavský proces se zastáncem lidských práv a politickým aktivistou Jánem Čarnogurským byl zahájen v pondělí ráno 6. listopadu, ale hned po 15 minutách ho tříčlenný senát odročil. Čarnogurský před soudem ve velmi přesvědčivé řeči, kterou proces zahajoval, požádal, aby přelíčení bylo odročeno ze tří důvodů:
 - jeho vlastní obhájce je nemocen a on odmítá obhájce, kterého mu soud přidělil;
 - žádá soud o jiný senát a stěžuje si na skutečnost, že všichni tři, kteří byli vybráni, aby rozhodovali o jeho případu, patří k „nomenklaturním“ kádrům. Jelikož v tomto případě je naprosto zřejmé, že jde o politický proces, protestuje proti soudcům, kteří jsou bezprostředně ovlivňováni KSČ;
 - dále žádá, aby byl souzen spolu s ostatními obžalovanými tzv. „bratislavské pětky“. (Poznámka: Proces s Miroslavem Kusým a ostatními je stanoven na 13. listopadu. Konec poznámky.)
3. Soudci sdělili, že odpověď na Čarnogurského žádosti bude dána v průběhu týdne, kdy bude také pravděpodobně oznámen nový termín procesu⁴³.

42 | Dokument 7.

43 | Viz dokument 21.

4. Pracovník velvyslanectví, který byl přelíčení přítomen, řekl, že Černo-gurský vypadal dobře, třebaže byl poněkud pohublý. V budově bratislavského soudu se objevilo kolem 200 jeho přívrženců, kteří zpívali a před zahájením jednání mu hlasitě vyjadřovali podporu. Soudní líčení bylo veřejně přístupné jak pro zahraniční diplomaty, tak dokonce pro osobnosti z řad disentu. Proce-su se zúčastnili biskup podzemní církve Korec a Rudolf Battěk, vůdčí postava Hnutí za občanskou svobodu (HOS).

Blacková

14. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. listopadu 1989, 1710Z

Důvěrné

Prague 07824

Věc: Odborník na zahraniční politiku ministerstva zahraničních věcí
o Varšavské smlouvě a československém modelu reforem

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Vedoucí pracovník Ústavu pro mezinárodní vztahy při MZV Vladimír Čebiš si stěžuje, že od té doby, co se Československo již nemůže opřít o pokyny z Moskvy, je pro ně obtížnější než dříve koncipovat zahraniční politiku. Přestože je Varšavská smlouva uvolněnější než dříve, nepřestává podle něj hrát roli koordinátora zahraniční politiky svých členů. Současná tvrzení sovětské strany, že členové Varšavské smlouvy mohou ze svazku kdykoli odejít, bere Čebiš s rezervou. Domnívá se, že Maďarsko zůstane jejím členem ještě několik let. Co se týče Polska a Československa, které sousedí se silícím Německem, ty podle jeho soudu mají eminentní zájem na tom, zůstat členy paktu a rozšířit jeho politický konzultativní mechanismus. Čebiš tvrdí, že ke změnám v Československu dojde prostřednictvím dosavadních politických struktur, přičemž KSČ bude i nadále hrát klíčovou roli, a že si průměrný československý občan zachová skepsi vůči politickým experimentům, které by mohly způsobit podobné hospodářské potíže jako v Polsku. Čebišovi, a podle něho Československu, se očividně vůbec nezamlouvá rychlost, s jakou probíhají změny ve východní Evropě, a je jimi znejistěn. Obává se, že ani sám Gorbačov neví, kam Sovětský svaz vede, i když si sovětské vedení podle jeho názoru na rozdíl od československého uvědomuje, že při řešení problémů nelze vystačit se starými modely socialismu. Konec souhrnu.

3. Velvyslanec Jack Scanlan doprovázený vedoucím politicko-ekonomické sekce se 3. listopadu sešel s Vladimírem Čebišem, náměstkem ředitele Ústavu

mezinárodních vztahů. Vedoucí pracovník tohoto hlavního vládního institutu pro analýzu zahraniční politiky projevil v průběhu celého rozhovoru podivnou směs pesimismu a otevřenosti. Jako by si nebyl jist, kam vlastně změny probíhající ve východní Evropě povedou, či jaký dopad by mohly mít pro Československo. Při rozhovoru Čebiš občas rezignovaně zvedl ruce, jako by říkal: „Co máme my Čechoslováci dělat?“

— Zahraniční politika a Varšavská smlouva

4. Čebiš začal tím, že staré politické struktury pro koordinaci zahraniční politiky uvnitř Varšavské smlouvy zůstávají, alespoň na první pohled, i nadále beze změn. Ve skutečnosti jsou rozdíly mezi jednotlivými členy smlouvy tak značné, že staré praktiky jsou již neúčinné. Posteskl si, že v dřívějších dobách, kdy „veškeré pokyny přicházely z jednoho místa“, bylo snazší dělat zahraniční politiku. A „nyní“, řekl, „pokyny nedostáváme; bylo nám řečeno, abychom si svou zahraniční politiku dělali sami“. Zdálo se, že se mu po starých, zaběhnutých kolejkách stýská.

5. Čebiš tvrdí, že Varšavská smlouva přes veškeré změny neztratila nic na svém významu. Byl informován o tom, že člen mezinárodní komise ÚV KSSS Jevgenij Primakov nedávno ve Spojených státech novinářům řekl, že členům Varšavské smlouvy, jmenovitě Maďarům, nic nebrání v tom, aby z paktu vystoupili. (Velvyslanec Scanlan k tomu dodal, že víceméně stejnou odpověď dostal v Moskvě: členům teoreticky vzato nic nebrání v tom, aby vystoupili, i když v praxi o tom zatím není řeč.) Čebiš tvrdí, že nehledě na to, co Sověti veřejně prohlašují, chtějí, aby Maďari ve Varšavské smlouvě zůstali, a domnívá se, že je to i v zájmu Spojených států. Kdyby některý z členských států opustil Varšavskou smlouvu, mohlo by to vyvolat řetězovou reakci, jež by nakonec mohla vést k tomu, že by SRN vystoupilo z NATO.

6. Řekl, že Maďari situaci chápou a že ve Varšavské smlouvě zůstanou ještě alespoň několik let. Pro Polsko bude členství nutností vyplývající z obav ze sjednoceného a znovuvzkříšeného Německa. Rovněž Československo je zastáncem Varšavské smlouvy, podporuje rozšířené politické konzultace uvnitř paktu a zároveň vnitřní reformy, jako např. zřízení stálého sekretariátu, což by přispělo k celkově efektivnější činnosti.

7. Čebiš si je ovšem vědom potenciálního napětí, které by nynější změny mohly uvnitř Varšavské smlouvy způsobit. U některých členských států by mohlo být přijatelné řešení ve „francouzském stylu“ (kdy členská země opustí vojenské struktury, avšak účastní se politických konzultací). Je nezbytné vyřešit i další zásadní otázky. Kdo bude např. zastupovat Polsko na příštím zasedání Politického poradního sboru: generální tajemník Polské sjednocené dělnické strany jako obvykle, nebo nová vláda?⁴⁴ Nejdůležitější je, aby politická struktura Varšavské smlouvy sloužila zájmům většiny svých členů.

— Změna a nejistota

8. Když Čebiš začal hovořit o německé otázce, citoval Waltra Lippmana, který nazval podporu znovusjednocení Německa největším pokrytectvím poválečné diplomacie. Podle Čebišových slov si nikdo nepřeje, aby k tomu došlo: ani Poláci, ani Francouzi, a Čechoslováci už teprve ne. Bohužel nikdo nedokáže předem odhadnout, jaké změny se na evropské politické scéně odehrají. Politická situace je proměnlivá a nepředvídatelná. Dokonce vyhlídky samého Gorbačova jsou nejisté.

Řekl, že Gorbačov požádal svůj lid o trpělivost a slíbil, že perestrojka přinese do dvou tří let zlepšení v otázkách bydlení a zásobování potravinami. Nyní žádá obyvatelstvo, aby poshovělo další čtyři roky. Avšak sovětské obyvatelstvo je vůči takovýmto slibům „imunní“, a zima je za humny. Gorbačov se pokouší řešit věci demokratickou cestou, ovšem to podle Čebíše vždycky nefunguje.

9. Kdykoli sem přijedou sovětsí lidé, řekl dále, myslí si, že my Čechoslováci jsme k opravdovému komunismu již dospěli. Náš pracující lid si váží toho, čeho jsme dosáhli, a je znepokojen vývojem v Polsku, Maďarsku i v Sovětském svazu. Režim nepotřebuje žádnou propagandu, aby v lidech tento strach živil, stačí, aby citoval polské veřejné sdělovací prostředky.

10. Čebiš se proto domnívá, že sociální základna československého režimu je mnohem širší než kdekoli jinde ve východní Evropě. Dělníci jsou spokojení a vláda může počítat s podporou venkova, kde osvícená politika kolektivizace zemědělství přispěla k tomu, že zemědělci jsou poměrně zámožní a že v zemi jsou vyřešeny problémy zásobování potravinami. Tvrdí, že by komunisté dokonce ve svobodných volbách mohli počítat s 40–50procentní podporou obyvatelstva. (Poznámka: Čebiš má pravdu, když poukazuje na relativní blahobyt venkova a na všeobecnou politickou apatii, z našeho hlediska je ovšem už méně objektivní, když to pokládá za automatickou podporu politiky KSČ. Konec poznámky.)

— Žádný československý model

11. Čebiš přiznal, že československé vedení bez ohledu na to, co říká, nebere reformy vážně. Oficiální stanovisko je takové, že reformy lze zavádět pouze na socialistických základech a že je na KSČ, aby určovala, co tyto základy vlastně představují. Kdykoli Gorbačov hovoří o vedoucí úloze strany, je oficiálními sdělovacími prostředky citován, jakmile však začne klást důraz na perestrojku ve straně, je to opomíjeno.

12. Avšak současná situace v Československu je do značné míry paradoxní. Zatímco se vedení snaží změnám vyhnout a lid se jich obává, bude vývoj

44 | V čele polské vlády stál od 24. srpna 1989 představitel Solidarity Tadeusz Mazowiecki.

v zahraničí Československo nutit, aby otevřelo svou dosavadní politickou strukturu. To ovšem neznamená, že to nutně povede k napodobování polského nebo maďarského modelu. Podle Čebišova osobního názoru dojde ke změnám, až se postupně zaktivizují strany a organizace Národní fronty. Někteří jejich představitelé (jako příklad uvedl předsedu ČSL Zbyňka Žalmana) budou sesazeni. Proces vyvrcholí v roce 1991 plánovanými volbami, kdy se již bude volit z několika kandidátů. KSC si však nad každým krokem tohoto procesu udrží kontrolu.

13. Další moment tohoto paradoxu spočívá podle Čebíše v tom, že ani toto postupné uvolňování s sebou nepřinese žádné skutečné alternativy pro vyřešení širokého spektra ekonomických a politických problémů, jimž Československo čelí. „Čekali jsme příliš dlouho“, řekl, „za tu dobu se naše problémy staly mnohem složitějšími.“

14. Nakonec vyprávěl Čebiš anekdotu o rozhovoru mezi československými a sovětskými akademiky, k němuž skutečně došlo. Sověti si, jak řekl, konečně uvědomili, že mají-li se nynější problémy vyřešit, nepovede cesta přes socialismus. Vykládal, jak se skupina československých vědců dožadovala od sovětského kolegy odpovědi na otázku, zda perestrojka není v podstatě návratem k „leninskému modelu“ socialismu. Jakýpak „leninský model“, odpověděl jízlivě Sovět, Lenin přežil revoluci pouze o několik let; neměl čas vytvořit jakýkoli model. Když je to tak, jakým modelem se řídí perestrojka? ptají se Čechoslováci. Zkušenostmi „nejvyspělejších, civilizovaných a demokratických zemí“, zněla odpověď. Máte na mysli „kapitalistické země“? ptají se Čechoslováci. Nikoli, „nejvyspělejší, civilizované a demokratické země,“ opakoval Sovět.

— Komentář

15. Styky pracovníků velvyslanectví s Čebíšem byly v minulosti omezené. Je to zkušený odborník na vztahy mezi Západem a Východem, který v 70. letech sloužil ve Washingtonu a účastnil se seminářů Aspenského institutu⁴⁵ a seminářů v Salcburku, kde byl považován spíše za dogmatika. V jeho otevřenosti při těchto rozhovorech se odráží hluboká nejistota československé vládní garnitury, která vidí, jak se všechny až dosud domněle pevné body mezinárodních vztahů jeden po druhém hrouť. Cítí, že změny probíhající ve východní Evropě musejí být udrženy v jistých mezích, a je si vědoma, že její osud závisí na tom, zda se jí to podaří. Československé vedení zoufale hledá někoho, kdo by takové meze vytyčil.

Blacková

45 | Aspenský institut je mezinárodní nezisková organizace, založená 1950. Jejím posláním je podporovat výchovu elit v duchu nadčasových ideálů a hodnot a otevřený dialog o současných otázkách. Institut má sídlo ve Washingtonu. Jedno z jeho přednáškových středisek je v městě Aspen ve státě Colorado. Do jeho mezinárodní sítě patří Aspenské instituty v mnoha zemích na celém světě.

15. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 8. listopadu 1989, 1411Z

Pro interní potřebu

Prague 07840

Věc: Reakce československé vlády na společnou americko-sovětskou rezoluci o míru, bezpečnosti a mezinárodní spolupráci⁴⁶

Ref: (A) State 257011, (B) State 35662⁴⁷

1. Pro interní potřebu – celý text.
2. Pracovník velvyslanectví hovořil o americko-sovětské rezoluci se Stiborem Pulzem⁴⁸, ředitelem oddělení pro OSN v sekci mezinárodních organizací československého ministerstva zahraničních věcí. Pulz řekl, že československá vláda rezoluci v zásadě podporuje a že uvažuje o tom, být spolupředkladatelem.
3. Pulz řekl, že jednotlivé body našeho rozhovoru (ref A) poskytují československé vládě cenné informace pro hodnocení této rezoluce. Československá vláda podporuje koncepci co největšího počtu spolupředkladatelů a domnívá se, že by nebylo žádoucí předkládat rezoluci (k projednání ve Valném shromáždění), jako by to byla výhradně iniciativa supervelmocí. Pulz se rovněž zmínil o jednání o mírových a bezpečnostních iniciativách na summitu hnutí nezúčastněných zemí v Bělehradě a vyslovil naději, že tuto rezoluci podpoří jak co nejvíce rozvojových zemí, tak vyspělých zemí ze všech oblastí.

46 | Návrh americko-sovětské rezoluce byl vůbec první společnou iniciativou obou států, která byla předložena k projednání v OSN. Valné shromáždění ji schválilo bez hlasování 15. listopadu 1989.

47 | Tyto dva dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

48 | Jméno bylo možná zkomoleno; Stibor Pulz nefiguruje ve spisech archivu MZV ČR.

4. Pulz dodal, že podle jeho názoru po předložení a zveřejnění rezoluce nastane období, kdy se začnou hlásit další spolupředkladatelé. Československá vláda po další úvaze tak pravděpodobně rovněž učiní.

5. Komentáře sdělovacích prostředků k rezoluci byly stručné, ale kladné. Deník KSČ *Rudé právo* ji hodnotí jako příklad a podnět pro jiné členské státy OSN.

Blacková

16. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 9. listopadu 1989, 1630Z

Důvěrné

Prague 07892. Prioritní

Věc: Po Československu kolují pověsti o změnách ve vedení KSČ

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn a komentář: Československo na první pohled vypadá jako „ostrov stability“, a tak ho také mnozí straničtí a vládní činitelé představují západním diplomatům a návštěvníkům. Kromě stále se rozšiřujícího okruhu disidentů v prostředí intelektuálů zůstává obyvatelstvo apatické. Přesto přibývá pověstí, že od událostí, k nimž došlo u nejspolehlivějšího spojence v regionu – NDR, je Jakešův režim podkopán mnohem více, než je ochoten připustit. Je dokonce natolik vyveden z míry, že Jakeš na nedávném zasedání předsednictva ÚV KSČ údajně nabídl svou rezignaci. Někteří členové vedení zřejmě nabyli dojmu, že když k něčemu takovému došlo ve východním Berlíně, může k tomu dojít i zde, i když pravděpodobně s určitým časovým odstupem. To může zvíkat sebedůvěru osobností, které jsou reformám nakloněny příznivěji, jako např. předsedy vlády Adamce, a oslabit jejich ochotu prosazovat hospodářské reformy. I kdyby to mohlo v nejbližší době vést ke změnám ve stranickém vedení, jak se podle níže uvedených pověstí zdá, varujeme před očekáváním, že z toho vyplynou nějaké skutečné politické reformy, protože proreformní tlak širokých vrstev obyvatelstva se dosud příliš neprojevuje. Konec souhrnu a komentáře.

3. Nejpádnějšího důkazu, že vedení je znepokojeno, i o neshodách nad událostmi ve východním Německu se nám dostalo 8. listopadu na recepci pořádané zástupcem velvyslankyně u příležitosti návštěvy náměstka ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblowa. Při recepci prozradil pracovníkům velvyslanectví zkušený analytik československé vlády pro zahraniční politiku (náměstek ředitele Ústavu

mezinárodních vztahů při ministerstvu zahraničních věcí Vladimír Čebiš), že se téhož dne konalo tajné zasedání předsednictva ÚV KSČ, které jednalo o událostech ve východním Německu.

4. Podle Čebišových slov nabídl na této schůzi generální tajemník ÚV KSČ Jakeš svou rezignaci. Jakeš si stěžoval, že na svou práci nestačí, že se mu nedostává uvnitř strany náležité podpory a že je v zemi velmi neoblíbený. Obzvláště se ho dotkla záporná reakce na neautorizovanou a volně po Praze kolující nahrávku jeho projevu, který pronesl v západních Čechách na začátku léta (Prague 6478)⁴⁹. Nakonec jej však, jak tvrdí Čebiš, jeho stoupenci v předsednictvu přesvědčili, aby ve funkci generálního tajemníka setrval alespoň do květnového sjezdu strany v roce 1990. Čebiš naznačil, že další pohnutkou k takovému kroku bylo, že by pak Jakeš mohl od Husáka převzít jeho čestnou prezidentskou funkci. Podle Čebíše však nelze vyloučit, že se Jakeš nepokusí o rezignaci ještě před tím.

5. Hlavním důvodem, proč předsednictvo Jakešovu rezignaci odmítlo, bylo podle Čebíše to, že zatím nedošlo k dohodě, kdo by mohl být jeho nástupcem. Jakešův odchod byl tématem živé diskuze na této recepci, tak jako tomu je v poslední době i všude po Praze (viz Prague 7059)⁵⁰. Mezi možnými kandidáty byl uváděn Miroslav Štěpán, mladý vedoucí tajemník MV KSČ v Praze a člen předsednictva ÚV KSČ. Čebiš však Štěpánovy vyhlídky na zvolení zpochybňuje, neboť vyšší garnitura straníků ho, jak se vyjádřil, hluboce „nenávidí“. Za možného kompromisního kandidáta je rovněž považován František Pitra, předseda vlády České republiky, který má málo nepřátel. Sám Čebiš považuje za jednoho z tajných favoritů Bohumila Urbana, prvního náměstka předsedy vlády. Urban je nová, mladá tvář a jeho předností je, že působí moderním, technokratickým dojmem. (Komentář: Jedinou jeho nevýhodou je, že v současné době nezastává žádnou funkci v nejvyšším stranickém vedení. Konec komentáře.)

6. Čebiš i další hosté na recepci opakovali, co jsme slyšeli již dříve, totiž že předseda vlády Adamec několikrát nabídl svou demisi, údajně kvůli nespokojenosti s tím, že se mu brání uskutečnit opravdovou hospodářskou reformu. (Komentář: Adamec snad tuší, že rezignace podaná „ze zásadních důvodů“ by v současné době mohla zastáncům tvrdé linie zasadit těžkou ránu a že taková hrozba má snad větší vyhlídku na to, donutit je k reformám, než když s ní přišel jeho předchůdce Lubomír Štrougal. Konec komentáře.)

7. Při jiné příležitosti jsme se v rozhovoru s bývalým poradcem předsedy vlády Štrougala dozvěděli, že příští plénum ÚV KSČ se má konat 9.–10. prosince. Podle tohoto informátora, který o Jakešově rezignaci nemluvil nebo o ní nevěděl, lze očekávat, že se vedení bude snažit vypadat pokrokově a že podobně,

49 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

50 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

jako to učinilo již dříve, na tomto plénu „odhodí další vysloužilce do starého železa“. Jedním z nich by podle něho už v prosinci mohl být „vážně nemocný“ člen předsednictva a předseda Federálního shromáždění Alois Indra.

— Paradox

8. Avšak je tu určitý paradox. Zatímco vedení může pociťovat tlak, aby reagovalo na vývoj v NDR, i když prozatím pouze formou personálních změn, reakce československého lidu je odlišná. Podle našeho dojmu se obyčejný občan na rozdíl od disidentských a intelektuálních kruhů stal vůči změnám bez ohledu na události v NDR nedůvěřivějším.

9. Tuto reakci lze lépe pochopit, když se vcítíme do psychologie českého člověka s jeho hlubokým odporem vůči riziku. Tváří v tvář změnám lidé volí spíše to, co znají. Lpění na současném stavu posiluje, zejména u starší generace, obava ze znovuzkříšeného Německa. Daleko více se lidé bojí, že by mohli přijít o svůj relativní materiální blahobyť, kdyby se vydali cestou Maďarska nebo Polska. I obyčejnému občanu je samozřejmě jasné, že Moskva je znepokojena tempem probíhajících změn (jak dosvědčuje Ševardnadzeho projev k roku 1968), a že sám Gorbačov se možná již ocitl v nesnázích. To by nyní mohlo tlumit jakýkoli skutečný tlak zdola směrem k podstatným politickým změnám uvnitř systému. Bez takového tlaku nebo bez významnější generační obměny v nejvyšších funkcích se současná garnitura zastánců tvrdé linie ke skutečným politickým reformám neodhodlá.

Blacková.

17. Ministerstvo zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 10. listopadu 1989, 1116Z

Důvěrné

State 362829

Věc: Předpisy českého trestního zákona

Ref: Prague 7612⁵¹

1. Ministerstvo zahraničních věcí zaznamenalo, že v bodu 5 referenčního telegramu je odkaz na paragraf 23 zákona o státní bezpečnosti⁵² a v bodu 6 odkaz na možné obvinění z „ohrožování veřejného pořádku“.

2. Sekce pro humanitární záležitosti (HA) zkoumá při přípravě na prosincové setkání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) předpisy československého trestního zákona, aby se zjistilo, zda nejsou v rozporu s předpisy konvencí o mezinárodních lidských právech.

3. Ministerstvo zahraničních věcí žádá velvyslanectví, aby mu opatřilo plné znění těch ustanovení, na něž odkazuje referenční telegram a která se zdají být součástí doplňků k zákonům v předpisech trestního zákona. Zároveň prosíme o zjištění, zda nejsou v rozporu se standardy mezinárodních lidských práv ještě další zákony.

Baker

51 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

52 | Šlo o zákon o Sboru národní bezpečnosti, par. 23 se týkal zajištění osob.

18. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 13. listopadu 1989, 1737Z*

Důvěrné

Prague 07941

Věc: Jakešova řeč na konferenci SSM – obhajoba vedoucího tajemníka MV
KSC v Praze Štěpána proti nařčení z korupce

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Ve svém víkendovém projevu adresovaném členům Socialistického svazu mládeže (SSM) hovořil generální tajemník KSC Miloš Jakeš nadšeně o tom, že KSC má pevný úmysl provést demokratizaci a přestavbu. Jakeš rovněž vyvrátil pověsti o tom, že vedoucí tajemník pražského MV KSC Miroslav Štěpán přijal úplatek ve výši 200 tisíc DM, aby západním obchodním firmám dopomohl ke stavbě hotelů v Praze. Přinejmenším jeden ostravský klub SSM však podle všeho nevěří, že KSC je ekonomickou přestavbou nadšeno. V těchto dnech tam jako hlavní řečník vystoupil Miloš Zeman, který byl nedávno propuštěn pro svou kritiku programu přestavby ze zaměstnání.

3. Celostátní konference SSM, která se konala o víkendu 11.–12. listopadu v Praze, se zúčastnili generální tajemník KSC Miloš Jakeš, prezident ČSSR Gustáv Husák, předseda vlády Ladislav Adamec a vedoucí tajemník pražského MV KSC Miroslav Štěpán. Jakeš se ve svém projevu pokusil přesvědčit přítomné svazáky o tom, že to KSC s demokratizací a přestavbou myslí vážně a že si přeje otevřený dialog se všemi, kdo usilují o řešení v duchu ústavy. Jakeš připojil obvyklé varování, že dialog nelze vést anonymně nebo formou pouličních demonstrací podněcovaných západními zpravodajskými sdělovacími prostředky.

4. Pravděpodobně nejzajímavějším okamžikem celého Jakešova projevu bylo, když odbočil od připravených poznámek a pokusil se vyvrátit pověsti, podle nichž je Štěpán vyšetřován kvůli podezření z korupce. Pověsti, podle nichž Štěpán přijal úplatek ve výši 200 tisíc DM, aby západním obchodním firmám

dopomohl postavit v Praze hotely, prohlásil Jakeš za naprostou lež. Štěpán, který byl při Jakešově projevu na tribuně, si přitom nervózně popotahoval kravatu. V článku uveřejněném 13. listopadu v *Rudém právu* byly pověsti o Štěpánovi prohlášeny za pomluvu úmyslně rozšiřovanou nechvalně známou americkou vysílačkou. (Poznámka: Sdělovací prostředky SRN označily jistou západoněmeckou stavební firmu jako údajný zdroj úplatků, avšak zástupce velvyslance SRN nám minulý týden popřel, že by jejich velvyslanectví měla jakékoli informace, které by Štěpánovo obvinění z korupce potvrzovaly.

5. Všichni členové SSM zřejmě nejsou přesvědčeni o tom, že KSČ má opravdu v úmyslu uskutečnit přestavbu. Minulý týden se v jednom ostravském klubu SSM konala tříhodinová beseda, na niž byl jako hlavní řečník pozván Miloš Zeman. Zeman je ekonom, který byl nedávno propuštěn ze zaměstnání, protože kritizoval vládní politiku ekonomických reforem (Prague 7731)⁵³. Někteří z přítomných pracovníkovi velvyslanectví řekli, že Zemanovy výroky se na této besedě setkaly u dvou set návštěvníků klubu SSM se značným ohlasem.

Blacková

19. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 13. listopadu 1989, 1740Z*

Důvěrné

Prague 07942

Věc: Návštěva náměstka ředitele EUR/EEY v Praze 8.–10. listopadu

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Oficiální program návštěvy náměstka ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblowa v Praze, která se uskutečnila 8.–10. listopadu, sestával z návštěvy ministerstva zahraničních věcí a pracovního oběda s představiteli několika nezávislých iniciativ disentu. Schůzky na ministerstvu zahraničních věcí se zaměřily na znepokojení československé vlády nad vývojem ve východním Německu a na zájem československé vlády o rozšíření a navázání většího počtu bilaterálních vztahů na vyšší úrovni, dále na obtěžování pracovníků velvyslanectví USA a na odpověď vlády Československé republiky na jihokorejský návrh navázat diplomatické styky. Separátní telegram podává zprávu o diskusi, která byla věnována případné účasti vyšších představitelů československé vlády na příštím zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) ve Washingtonu. Zástupci disidentů při společném obědě ocenili otevřenou diplomacii ministra zahraničních věcí Bakera v oblasti lidských práv v souvislosti s jeho nedávným bilaterálním jednáním s ministrem zahraničních věcí Johaneseem při zasedání Valného shromáždění OSN. Ministr Baker Johanese upozornil na klíčové oblasti, ve kterých by československá vláda měla zlepšit dodržování lidských práv. Návštěva na ústředním výboru KSČ byla důležitá, protože se jí zúčastnil náměstek vedoucího mezinárodního oddělení Marek Venuta. Konec souhrnu.

3. Následující zpráva zaznamenává oficiální program náměstka ředitele Hornblowa za jeho návštěvy v Praze 8.–10. listopadu. Zprávu z jednání na

ministerstvu zahraničních věcí týkající se nadcházejícího setkání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti podává separátní telegram.⁵⁴

— **Ministerstvo zahraničních věcí**

4. Hornblow se 10. listopadu setkal s ředitelem třetího oddělení ministerstva zahraničních věcí Zdeňkem Vaníčkem, jeho zástupcem Ivanem Rychlíkem a novým referentem pro odbor USA, Pavlem Wodeckim. Hornblow přišel v doprovodu zástupce velvyslankyně a vedoucího politicko-ekonomické sekce. Projednávala se tato témata:

— **Vývoj v NDR**

Vaníček říkal, že československá vláda je vývojem v NDR velice znepokojena a že Československo má důvod k znepokojení. Má dávnou zkušenost s Němci, rozhodně ne vždy pozitivní. Nevěříme, že by se Německo, ať bude jeho vývoj jakýkoli, stalo v Evropě automaticky mírumilovným činitelem, řekl Vaníček. Vaníček, který se právě vrátil z bilaterálních politických jednání v Paříži, uvedl, že Francouzi na to mají jiný názor. Čím více jsme však s nimi hovořili o „reaktivaci“ německé otázky, řekl Vaníček, tím více se přikláněli na naši stranu, totiž že západní Evropa nebude sjednocené Německo s to „zvládnout“. Bude zapotřebí spolupráce východní Evropy. Vaníček odmítl názor, že by existovala nějaká přímá spojitost mezi situací v NDR a situací v Československu, podle něho si východoněmecké vedení některé problémy způsobilo samo svou nepružností v takových oblastech, jako je svoboda cestování.

— **Bilaterální vztahy s USA**

Vaníček souhlasil s Hornblowovým hodnocením, že dvoustranné vztahy jsou stále intenzivnější, nikoli však nutně lepší. Československé vedení se zajímalo daleko intenzivněji o záležitosti USA, zvláště z hlediska měnící se geopolitické situace, a o zneklidnění Spojených států nad změnami ve východní Evropě. On sám to považuje za dobré, přestože to jemu samému přináší více práce.

–Vaníček řekl, že si přeje znovu poukázat na navržený dvoustranný program, připravený velvyslancem Houštekým s vrchním ředitelem (A/S) sekce pro Evropu a Kanadu Seitzem (State 344234⁵⁵). Spatřuje v tom další užitečný krok po setkání Bakera s Johaneseem. Vaníček obzvlášť zdůraznil důležitost kontaktů a vzájemného dialogu v rámci tohoto programu:

54 | Dokument 20.

55 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

- Vaníček se zmínil o zájmu československé vlády vyslat v létě 1990 do Spojených států druhou parlamentní delegaci. Zahraniční výbory Federálního shromáždění by v tom hrály mnohem důležitější a aktivnější roli a v čele této delegace by zřejmě stanul předseda jednoho z těchto výborů Miroslav Štěpán, kterého popisoval jako politika s širokým spektrem zájmů a nekompromisními názory.
- Sdělil, že československá vláda vypracovala pravidelný rozvrh politických konzultací s většinou sousedních západoevropských států na úrovni náměstků ministrů. Podobný systém práce by chtěla zavést i se Spojenými státy. Ve své dřívější funkci náměstka ministra zahraničních věcí navštívil ministr zahraničních věcí Johanes v roce 1987 Washington, aby se zde zúčastnil konzultací. Československá vláda by byla ráda, kdyby se taková setkání konala pravidelně, dejme tomu jednou do roka.
- Nakonec Vaníček prohlásil, že by rád navštívil USA osobně, neboť on sám v USA dosud nikdy nebyl, ačkoli jeho hlavní povinností na ministerstvu zahraničních věcí jsou právě dvoustranné vztahy. Jedním z možných termínů návštěvy by mohl být únor 1990, kdy by se měl s ministrem zahraničních věcí Johanesem účastnit konference „Otevřené nebe“ v Ottawě. Řekl, že kdyby to bylo přijatelné, mohla by na tuto cestu navázat návštěva Washingtonu, kde by se setkal se svými protějšky na ministerstvu zahraničních věcí USA.
- Vaníček pak obrátil pozornost k tomu, co nazval negativním momentem v našich vzájemných vztazích, totiž k obvinění, že dochází k obtěžování úředníků velvyslanectví. Vaníček vyjádřil přání ujistit USA, že československá vláda na osazenstvo velvyslanectví USA v Praze nepořádá žádnou „štvanici“. Jak řekl, protokolární oddělení na ministerstvu zahraničních věcí dostalo pokyny, aby spolupracovalo s pracovníkem zajišťujícím bezpečnost velvyslanectví (RSO) na vyřešení každého jednotlivého případu údajného obtěžování, i když on sám situaci bagatelizoval s poukazem na rostoucí kosmopolitní povahu Prahy.

Zástupce velvyslankyně poukázal na to, že některé takové incidenty nelze nazvat běžnými trestnými činy. Dva předešlé případy, z nichž v jednom šlo o pneumatiku propíchnutou pěti hřebíky při parkování před policejní budkou, ve druhém o poškození, nikoli však krádež fotoaparátu oficiálního hosta v jeho hotelovém pokoji, jsou dalšími v řadě typických příkladů obtěžování, nikoli vandalismu.

Vaníček odpověděl, že ministerstvo zahraničních věcí přistupuje ke každému incidentu se vši vážností. On sám byl svědkem toho, jak první náměstek ministra zahraničních věcí Sádovský telefonicky žádal svůj protějšek na ministerstvu vnitra, aby tyto případy byly projednány. Bude na něj naléhat, aby tak v souvislosti s těmito zmíněnými dvěma incidenty učinil znovu. Na závěr rozhovoru Vaníček poznamenal, že on sám by nerad viděl, aby se takové incidenty staly ústředním bodem našich bilaterálních vztahů.

Vaničkův zástupce k tomuto bodu připomněl, že by si ministerstvo zahraničních věcí přálo být neprodleně informováno o jakémkoli byť sebemenším incidentu a že by rádo by přispělo k objasnění detailů. Spolu s oznámením případu místní policii, jako v případě nedávného vloupání, k němuž došlo na konzulárním oddělení velvyslanectví, by mělo být rovněž informováno ministerstvo zahraničních věcí.

— Československo-jihokorejské vztahy

Vaniček byl rovněž připraven zodpovědět otázku o zájmu československé vlády o navázání diplomatických vztahů s Jižní Koreou, kterou položil náměstek ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblow zástupci československého velvyslance Michovskému (State 345544)⁵⁶ před odjezdem z Washingtonu. Vaniček sice prohlásil, že oficiální odpověď na tento dotaz bude předána československým velvyslanectvím ve Washingtonu, tlumočil však v kostce stanovisko československé vlády. Československá vláda se podle něho v současnosti nedomnívá, že by bylo v jejím zájmu navázat diplomatické styky s Jižní Koreou a zahájit s ní oficiální kontakt. Existují tu již četné styky v obchodní sféře, a tam je i nadále široký prostor pro obchodní a kulturní kontakty na nevládní úrovni. Československá vláda nevylučuje kontakty s představiteli jihokorejského politického života, pokud budou z hlediska československé vlády užitečné a vhodné. V dnešní době podle Vanička diplomatické styky sice nepřicházejí v úvahu, tento postoj by se ovšem beze vší pochyby mohl v blízké budoucnosti změnit.

Pracovníci velvyslanectví uvedli, že zhruba před půl rokem jihokorejská parlamentní delegace při návštěvě Prahy požádala velvyslanectví USA, aby se stalo prostředníkem při sjednání oficiální schůzky. Odpověď ministerstva zahraničních věcí v té době zněla, že setkání uskutečnit nelze. Pracovníci velvyslanectví se zeptali, zda lze z toho, co Vaniček říká, usuzovat, že se postoj československé vlády k takovýmto návštěvám změnil. Vaniček odpověděl, že v budoucnu se na takové návštěvy bude pohlížet jako na případ *ad hoc*.

Hornblow odpověděl, že takovouto politiku považuje za chybnou, poznamenal však, že pokud Vaničkovi rozuměl správně, zůstávají dveře pootevřené a změny nejsou vyloučené. Vaniček souhlasil a dodal, že podle jeho názoru se v rozvíjení obchodních a dalších kontaktů bude pokračovat i nadále přesto, že československá vláda se k takovémuto dramatickému kroku nechystá právě „nyní“.

56 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

— Ústřední výbor KSČ

5. Hornblow a vedoucí politicko-ekonomického oddělení velvyslanectví se 9. listopadu setkali s náměstkem vedoucího mezinárodního oddělení ústředního výboru KSČ Markem Venutou a referentem pro USA Ladislavem Škeříkem. Setkání bylo důležité spíše proto, že se ho zúčastnil Venuta (původně se na ně měl dostavit jenom Škeřík), než pro samotný obsah jednání. Venutova přítomnost a to, že setkání s ním trvalo hodinu a čtyřicet minut, bylo možno vyložit si jako signál zájmu o zlepšení vztahů.

Venuta dlouze hovořil o československé „přestavbě“. Především se snažil zdůraznit, že tempo československých reforem se při pohledu z dálky může zdát pomalé, avšak je rovnoměrné a reformy budou pokračovat. Ekonomické reformy mají být doprovázeny změnami politickými, avšak pouze v rámci existující struktury Národní fronty.

Venuta rozhodně odmítl označovat Československo jako „ideologicky izolované“ (pokud jde o stanovisko československé vlády k vývoji ve východním Německu, nebyl ani dost málo otevřený). Označil takovéto hodnocení za výmysl západních sdělovacích prostředků. Podle jeho názoru je země naprosto otevřená. Z obchodního hlediska je vyhledávaným obchodním partnerem.

V odpovědi na výtky týkající se porušování lidských práv v Československu, které vyslovil Hornblow i pracovník velvyslanectví, řekl Venuta, že je to téma, o němž lze diskutovat, ale varoval, aby se nestalo ústředním tématem našich bilaterálních vztahů. Poznámku o tom, že Československo na sebe upoutalo velmi negativní pozornost světové veřejnosti svým zásahem při potlačení dokonce relativně malé demonstrace, jak tomu bylo 28. října, nechal Venuta bez odpovědi. Místo toho se rozhovořil o nezákonnosti takovýchto demonstrací, při nichž počet manifestujících, jak poznamenal, nebývá vysoký, třebaže rozhlasové stanice Svobodná Evropa a Hlas Ameriky podněcují k větší účasti.

Na otázku týkající se vývoje v NDR Venuta odpověděl jen to, že to je především záležitost obou německých států. Samozřejmě, že se Československo jako jejich přímý soused o tamní vývoj živě zajímá. Avšak ať už v obou německých státech dojde k čemukoli, řekl Venuta, nebude možné obejít mezinárodní smlouvy. Jinak by to znamenalo zvrát veškerého uspořádání Evropy po druhé světové válce a jejího statu quo.

— Oběd s disidenty

6. Zástupce velvyslankyně uspořádal 10. listopadu oběd pro Hornblowa a pracovníky velvyslanectví s několika prominentními disidenty: knězem Václavem Malým (Charta 77), Radimem Paloušem (Charta 77 a Hnutí za občanskou svobodu – HOS), Johnem Bokem (Nezávislé mírové sdružení) a Petrem Pithartem (Charta 77 a *Lidové noviny*).

Nezávislí aktivisté popsali „dvojí“ strategii uplatňovanou režimem, aby izoloval opozici a zároveň paralyzoval popularitu disentu. Proti aktivistům za lidská práva se postupuje ostřeji, kontrolu nad ostatními občany režim naproti tomu uvolňuje. Příkladem takovéto strategie je nedávné rozhodnutí povolit skupině 8 tisíc katolíků zúčastnit se 12. listopadu v Římě svatořečení Anežky České; podobně je krokem vpřed to, že režim dal souhlas ke jmenování nových biskupů.

Aktivisté oceňovali nedávné intervence vlády USA co se lidských práv týče, jako v případě Jána Čarnogurského a Miroslava Kusého, a požádali, aby podobné demarše v oblasti lidských práv byly podniknuty i na podporu vězňených vydavatelů *Lidových novin*, Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana, dále představitelů Hnutí za občanskou svobodu (HOS) Pavla Naumanna a Ivana Maška. V souvislosti s těmito kroky doporučovali, že by bylo nejefektivnější, kdyby byly protesty předkládány co nejdříve, tedy ještě před zahájením procesu, a ocenili praxi velvyslanectví vysílat své zástupce na politické procesy, což je důležité pro ovlivňování průběhu procesu a vynesení rozsudku.

Nezávislí aktivisté rovněž označili za mimořádně důležité rozhodné prohlášení ministra Bakera o lidských právech při jednání s ministrem zahraničních věcí Johanese. Domnívají se, že kontakty na tak vysoké úrovni ovlivní jednání československé vlády v oblasti lidských práv, a doporučili, aby byly takovéto projevy týkající se lidských práv při setkáních tohoto druhu uveřejňovány a aby byly iniciovány rozhovory o konkrétních případech porušování lidských práv⁵⁷. Ocenili otevřené jednání ministra Bakera při jeho setkání s Johanese ve srovnání s tím, co označili jako „tajnou“ diplomacii ministra zahraničních věcí SRN Genschera, který o otázce lidských práv jedná raději v soukromí a svá slova pak nikdy nedovolí zveřejnit.

Z hlediska klíčových otázek týkajících se lidských práv, které by mohly být vzneseny při jednání s československou vládou, skupina disidentů navrhla následující:

- Neochotu československé vlády povolit působení helsinské monitorovací skupiny v zemi. Tato skupina sice neoficiálně existuje, její schůze však jsou pravidelně narušovány a je jí bráněno v tom, aby navazovala kontakty se zahraničními helsinskými výbory;
- trestní zákon obsahuje takové paragrafy jako „pobuřování“, „podvrtná činnost“ a „jednání poškozující zájmy republiky v cizině“, kterých je používáno k trestání svobodného vyjadřování; v novém návrhu trestního zákona, který bude nyní projednáván, mají být tyto „politické“ paragrafy ponechány;

57 | Viz poznámka u dokumentu 4.

- nutnost zaručit právo svobodného cestování; v současné době došlo k jisté liberalizaci práva na cestování do zahraničí, avšak i nadále zůstává na blahovůli úřadů, komu odmítnou pas nebo výjezdní doložku, nebo dokonce zda občana vrátí z hranice zpět, i když má platné doklady;
- potřebu zaručit svobodný přístup k informacím, zvláště pak k západním periodikám; i když je třeba někomu vydáno povolení na předplatné západního periodika, určitá čísla mohou být zabavena na poště. V zemi neexistuje volný prodej širokého spektra západních periodik.

Blacková

20. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 14. listopadu 1989, 1541Z

Důvěrné

Prague 07970. Ihned

Věc: Úředníci ministerstva zahraničních věcí o možnosti prosincového „superzasedání“ HAWG

1. Důvěrné – celý text.
2. Toto je zpráva s výzvou k jednání, viz odstavec 11.
3. Souhrn. Na schůzce, která se konala 10. listopadu na ministerstvu zahraničních věcí (separátní telegram)⁵⁸, bylo náměstkovi ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblowovi sděleno, že československá vláda „v zásadě“ podporuje myšlenku, aby výběr reprezentantů na prosincovém setkání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) byl na vyšší úrovni než dosud, avšak požaduje za to od americké strany splnění dvou podmínek. Zaprvé, aby vláda USA v případě, že se setkání HAWG uskuteční opět v Praze, vyslala reprezentaci na vyšší úrovni. Zadruhé, aby měl představitel ministerstva zahraničních věcí na setkání HAWG (bude jím pravděpodobně náměstek ministra zahraničních věcí Vacek) možnost za svého pobytu ve Washingtonu konzultovat širší okruh politických otázek s vrchním ředitelem (A/S) Seitzem. Československá vláda chce také lépe využít příležitosti nabídnuté sesterskou Pracovní skupinou pro podporu obchodu (BFWG) k dosažení alespoň „skromných výsledků“ v ekonomicko-obchodní sféře. Žádost o to, jaké kroky by se měly podniknout, je obsažena níže v odstavci 11. Konec souhrnu.
4. Na setkání, jehož se 10. listopadu na ministerstvu zahraničních věcí zúčastnili mimo jiné zástupce velvyslankyně a vedoucí politicko-ekonomické sek-

58 | Dokument 19.

ce, se náměstek ředitele Hornblow, který je v Praze na návštěvě, zmínil o stanovení data příštího setkání HAWG, včetně amerického návrhu, aby se jeho příští zasedání uskutečnilo na vyšší úrovni.

5. Ředitel třetího odboru ministerstva zahraničních věcí Vaníček, doprovázený svým náměstkem Rychlíkem, řekl, že československá vláda si přeje i nadále účastnit se práce HAWG. Litoval, že americké velvyslanectví obdrželo několik nejasných údajů týkajících se tohoto bodu. (Poznámka: Vaníček měl zřejmě na mysli dřívější setkání velvyslance s náměstkem ministra zahraničních věcí Kulawiecem, který tam vyslovil svůj „osobní“ názor, že by se HAWG měla zrušit. Konec poznámky.) Vaníček řekl, že československá vláda má rozhodně zájem na zvýšení úrovně reprezentace. Jejím reprezentantem na setkání bude pravděpodobně náměstek ministra zahraničních věcí Vacek a Vaníček předpokládá, že americkou delegaci povede vrchní ředitel (A/S) Schifter. Vaníček však naznačil, že si československá vláda přeje, aby se americká strana zavázala, že i ona vyšle na příští zasedání HAWG, které se bude konat v Praze, reprezentaci na podobně vysoké úrovni.

6. Rychlík dodal, že zatímco byl Vaníček několik minulých dnů v Paříži, náměstek ministra zahraničních věcí Vacek „v podstatě“ potvrdil svůj souhlas zastupovat československou vládu na prosincovém setkání HAWG, avšak sdělil, že až bude ve Washingtonu, rád by této příležitosti využil k jednání o širším okruhu politických otázek s vrchním ředitelem (A/S) Seitzem.

7. Vaníček dále řekl, že československá vláda má již s většinou svých západoevropských partnerů zavedenou praxi pravidelných politických jednání. S vládou Spojených států by rovněž ráda pořádala podobné každoroční politické konzultace. To byl dokonce jeden z bodů navrhovaného bilaterálního osmibodového programu předloženého velvyslancem Houšteckým vrchnímu řediteli (A/S) Seitzovi. Vaníček poznamenal, že ministr zahraničních věcí Johannes, dříve náměstek ministra zahraničních věcí, se v roce 1987 zúčastnil takové bilaterální konzultace ve Washingtonu, a že by československá vláda uvítala, kdyby se takové schůzky staly pravidlem.

8. Náměstek ředitele Hornblow řekl, že tyto návrhy ve Washingtonu bude tlumočit, avšak dodal, že nemůže dopředu nic slíbit; ani to, že vrchní ředitel (A/S) Schifter bude na příští „superzasedání“ HAWG moci přijet do Prahy, ani zda se dostaví na schůzku Vacka a vrchního ředitele (A/S) Seitze, jak bylo navrhováno. Upozornil, že při plánování příštího setkání HAWG je třeba vzít do úvahy skutečnost, že na termín 5.–29. června je plánována konference KBSE o lidských právech v Kodani. Bylo by tudíž rozumné uskutečnit HAWG před kodaňským setkáním; v každém případě by si ovšem musel ověřit, zda by vrchní ředitel (A/S) Schifter byl v tomto termínu volný.

9. Vaníček se pak obrátil k tématu sesterské Pracovní skupiny pro podporu obchodu (BFWG). Řekl, že československá vláda by ráda viděla, kdyby se skupina stala více než pouhým diskusním fórem a kdyby jednání vedlo k alespoň

skromným výsledkům. Československá vláda doufá, pokračoval Vaníček, že do příští schůzky BFWG se jí podaří provést lepší průzkum u institucí, jako je Československá národní banka, ministerstvo zahraničního obchodu a dalších, aby při přípravě praktických otázek pro jednání s partnery ve Spojených státech bylo dosaženo lepších výsledků. Jako jednu z takových otázek uvedl, že československá vláda má zájem o členství v Mezinárodním měnovém fondu.

Poznámka: Z toho, co Vaníček řekl, vyplývá, že podle očekávání československé vlády se příští zasedání BFWG (ať je termín jeho konání jakýkoli) bude konat ve Washingtonu, třebaže se rozhodla nepořádat BFWG současně s tímto prosincovým HAWG. Konec poznámky.

10. Komentář: Českoslovenští vládní představitelé se očividně pokusili vsadit na to, že budou pořadatelé „superzasedání“ HAWG. Velvyslanectví se domnívá, že souhlas s tím, aby se příštího zasedání HAWG v Praze zúčastnila reprezentace z Washingtonu, by nabízel jisté výhody. Kdyby se setkání uskutečnilo před konferencí v Kodani, poskytlo by nám to vhodnou příležitost zmínit se při dvoustranných jednáních o našich zájmech ještě dříve, než se toto multilaterální fórum začne Československem zabývat kvůli jeho nedodržování lidských práv. Setkání Vacek – Seitz veliký význam nepřikládáme a připomínáme, že schůzka vrchní ředitelky (A/S) Ridgwayové a Vacka v říjnu 1988 nebyla příliš uspokojivá. Za současného stavu našich bilaterálních vztahů, zvláště z hlediska dosavadní činnosti v oblasti dodržování lidských práv ze strany československé vlády, bychom se k institucionalizaci pravidelných politických konzultací, jak to navrhuje Vaníček, bezpochyby neměli zavazovat.

— Výzva k jednání

11. Vzhledem k tomu, že do navrhovaného setkání HAWG na začátku prosince již nezbývá mnoho času, rádi bychom znali názor Washingtonu na obě „podmínky“ československé vlády pro „superzasedání“ HAWG.

Blacková

21. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. listopadu 1989, 1216Z

Pro interní potřebu
Prague 07989. Ihned

Věc: Proces s Miroslavem Kusým a spoluobžalovanými: tři osvobozující
rozsudky a jeden podmíněný trest

1. (U) Souhrn. Obžalovaní v procesu s Miroslavem Kusým dopadli nad očekávání dobře. Přestože prokurátor žádal pro Kusého o nepodmíněný trest, byl odsouzen ke čtrnáctiměsíčnímu podmíněnému trestu místo osmiměsíčního nepodmíněného; do vězení by se ovšem mohl dostat, kdyby se v době podmínky přestal „dobře chovat“. Pro spoluobžalované Kusého žádala prokuratura podmíněný trest, ti však byli osvobozeni. Soud zamítl snahu sloučit kauzu Jána Čarnogurského s tímto případem, jeho proces se podle našich informací uskuteční 22.–23. listopadu. Konec souhrnu.

2. (U) Proces, ve kterém se od 13. do 14. listopadu ocitli na lavici obžalovaných Miroslav Kusý, Hana Ponická, Anton Selecký a Vladimír Maňák za pobuřování, skončil osmiměsíčním podmíněným trestem (se 14měsíční zkušební lhůtou) pro Kusého a osvobozujícími rozsudky pro zbývající tři. Kdyby se Kusý před uplynutím těchto 14. měsíců přestal „dobře chovat“, může být uvězněn. Prokurátor žádal podmíněné tresty a zkušební lhůtu pro trojici obžalovaných a jeden rok vězení pro Kusého (pravděpodobně nejmírnější možný nepodmíněný trest).

3. (LOU) Pracovník politicko-ekonomické sekce se zúčastnil druhého dne procesu. Disidentští informátoři a představitel Helsinki Watch Gerald Nagler⁵⁹

59 | Gerald Nagler byl výkonným ředitelem mezinárodního výboru International Helsinki Federation for Human Rights se sídlem ve Vídni, který byl koordinačním orgánem občanských helsinských výborů a iniciativ.

měli dojem, že soud mnohem pozorněji než v minulosti vyslechl a zaregistroval argumenty obžalovaných, včetně kritiky celkového postoje Československa vůči lidským právům. Přesto se domnívali, že obvinění budou shledáni vinnými a že o rozsudku bylo rozhodnuto již předem.

4. (U) Požadavek ze začátku procesu, aby případ Jána Čarnogurského byl projednáván současně, soud zamítl, stejně jako to, aby byl jako svědek obhajoby předvolán Alexandr Dubček. (Dubček se zúčastnil prvního dne procesu.) Obžaloba předvolala Čarnogurského jako svého svědka, ten však odmítl odpovídat na otázky. (Když byl předveden k soudu, příslušníci stráže ho drželi každý za jednu ruku a v době, kdy nestál na místě pro svědky, byl otočen tváří ke zdi – údajně je to běžná praxe v československých věznicích.) Proslýchá se, že Čarnogurského proces je stanoven na termín 22.–23. listopadu.⁶⁰

5. Obžaloba neustále poukazovala na podvrtnou povahu rozhlasové stanice Svobodná Evropa a na to, jak zavrženíhodné je dodávat jí zprávy. Odpoledne druhého dne procesu strávil předsedající soudce hodinu a půl čtením výňatků z Kusého práce, především příspěvků pro vysílání Svobodné Evropy, což přítomně překvapilo a několikrát vyvolalo smích. Ve své závěrečné řeči Ponická dokazovala, že Rádio Svobodná Evropa nemůže být tak špatné, když mu mnoho „oficiálních“ československých spisovatelů a umělců poskytlo rozhovor, a Kusý zase poukázal na to, že v dnešní době se na stránkách [moskevského deníku] *Pravda* objevují příspěvky mnohem kritičtější, než jsou jeho. Prohlásil také, že jednou bude na tento proces nahlíženo stejným způsobem, jako na „Scopesův opičí proces“ z dvacátých let v USA.

6. V malé bratislavské soudní síni se tísnilo 50–60 lidí, v podstatě vesměs stoupenci obžalovaných. Poněkud větší skupina čekala v mrazivém počasí venku před budovou. Svého zástupce nevyslalo žádné ze západních velvyslanectví. (Nám a Kanadánům se v první den procesu kvůli mlze nepodařilo odletět do Bratislavy.) Britský velvyslanec byl v Bratislavě 13. listopadu v jiné záležitosti a navštívil tam jednoho tamějšího disidenta, aby Kusému vyslovil podporu. Disident návštěvu ocenil, ale projevil zklamání nad nedostatkem zájmu, který projevil další západní země – především sousední západní Německo a Rakousko.

7. (LOU) U disidentských informátorů vyvolal proces nesmírnou frustraci a rozpaky, především když porovnají, k jakému pokroku v občanských právech došlo v jiných zemích bloku, včetně Sovětského svazu. Jsou rovněž čím dál více roztrpčeni neochotou většiny československého obyvatelstva aktivně podporovat dodržování lidských práv. Jeden disident ještě před vynesením rozsudku poznamenal, že v minulosti odmítal výzvy režimu, aby emigroval na Západ, nyní však se ptá, zda neudělal chybu.

60 | Viz dokument 49.

8. (LOU) Komentář. Když byl případ Kusý a jeho spoluobvinění v létě zahájen, bylo to všeobecně pojmáno jako pokus režimu učinit z obžalovaných odstrašující příklad a využít tuto kauzu jako varování jiným občanům na Slovensku, kteří mají v úmyslu věnovat se disidentské činnosti. Věříme, že podmíněný trest a osvobozující rozsudky jsou pádným důkazem toho, že mezinárodní tlak může být u takového typu případů úspěšný. Přesto nepřestáváme být případem Jána Čarnogurského znepokojeni. Obáváme se, že by Čarnogurského pro jeho neochotu k jakémukoli ústupku, který by byl v rozporu s jeho přísně katolickým přesvědčením, mohl stihnout tvrdší trest než Kusého.

Blacková

22. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. listopadu 1989, 1653Z

Důvěrné

Prague 08013. Ihned

Věc: Účast náměstka ministerstva zahraničních věcí Vacka na prosincovém zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG)⁶¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Na schůzce zástupce velvyslankyně s vedoucím konzulárního oddělení ministerstva zahraničních věcí Bronislavem Kulawiecem tlumočil Kulawiec názor ministerstva zahraničních věcí, že nepřítomnost amerických vládních představitelů na předešlých setkáních americko-československé Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) v Praze v porovnání s účastí pražských představitelů na washingtonském zasedání HAWG působí jako projev „nedostatečného zájmu“ americké vlády o tuto pracovní skupinu. Kulawiec konstatoval, že náměstek ministerstva zahraničních věcí Evžen Vacek je připraven zúčastnit se prosincového setkání HAWG ve Washingtonu, avšak pouze za předpokladu, že se této schůzky a také jarního setkání HAWG v Praze zúčastní představitel americké strany na odpovídající úrovni. Kulawiec se dožadoval potvrzení, že se prosincového setkání HAWG zúčastní vrchní ředitel (A/S) sekce pro lidská práva a humanitární záležitosti Schifter. Datum schůzky navrhl na 18.–20. prosince, což by navazovalo na Vackovu účast na Valném shromáždění OSN, kde bude od 13. prosince. Kulawiec žádal o pomoc při získání nutného povolení pro Vackovu cestu z OSN v New Yorku do Washingtonu. Rovněž žádal ujištění, že se pražského jarního zasedání HAWG zúčastní vrchní ředitel Schifter nebo představitel USA na srovnatelné úrovni.

61 | Viz též dokument 20.

3. Velvyslanectví žádá ministerstvo zahraničních věcí USA o vyjádření ve věci vhodnosti prosincového termínu pro setkání HAWG ve dnech od 18. do 20. prosince, jemuž bude za americkou stranu předsedat vrchní ředitel Schifter. Rovněž žádáme o potvrzení, zda má vrchní ředitel Schifter v plánu zúčastnit se jarního setkání HAWG v Praze.

Blacková

23. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. listopadu 1989, 1655Z

Pro interní potřebu

Prague 08014. Ihned

Věc: Předseda československé vlády o úpravě cestování do zahraničí
a vztahu mezi politickými a ekonomickými reformami

Ref: Prague 5179 a dřívější⁶²

1. Pro interní potřebu

— Souhrn a komentář

2. V prvním významnějším vládním prohlášení od dramatických událostí posledního víkendu v NDR uvedl předseda vlády Adamec, jak hodlá československý režim odpovědět na pokračující reformy v sousedních zemích:

Projevit vstřícnost v méně důležitých oblastech, jako je cestování do zahraničí, které by neohrozily politickou kontrolu KSČ nad společností. Adamcovy výroky o cestování však nebyly ničím tak mimořádným, jak to interpretovaly západní sdělovací prostředky. Například jeho návrh na zrušení výjezdních doložek pro cesty na Západ je opatření chystané již dlouho. Od té doby, co československá vláda zhruba před dvěma lety liberalizovala předpisy pro cestování do zahraničí, není pro obyčejného československého občana tou největší překážkou pro cestu do ciziny získání výjezdní doložky. Jiné překážky, jako získat tvrdou měnu a pas, se nezměnily.

Poznámka: Vedoucí konzulárního oddělení na ministerstvu zahraničních věcí nás dnes odpoledne informoval, že opatření pro zrušení výjezdních do-

62 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

ložek zřejmě nevstoupí v platnost před příští „turistickou sezónou“ (jaro) a že pro jeho zavedení ještě nejsou vypracovány všechny podrobnosti. Určitým kategoriím osob, jako jsou například lidé, proti nimž bylo zavedeno trestní řízení, bude podle jeho slov výjezdní povolení nadále odpíráno i po těchto změnách. Konec poznámky.

V rámci finančních možností vládního rozpočtu i nadále hradit výdaje související s dodržováním „společenské smlouvy“, která obyvatelstvo udržuje v politické apatii. Adamec ve svém projevu slíbil více automobilů, lepší bydlení a lepší zásobování domácího trhu.

Přistoupit na jazyk politických reforem. Ačkoli Adamec tvrdil, že vyjadřuje pouze svůj osobní názor, spojoval úspěch hospodářských reforem nejen přímo s politickými změnami, ale zdůrazňoval také, že politické změny by nyní měly být na prvním místě, aniž vysvětlil, co tím myslí.

Adamec svým projevem opět dokázal, že je připraven zabývat se i těmi nejozřejavějšími ekonomickými problémy. Připustil možnost zavedení regulace mezd a zrušení dotací pro zemědělství, které nyní dosahují 60 miliard Kčs ročně (4 miliardy USD v přepočtu podle obchodního kurzu), což je zhruba deset procent národního důchodu. Konec souhrnu a komentáře.

3. Předseda vlády Adamec přednesl 14. listopadu na společném zasedání Federálního shromáždění vládní program na příští rok, svůj druhý projev tohoto druhu od roku 1988, kdy se ujal úřadu. Dále uvádíme některá z nejdůležitějších míst, včetně jeho návrhu na liberalizaci cestování do zahraničí, kterému byla podle našeho názoru věnována přehnaná pozornost mezinárodních sdělovacích prostředků. Československá vláda slíbila, že k pasáži Adamcova projevu o cestování do zahraničí podá výklad na své pravidelné týdenní tiskové konferenci ve čtvrtek 16. listopadu.

— Návrhy týkající se cest do zahraničí

4. Zhruba uprostřed svého projevu Adamec hovořil o záměrech československé vlády zrušit zbytečná byrokratická omezení a podstatným způsobem usnadnit cestování do zahraničí. Jeho konkrétní návrhy však už byly skromnější a ve většině případů buď již platí, nebo byly již dříve ohlášeny na rok 1990:

- urychlení vydávání cestovních dokladů;
- zrušení výjezdních doložek, které jsou nyní vyžadovány pro cesty na Západ a do Jugoslávie (pro zavedení tohoto opatření nebyl stanoven žádný konkrétní termín, i když se již hovořilo o tom, že vejde v platnost k lednu 1990). Ve skutečnosti dojde k jeho zavedení pravděpodobně dokonce ještě mnohem později;
- zrušení omezení počtu návštěv příbuzných v zahraničí v jednom roce;
- zjednodušení emigrační procedury;
- vydávání vstupních víz cizincům na vybraných pohraničních přechodech;

- redukce plochy uzavřených pohraničních pásem a příprava nových regulačních předpisů pro tato pásma.

5. Poznámka: V zahraničí byla navrhovanému zrušení výjezdních doložek věnována značná pozornost. Zjednodušením procedury cestovních povolení by se teoreticky mohl zvýšit počet lidí cestujících do zahraničí. Měli bychom ovšem připomenout, že nás ředitel konzulární sekce ministerstva zahraničních věcí Kulawiec 15. listopadu později informoval, že pro zrušení výjezdních položek nebyl stanoven žádný termín a že je mnoho podrobností, které bude ještě třeba propracovat. Doufá, že opatření budou zavedena na jaře. Závažné překážky pro cestování zůstávají. Z finančního hlediska si jedinec potřebuje obstarat potřebnou tvrdou měnu. Ještě závažnější skutečností je, že občanům může být i nadále bráněno v cestování, když jim režim odmítne vydat pas, což se v současné době týká disidentů a nezávislých osobností. Kulawiec řekl, že jisté kategorie osob, jako třeba ty, jimž bylo svěřeno státní tajemství, nebo ty, proti nimž je vedeno trestní stíhání, stále nebudou mít možnost ze země vycestovat. Konec poznámky.⁶³

— Vztah mezi politikou a hospodářstvím

6. Na zasedání Federálního shromáždění byla podle nás zajímavější než prohlášení o cestování Adamcova závěrečná slova, v nichž poukázal na těsnou vazbu mezi politickými a hospodářskými reformami, i když byl opatrný a označil je jako svůj „osobní“ názor. Adamec řekl, že když před rokem předkládal svůj první program, všeobecně se mělo za to, že by vláda měla dát do pořádku ekonomiku, a až potom obrátit pozornost na politickou sféru. Nikdo si tehdy podle něho nemyslel, že se v politické sféře bude muset přikročit k tak závažným změnám. Ale nyní, řekl Adamec, je přesvědčen, že hospodářského pokroku nemůže být úspěšně dosaženo bez politických reforem. V naší specifické situaci, pokračoval, by politické změny měly mít dokonce „jistý předstih“.

7. Adamec nešel tak daleko, aby vysvětlil, co má oním „předstihem“ na mysli. Na jiném místě upozornil, že na Československo nelze aplikovat model ekonomické přestavby žádné jiné země, čímž možná naznačil, že snad existují nějaké politické modely. Řekl, že by uvítal dialog, v němž by zazněly jak správné, tak i nesprávné názory, avšak podmínil to tím, že dialog bude muset být veden v rámci ústavy a že musí být dodržován veřejný pořádek.

63 | Viz též dokumenty 26 a 72.

— Společenská smlouva a ekonomika

8. Adamec dal na srozuměnou, že režim je ochoten i nadále pokračovat ve výdajích, díky nimž by většina československých občanů zůstala politicky loajální výměnou za uspokojivou životní úroveň. Slíbil, že zhruba 750 miliard Kčs, které se ušetřily díky zkrácení rozpočtu na obranu, bude vynaloženo na zdravotnictví; další miliarda bude následovat příští rok. Slíbil že trh bude urychleně zásobován novými vozy Škoda Favorit (v roce 1990 by to mělo být 100 tisíc kusů) a zvýšeným dovozem jihokorejských automobilů. Přislíbil zajištění výstavby bytů a kulturních zařízení, jakož i zajištění a zlepšení zásobování domácího trhu spotřebním zbožím.

9. Adamec však upozornil, že splnění těchto slibů bude do jisté míry komplikováno pomalým tempem hospodářského růstu a problémy obchodu. Závažné změny v hospodářské politice nejmenovaných socialistických zemí způsobily, řekl, že vyhlídky československého průmyslu, především jeho strojírenského odvětví, nejsou nejpriznivější. Uvedl, že vláda má pramalé možnosti tento problém vyřešit a vyzval podniky, aby zvýšily svou konkurenceschopnost. Stěžoval si, že obchodní partneři ze socialistických zemí si stále více přejí obchodovat v konvertibilní měně a že se odmítají řídit dlouhodobými obchodními plány.

10. Komentář: Adamcovy výroky pouze potvrzují zprávy, že se především sovětská strana rozhodla redukovat obchodní přebytek československého obchodu formou snížení dovozu strojírenských výrobků. Z jeho poznámek bylo rovněž možno vyčíst požadavky Polska a Maďarska, aby se obchody uskutečňovaly v konvertibilní měně. Nezbyvá než sledovat, do jaké míry bude mít snížení obchodu se socialistickými zeměmi dopad na ekonomiku. (Československé oficiální statistiky přiznávají pouze jednaprocentní pokles exportu za první tři kvartály roku 1989.) Konec komentáře.

11 Adamec dal rovněž najevo vůli dotknout se záležitostí považovaných v minulosti za tabu a řekl, že by vláda měla zavést větší disciplínu ve dvou ekonomických sférách. Hrozil zavedením kontroly platů, pokud mzdy nepřestanou růst rychleji než produktivita práce. Rovněž oznámil, že dotace zemědělství pohlcují více než 60 miliard Kčs ročně. Slíbil, že parlamentu předloží detailní zprávu, jak byly tyto prostředky vynaloženy, a naznačil, že bude hledat cesty, jak snížit výši těchto dotací.

Blacková

24. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1335Z*

Důvěrné

Prague 08031. Ihned

Věc: Demonstrace v Praze 15. listopadu

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. V Praze se 15. listopadu pozdě odpoledne shromáždilo přibližně tisíc osob na protest proti navrhovanému projektu rychlostní komunikace⁶⁴ vedoucí přes Stromovku. Demonstrace skončila bez vážnějšího incidentu, avšak jedné skupině lidí, kteří doufali, že se připojí k dalšímu protestu proti nedodržování lidských práv v Rumunsku, v tom policie zabránila. Skupina přibližně sto osob se nakonec přiblížila k velvyslanectví Rumunska, kde se jí nepodařilo předat dopis. Poté, co policie této skupině zabavila transparent, shromáždění se na pokyn organizátorů demonstrace mírumilovně rozešlo. Disidentské zdroje byly velikostí demonstrace „Stromovka“ překvapeny a předpovídají nyní, že se studentské demonstrace u příležitosti 17. listopadu zúčastní několik tisíc lidí.

3. Podle odhadů *Rudého práva* se shromáždění, které se sešlo 15. listopadu odpoledne před budovou Národního výboru hlavního města Prahy na protest proti výstavbě dálnice přes Stromovku, zúčastnilo kolem 800 osob. Lidé, kteří byli na demonstraci přítomni, nám řekli, že počet demonstrantů odhadují mezi 1 tisícem a 3 tisíci osobami.

4. Demonstrace trvala přibližně 45 minut, během nichž byly vyslechnuty projevy proti navrhovanému projektu. Přes přítomnost uniformovaných policistů i policistů v civilu nedošlo k zásahu proti demonstrantům. Některé články

64 | Šlo o část plánovaného dopravního okruhu v úseku Špejchar–Argentinská.

v západním tisku psaly o shromáždění jako o oficiálně povolené demonstraci, avšak podle našich informací demonstrace povolena nebyla.

5. Komentář: Protesty občanů proti projektu dálnice nejsou nové a úřady se již v minulosti pokoušely protestující veřejnost uklidňovat. Veřejní činitelé minulý týden uspořádali setkání s veřejností, na němž občané údajně dostali příležitost vyjádřit své obavy, avšak od jednoho informátora jsme se dozvěděli, že státní bezpečnost mnoha lidem v přístupu na shromáždění zabránila a že jeden muž, který tam proti projektu rázně vystoupil, svůj referát v polovině přerušil, když se k němu přiblížili dva policisté v civilu. Po tomto incidentu se nikdo z přítomných neodvážil projekt kritizovat. *Rudé právo* oznamuje, že na 24. listopadu je naplánován další veřejný mítink, na němž by diskuse o tomto projektu měla pokračovat.

6. Když demonstrace proti projektu rychlostní komunikace ve Stromovce skončila, rozhodlo se mnoho demonstrantů přejít přes Karlův most a zamířit k velvyslanectví Rumunska, aby se připojili k demonstraci (Transnacionální) radikální strany proti porušování lidských práv v Rumunsku (Prague 8011)⁶⁵. Jen asi 50 osobám se podařilo přejít přes most dříve, než policie most uzavřela a demonstranty vrátila. Nejméně dvě osoby, které se pokusily prorazit policejní kordon, byly policií zbity.

7. Skupinka přibližně sta osob se nakonec shromáždila před rumunským velvyslanectvím. Policie vstup na velvyslanectví zablokovala a zabránila demonstrantům, aby na velvyslanectví předali dopis. Demonstranti rozvinuli transparent s nápisem „Ceașescu, Stalin by z tebe měl radost“. Policie po 20 minutách transparent zabavila a organizátoři demonstrace vyzvali účastníky, aby se pokojně rozešli. Policie žádného z těchto demonstrantů nezadržela.

8. Někteří aktivisté nám řekli, že rozsahem demonstrace „Stromovka“ byli překvapeni, takže nyní doufají, že studentská demonstrace chystaná 17. listopadu (Prague 8011) vzbudí zájem přinejmenším několika tisíc lidí.

Blacková

65 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

25. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1342Z*

Důvěrné

Prague 08034

Věc: Návštěva Světového židovského kongresu (WJC) v Praze

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Prezident Světového židovského kongresu Edgar Bronfman nám řekl, že ačkoli jeho návštěva v Praze nepřinesla žádné bezprostřední výsledky, Světový židovský kongres má v úmyslu pokračovat v rozhovorech s československými vládními činiteli o zlepšení podmínek místní židovské obce a případného uznání Izraele ze strany Československa. Bronfman sdělil, že někteří představitelé československé vlády takové uznání poněkud neobratně podmínili tím, že američtí Židé podpoří udělení doložky nejvyšších výhod Československu. Konec souhrnu.

3. Delegace Světového židovského kongresu v čele se svým prezidentem Edgarem Bronfmanem pobývala v Praze od 12. do 14. listopadu. Ráno před odjezdem Bronfman podal velvyslanci zprávu o návštěvě a o oficiálních setkáních delegace s tajemníkem KSČ Jakešem, předsedou vlády Adamcem, ministrem zahraničních věcí Johanesem, prvním místopředsedou vlády Urbanem a s vedoucím sekretariátu předsednictva vlády pro církevní záležitosti Janků. V Bronfmanově doprovodu byl generální tajemník Israel Singer, výkonný viceprezident Stephen Herbits a další činitelé Světového židovského kongresu.

4. Bronfman vysvětlil, že delegace přijela nejprve do Československa a poté má v úmyslu navštívit další konzervativní režimy východní Evropy, aby zjistila, co by mohla atmosféra změn v této oblasti znamenat pro místní židovské obce a pro šanci na oficiální uznání státu Izrael těmito zeměmi.

5. Světový židovský kongres podle Bronfmana pak obzvláště doufá, že by návštěva mohla být určitou injekcí pro malou židovskou obec v Praze a možná

i přimět vládu k tomu, aby odvolala vedení obce, které tvoří zastánci tvrdé linie, poddajní vůči režimu. Řekl, že Světový židovský kongres bude hledat cesty, jak zajistit pro obec kultovní a další předměty a jak zachovat vzácné židovské umění a předměty ve Státním židovském muzeu. Světový židovský kongres má rovněž zájem zajistit místní obci stálé členství v kongresu. Přestože obec zasedala jako pozorovatel na všech předešlých zasedáních kongresu, československá vláda až dosud odmítala schválit její plnoprávné členství.

6. V otázce týkající se uznání Izraele nebyli Čechoslováci podle Bronfmanových slov ochotni jít dále než diskutovat o možnostech recipročního konzulárního zastoupení v hlavních městech, o vydávání víz na hranicích a o rozšiřování kulturních a obchodních výměn. Zatímco Čechoslováci projevovali zájem o rozšiřování obchodu, nejvyšší představitelé, včetně předsedy vlády Adamce, tvrdili, že v současné době nejsou připraveni navázat oficiální diplomatické vztahy. Bronfman údajně zdůraznil, že pokud chce Československo změnit svou pověst na Západě, uznání Izraele bude jedním ze způsobů, jak s tím začít; někteří z jeho socialistických sousedů již tento krok učinili.

7. V soukromých rozhovorech projevila československá vláda v otázce uznání Izraele mnohem větší pružnost, avšak požadovala „něco za něco“, konkrétně podporu amerických Židů v otázce udělení doložky nejvyšších výhod Československu. Při soukromých rozhovorech přišla řeč také na další zájmy československé vlády, jako například na členství v Mezinárodním měnovém fondu a zmírnění omezení týkajících se COCOM, bylo však zřejmé, jak poznamenal Bronfman, že zájem československé strany je zaměřen především na získání statutu nejvyšších výhod. I když se představitelé Světového židovského kongresu snažili Čechoslováky přesvědčit, že není v jejich moci o takovém slibu jednat ani ho splnit, ti přesto stále trvali na svém. Podle vlastních slov Bronfman zdůraznil, že Světový židovský kongres jakožto organizace hájící lidská práva si uvědomuje, že významnou překážku pro udělení statutu nejvyšších výhod je všeobecně negativní obraz lidských práv v Československu. Bronfman řekl, že jeho hostitelé vypadali opravdu překvapeni, když Československo otevřeně hodnotil jako zemi, která je na žebříčku východoevropského dodržování lidských práv o pouhého půl kroku před Rumunskem, a nyní dokonce s velkým odstupem i za NDR.

8. Bronfman sdělil, že diskuse s československou vládou na tato témata bude pokračovat. Československá vláda dokonce pověřila náměstka ministra zahraničních věcí Vacka, aby s kongresem udržoval kontakt; Vacek sám má v úmyslu navštívit jeho ústředí v prosinci, až se bude v New Yorku účastnit Valného shromáždění OSN, ještě před zasedáním naší bilaterální Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) ve Washingtonu.

Blacková

26. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1746Z*

Pro interní potřebu

Prague 08051

Věc: Tiskový mluvčí ministerstva zahraničních věcí k výrokům
ministerského předsedy o kontrole cestování

Ref: Prague 8014⁶⁶

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. Na tiskové konferenci 16. listopadu se tiskový mluvčí ministerstva zahraničních věcí Maršík vyjádřil o nedávném sdělení předsedy vlády Adamce o uvolnění kontroly cestování do zahraničí jako o něčem nikterak převratném. Řekl, že byl překvapen tím, jakou pozornost tomu věnovaly zahraniční sdělovací prostředky. Odmítl také odpovědět na otázku (opírající se zřejmě o článek v *New York Times* a o místní pověsti), zda se Gorbačov snaží ovlivnit tempo zdejších reforem, a odkázal novináře na nedávné odmítnutí sovětského ministra zahraničních věcí Ševardnadzeho jakkoli přehodnocovat události roku 1968.⁶⁷ Maršík opakoval oficiální verzi o „aktivizaci“ nekomunistických politických stran Národní fronty, což by nezasvěcení mohli považovat za určitý krok směřující k politickým reformám. Hned si však protiřečil, když prohlásil, že dokonce i po volbách s více kandidáty, s nimiž se počítá v roce 1991, si KSČ v politickém životě země zachová vedoucí úlohu. Později téhož dne uspořádal tiskovou konferenci rovněž tiskový mluvčí vlády a informoval na ní o Adamcově vlastní interpretaci jeho zprávy o úpravách cestování. Na tuto konferenci měli přístup pouze novináři se stálou akreditací, dozvěděli jsme se

66 | Dokument 23.

67 | Viz dokument 6.

však, že nebylo sděleno nic nového oproti tomu, co o věci řekl Maršík. Konec souhrnu.

— **Kontrola cestování**

3. Na tiskové konferenci v poledne 16. listopadu probíral tiskový mluvčí MZV Lubomír Maršík se zahraničními dopisovateli především otázky týkající se nedávných výroků předsedy vlády Adamce o uvolnění regulace cestování do zahraničí (referenční telegram). Řekl, že byl překvapen tím, jak velký ohlas v zahraničí vyvolaly Adamcovy výroky v parlamentu. Nic z toho, co předseda vlády řekl, není nové, o zrušení výjezdních doložek pro cesty na Západ uvažovala československá vláda již několik měsíců, a právě tomuto momentu věnovala většina sdělovacích prostředků pozornost.

4. Maršík vysvětlil, že toto opatření je stále ještě ve stádiu příprav, že však očekává, že zrušení výjezdních doložek vstoupí v platnost v průběhu prvních měsíců příštího roku. Výjezdní doložky budou nahrazeny novým formulářem pro statistické účely, který cestování do zahraničí podstatně zjednoduší. Na novém formuláři například nebude muset být vyjádření zaměstnavatele občana, který má v úmyslu cestovat, jako je tomu nyní. Tiskový mluvčí řekl, že v budoucnu se budou občané s žádostí o pas obracet na policejní okrsek v místě bydliště, načež bude doklad vydán spolu s novým statistickým formulářem, který pak odevzdají na hranici. Maršík dodal, že většina občanů již cestovní pas vlastní a často cestuje; nová opatření to všechno značně zjednoduší. (Komentář: Podle neoficiálních odhadů počet lidí, kteří nyní vlastní cestovní pas, nedosahuje ani poloviny celkového počtu dospělých občanů Československa. Konec komentáře.)

5. Maršík byl dotázán, zda toto uvolnění kontroly cestování do zahraničí nějakým způsobem ovlivní šance cestovat do zahraničí pro osoby, jako je disident Václav Havel nebo jeho žena Olga, jimž oběma je v současné době pas odpírán. Maršík odpověděl, že pokud případ nespadá do kategorie „mimořádné okolnosti“, jako je trestná činnost, budou cestovní doklady vydány. Co se týče Havlova případu, řekl Maršík, ten je nyní podmíněně odsouzen pro pobuřování a tudíž pro vydání pasu nezpůsobilý. Co se týče Havlovy manželky, nemůže se k tomu vyjádřit a nemá žádné informace.

6. Komentář: Podle toho, co jsme od Maršíka slyšeli, nemáme důvod přehodnocovat naši zprávu v referenčním telegramu. Zrušení výjezdních doložek usnadní cestování těm, jimž je to dovoleno už nyní, avšak nezlepší vyhlídky lidí z nezávislých a opozičních kruhů. Konec komentáře.

— Sovětský vliv

7. Novináři se Maršíka rovněž ptali na zprávy o tom, že sovětský předák Gorbačov nedávno poslal pražskému vedení vzkaz, v němž na ně naléhá, aby přistoupilo k uskutečňování reforem. (Poznámka: Tyto otázky se pravděpodobně zakládají na článku uveřejněném v *New York Times*,⁶⁸ který se zase opíral o informace kolující mezi pražskými disidenty. Podle těchto pověstí obdrželo československé i bulharské vedení minulý týden od Gorbačova pokyn zvýšit tempo reforem. Konec poznámky.)

Maršík řekl, že o sovětském nátlaku nemá žádné informace, a se zřejmou snahou této otázce se vyhnout odkázal reportéry na nedávné prohlášení sovětského ministra zahraničních věcí Ševardnadzeho proti jakémukoli přehodnocování událostí roku 1968.

— Nástup demokracie v Československu

8. Maršíkovi bylo položeno několik otázek, zda Československo může i nadále odolávat trendům probíhajícím ve východní Evropě a vyhýbat se důležitým politickým reformám, včetně nastolení pluralistické demokracie. Jako odpověď nabídl Maršík novinářům oficiální stanovisko o znovuoživení Národní fronty, politické zastřešující organizace, která sdružuje kromě KSČ čtyři nekomunistické strany, a hovořil o volbách s více kandidáty plánovaných na rok 1991. Jako důkaz dobrých úmyslů československé vlády ve věci politických reforem poukázal Maršík dále na probíhající práci na nové ústavě. Vzápětí si však sám protiřečil, když prohlásil, že dokonce po volbách s více kandidáty a po přijetí nové ústavy si KSČ ve společnosti zachová vedoucí úlohu.

9. Komentář. Pozornost sdělovacích prostředků věnovaná v poslední době Československu jako jedné z posledních protireformních bašt ve východní Evropě pro nás s sebou nese nutnost umět v projevech československé vládnoucí garnitury oddělovat zrna od plev. Co se týče Adamcova projevu o cestování, který přednesl v parlamentu, nedomníváme se, že by měl předseda vlády v úmyslu dezinformovat zahraniční sdělovací prostředky. Zdá se, že vláda je upřímně překvapena reakcí, jakou na Západě vyvolala. Známkou toho je, že reakce Západu byla domácími oficiálními sdělovacími prostředky prakticky ignorována.

Blacková

68 | Viz R. W. Apple Jr., „A Soviet Warning on Foot-dragging Is Given to Prague,“ (Sověti varují Prahu před průtahy) *The New York Times*, 16. listopadu 1989, s. A1 a A21. Článek je datován v Praze 15. listopadu.

27. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1752Z*

Důvěrné

Prague 08053. Prioritní

Věc: Byrokratické přípravy oddalující zrušení povinnosti československých výjezdních doložek

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Podle ředitele konzulárního oddělení ministerstva zahraničních věcí Kulawiece se v souvislosti s tím, že od československých občanů už nebudou pro cesty na Západ vyžadovány výjezdní doložky, pravděpodobně zvýší zájem o cestování na Západ, zvláště do USA, a také poptávka po cestovních vízech. Nejprve však bude třeba zavést patřičná „technická a organizační opatření“. Dokonce ani po změnách, s jejichž zavedením se počítá na začátku jara 1990, nebude dovoleno vycestovat osobám, které čelí obvinění z trestného činu, dále osobám, které mají platit výživné či s jinými finančními závazky, ani osobám, které jsou nositeli státního tajemství. Na československém velvyslanectví ve Washingtonu bude zapotřebí zvýšit počet personálu. Konec souhrnu.

3. Patnáctého listopadu, den po projevu předsedy vlády Adamce ve Federálním shromáždění, kterému se ve sdělovacích prostředcích dostalo mimořádného ohlasu, se zástupce velvyslankyně a pracovník velvyslanectví sešli s Bronislavem Kulawiecem, novým vedoucím konzulárního odboru ministerstva zahraničních věcí. Kulawiec uznal, že Adamcovo prohlášení, podle něhož od Čechoslováků pro cesty na Západ a do Jugoslávie již nebudou vyžadovány výjezdní doložky, bylo ve světě přijato s mimořádným zájmem. Když však vysvětloval záměry vlády, přiznal, že změny budou probíhat daleko pomaleji a nikoli v takovém rozsahu, jak se všeobecně čeká.

4. Od září nejsou výjezdní doložky vyžadovány pro úřední cesty, včetně slu-

žebních cest hrazených zaměstnavateli (Prague 5179)⁶⁹. Kulawiec nebyl s to říci, kdy budou tyto doložky zrušeny i pro soukromé cesty na Západ, neboť, jak řekl, je československá vláda nezruší do té doby, než budou zavedena „technická a organizační opatření“ potřebná ke zvládnutí vzrůstajícího zájmu o cestování. Opatření má být zavedeno před zahájením turistické sezóny příštího roku.

5. Kulawiec řekl, že po jejich zavedení bude Čechoslovákům dovoleno vycestovat ze země s pasem, přičemž konečné rozhodnutí o povolení výjezdu padne na hranicích, a nikoliv na policii v místě bydliště cestujícího, jak je tomu nyní. Cestující si před cestou vyplní a na hranici předloží formulář, který bude sloužit statistickým účelům, tj. evidenci počtu cestujících občanů.

6. Na naléhání pracovníků velvyslanectví Kulawiec připustil, že některým lidem ani potom nebude dovoleno vycestovat. (Poznámka: Zamítnutí žádosti o pas zůstane i nadále účinnou překážkou pro cesty Čechoslováků, kteří jsou v nemilosti.) Kulawiec však trval na tom, že odmítnutí práva na cestování bude logicky vycházet z československé legislativy a že se bude podobat omezením existujícím ve „všech ostatních západních zemích“. Mezi osoby, kterým nebude dovoleno vycestovat, patří:

- odsouzení zločinci;
- osoby čelící trestnímu stíhání;
- osoby dlužící alimenty nebo výživné na děti;
- osoby, které jsou nositeli státního tajemství.

Kulawiec řekl, že omezení nebudou „přísná“, avšak odmítl odhadnout, kolika československým občanům bude zakázáno cestovat. Rovněž nedokázal vysvětlit, jak se takovým osobám bude v cestování bránit – tyto předpisy budou vypracovány později. Československé pasy budou i nadále neplatné pro cesty do takových zemí, jako jsou Chile nebo Izrael.

7. Československá vláda podle Kulawiece očekává, že se do zahraničí vydá veliký počet Čechoslováků. Konzulární odbor ministerstva zahraničních věcí zvýší počet personálu a finančních prostředků. Řekl, že USA jsou podle československých statistik jako turistický cíl na čtvrtém místě oblíbenosti, takže by se vláda USA měla připravit na větší počet československých návštěvníků a na odpovídající zvýšení počtu žádostí o víza.

8. Kulawiec pracovníka velvyslanectví informoval, že československá vláda požádá vládu USA o povolení zvýšit počet konzulárního personálu na československém velvyslanectví ve Washingtonu. Řekl, že československá vláda chce efektivně zvládnout zvýšený zájem o cestování jak ze strany vlastních občanů, tak i občanů Spojených států.

9. Kulawiecova slova uvedla na pravou míru původně přehnané zprávy tisku reagující na prohlášení předsedy vlády Adamce o liberalizaci cestování. Zdá

69 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

se, že Adamce a vládu uvedla široká publicita, již se tomuto opatření dostalo v západním tisku, poněkud do rozpaků, protože nebyly dosud odstraněny byrokratické odklady v zavedení této nové politiky a naprosto konkrétní překážky při cestování (včetně nedostatku tvrdé měny) (separátní telegram)⁷⁰.

Blacková

70 | Dokument 26.

28. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1756Z

Důvěrné

Prague 08056

Věc: Československý názor na případné reciproční zrušení vízových poplatků

Ref: State 355651⁷¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Zástupce velvyslankyně se 15. listopadu setkal s Bronislavem Kulawiecem, novým vedoucím konzulárního odboru ministerstva zahraničních věcí. Zástupce velvyslankyně se zmínil o možnosti recipročního zrušení vízových poplatků. Kulawiec vyjádřil pochyby, že by úplné zrušení bylo možné bez dalších ústupků ze strany americké vlády ve vízové oblasti, vzhledem k důležitosti vízových poplatků jako zdroji tvrdé měny pro československou vládu. Doporučil však, aby se po prosincovém washingtonské schůzce Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG) uskutečnilo v Praze pracovní setkání, na němž by se projednala otázka redukce vízových formalit.

3. Vzhledem k pokynům ministerstva zahraničních věcí, které omezují diskusi o recipročním zrušení poplatků za nepřistěhovalecká víza (referenční telegram)⁷² se zdá, že o redukci vízových formalit nemá smysl diskutovat, dokud nebude rozhodnuto, jaká účinná opatření lze v zájmu maximálního snížení navrhnout. Velvyslanectví žádá, aby bylo co nejdříve informováno o případných změnách (např. pokud jde o vízum pro několikanásobný vstup, dlouhodobý pobyt), které by mohly nastat v rámci vízových procedur pro východoevropské státy.

Blacková

71 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

72 | Omezení nařízená z Washingtonu byla zřejmě blíže objasněna v referenčním telegramu.

29. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 16. listopadu 1989, 1757Z

Důvěrné

Prague 08057

Věc: Navrhovaný tiskový zákon by měl zvýšit finanční pokuty vydavatelům samizdatu

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Navrhované legislativní opatření předložené ke schválení Federálnímu shromáždění by podstatně zvýšilo pokuty udělované vydavatelům samizdatu (v přepočtu 1 tisíc USD pro jednotlivce a 5 tisíc USD v případě organizací), čímž by se mělo soukromým osobám a nezávislým organizacím v Československu z právního hlediska znemožnit vydávání periodik. Obavy z novely [tiskového] zákona se rozšířily mimo disidentské kruhy i mezi nekomunistickými poslanci Federálního shromáždění. Jeden poslanec Československé strany lidové řekl pracovníkovi velvyslanectví, že 25 jeho kolegů – poslanců, včetně dvou komunistů, je odhodláno udělat bezprecedentní krok – hlasovat proti navrhovanému zákonu, kdyby byl podle nynějších předpokladů v prosinci předložen parlamentu ke schválení ve své současné podobě. Konec souhrnu.

3. Federální shromáždění uvažuje o vydání legislativního opatření, jímž by se vyplnila mezera v existujícím tiskovém zákoně, která úřadům znesnadňuje ukládat pokuty vydavatelům samizdatu. Současný zákon, vypracovaný za stalinské éry, nepočítal s tím, že by se soukromá osoba nebo nějaká organizace mohly pokusit vydávat noviny nebo časopisy, a neobsahuje žádné trestní sankce proti vydavatelům samizdatu. Jestliže československé úřady chtějí pokutovat vydavatele samizdatových publikací, musejí se zatím uchýlovat k neobratné proceduře, v níž smí místní národní výbor vydavatelům (jako například v tomto případě redaktorům *Lidových novin*) uložit za porušování

veřejného pořádku pokutu v maximální výši 500 Kčs (kolem 50 USD) (Prague 7293)⁷³.

4. Nově navrhovaný zákon by v podstatě dovoľoval, aby se jako vydavatelé zaregistrovaly pouze úředně povolené organizace. Jednotlivci publikující bez povolení by mohly být pokutovány až do výše 10 tisíc Kč, organizace až do 50 tisíc Kčs. Výši pokuty by stanovil Federální úřad pro tisk a informace (FUTI). Generální prokurátor doporučil, aby navrhovaná zákonná opatření umožňovala soudní přezkoumání pokuty udělené Federálním úřadem pro tisk a informace, toto doporučení však bylo zamítnuto.

5. Navrhované legislativní opatření nepočítá s tresty odnětí svobody pro vydavatele samizdatu. Přesto by úřady i nadále měly mít k dispozici různé nástroje trestního postihu nezávislých vydavatelů, které by chtěly uvěznit. Nedávné případy brněnského vydavatele Františka Stárka (Prague 5960)⁷⁴ a redaktorů *Lidových novin* Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana (Prague 7293) dokazují, že obvinění z trestného činu pobuřování (par. 100 trestního zákona) by bylo zbrání, která by se proti nezávislým vydavatelům používala co nejčastěji.

6. Za důkaz stále větší nezávislosti nekomunistických stran Národní fronty a toho, jaký význam je tomuto novému tiskovému zákonu přikládán, lze uvést výrok jednoho poslance Federálního shromáždění, vedoucího tajemníka jihomoravské organizace Československé strany lidové (prosíme chránit)⁷⁵, který sdělil vedoucímu politicko-ekonomické sekce, že je spolu se svými 24 kolegy připraven hlasovat proti návrhu tiskového zákona, kdyby se o něm mělo v jeho současné podobě hlasovat na prosincovém zasedání. Tento funkcionář ČSL se údajně chce pokusit upozornit na bezprecedentní povahu tohoto hlasování tím, že poslance své strany vybídne k tomu, aby odmítli zákon jako celek, a očekává, že se k hlasování proti zákonu připojí rovněž několik poslanců Československé strany socialistické a dva komunisté.

7. Komentář: Přestože československá vláda často prohlašuje, že své zákony uvádí do souladu se závazky vyplývajícími z KBSE, a přestože je tento zá-
měr dokonce formulován v preambuli nového tiskového zákona, navrhovaná novela zákona nezávislé vydávání tisku dokonce znesnadňuje a znamená pro československý režim krok zpět.

Blacková

73 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn. Viz dokument 7, odst. 6.

74 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn. František Stárek byl za vydávání samizdatového magazínu *Vokno* vězněn v letech 1981–1984. Znovu byl zatčen 23. února 1989 a v červnu 1989 odsouzen k dvěma a půl roku ztráty svobody. Odsouzení bylo potvrzeno odvolacím soudem 28. srpna 1989.

75 | Pokyn k utajení zdroje informace.

30. Ministerstvo zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 16. listopadu 1989, 2123Z

Důvěrné

State 368495. Ihned

Věc: Prosincové zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti
(HAWG) – program a nový termín konání

Ref: (A) Prague 7970⁷⁶, (B) Prague 8013⁷⁷

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Vrchní ředitel sekce pro lidská práva a humanitární záležitosti (HA A/S) Richard Schifter souhlasil s československým návrhem posunout termín schůzky Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti na 18. prosince, aby se jí mohl zúčastnit náměstek československého ministra zahraničních věcí Vacek. Schifter rovněž souhlasil s návrhem, aby vedl americkou delegaci na příštím setkání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti (HAWG), které se uskuteční v příštím roce v Praze. Pracovníci československého velvyslanectví byli rovněž neoficiálně informováni o případných bodech amerického programu a bylo jim připomenuto, že Američané chtějí seriózní věcnou diskusi, nikoli výměnu polemik. Konec souhrnu.

3. Československý zástupce velvyslance Jiří Michovský a konzul Rudolf Kožušník navštívili 15. listopadu ministerstvo zahraničních věcí kvůli přípravě prosincového setkání HAWG. V odpovědi Michovskému vrchní ředitel Schifter souhlasil s pozdějším datem konání HAWG (ref B), tedy s datem 18. prosince místo předpokládaného termínu 4. nebo 6. prosince. Michovský řekl, že byl o potřebě změnit termín telefonicky informován pouze několik hodin před schůzkou. Řekl, že náměstek ministra zahraničních věcí Vacek nyní bude

⁷⁶ | Dokument 20.

⁷⁷ | Dokument 22.

muset do New Yorku přijet 9. prosince. Schifter rovněž souhlasil s požadavkem Čechoslováků, aby přijel na příští zasedání Pracovní skupiny pro humanitární záležitosti do Prahy.

4. V odpovědi na otázku, jaká témata vznesou americká strana na schůzce HAWG, Schifter řekl Michovskému, že USA zamýšlí podrobně zkoumat dodržování lidských práv ve světle helsinských dohod. Řekl, že USA uvedou konkrétní případy, například osob uvězněných pro uplatňování práva na svobodu vyjadřování. Dodal, že v minulosti se americké straně dostávalo od československých úřadů stereotypní odpovědi, že dotyčné osoby jsou trestně stíhány podle platného zákona. Schifter zdůraznil, že v důsledku toho vyvstává otázka, zda již samy tyto zákony nejsou v rozporu s helsinskými dohodami. I tato otázka bude na zasedání HAWG projednávána. Schifter dodal, že v téže souvislosti se bude jednat o otázkách svobody vyznání, sdružování a shromažďování.

5. Michovský pozorně naslouchal a prohlásil, že československá strana na oplátku otevře otázku, jak se praktikují lidská práva ve Spojených státech. Schifter Michovskému řekl, že na pořadu jednání HAWG mohou být všechna témata dodržování lidských práv, avšak dodal, že ministr zahraničních věcí mu dal pokyn, aby se vedla seriózní diskuse o reálných otázkách. Spojené státy nemají zájem o to, vést prázdné řeči. Poznamenal, že americko-sovětský dialog pokročil od polemik k seriózním diskusím, a naléhal, aby také Čechoslováci postupovali seriózně a nepřicházeli s otázkami, na něž znají odpověď předem. Když se Michovský pokoušel vznést námitku, že pohled Čechoslováků na definování lidských práv je odlišný, Schifter odpověděl, že tyto dvě země si jsou kulturně podobné a že normy, které si USA přejí prosadit, v Československu v minulosti již platily. Schifter rovněž poznamenal, že Československo vzhlíželo v minulosti k Moskvě jako ke svému vzoru a že by tak mohlo činit i nyní.

6. Ještě předtím přijal Michovského a Kožušníka náměstek ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblow. Na tomto krátkém setkání byla projednána všeobecná struktura nadcházející schůzky HAWG, především témata, o nichž se bude hovořit v konzultativní sekci. K těmto tématům patří odpírání víz americkým občanům, případy svěřování dětí do cizí péče a sporné případy občanství.

Pracovníci ministerstva zahraničních věcí USA a československého velvyslanectví se dohodli, že se sejdou týden před prosincovým zasedáním HAWG a vypracují jeho konkrétní program. Michovský nepožádal o schůzku náměstka ministra zahraničních věcí Vacka s vrchním ředitelem sekce pro Evropu a Kanadu (EUR A/S) Seitzem (ref A) a náměstek ředitele Hornblow na to nenaléhal.

Baker

31. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 17. listopadu 1989, 1648Z*

Důvěrné

Prague 08075. Ihned

Věc: KSČ stanovila datum konání pléna, ideologický šéf cestuje do Moskvy

Ref.: (A) Prague 8051⁷⁸, (B) Prague 7892⁷⁹

1. Důvěrné – celý text.

2. Předsednictvo ÚV KSČ se tento týden sešlo zcela neobvykle nikoli v pátek, ale již ve čtvrtek (16. listopadu). Podle oficiálních zpráv se dohodlo na tom, že příští plénum ústředního výboru strany se bude konat 14. a 15. prosince. Na plénu bude projednáván dost široký okruh otázek:

- zpráva o činnosti strany od 15. pléna;
- diskuse o plnění plánu v roce 1989 a [návrhu plánu na rok] 1990 a informace o 9. pětiletém plánu (1991–96);
- zpráva o přípravách „nového hospodářského mechanismu“, který má vstoupit v platnost 1. ledna 1990;
- posouzení návrhu zásad nového programu KSČ.

3. Ideologický šéf KSČ Jan Fojtík odletěl zřejmě ne zcela náhodně ve čtvrtek večer po zasedání předsednictva do Moskvy. Tato cesta byla popsána v médiích jako přátelská návštěva ústředního výboru KSSS. Na návštěvu byl pozván sovětskou stranou. Vzhledem k nedávným pověstem o tlaku ze strany Sovětů (ref. A) na československé vedení a možným změnám ve vedení (ref. B) vyvolal termín návštěvy velký zájem.

78 | Dokument 26.

79 | Dokument 16.

4. Při své návštěvě na sovětském velvyslanectví 17. listopadu se pracovník politicko-ekonomické sekce zeptal na účel Fojtíkovy návštěvy. Bylo mu řečeno, že Fojtíkova návštěva byla již nějaký čas plánována, třebaže přesné datum bylo dohodnuto na poslední chvíli; je to normální rutinní návštěva. Fojtík, jak mu bylo řečeno, se v Moskvě setká se svými partnery z ideologického úseku.

5. Komentář. Fojtík je nejotevřenější kritik sovětského a východoevropského hnutí ze všech členů československého vedení. V Moskvě může proto od svých hostitelů očekávat chladné přijetí a tvrdá slova. Fojtík se téměř jistě pokusí vylíčit pomalý postup československých reforem v co nejpříznivějších barvách a hájit se tím, že jak se v celém regionu události vyvíjejí čím dál rychleji, je v nejvlastnějším zájmu Sovětů udržet si alespoň jednoho stálého a ortodoxního spojence.

Blacková

II

PŘELOM

Toto je první masová výhradně studentská demonstrace od roku 1969 a představuje pro Jakešův režim zlomovou událost. Mění náš celkový pohled na vyhlídky tohoto režimu. Brutální policejní zásah proti mladým lidem bude mít mezi většinou obyvatelstva širokou odezvu, jak tomu bylo i v letošním lednu při Palachových demonstracích, které měly mnohem menší rozsah. To by mělo zlikvidovat poslední zbytky legitimacy, kterou si režim v očích široké veřejnosti ještě zachovává. Jakeš už nebude moci předstírat, že Československo to myslí vážně s urychlením politických reforem [...]

Prague 08082, 18. listopadu 1989

32. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 18. listopadu 1989, 1418Z

Důvěrné

Prague 08082. Ihned i v noci

Věc: Brutální potlačení demonstrace českých studentů

1. Důvěrné – celý text.
2. Toto je zpráva s výzvou k jednání, viz doporučení v odstavci 19.
3. Souhrn. Oficiálně povolené vzpomínkové shromáždění studentů večer 17. listopadu se změnilo v největší demonstraci proti režimu v Československu za posledních 20 let. Několik desítek tisíc (kolem 50 tisíc) studentů pochodovalo centrem Prahy a volalo po svobodě a konci komunistického zřízení a po odstoupení současného komunistického vedení. Mírumilovný pochod byl zastaven policií, ještě než dorazil ke svému cíli – na Václavské náměstí. Pak byl brutálně rozehnán policejními zásahovými jednotkami, které byly ozbrojeny obušky. Policie si vybrala za terč svého hrubého zacházení především západní novináře. Jedna reportérka deníku *Chicago Tribune* musela pro vážné zranění hlavy vyhledat lékařské ošetření. Mnoho dalších bylo zbito nebo jim byly zničeny fotoaparáty. Žádná oficiální statistika o počtu zraněných nebo zadržovaných nebyla zveřejněna. Dozvěděli jsme se, že mezi nimi byl i čelný představitel Pražského jara Alexander Dubček, a je tu i nepotvrzená zpráva, že přinejmenším jeden student na následky brutálního zacházení policie zemřel. Velvyslanectví již podalo ústní protest ministerstvu zahraničních věcí proti zákroku policie vůči americkým novinářům a v odstavci 19 doporučuje předvolat ve Washingtonu velvyslance Houšteckého, aby převzal protest a zároveň aby nadcházející návštěva člena předsednictva KSČ Fojtíka byla odvolána jako v současné době nevhodná.
4. Vyděšené a izolované Jakešovo vedení se rozhodlo odpovědět na tuto první významnou protestní demonstraci studentů brutální silou. Taková agresivita

může vyvolat ve vedení KSČ právě ty rozpory, které byly až dosud tlumeny, a podkope již beztak mizivou legitimitu režimu v očích široké veřejnosti, i jeho životnost. Další vhodná příležitost pro protesty obyvatelstva se naskytne 8. prosince – v den Johna Lennona v Praze, 10. prosince o Mezinárodním dnu lidských práv a 16. ledna – při výročí úmrtí Jana Palacha. Příklad pražských studentů by v uvedených dnech mohl podnítit dokonce ještě rozsáhlejší demonstrace. Konec souhrnu.

— Demontrace

5. Vzpomínkové shromáždění u příležitosti 50. výročí úmrtí českého studentského představitele antifašisty Jana Opletala rozdmýchalo největší československou demonstraci proti režimu za posledních 20 let. Veliký zástup asi 15 – 20 tisíc studentů se v odpoledních hodinách 17. listopadu shromáždil, aby vyslechl projevy k uctění památky tohoto českého mučedníka, a také volání po akademických svobodách, dialogu mezi vládou a veřejností, jakož i výzvy k větší politické aktivitě studentů při přeměně společnosti. Atmosféra, která mezi studenty a řečníky vládla, se svým duchem velmi blížila nápisu, který hlásal jeden z velkých transparentů rozvinutých nad hlavami shromážděných: „Kdo jiný, když ne my, kdy jindy, když ne teď.“ Na dalších jste mohli číst „Svoboda“ a „Pryč s dinosaury“ (myšleno přestárlé předsednictvo ÚV KSČ).

6. Po projevech studenti pokračovali podle plánu v slavnostním průvodu se zapálenými svíčkami v rukou na Vyšehrad, pevnost na vrcholu kopce s hřbitovem, kde je pochována řada českých národních hrdinů. Zástup se po cestě začal čím dál víc politizovat. Hesla „Ať žije Havel“ a „Charta“ se střídala s výkřiky typu „Jakeše do koše“, „Chceme novou vládu“ a „Svobodné volby“. Na Vyšehradě shromáždění uctilo minutou ticha památku Jana Opletala a zazpívalo národní hymnu. Zdálo se, že dav nemá jasnou představu, co dál, ale zakrátko se ozvaly výkřiky vyzývající k pochodu na Václavské náměstí, tradiční dějiště demonstrací v historickém centru Prahy.

7. Když studenti proudili z Vyšehradu dolů do ulic města, volali na spoluobčany, jak to demonstranti dělávali už v minulosti, aby se k nim přidali. A lidé se tentokrát přidávali. Zástup lidí postupoval po nábřeží ke středu města a stále mohutněl, až nakonec počet lidí dosáhl několika desítek tisíc. (Západní sdělovací prostředky hovoří o 40 – 50 tisících, což znamená největší zdejší nezávislou demonstraci od roku 1969). Studentská hesla byla čím dál ostřejší a patriotičtější. Kromě výzev, aby Jakeš a jeho stranické vedení podali demisi, zástup skandoval „40 let komunismu stačilo“ a „Varšava, Berlín a teď Praha“.

8. Až do tohoto okamžiku policie proti demonstraci sice vážněji nezasahovala, i když na jednom místě zastavila jeho postup, aby demonstrantům zabránila odbočovat do postranních ulic a udržela je na nábřeží. Když však demonstranti došli na začátek pražské Národní třídy a zamířili k Václavskému náměstí,

narazili na kordony zásahové policie, které jim zatarasily cestu. V tuto dobu trvala demonstrace již přibližně tři a půl hodiny.

[9.] Mezi 19.30 a 20.30 si policie a demonstranti udržovali odstup. Policie odmítla umožnit studentům průchod na náměstí, přestože se ozývaly výkřiky „z Václaváku domů“. Počet demonstrantů sice začal klesat, ale asi tak desetitisícové jádro se odmítlo hnout z místa či reagovat na výzvy policistů, aby se rozešlo. Studenti odpověděli tím, že demonstrovali vsedě na zemi za zpěvu národní hymny, skandovali čím dál ostřejší hesla proti komunismu, proti nejvyšším politickým představitelům, volali, aby se ukázal někdo z vedení přišel a jednal s nimi o jejich požadavcích. Demonstranti byli od začátku do konce mírumilovní a zdrženliví, policejní výzvy naproti tomu čím dál tím výhružnějš, a policejní jednotky se přemístily tak, aby uzavřely Národní třídu za zády davu a odřízly mu ostatní ústupové cesty.

— Brutální policejní odpověď

10. Krátce před 21. hodinou zásahová policejní jednotka, teď již posílená speciálními oddíly rychlého nasazení – červenými baretami – a příslušníky Lidových milicí v polních uniformách, několikrát proti davu zaútočila obušky. Mnoho demonstrantů (byli mezi nimi zahraniční novináři) uvězněných uvnitř policejních kordónů bylo surově zbito. Policie pak začala zatýkat a použila osobní obrněný transportér s beranidlem, aby lidi nahnala do znovu otevřených postranních ulic. Za 30 minut byly ulice vyprázdněny. Bylo vidět autobusy přeplněné zatčenými lidmi a také sanitky naložené zraněnými, jak o několik minut později opouštějí scénu.

11. Podle našich zpráv zemřel jeden student a nejméně 13 osob utrpělo vážná zranění a bylo hospitalizováno. Mezi zraněnými byla reportérka deníku *Chicago Tribune* Paula Butturiniová, která utrpěla tak vážné poranění hlavy, že si vyžádalo celkem 16 stehů. Počet zraněných byl bezpochyby mnohem vyšší než 13. Pracovníci velvyslanectví viděli z místa demonstrace odcházet mladé zakřácené demonstranty, některé s podlitinami, některé kulhající. Mnozí z nich nevyhledali lékařské ošetření bezprostředně po zásahu ze strachu, aby se úřady nedověděly jejich jména.

12. Zvláště západní novináři se stali terčem brutálního policejního zákroku. Kromě paní Butturiniové jmenujme novináře BBC Eda Lucase, který po úderu upadl do bezvědomí. Všichni zpravodajové AP, *Los Angeles Times*, *Boston Globe* a NBC sdělují, že byli zbiti a že se s nimi hrubě zacházelo. Mnoha z nich byly zabaveny nebo poškozeny fotoaparáty. Pracovníci velvyslanectví byli svědky, jak byl zadržen reportér CNN Bruce Conover a jeho přístroj zničen. Dozvěděli jsme se, že také s jedním novinářem britské stanice ITN se hrubě zacházelo a že byl zadržen policií.

13. Zprávy o celkovém počtu zatčených nebo zadržených osob neexistují. Dozvěděli jsme se, že mezi nimi byl i někdejší hlavní představitel Pražského

jara Alexander Dubček. Byl zadržen, když byl policií poznán ještě na slavnosti na Vyšehradě.

— Komentář

14. Toto je první masová výhradně studentská demonstrace od roku 1969 a představuje pro Jakešův režim zlomovou událost. Mění náš celkový pohled na vyhlídky tohoto režimu. Brutální policejní zásah proti mladým lidem bude mít mezi většinou obyvatelstva širokou odezvu, jak tomu bylo i v letošním lednu při Palachových demonstracích, které měly mnohem menší rozsah. To by mělo zlikvidovat poslední zbytky legitimacy, kterou si režim v očích široké veřejnosti ještě zachovává. Jakeš už nebude moci předstírat, že Československo to myslí vážně s urychlením politických reforem, jak se o to pokusil ideologický tajemník KSČ Fojtík, když se v pátek vrátil z moskevských jednání (právě když policisté mlátili lidi).

15. Významnou roli hraje i to, že takto agresivní policejní zásah by mohl ve vedení KSČ velmi snadno vést k rozporům, které byly zatím tlumeny. Avšak jestliže tato demonstrace významným způsobem podkopala schopnost Jakešova režimu udržet se u moci, zároveň ukazuje, že se zastánci tvrdé linie nevzdávají bez boje. Mnozí z těch, kdo minulý večer demonstrovali, vyzývali studenty, aby se v sobotu vrátili na Václavské náměstí na další demonstraci. I kdyby k ní nedošlo, očekává se v příštích týdnech několik výročí, která budou vhodnou příležitostí pro demonstrace.

16. Zejména dvě výročí by mohla zavdat podnět k rozsáhlejšími akcím: 10. prosinec jako Mezinárodní den lidských práv a 16. leden – výročí upálení českého studenta Jana Palacha v roce 1969. Zdejší oslavy „dne Johna Lennona“ 8. prosince rovněž patří k typickým příležitostem pro projevy protestu.

17. To, jak rychle Jakešův režim zmizí ze scény, však teď možná nezávisí pouze na rozkolu ve vedení a na nátlaku veřejnosti. Důležitým faktorem, který by mohl sehrát klíčovou roli, je sovětská reakce na zdejší vývoj. Včera večer v televizním zpravodajství vypadal ideologický šéf KSČ Jan Fojtík po návratu z Moskvy jako fyzicky otřesený člověk. Není pochyb o tom, že si od svých sovětských protějšků vyslechl ostrá slova a otázky, co přesně myslí Jakešův režim svými řečmi o reformách.

18. A nakonec si tu v souvislosti s událostmi předešlého večera nelze nevíšimnout určité kruté ironie. Oficiálně začaly jako vzpomínková slavnost na počest hrdinného studentského protestního činu proti brutalitě nacistických okupantů v Československu a skončily brutalitou a zřejmě úmrtím přinejmenším jednoho studenta, za něj jsou odpovědné československé úřady.

— Doporučení

19. Velvyslanectví se domnívá, že vzhledem k brutálnímu zacházení s vlastními občany a zahraničními novináři, včetně amerických, což je do nebe volající porušení závazků KBSE, je žádoucí ostrý a okamžitý protest u československé vlády. Dále doporučujeme, aby vzhledem k těmto událostem byla odvolána nadcházející návštěva člena předsednictva ÚV KSČ Fojtíka jako výraz našeho odsouzení událostí 17. listopadu. Velvyslanectví již na ministerstvu zahraničních věcí ústně protestovalo proti policejním incidentům, jimž byli vystaveni novináři. Bude následovat diplomatická nóta, v níž jsou incidenty detailně popsány a v níž se žádá o vysvětlení. Velvyslankyně má v plánu projednat obsah naší nóty při nejbližší demarši s představiteli československé vlády, pokud ministerstvo zahraničních věcí nebude mít námitky (viz separátní telegram)¹. Abychom zdůraznili svou nespokojenost, doporučujeme, aby ministerstvo zahraničních věcí podniklo podobný krok a předvolalo na co nejbližší datum velvyslance Houštického. Doporučujeme, aby mu na tomto setkání bylo sděleno, že v souvislosti s událostmi 17. listopadu je návštěva člena předsednictva ÚV KSČ Fojtíka, která měla začít 24. listopadu, nevhodná.

Blacková

1 | Dokument 33, odst. 3.

33. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1220Z*

Bez omezení

Prague 08087. Ihned

Věc: Protest velvyslanectví proti napadení amerických novinářů při
demonstracích v Praze 17.–19. listopadu

Ref: Prague 8082²

1. Jak bylo uvedeno v referenčním telegramu a při demarši velvyslankyně týkající se brutálního zásahu československé policie proti demonstracím, ke kterým v Praze došlo 17. listopadu a později, velvyslanectví podává protestní nótu ve věci sedmi novinářů, občanů Spojených států, kteří byli při demonstracích napadeni příslušníky bezpečnosti. Text nóty následuje níže v odstavci 3.

2. Ministerstvo dvakrát informovalo velvyslanectví, že nemůže zajistit bezpečnost cizinců, ať už diplomatů, novinářů nebo náhodných pozorovatelů, kteří se „ocitnou v blízkosti nepovolených demonstrací“. Ústní varování nám ministerstvo tlumočilo před demonstracemi 21. srpna tohoto roku. Diplomatická nóta, podobně se zříkající odpovědnosti, byla poslána jako odpověď na náš protest proti zadržení televizního štábu společnosti CNN při demonstracích 28. října. (Kopie nóty byla odeslána diplomatickou poštou ministerstvu zahraničních věcí, k rukám oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii – EUR/EEY). Při popisu incidentů ze 17. listopadu a následujících dnů bude velvyslanectví důsledně poukazovat na skutečnost, že žádný z nich nebyl náhodný, nýbrž že ve všech případech byli novináři naopak jednoznačně identifikováni, než byli zadrženi nebo napadeni. Z tohoto důvodu se československá vláda nemůže zříkat odpovědnosti za úmyslné jednání příslušníků policie.

3. Následuje text nóty:

2 | Dokument 32.

Velvyslanectví Spojených států amerických zdraví federální ministerstvo zahraničních věcí Československé socialistické republiky a má tu čest protestovat proti zacházení s následujícími americkými občany, kteří při vykonávání svých běžných povinností akreditovaných novinářů byli odpoledne a večer 17. listopadu na Václavském náměstí a v jeho okolí napadeni příslušníky bezpečnostních orgánů československé vlády.

Paní Paula Butturiniová z *Chicago Tribune* byla surově zbita policistou, kterého řídil příslušník bezpečnosti v civilu. Vyhledala pohotovostní lékařskou péči v nemocnici Na Františku se zraněním hlavy, které si vyžádalo 16 stehů. Byli s ní rovněž pan Tyler Marshall z *Los Angeles Times*, který byl rovněž bit a ošetřen v nemocnici. Pan Paul [Bruce] Conover z Cable News Network byl napaden třemi příslušníky bezpečnosti v civilu. Opakovaně do něho vráželi a bili ho obušky. Žádali ho, aby jim odevzdal svou videopásku, což učinil. Pak mu zabavili kameru, kterou odnesli uniformovaní policisté. Velvyslanectví naléhavě žádá, aby videokamera Sony Beta, jejíž cena činí třicet tisíc dolarů (30 tisíc USD), byla představitelům Cable News Network okamžitě vrácena. Kromě toho byly panu Conoverovi zničeny sovětské akreditační doklady.

Pan John Kaufman z *Boston Globe* byl napaden podobným způsobem, přičemž ho příslušníci policie bili obuškem a stříkali po něm plynem.

Pánové Andrew Alexander a Michael Schwarz z Cox Newspapers byli rovněž napadeni. Fotografické vybavení pana Schwarze bylo zničeno.

Pan Tim Ortman z National Broadcasting Company (NBC) byl zmlácen obuškem, takže utrpěl otřes mozku a zranění nohy, a byl odvezen k lékařskému ošetření do západního Německa. Jeho fotografické vybavení bylo zničeno.

Všechny výše popsané incidenty se týkají amerických občanů. Velvyslanectví je informováno o mnoha dalších incidentech, které se rovněž týkaly akreditovaných novinářů, a to jak československých, tak zahraničních, s nimiž se brutálně zacházelo, když konali své pracovní povinnosti. S odkazem na ministerskou nótu č. 317.572/89, v níž se poukazuje na to, že ministerstvo není schopno zaručit bezpečnost novinářů, kteří se nalézali v blízkosti nepovolených demonstrací, musí velvyslanectví zdůraznit, že veškeré útoky prováděli příslušníci československé policie. Ve všech případech se novináři zcela jasně legitimovali, a následně byli bití. Vypadalo to, že se útoky soustředily především na kameramany a jejich vybavení.

V souladu s dohodami Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a s mezinárodně uznávanými standardy lidských práv si velvyslanectví přeje vyjádřit svůj nejdůležitější protest proti tomu, aby sdělovacím prostředkům bylo takto úmyslně zabraňováno legitimně vykonávat svou povinnost a aby osoby, které se věnují normální práci pro tisk, byly fyzicky napadány.

Velvyslanectví by s povděkem přijalo co nejrychlejší odpověď ministerstva. Zdvouřilostní závěr, konec textu.

Blacková

34. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1242Z*

Důvěrné

Prague 08097. Ihned

Věc: Demonstrace v Praze pokračují i o víkendu

Ref: Prague 08082³

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Demonstrace v Praze pokračovaly i v sobotu a v neděli, avšak na rozdíl od páteční studentské demonstrace nebyly poznamenány násilnostmi. Československá veřejnost reagovala na brutální potlačení páteční demonstrace a na zprávu (asi nepřesnou) o úmrtí jednoho studenta z rukou zásahové policie kromě dalších demonstrací rovněž výzvami ke studentské a generální stávce. Československé úřady zprávu o úmrtí studenta popřely, obvinily rozhlasovou stanici Hlas Ameriky, že vysílala falešnou zprávu, a zatkly Petra Uhla, který o tom referoval jako první. Režim je víkendovými událostmi evidentně otřesen a žádá národ, aby zachoval klid. Veřejnost se vši pravděpodobností odpoví tím, že bude i nadále pokračovat v demonstracích, čímž bude tlak, kterému Jakešovo vedení již nyní čelí, ještě intenzivnější. Konec souhrnu.

3. Brutální potlačení páteční demonstrace v Praze a zpráva (asi nepřesná), že policie při demonstraci jednoho studenta zabila, přiměly Čechoslováky k tomu, aby se vrátili do pražských ulic demonstrovat jak v sobotu 18. listopadu odpoledne, tak i v neděli 19. listopadu. Sobotní demonstrace se v době, kdy vrcholila, účastnilo pouze 1 tisíc osob, avšak v neděli pochodovalo Prahou již kolem 25 tisíc demonstrantů.

3 | Dokument 32.

4. Policejní zásahové jednotky se proti demonstrantům postavily po oba dva dny, avšak nemáme zprávy, že by proti nim použily násilí. V neděli byli příslušníci zásahových policejních jednotek rozmístěni tak, aby demonstrantům zabránili přejít přes řeku a pochodovat na Pražský hrad, místo, kde úřaduje a sídlí prezident republiky. Jinak mohli demonstranti volně pochodovat, aniž byli policií obtěžováni nebo omezováni, pokud zůstali v prostoru pražského takzvaného Zlatého kříže (Václavské náměstí a Národní třída). Na rozdíl od dřívějších bylo dokonce dovoleno zapalovat svíčky kolem sochy sv. Václava a v místě pátečního večerního „masakru“ na Národní třídě.

5. Sobotní a nedělní demonstrace byly do značné míry spontánní a nikým neřízené. Na rozdíl od páteční převážně studentské demonstrace se zdálo, že na nedělní demonstraci jsou zastoupeny všechny vrstvy československé společnosti. Nedělní demonstrace skončila pokojně slibem demonstrantů, že se do ulic vrátí v pondělí večer.

6. K dalším nejrůznějším reakcím na páteční násilí patřily výzvy ke stávce vysokoškolských studentů (a zřejmě i středoškoláků) v týdnu od 20. do 24. listopadu, zrušení divadelních představení v Praze, Bratislavě a v dalších městech a výzvy k dvouhodinové generální stávce 27. listopadu. Václav Havel ve svém rozhovoru pro rozhlasovou stanici Svobodná Evropa sdělil, že mu telefonovali dělníci z mnoha továren a slíbili připojit se ke generální stávce. (Mimo chodem, Havel obdržel cestovní pas a povolení k návštěvě Švédska, aby tam převzal Cenu Olofa Palmeho, avšak vzhledem k událostem v Československu neodcestuje).

7. Reakce československé veřejnosti na páteční brutalitu byla vyhocena zprávou, že v pátek byl policií zabit student Martin Šmíd. Tuto zprávu jako první oznámil Petr Uhl z nezávislé zpravodajské agentury VIA (Východoevropská informační agentura) a dále ji převzaly Hlas Ameriky, BBC a Reuters. Nyní se zdá, že i kdyby byl nějaký student zabit, nejmenoval se Martin Šmíd. Pracovníci velvyslanectví hovořili s matkou Martina Šmída a ta nám řekla, že její syn nebyl zabit, ale ani zraněn. Československá televize v neděli popřela zprávy o Šmídově smrti a v neděli byly z tlapačů na Václavském náměstí vysílány zprávy demontující Šmídovu smrt a obviňující především rozhlasovou stanici Hlas Ameriky (ale nikoli BBC nebo Reuters), že vysílala falešnou zprávu se zlým úmyslem.

8. Petr Uhl, člen VONS (Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných) a nezávislé Východoevropské informační agentury, byl za to, že předal informaci o smrti studenta Šmída západním novinářům, zatčen a obviněn z „poškození zájmů republiky v zahraničí“. Jeho žena Anna Šabatová byla rovněž zadržena, když se v neděli pokoušela dostat se na nezávislou tiskovou konferenci do bytu mluvčí Charty 77 Dany Němcové. Tato tisková konference byla, jak hlásí zpravodajové, svolána, aby na ní byli představeni svědci, kteří by mohli údajnou smrt studenta dosvědčit. Avšak policie zabránila návštěvníkům vstoupit do

domu, kde Dana Němcová bydlí, a tak se tisková konference nekonala. Takže prozatím zůstává záhadou, zda k úmrtí studenta skutečně došlo.

9. Oficiální československý tisk udává, že bylo v pátek zadrženo kolem 100 osob, avšak pracovníci velvyslanectví viděli po páteční demonstraci odjíždět dva autobusy plné zadržovaných a domnívají se, že oficiální čísla jsou nízká. Dověděli jsme se, že kromě Petra Uhla a Anny Šabatové byli o víkendu zadrženi rovněž John Bok z [Transnacionální] radikální strany, Emanuel Mandler z Demokratické iniciativy a David Dušek, československý občan spolupracující s týmem CNN. Mandlerovo zadržení bylo očividně vyprovokováno výzvou Demokratické iniciativy k vytvoření prozatímní vlády v čele s Dubčekem, Havlem a dalšími nezávislými osobnostmi. Dozvěděli jsme se, že Mandler byl z policejní vazby propuštěn, avšak o Bokovi ani Duškovi nemáme žádné další informace.

10. Víkendové události zdejší mocí zjevně otřáslly. František Pitra, předseda vlády České republiky, vystoupil v neděli v televizi a vyzval obyvatelstvo ke klidu. Jako odpověď bude s největší pravděpodobností následovat další a zřejmě ještě rozsáhlejší demonstrace. Někteří političtí pozorovatelé předpovídají, že demonstrace oznámená na dnešek v 16 hodin na Václavském náměstí bude ještě větší, než byla páteční. Pokračující demonstrace přispějí ke zvýšení tlaku, jemuž Jakešovo vedení již nyní čelí, a mohou uspíšit jeho odchod z československé politické scény.

Blacková

35. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1648Z*

Bez omezení

Prague 08106. Ihned

Věc: Zpravodajství československého tisku o důsledcích demonstrací je
rozporuplné

Ref: Prague 8082⁴

1. Souhrn. Deník československé komunistické strany *Rudé právo* vyslovil názor, že policie jednala při potlačování studentské demonstrace v Praze 17. listopadu zdrženlivě. Deník obvinil z demonstrací „samozvané“ vůdce, kteří zneužili mírumilovných cílů vzpomínkového pochodu, podněcování zahraničními sdělovacími prostředky, které nekriticky opakovaly údajně falešné zprávy o mrtvých a zraněných, aby potvrdily své předpovědi o krveprolití. (Navzdory dementi režimu není jisté, že nikdo z demonstrantů nepřišel o život.) Naproti tomu deník Československé strany lidové *Svobodné slovo* a mládežnické noviny *Mladá fronta* ostře kritizovaly bezpečnostní síly za jejich nepřiměřený zásah a obecně podpořily volání studentů po otevřenějším dialogu a demokracii. Mnozí představitelé režimu sice kritizovali zprávy o mrtvých, avšak pokud je nám známo, takřka žádný z nich nevyjádřil podporu násilnému potlačení demonstrace. Odstavec 7 obsahuje oficiální počty o zadržených a zraněných při demonstraci 17. listopadu. Konec souhrnu.

2. Vydání *Rudého práva* z 20. listopadu využilo údajně nepřesných zpráv o smrti jednoho nebo více studentů při demonstraci 17. listopadu k zahájení ofenzívy a obvinilo „samozvané vůdce“ z toho, že zneužili legitimní výroční vzpomínkovou slavnost na počest antifašistického bojovníka Opletala. Podle

4 | Dokument 32.

tohoto listu policejní síly nepodnikaly žádné akce proti pochodujícím studentům, dokonce ani když začali provolávat protivládní a protistranická hesla, dokud se dav nepokusil vydat nepovolenými trasami, na nichž by mohl „ohrozit“ veřejnost.

3. Podle deníku se vůdci demonstrantů právě v tomto okamžiku rozhodli rozšířit „falešnou“ zprávu, že byl zabit student Martin Šmíd, která pak byla převzata zahraničním tiskem. (Např. AFP informovala, že úmrtí byla čtyři.) O víkendu někteří studenti uspořádali bez ohledu na vládní dementi několik vzpomínkových akcí za různé „zabitě“ studenty na místech, kde studenti „zemřeli“. V neděli vláda vyvrátila pověst o úmrtí studenta Šmída, když s ním přinesla rozhovor v televizi. Prohlášení ministerstva vnitra charakterizuje pověsti o úmrtí jako záměrnou manipulaci s veřejným míněním a jako pokus o vyvolání nepřátelských emocí. (Nezabránilo však dohadům, že jeden nebo více demonstrantů bylo zabito.)

4. *Rudé právo* výslovně nenapsalo, že zahraniční tisk záměrně informoval o něčem, o čem věděl, že to není pravda, ale obvinilo jej přinejmenším z nevalné novinářské úrovně pro uveřejnění zprávy, aniž se ji snažil náležitě ověřit. List přičítá tento nedostatek přání západních médií, aby se splnily jejich předpovědi o násilí a krveprolévání. Dal bez okolků najevo, že podle jeho soudu některá zahraniční média (především Svobodná Evropa) podněcovala elementy z řad opozice v Praze v jejich úsilí „zneužít“ vzpomínkové slavnosti a „vyprovokovat“ konfrontaci s mocí.

5. Na rozdíl od *Rudého práva* otiskl deník Československé strany socialistické *Svobodné slovo* velmi kritické stanovisko předsednictva této strany na adresu bezpečnostních sil. Připomnělo v něm, že už dlouho volá po otevřenějším dialogu, a vyjádřilo svůj „rozhodný nesouhlas“ se zásahem policie proti „bezbranným demonstrantům“, což může jedině „rozněcovat napětí ve společnosti“ a vyvolávat přirozený odpor. Požadovalo, aby se podobné události už nikdy neřešily takovým způsobem.

6. Mládežnický deník *Mladá fronta* zaujal rovněž kritický postoj a citoval prohlášení dvou skupin studentů odsuzující „neadekvátní a politicky neuvážené“ akce bezpečnostních sil. Tyto skupiny jsou „znepokojeny a rozhořčeny“ zprávami o zraněních účastníků demonstrace. *Mladá fronta* se stejně jako *Svobodné slovo* nezmínila o zprávách o úmrtí a volala po vyšetřování zásahu bezpečnostních jednotek.

7. Ministerstvo vnitra konečně oznámilo oficiální čísla: 24 zraněných (17 demonstrantů, 7 policistů); 143 zadržovaných, devět bude zřejmě obviněno z trestného činu. Z ostatních zadržovaných bylo 21 pokutováno a poté propuštěno, 70 bylo propuštěno po zjištění totožnosti. Ke zbývajícím 43 zadržovaným nebylo ve zprávě ministerstva podáno žádné vysvětlení, byli však asi propuštěni.

Blacková

36. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1652Z*

Pro interní potřebu

Prague 08108. Ihned

Věc: Československé nezávislé skupiny zakládají novou organizaci
a předkládají své požadavky

1. (U) Členové nezávislých skupin založili o víkendu organizaci nazvanou „Občanské fórum“. Fórum pořádalo 20. listopadu tiskovou konferenci v bytě Václava Havla (a za Havlovy účasti). Jak hlásí zpravodajové, Fórum vyhlásilo program o čtyřech bodech požadující:

- přehodnocení událostí roku 1968;
- rezignaci všech představitelů režimu [zdiskreditovaných v období] kolem roku 1968;
- ustavení komise pro vyšetření brutality policie (zřejmě se neomezující pouze na potlačení demonstrace 17. listopadu);
- propuštění všech politických vězňů.⁵

2. (U) Fórum vyzvalo ke generální stávce na 27. listopadu, avšak nezaujalo žádný postoj k pořádání dnešní výstražné demonstrace (20. listopadu).

3. (LOU) Podle našeho informátora řekl Havel, že Fórum bylo založeno třinácti signatáři, „avšak politici po celém městě strkají své stranické legitimace do rukávů, aby byli připraveni, kdyby se situace zvrátila“. Jako příklad údajně uvedl předsedu Československé strany socialistické Jana Škodu, který se zakládající schůzky zúčastnil, i když nebyl signatářem Fóra, a vyjádřil skupině svou

5 | Podrobněji a přesněji informuje o prvních čtyřech požadavcích svolání Občanského fóra z 19. listopadu dokument 41. K podpoře generální stávky Občanským fórem viz dokument 47, odst. 6.

podporu. K téže kategorii patřil i Bohumil Svoboda z reformní skupiny v Československé straně lidové. Havel prý naznačil, že nové uskupení je ochotno spolupracovat s kýmkoli, včetně představitelů režimu, kromě těch, kteří byli angažováni v „normalizaci“ po roce 1968.

Blacková

37. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1654Z*

Důvěrné

Prague 08109. Ihned

Věc: Američanka popisuje demonstraci 17. listopadu a podává informace
o smrti českého studenta

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn: Američanka žijící v Praze, která se při studentské demonstraci 17. listopadu dostala *[méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]* do místa nejhoršího policejního zásahu, nám sdělila, co zažila a co ví o pověstech týkajících se smrti jednoho studenta zbitého policií. Konec souhrnu.

3. *[Dva a půl řádku textu pramene nebyly zpřístupněny]* Popsala, jak 17. listopadu večer policie obklíčila demonstranty. Nikomu nedovolila odejít a pak začali příslušníci policie lidi ocitnuvší se takto v pasti metodicky mlátit obušky. Ona *[méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]* byla chráněna pouze skupinou studentů, kteří kolem ní vytvořili těsný hlouček, aby ji kryli *[méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]* před ranami policistů kryli. Když si jeden policista uvědomil, že je ve skupině dítě, začal hlasitě nadávat *[méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]*, ale nechal ji odejít, aniž musela projít špalírem, který policie utvořila, aby mohla mlátit odcházející demonstranty.

4. *[Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]* nás nejprve informovala o svých zážitcích z víkendů. Uvedla, že jeden student zemřel v nemocnici na následky zranění, které utrpěl při demonstraci. Jméno dosud neznala. Dozvěděla se to od jednoho přítele, který strávil noc v téže nemocnici, kde čekal na zprávy o dívce, která utrpěla vážné zranění ledvin. Byla to právě ta dívka, která sdělila mluvčímu disidentů *[méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn]*, že její přítel, student matematické fakulty Karlovy univerzity Martin Šmíd zemřel.

5. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] na velvyslanectví v pondělí 20. listopadu, zmatena oficiálními zprávami československé vlády, že student Šmíd je naživu. Dva studenti tohoto jména byli policií skutečně vypátráni a objevili se v neděli večer v televizi. Jeden z nich připustil, že byl 17. listopadu na demonstraci, ale vypadal, jako by byl pod vlivem drog a snad utrpěl nějaká zranění, alespoň podle toho, co bylo možné vidět na rozmazané černobílé obrazovce. V každém případě byl živý.

6. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] pracovníci velvyslanectví sami zjistili, že matka druhého Martina Šmída prohlásila, že nezemřel. [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] což [?] se pracovníci velvyslanectví rovněž dozvěděli, že mluvčí disidentů, Petr Uhl, který byl zdrojem informací těchto zpráv v západních médiích, se od oné zprávy údajně distancuje. Ale Uhl, dívka, která tvrdila, že její přítel zemřel, [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] a David Dušek, český student spolupracující se CNN, který údajně s onou dívkou hovořil, jsou všichni v současné době zadrženi v rámci vyšetřování této novinové zprávy (separátní telegram)⁶.

7. I nadále [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] kolují pověsti tom, že jeden student zemřel, i když to nebyl Martin Šmíd. Tyto pověsti pokračují bez ohledu na oficiální dementi tím spíše, že nemocnice, jak je všeobecně známo, dostaly příkaz nepodávat informace o zranění osob, které byly přijaty v souvislosti s demonstrací 17. listopadu.

Blacková

6 | Dokument 34, odst. 8.

38. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. listopadu 1989, 1657Z*

Důvěrné

Prague 08110. Ihned

Věc: Veřejnost i sovětsí představitelé chtějí Jakešovo vedení přimět
k reformám

Ref: (A) Prague 8082⁷; (B) Prague 8075⁸

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Dva souběžně působící faktory zmenšují šance československého režimu odkládat hlubší reformy a zároveň vážným způsobem ohrožují pozici vedoucího představitele KSČ Jakeše. Prvním z nich je skutečnost, že Praha od víkendu prožívá masové demonstrace, které jsou povzbuzovány pověstmi, že při páteční demonstraci 17. listopadu byl pravděpodobně zabit jeden student, a to bez ohledu na to, že to československá vláda popírá. Zadruhé se z Moskvy právě vrátil ideologický šéf KSČ Jan Fojtík se vzkazem, že Gorbačov si myslí, že skončil čas řeči o přestavbě a že je na čase, aby ji československé vedení konečně začalo uvádět do života. Jako by to nestačilo, očekává vedení KSČ 21. listopadu v Praze návštěvu generálního tajemníka SED Egona Krenze a zároveň čelí výzvám studentů a disidentů ke generální stávce 27. listopadu. Konec souhrnu.

3. Víkendové události 17.–19. listopadu v Praze od základu změnilы zdejší politickou scénu. Jakešovo vedení (i sám Jakeš) po nich působí daleko zranitelněji než ještě před týdnem. Masové demonstrace, první studentská, konaná v pátek pozdě odpoledne (ref A), a následující (separátní telegram)⁹ na protest

7 | Dokument 32.

8 | Dokument 31.

9 | Dokument 39.

proti brutálnímu potlačení první demonstrace, dosadily do zdejší politické rovnice prvek až dosud chybějící: rychle se šířící odpor obyvatelstva, doprovázený výzvami studentů a dalších občanů, aby se pokračovalo v protestech, jakož i výzvy ke generální stávce 27. listopadu, a pak ojedinělé ale nepotvrzené zprávy o stávkách v průmyslových podnicích a na školách.

4. O víkendu se především generální tajemník ÚV KSČ Jakeš stal terčem demonstrantů, kteří často skandovali „Pryč s Jakešem“, nebo „Jakeše do koše“. Intenzita a cílevědomost těchto požadavků musí mít zničující psychologický dopad na tohoto funkcionáře, který měl údajně v úmyslu odstoupit již dříve, v krizi sebedůvěry po událostech v NDR. Zdrženlivost, kterou policie projevila 18. a 19. listopadu vůči demonstrantům, by mohla dnes (20. listopadu) povzbudit ještě větší zástupy k shromáždění na Václavském náměstí, kam je studenti v 16. hodinu opět pozvali.

5. Jako by na tom nebylo dost, zvolili si Sověti zcela náhodou právě tento moment, aby zintenzívnili nátlak na vedení KSČ. Ideologický tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík se 17. listopadu (ref B) ve večerních hodinách vrátil z Moskvy právě v okamžiku, kdy Praha prožívala svou největší demonstraci za posledních 20 let. Sovětské vedení ho pozvalo do Moskvy, aby zde s členem předsednictva ÚV KSSS Medvěděvem jednal o roce 1968, o tom, že by československá vláda měla začít s perestrojkou a urychlit tempo reform. Fojtík popřel, že by Sověti vyslovili nějaká varování nebo dokonce že by cokoli radili, avšak z oficiální zprávy, kterou Fojtík poskytl novinářům, vyplývá, že udali směr, kterým by se Čechoslováci měli ubírat.

6. Článek o Fojtíkově cestě, který se objevil v *Rudém právu*, vypadal jako předem formulovaný text o diskusi s Fojtíkem o otázce roku 1968. Obě strany, říká se tu, se zabývaly dějinami obou zemí včetně událostí roku 1968 a dospěly „k plné shodě stanovisek a k závěru, že bez důkladné analýzy minulosti nelze vytyčit jasné záměry a cíle do budoucna“. I když lze tato slova vykládat různě, sovětské vedení tím má bezpochyby na mysli, že by Čechoslováci měli přestat používat rok 1968 jako výmluvu, proč se nehýbají kupředu. Může se v tom skrývat pohrůžka; jestliže to nedokáží, mohli by Sověty přimět k tomu, aby své oficiální stanovisko k vojenské invazi v roce 1968 přehodnotili.

7. Fojtík při odpovědi na otázku jednoho novináře citoval sovětského nejvyššího představitele Gorbačova, který údajně řekl, že je nutné skoncovat s touto etapou přestavby probíhající ve znamení schůzí a nekonečných jednání a přejít konečně k jejímu naplňování. Přestože Fojtík zdroj tohoto citátu nejmenoval, a jelikož se při své návštěvě s Gorbačovem osobně nesetkal, je docela pravděpodobné, že to byl citát z údajné zprávy, o níž kolují pověsti, že ji představitel sovětské komunistické strany minulý týden poslal československému (a bulharskému) vedení.

8. Vedoucí činitelé se snaží zmírnit tlak veřejnosti, který se projevil víkendovými a následujícími demonstracemi, tím, že se pozornost veřejnosti pokou-

ší upoutávat na údajně falešnou zprávu o smrti jednoho studenta. Jako první ji přinesly stanice Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a další západní sdělovací prostředky. O studentovi, který byl nejprve identifikován jako Martin Šmíd, se říkalo, že zemřel poté, co byl po demonstraci 17. listopadu zbit příslušníky policie. Na důkaz nízké důvěryhodnosti režimu se pověst o studentově smrti šíří i nadále, přes všechno ujišťování předsedy vlády a dalších ministrů, že žádný Martin Šmíd nezemřel, a přesto, že v televizi vystoupili dva studenti tohoto jména, z nichž jeden prohlásil, že se demonstrace zúčastnil.

9. Zítra, 21. listopadu, má přijet na oficiální návštěvu KSČ předseda SED Egon Krenz. Ačkoli se zdá, že návštěva byla naplánována již před několika dny, mohly by být nyní zkušenosti Krenzovy i zkušenosti celé NDR z několika předešlých týdnů pro Jakešovo vedení mimořádně zajímavé a aktuální.

Blacková

39. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. listopadu 1989, 1520Z*

Důvěrné

Prague 08144. Ihned

Věc: Demonstrace v Praze a v dalších československých městech
20. listopadu

1. (C) Souhrn a komentář: Pražská demonstrace 20. listopadu, jíž se zúčastnilo více než 150 tisíc lidí, byla dosud největší. Policie se nikterak nepokusila zasáhnout, jenom uzavřela mosty, aby davu zabránila v pochodu na Pražský hrad. K demonstracím došlo i v několika dalších městech, včetně Bratislavy. Zpravodajství sdělovacích prostředků se stále liší, v *Rudém právu* jsou demonstrace odsuzovány, *Svobodné slovo* o nich informuje se sympatiemi a televize kladně – nebo alespoň objektivně. Buď díky promyšlenému plánu, nebo pro rozdílnost postojů ve vedení působí režim dojem, že se přiklonil ke strategii cukru a biče, s několika smířlivými gesty a sliby alespoň ekonomických zlepšení kombinovaných s nepřilíš skrývanou hrozbou represí, jestliže se věci vymknou z ruky. Pokračuje rovněž v úsilí obviňovat demonstranty z toho, že za jejich jednáním stojí zahraniční zájmy. Představitelé moci však nemohlo potěšit prohlášení sovětského tiskového mluvčího, které popisuje demonstrace jako součást demokratizačního procesu ve východní Evropě. Další pravděpodobnou reakcí na demonstrace bylo odvolání návštěvy vedoucího představitele NDR Egona Krenze v Praze. (Poznámka: V době, kdy je odeslán tento telegram, oznamuje mluvčí československé vlády Kasík, že bude zahájeno vyšetřování událostí 17. listopadu a toho, zda policie při nich nepoužila nepřiměřených prostředků. Konec poznámky.) Konec souhrnu a komentáře.

2. (U) Demonstrace, která se konala včera vpoledne a večer (20. listopadu) byla dosud největší. Deník komunistické strany *Rudé právo* přiznal, že se jí zúčastnilo 150 tisíc lidí, ale podle pracovníků velvyslanectví, kteří se jí zúčastnili

myslí, že jich bylo takřka 200 tisíc. Shromáždění se v průběhu dne pozvolna scházelo a večer se postupně rozešlo. Poslední skupina několika sta lidí stála před budovou Československého rozhlasu přibližně do 22. hodiny večer. Policisté se nepokusili proti manifestujícím zasáhnout, pokud se zdržovali v prostoru „Zlatého kříže“ tvořeného Václavským náměstím a Národní třídou. Bezpečnostní síly uzavřely mosty přes řeku, aby demonstrantům zabránily vydat se na Pražský hrad.

3. (U) Demontrace vypadala jako neorganizovaná a bez vedení, a třebaže nebyla vydána žádná výzva, aby se konala i dnes, přesto se s ní opět počítá. K jiným demonstracím došlo téhož dne i mimo Prahu. Pořádaly se v Brně (odhadem 30 tisíc lidí na náměstí ve středu města), v Olomouci (6 tisíc), v Teplicích (1 tisíc), v Liberci a Ostravě. Divadla a školy byly zavřeny v Českých Budějovicích stejně jako v Praze, kde herci hovořili o politice s každým v publiku, kdo o to stál. Demontrace proběhly rovněž v Bratislavě, avšak neslyšeli jsme, že by se na Slovensku konaly také jinde. Demonstranti na mnoha těchto místech provolávali protivládní a antikomunistické požadavky, slyšené již dříve v Praze, včetně takového jako „Jakeše do koše“. Televize hlásila, že se nevyskytly žádné známky neklidu v dalších větších městech, jako jsou Plzeň a Hradec Králové, a odsoudila brutalitu policie 17. listopadu.

— Reakce režimu

4. (C) Jediným představitelem režimu, který promluvil k demonstrantům na Václavském náměstí, byl Vasil Mohorita, předseda Socialistického svazu mládeže (SSM). Zdůraznil několik věcí, které byly obsaženy v jeho prohlášení za SSM uveřejněném včera v *Mladé frontě* (Prague 8106)¹⁰, kde podpořil studenty, když řekl, že se postaví proti jakékoli perzekuci studentů zatčených 17. listopadu a že by odstoupil, kdyby k perzekucím došlo. (Komentář: Podezíráme Mohoritu tak trochu z toho, že mu jde spíše o to, získat si studenty, než podpořit jejich požadavky. Konec komentáře).

5. (U) Odpoledne 20. listopadu se konalo mimořádné zasedání předsednictva ústředního výboru KSČ; jednalo o situaci a „o projevech mimořádného znepokojení“, které vyjádřily různé strany a organizace. Odmítlo výzvu studentů ke generální stávce 27. listopadu a vyzvalo studenty, aby se vrátili do učeben, a umělce, aby se vrátili ke své práci. Projednávalo také údajně praktické kroky k obnovení pořádku a podpořilo prohlášení, které společně vydaly federální, česká a slovenská vláda.

6. (C) Toto prohlášení, nazvané Dialog ano – konfrontace ne, trvá na tom, že vláda o sociální přestavbu a demokracii již usiluje, stejně jako o zvyšování

10 | Dokument 35.

životní úrovni, a co se týče posledního bodu, pokouší se jít do větší hloubky. Vyjádřilo znepokojení nad právě probíhajícími nepokoji, jelikož „jen nahrává[-jí] odpůrcům přestavby“. Vláda si přeje dialog a politická řešení existujících problémů, taková řešení „se ale nedají hledat v atmosféře emocí, vášní a protisocialistických vystoupení“. Vláda sice „nechce jít cestou konfrontace, kterou se nám pokoušejí určitě protisocialistické živly vnutit“, nemůže však trpět porušování ústavy a zákonů země nebo jen „nečinně přihlížet k činnosti těch skupin, které působí v rozporu s československým právním řádem a jsou podněcovány ze zahraničí“. Všechny tři vlády tímto způsobem podpořily opatření, která byla podniknuta k udržení pořádku. (Komentář: Podle všeho je to odkaz na potlačení demonstrace 17. listopadu a varování, že takový zásah by se mohl v případech potřeby opakovat. Konec komentáře.)

7. Mezitím se předseda pražského stranického výboru Miroslav Štěpán¹¹ 20. listopadu setkal s funkcionáři KSČ z velkých pražských podniků, aby získal jejich podporu, což byl pravděpodobně pokus odvrátit generální stávkou plánovanou na 27. listopad. Zdůrazňoval, jak je důležité, aby komunisté při současných událostech nezůstali neutrální a postavili se na odpor silám, které chtějí buď všechno, nebo nic (jinými slovy, proti těm, kteří nemají zájem o dialog nebo kompromis), a pevně čelili událostem, jež ve městě právě probíhají.

8. (U) S reakcí ze Sovětského svazu se v Československé televizi objevil sovětský tiskový mluvčí Gerasimov a řekl, že demonstrace jsou vnitřní záležitostí Československa, avšak že představují součást probíhajícího demokratizačního procesu ve východní Evropě. Pravděpodobně jako reakci na pražské události zrušil po oboustranné dohodě s československou vládou svou návštěvu plánovanou na 21. listopadu nejvyšší východoněmecký představitel Egon Krenz.

— Reakce veřejných sdělovacích prostředků

9. (U) *Rudé právo* si zachovává vůči demonstrantům kritický tón, uveřejňuje rozhovory s dělníky a členy KSČ, kteří se k demonstracím stavějí nepřátelsky, a naznačuje, že někteří z organizátorů demonstrací nejsou studenti. Omezuje se na informace o demonstracích z Prahy a Brna a nezmiňuje se o tom, že se konaly rovněž jinde.

10. (U) Deník Československé strany socialistické *Svobodné slovo* naproti tomu demonstrace i nadále většinou podporuje (Prague 8106)¹². Podle deníku se 20. listopadu sešlo na 400 novinářů, kteří odsoudili policejní zásah ze 17. listopadu, stejně jako pokračující vedoucí úlohu komunistické strany. Novináři

11 | Vedoucí tajemník MV KSČ v Praze.

12 | Dokument 35.

podpořili právě založené Občanské fórum (Prague 8108)¹³ a vyzvali vedení Československého svazu novinářů, aby učinilo buď totéž, nebo odstoupilo. Kromě toho založili oficiální organizaci nezávislých novinářů.

11. (U) Zprávy československé televize byly vesměs pozitivní, nebo alespoň objektivní. Kromě zpráv o demonstracích v Praze a jiných městech přinesly rozhovory se studenty a dalšími demonstranty a poskytly jim tak příležitost vyjádřit své názory před diváky v celé republice.

Blacková

13 | Dokument 36.

40. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. listopadu 1989, 1613Z*

Důvěrné

Prague 08152

Věc: Názor sovětského velvyslanectví na československé hospodářské reformy

1. (C) Souhrn. Ekonomická rada sovětského velvyslanectví Lušnikov se domnívá, že zdrženlivý postoj československé vlády k ekonomickým reformám je správný a že Čechoslováci jsou připraveni přijmout bolestná rozhodnutí. Odmítl vývoj ke kapitalismu jako řešení problémů, které pramení z přílišné koncentrace na centrálně plánovanou ekonomiku; naproti tomu věří, že správnou cestou je forma jakéhosi státního kapitalismu, v němž by stát administrativní cestou ustanovoval, udržoval a řídil tržní mechanismus. Soukromé vlastnictví hraje v této koncepci pouze podružnou roli. Zdá se, že Lušnikov rovněž věří, že tak bolestné kroky, jako je reforma spotřebitelských cen, lze provést, aniž by to vyvolalo rozhořčení obyvatelstva, pokud to nebude součástí orientace na „původní“ kapitalismus. Připadá nám, že mnohé jeho názory si vzájemně protirečí, avšak zřejmě se plně shodují s názory mnoha vyšších československých státních představitelů.

2. (U) Tento telegram obsahuje rovněž zprávy o několika dalších nedávných incidentech, dále informace týkající se ekonomických vztahů Československa s jinými socialistickými zeměmi a pražského zasedání RVHP 9.–10. listopadu, statistiky týkající se obchodu a zadluženosti a nakonec nejnovější informace o omezení pro turisty ze socialistických států. Lušnikov poskytl komentář k některým z těchto bodů. Konec souhrnu.

3. (U) 17. listopadu se pracovník politicko-ekonomické sekce telefonicky spojil s radou sovětského velvyslanectví Olegem Lušnikovem. První tajemník Sergej Lukin tlumočil, i když Lušnikov pravděpodobně rozumí alespoň trochu

anglicky, protože v jednom okamžiku překlad opravil. Hlavním tématem diskuse byly československé snahy o ekonomické reformy, avšak Lušnikov často naznačoval, že se jeho komentář vztahuje i na hospodářské reformy v Sovětském svazu.

4. (LOU) Lušnikov řekl, že „naprosto“ souhlasí s názorem pracovníka politicko-ekonomické sekce, že československý režim bere hospodářské reformy vážně, avšak obává se politických důsledků bolestných rozhodnutí při jejich zavádění. Přesto pracovníka politicko-ekonomické sekce několikrát ujistil o svém přesvědčení, že vláda tyto kroky podnikne, a poukázal na opatření, která již byla přijata nebo by měla být uvedena do života k 1. lednu; tvrdil, že tato „přípravná fáze“ konečně povede k „radikálnějším“ krokům. Zároveň cítí, že československá strategie pomalého a opatrného pohybu je „optimální“ ve srovnání se strmou cestou, kterou si zvolily Maďarsko a Polsko.

5. (LOU) Lušnikov přiznal, že úsilí socialistických států řídit centrálně plánované hospodářství, kdy jsou veškerá rozhodnutí činěna v centru, skončilo těžkým hospodářským nezdarem. Způsob, jak situaci napravit, však nespočívá v pokusu transformovat stávající ekonomiku v onen „původní“ kapitalistický systém, který existoval v 19. a raném 20. století. To by pouze mohlo vést k sociálním nepokojům a k takové extrémní ekonomické a sociální diferenciaci, kterou se vyznačují kapitalistické společnosti, což je v naprostém rozporu s ideály socialismu. Místo toho citoval Lenina, který řekl, že správná strategie spočívá v přechodu k jistému druhu státního kapitalismu, v němž stát i nadále zajišťuje řízení hospodářství jako celku, ale už se nesnaží řídit mikroekonomiku – jinými slovy, přenechává co nejvíce rozhodování přímo podnikům a jiným, menším hospodářským jednotkám.

6. (LOU) Lušnikov sice připustil, že bez tržního mechanismu nelze monopolistickým tendencím takového systému zabránit, avšak tvrdí, že takovýto mechanismus může být vytvořen, udržován a administrativně řízen státem. Jako příklad podobné aktivity uvedl, že počet státních podniků v Československu se za posledních několik let více než zdvojnásobil, přičemž by toto vyšší množství mělo pomoci zajistit konkurenci i přesto, že by podniky zůstaly vlastnictvím státu. Úspěšně kombinovat centrální plánování s nezávislostí na úrovni podniků bude složité, avšak nikoli neproveditelné. Věří, že tímto způsobem by bylo možné mnohemu se naučit od amerického systému managementu velkých současných amerických obchodních společností. Podle Lušnikova mají soukromé podniky hrát nanejvýš podružnou roli, která by měla být větší měrou omezena na oblast služeb, kde bude jakékoli „vykořisťování“ pracujících vyloučeno.

7. (C) Když byl Lušnikov dotázán, zda v československém vedení existují nějaké rozpory týkající se ekonomických reforem, odpověděl, že se k tomu nemůže vyjádřit, ale dodal, že si o tom lze udělat závěr při poslechu projevu předsedy vlády Adamce, v němž, jak se zdá, naléhal, aby se přistoupilo k rychlejšímu a radikálnějším krokům. Lušnikov zdůraznil, že pokud nějaké rozpory

vůbec existují, nemusí být nutně mezi vládou a stranou, ale mohou existovat i uvnitř vlády samotné.

8. (C) Komentář. Lušnikov nám připadá jako bystrý a informovaný člověk. Domníváme se, že v tom, co řekl, bylo alespoň tolik jeho osobních názorů jako interpretace stranické linie. Jeho obava, že by ničím neregulované tržní síly mohly s sebou přinášet nejrůznější rizika, je opodstatněná a dokonale se shoduje s hodnocením seriózních místních ekonomů (Prague 7880)¹⁴, stejně jako známého amerického ekonoma a poradce polské Solidarity Jeffreyho Sachse (Prague 8123)¹⁵. Na druhé straně mnohé z toho, co říkal, mělo často nádech nereálnosti, takže si člověk nemohl nevzpomenout na postavu z knihy „Alenka v říši divů“, která vždy před snídaní myslela na dvě neuskutečnitelné věci. Tržní systém vytvořený a řízený podle Lušnikova administrativní cestou nám připadá jako *contradictio in adjecto*. Navíc se zdálo, jako by říkal, že takové nelehké kroky, jako je reforma spotřebitelských cen, jsou nezbytné, ovšem zároveň buď nikoli nevyhnutelné, nebo alespoň proveditelné pod podmínkou, že by neznamenal orientaci na kapitalismus starého stylu a nevzbuzovaly rozhořčení veřejnosti. Máme důvod se domnívat, že takovéto rozpory jsou příznačné rovněž pro způsob myšlení mnoha nejvyšších československých představitelů. Jak ovšem Lušnikov argumentoval, teprve čas ukáže, zda kritéria úspěchu – to jest nejvyšší životní úroveň pro co největší počet občanů – bude s to dosáhnout polská a maďarská, nebo československo-sovětská strategie ekonomických reforem. Konec komentáře.

9. V posledních dnech došlo k určitým změnám ve vývoji hospodářských vztahů Československa k jeho socialistickým sousedům; k několika z nich se Lušnikov také vyjádřil:

- (U) RVHP: Představitelé zemí RVHP, většinou tajemníci pro ekonomiku ústředních výborů komunistických stran, se sešli v Praze 9.–10. listopadu. Tisk se o setkání zmínil jen okrajově, avšak tajemník ústředního výboru KSČ Ivan Knotek svolal po setkání krátkou tiskovou konferenci. Řekl, že záměrem konference bylo připravit půdu pro shromáždění RVHP na nejvyšší úrovni, aby se probrala všeobecná nespokojenost s činností RVHP. Poznamenal, že na setkání vyšlo najevo mnoho rozdílů v přístupu k problémům; zvláště pak se poukazovalo na to, že RVHP postrádá mechanismus, který by nutil členské státy plnit vzájemné závazky.
- (LOU) Lušnikov pracovníkovi politicko-ekonomické sekce zdůraznil, že jediné rozpory, které se na schůzce vyskytly, byly „technické povahy“, a sdělil, že Knotkovy poznámky byly namířeny především proti Maďarsku, kvůli sporu kolem vodního díla Gabčíkovo-Nagymaros (Prague 7687)¹⁶, který je

14 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

15 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

16 | Dokument nebyl do tohoto svazku zařazen.

i nadále velmi ožehavý (viz Budapešť 12615)¹⁷. Lušnikov si myslí, že když Maďaři berou ohled na životní prostředí, „pravděpodobně zapomínají“ na veliké investice vynaložené na projekt Československem a Rakouskem. Dodal, že se na této schůzce RVHP v kuloárech mluvilo o ustavení arbitrážního soudu v RVHP, který by se zabýval spory tohoto druhu. Odmítl spekulace o tom, že mezi Československem a Sovětským svazem existuje rozdíl v jejich pohledu na RVHP, a poznamenal, že všichni členové jsou z této organizace nešťastní a že si přejí změnu. Lušnikov potvrdil, že bylo navrhováno uspořádat setkání RVHP na úrovni nejvyšších představitelů stran, avšak konkrétní datum stanoveno nebylo. Vzhledem ke Gorbačovově nabitému programu si myslí, že k tomu dojde teprve za několik měsíců.

- (U) Československo-sovětský obchod: Náměstek předsedy vlády Jaromír Obzina na otázku, která mu byla položena na tiskové konferenci 15. listopadu, odpověděl, že československý dovoz ropy ze Sovětského svazu v období 1991–1995 poklesne o 1,5 miliónů tun, že to však bude vyváženo stále vzrůstajícím dovozem zemního plynu: ze 14,9 miliard krychlových metrů v roce 1991 na 18,4 miliardy v roce 1995. Československo rovněž poskytne Sovětskému svazu překlenovací úvěr ve výši 2 miliard rublů. Československo plánuje vývoz strojírenských výrobků v hodnotě 14,4 miliard rublů (současný pětiletý plán stanoví 17 miliard rublů), avšak za předpokladu, že Sověti dovezou strojírenské výrobky za 15 miliard rublů. Jestliže se všechno tento export do SSSR neuskuteční, československý vývoz by se mohl propadnout na pouhých 8 miliard rublů. (Jak řekl Lušnikov pracovníkovi politicko-ekonomické sekce, spočívá problém v tom, že mnoho podniků, které si objednaly československé stroje, muselo podle pravidel samofinancování zakotvených v sovětských hospodářských reformách objednávky zrušit, neboť už nemají finanční prostředky na jejich zaplacení.)
- (U) Obchod s Polskem a Maďarskem: Obzina pak poznamenal, že bez ohledu na vývoj v Maďarsku a Polsku bilaterální obchod s oběma těmito státy i nadále roste. Zvláště s Polskem se zvyšuje o 8–16 procent ročně a může v této pětiletce dosáhnout dokonce 15–16 miliard rublů. Polsko předběhlo NDR a stalo se druhým největším obchodním partnerem Československa hned po SSSR.

[Obzina] řekl, že Československo je v současnosti věřitelem všech socialistických zemí. K 30. září tyto země Československu dlužily 18 miliard Kčs (1,5 miliardy USD v přepočtu dnešního obchodního kursu), z toho 12 miliard Kčs Sovětský svaz, 2,7 Polsko, 488 miliónů Kčs Maďarsko a 710 miliónů NDR.

- (U) Omezení pro turisty ze socialistických zemí: Po nedávném přijetí rozsáhlejších omezení cest turistů z ostatních socialistických zemí (Prague

17 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

7688)¹⁸ vydala vláda další nařízení, která mají turistům zabránit, aby skupovali spotřební zboží. Pro zbývající část roku a pro první polovinu roku příštího vláda zrušila veškeré krátkodobé (1 až 2denní) skupinové zájezdy turistů ze socialistických zemí do Československa. (Lušnikov řekl, že každá země má na přijetí takových opatření nárok a že Sovětský svaz nepomýšlí na odvetu především vzhledem k tomu, že do SSSR jezdí jen málo československých turistů na krátkodobé pobyty.)

- (U) Návštěva Bělousova a Baklanova: Sovětský ministr zbrojního průmyslu Boris Bělousov a tajemník ÚV KSSS Oleg Baklanov navštívili v říjnu každý zvlášť Československo, aby projednali transformaci československých zbrojařských závodů na výrobu zboží nevojenské povahy. Lušnikov přiznal, že valná část produkce těchto závodů se vyvážela do Sovětského svazu.

Blacková

¹⁸ | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

41. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. listopadu 1989, 1859Z*

Důvěrné

Prague 08153. Ihned

Věc: Zpráva o současné situaci studentské stávky

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Vasil Mohorita, předseda Socialistického svazu mládeže (SSM), slíbil jménem své organizace podporu stále pokračující studentské stávce tím, že jí bude doporučovat organizátory a poskytovat zvukovou techniku. V podstatě všichni studenti a učitelé vysokých a středních škol v Praze a Brně jsou ve stávce. Představitel [celopražského studentského] koordinačního stávkového výboru řekl pracovníkovi velvyslanectví, že předseda vlády Adamec slíbil setkat se se zástupci koordinačního stávkového výboru, že však výbor neočekává brzké vyřešení situace. (Podle posledních rozhlasových zpráv se Adamec dnes ráno setkal se zástupci studentů a dalších skupin. Obsah jednání zpráva neuvádí.) Konec souhrnu.

— Studentská stávka: aktuální situace

3. Člen celopražského studentského koordinačního stávkového výboru řekl pracovníkovi velvyslanectví, že členové výboru se večer 20. listopadu setkali s Vasilem Mohoritou, předsedou československého Socialistického svazu mládeže (SSM) a že Mohorita slíbil stávce podporu ze strany SSM. Mohorita promluvil ještě předtím u sochy sv. Václava na Václavském náměstí a prohlásil, že podporuje jak studentskou stávku, tak požadavky volající po objektivním vyšetření brutálního policejního zákroku.

4. Mohorita výboru slíbil, že SSM zajistí pro dnešní demonstraci 21. listopadu mikrofony a tlampače. (Pracovník velvyslanectví poznamenal, že tlampače

používali demonstranti již dnes v poledne na Václavském náměstí.) Rovněž přislíbil, že SSM vyšle své zástupce po celém Československu s výzvou všem vysokým a středním školám, aby se přidaly ke stávce. Domníváme se, že ode dneška zůstaly v podstatě všechny pražské a brněnské školy uzavřeny, avšak že se všeobecná studentská stávka mimo tato dvě města nerozšířila, i když některé fakulty vysokých škol a gymnázia jsou rovněž zavřeny ve městech jako Bratislava a České Budějovice. Členové pedagogických sborů vysokých škol studenty v této stávce v podstatě podporují.

5. Při návštěvě Akademie múzických umění jeden pracovník velvyslanectví zjistil, že vstup do školy je vyhrazen pouze pro studenty, univerzitní učitele a „mimořádné hosty“, že tam je fungující tiskové středisko a ústředí stávkového výboru. Před budovou hořely svíčky připomínající události 17. listopadu, zatímco uvnitř studenti psali prohlášení a promýšleli strategii, jak získat podporu dělníků, zemědělců, dokonce příslušníků policie pro generální stávku, která se má konat 27. listopadu. Členové stávkového výboru řekli pracovníkovi velvyslanectví, že je již navštívilo několik delegací zástupců dělníků z továren, kteří jim přislíbili svou podporu, a že příslib připojit se ke stávce dostali také od horníků uhelných dolů na Ostravsku.

6. Předseda vlády Adamec se podle členů stávkového výboru zavázal, že se dnes setká se zástupci koordinačního stávkového výboru. Náš informátor naznačil, že se členové výboru pokusí na této schůzce o maximální vstřícnost, avšak pochybují, že Adamec může nabídnout něco, co studenty přiměje k odvolání jejich stávky nebo k tomu, aby odvolali výzvy k demonstracím a ke generální stávce 27. listopadu.

Blacková

42. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. listopadu 1989, 1901Z*

Důvěrné

Prague 08155. Prioritní

Věc: Demonstrace pořádaná na Václavském náměstí 21. listopadu dopoledne:
odposlechnuté rozhovory

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. V následujícím textu jsou zaznamenány dojmy a rozhovory vyslechnuté manželkou pracovníka velvyslanectví,¹⁹ která byla 21. listopadu dopoledne kolem 10.30 na Václavském náměstí. Bylo poměrně brzy, na náměstí tedy ještě nebylo mnoho demonstrantů. Konec souhrnu.

3. Když se manželka pracovníka velvyslanectví dnes dopoledne kolem 10.30 zastavila na Václavském náměstí, bylo tam kolem sochy svatého Václava shromážděno asi 300 osob, z nichž většina byli velmi mladí lidé, kolem patnácti až dvaceti let. Šest „vůdců“ stálo na stupních pomníku, vypadali jako děti. (Poznámka: Mnoho jich podle zpráv místních sdělovacích prostředků strávilo u sochy celou noc.) O dva bloky níže na náměstí se manželka pracovníka velvyslanectví zastavila a vyslechla rozhovor hloučku lidí uprostřed náměstí. To byli starší lidé ve věku 40 – 80 roků. Diskutovali o událostech předešlých dnů a uplynulých padesáti let. Mnohé z toho, co říkali, připomínalo hovory, které Češi vedou šeptem už dlouho, nyní se však k tomu pojila zřejmá radost z toho, že to všechno mohou říkat nahlas, veřejně, před cizinci.

4. Něco z toho, o čem se tam hovořilo:

– „Všichni musíme jít do ulic.“

¹⁹ | V originále *Embassy spouse* může znamenat jak manželku zaměstnance, tak manželka zaměstnankyně velvyslanectví.

- „Mladí lidé nevědí nic o dějinách, neznají nic jiného než komunismus. Ti mladí, kteří v lednu pochodovali na Palachovu počest – většina z nich ani neví, kdo to Palach byl.“
- „Nevědí ani, kdo to byl Masaryk.“
- „To je pravda. Zeptejte se nějakého žáka ze školy druhého stupně, kdo byl prvním prezidentem republiky, a řekne vám, že Gottwald.“
- „Znají spíše sovětské dějiny než české.“
- „Ne, slyší o První republice doma.“
- „Neslyší. Mnohé rodiny se o tom bojí mluvit.“
- „Generální stávky se příští týden musí zúčastnit každý. Abychom jim ukázali.“
- „Jedna žena: Slyšela jsem, že každý, kdo se jí zúčastní, bude propuštěn z práce.“
- Hrobové ticho
- „Všem nám vyházou dát nemůžou.“ „To je pravda.“
- „Žena: Říkají, že kdo se jí zúčastní, přijde o práci. Žádná práce, žádné peníze, nic, to je normální.“
- „Pamatuji se na Beneše. To byl člověk, to byl gentleman. Mohli jste na něj narazit rovnou tady na náměstí, před Baťou, a pozdravit ho, dobrý den, pane prezidente, a on by řekl, á, dobrý den, jak se máte? Jdete si koupit boty? Chtěl bych tu potkat některýho z těch chlapíků (ukazuje k budově Federálního shromáždění) na ulici. Všude se vozí ve svých bourácích. Mají prachy, velký baráky, všechno.“
- „Když (jméno zapomenuto) přišel do vlády, bral deset tisíc ročně. Teď bere dva a půl miliónu. Stavějí si paláce. Mají všechno (nezřetelné slovo, jež však vyvolalo výbuch smíchu) a my nemáme nic. Já mám důchod tisíc korun měsíčně. Z toho bych měl vyžít. Proč není Jakeš v důchodu? „
- „Nejdůležitější je, aby se stávky zúčastnilo hodně lidí.“
- „Ano, hlavně dopraváci.“
- „Správně. Oni před rokem 1948 vždycky používali stávku jako zbraň. Když všichni přestaneme pracovat, když se zastaví doly, musí to uslyšet a dědci budou muset táhnout.“
- „A co když budeme stávkovat, a nic se nestane?“
- „Tak budeme stávkovat znovu. A budeme stávkovat znovu a znovu.“
- „Prý budou fotit. Říkají, že budou identifikováni studenti, kteří demonstrují.“
- „Když se bojí, tak ať jedou do jiných měst a demonstrují tam.“

5. Někteří lidé hovořili o případech, které znali ze svého okolí, kdy byli v 50. letech zavíráni slušní lidé například proto, že byli ve skautu. „A pak ti samí, kteří je zavřeli, vedli po všechny ty roky mládež. Tak co se od toho dalo čekat? Není divu, že mladí lidé nic nevědí.“ „Ale my jsme přece tady“, odpověděl jeden mladý muž.

6. A ještě jedna poznámka na závěr. Dnes ráno spatřila hospodyně manželky pracovníka velvyslanectví v metru studenta, který měl na sobě jeden z našich americko-československých odznaků. Někdo mu za něj v metru nabízel 500 Kčs (USD 50). Nabídka byla odmítnuta. Konec poznámky.

Blacková

43. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. listopadu 1989, 1905Z*

[Důvěrné]

Prague 08156. Ihned

Věc: Podrobněji o Občanskému fóru

Ref: Prague 8108²⁰

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Nově ustavené Občanské fórum předložilo čtyři požadavky, mezi nimiž bylo rovněž okamžité odstoupení členů předsednictva [ÚV KSČ], kteří se zdiskreditovali za normalizační éry po roce 1968, jakožto předpoklad pro zahájení dialogu mezi československou vládou a nezávislými skupinami. Konečným cílem Fóra jsou svobodné volby a nová ústava. Občanské fórum jakožto organizace nemá dosud žádný přímý kontakt s vysokými představiteli československé vlády. Avšak zamýšlí oslovit předsedu vlády Adamce. Možná se o to pokusí přes zprostředkovatelskou skupinu známou jako „Most“. Konec souhrnu.

3. V referenčním telegramu bylo popsáno vytvoření nové organizace nazvané Občanské fórum. Úvodní provolání skupiny přináší přehled následujících účastníků aktivit Fóra:

Charta 77, Československý helsinský výbor, Kruh nezávislé inteligence, Hnutí za občanskou svobodu, Artforum, Klub za socialistickou přestavbu Obroda, Československá demokratická iniciativa, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Nezávislé mírové sdružení, Otevřený dialog, československé centrum PEN-klubu, někteří členové ČSS a ČSL, církví, uměleckých svazů, někteří bývalí i současní členové KSČ a další demokraticky smýšlející občané.

20 | Dokument 36.

4. Organizace se pokouší o navázání dialogu s československou vládou s cílem vyřešit současnou krizi. Předložila však čtyři požadavky, které by měly být splněny ještě předtím, než se přistoupí k jednání. Jsou to:

(1) Okamžitá rezignace členů předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s invazí z roku 1968, s poinvazní normalizací a poinvazním režimem, jmenovitě Gustáva Husáka, Miloše Jakeše, Jana Fojtíka, Miroslava Zavadila, Karla Hoffmanna a Aloise Indry.

(2) Okamžitá rezignace pražského předáka KSČ Miroslava Štěpána a federálního ministra vnitra Františka Kincla, kteří jsou podle Občanského fóra odpovědní za policejní zásahy proti demonstrantům.

(3) Vytvoření zvláštní vyšetřovací komise (se zastoupením Občanského fóra), která vyšetří kdo je vinen za policejní akci proti demonstrantům a navrhne potrestání.

(4) Propuštění všech vězňů svědomí.

5. [*Dva řádky textu pramene nebyly zpřístupněny*] sdělil pracovníkovi vel-vyslanectví, že konečným cílem OF jsou svobodné volby a nová ústava, v níž nebude vedoucí role přiznána žádné politické straně. Fórum přivítá ve svých řadách kohokoli, včetně komunistů, kdo se pokouší o nenásilný přechod k demokratické společnosti. Fórum podporuje dvouhodinovou generální stávku svolanou na pondělí 27. listopadu. Zatím však nezaujalo žádný postoj vůči pokračujícím studentským stávkám a demonstracím.

6. V rozporu se zprávami některých sdělovacích prostředků nemá Fórum jako organizace podle všeho přímý kontakt s vládními představiteli, třebaže jednotliví členové Fóra v minulosti kontakt již s vládními úředníky měli. Fórum diskutovalo o možnosti přímo kontaktovat předsedu vlády Ladislava Adamce. V této věci však zatím nedošlo k žádné dohodě, protože někteří členové Fóra se domnívají, že by takovéto kontakty v současné době mohly podkopat Adamcovu politickou pozici. [*Méně než jeden rádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] tento názor posílila skutečnost, že se Adamec nezúčastnil zasedání předsednictva KSČ, které se sešlo v neděli 20. října²¹. Jde o událost velmi neobvyklou. (Poznámka: Nemáme možnost ověřit si tuto informaci z jiných zdrojů). [*Méně než dva řádky textu pramene nebyly zpřístupněny*] byl hodnověrným zdrojem informací v minulosti. Konec poznámky.)

7. Mezi členy Občanského fóra kolovala myšlenka oslovit Adamce a další vládní představitele, o nichž se předpokládá, že mají zájem o dialog, a to prostřednictvím skupiny Most vedené hudebníkem a skladatelem Michaelem Kocábem a Michalem Horáčkem, redaktorem časopisu Socialistického svazu mládeže *Mladý svět*. Most vystupuje jako prostředník mezi oficiálním establishmentem

21 | Zřejmě míněno zasedání předsednictva ÚV KSČ v pondělí 20. listopadu.

a nezávislou sférou. Jeden informátor však Kocába označuje za „milého chlapíka, ale megalomana“.

8. Komentář: Stanovisko Občanského fóra, že nelze vést dialog s těmi, kteří se zdiskreditovali aktivní účastí v normalizačním procesu a v režimu nastoleném po roce 1968, je podle našeho názoru správné. K jakémukoli smysluplnému dialogu může dojít pouze tehdy, když normalizátoři odejdou ze scény a budou nahrazeni politiky, kteří lépe rozumějí, co znamená slovo dialog.

Blacková

44. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. listopad 1989, 1256Z*

Důvěrné

Prague 08171. Ihned

Věc: Zprávy o vzrůstajícím rozkolu ve vedení KSČ

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Podle informací dlouholetého informátora velvyslanectví, člena komunistické strany s přístupem k důvěrným informacím, se v předsednictvu [ÚV] KSČ vytvořily dvě frakce, které se dostaly do křížku v otázce dialogu s opozicí a názoru na to, jak se vypořádat s pokračujícími demonstracemi. Je to v podstatě boj o moc. V čele jedné frakce stojí předseda vlády Adamec spolu s tajemníkem Komunistické strany Slovenska Knotkem. Oba podporují hlubší reformy a dialog s opozicí, přičemž by se první chtěl stát generálním tajemníkem KSČ, druhý předsedou federální vlády. Druhou frakci tvoří stoupenci tvrdé linie, jako je předák pražské komunistické strany Štěpán a veterán normalizační éry Indra. Tato skupina si přeje tvrdší opatření proti demonstracím, včetně zákazu vycházení, popřípadě i vyhlášení stanného práva. Předák KSČ Jakeš se snaží obě strany udržet v rovnováze. Adamec se včera (21. listopadu) setkal se zástupci nově vytvořeného Občanského fóra a oznámil, že se brutální policejní zásah ze 17. listopadu bude vyšetřovat, nemá však plnou podporu předsednictva ÚV KSČ. To, jak dlouho se zastánci tvrdé linie dokáží udržet u moci, může být ovlivněno úspěchem nebo nezdarem generální stávkou svolané na 27. listopad. Avšak i když se tito zastánci tvrdé linie u moci poněkud déle, budou muset, jak tvrdí náš informátor, čelit stále intenzivnějšímu sovětskému tlaku, aby urychlili reformy. Konec souhrnu.

3. V rozhovoru 21. listopadu [tři řádky textu pramene nebyly zpřístupněny] poskytl vedoucímu politicko-ekonomické sekce pohled na probíhající spory uvnitř československého vedení. [Méně než jeden řádek textu pramene nebyl

zpřístupněn] dlouholetý informátor velvyslanectví. Byl však na této schůzce mimořádně otevřený.

— Pokračující rozkol ve vedení

4. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] rozkol v československém vedení se prohlubuje. Nejprve jako reakce na události 17. listopadu, avšak nyní v otázce dialogu s takovými opozičními skupinami, jako je nově založené Občanské fórum, a dále v otázce, jak zvládnout stále mohutnější demonstrace v Praze a po celé zemi. Manévrování jednotlivých členů vedení, možná s výjimkou Adamce, je však motivováno osobními ambicemi nebo vyřizováním starých účtů. Zatím jen málo z nich naslouchá „hlasu ulice“.

5. V předsednictvu [ÚV] KSČ se nyní vyhraňují dvě frakce. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] v čele jedné stojí předseda vlády Adamec, podporovaný ekonomickým tajemníkem KSČ Ivanem Knotkem, který může počítat s podporou své stranicko-politické základny v Bratislavě. Oba mají zájem o provádění hlubších ekonomických reforem i za cenu případných politických změn. Jejich spojenectví je stmeleno dalekosáhlejšími záměry: Adamec by chtěl zaujmout Jakešovu pozici generálního tajemníka KSČ a Knotek zase vystřídat Adamce ve funkci předsedy vlády. Tajemník KSČ pro politicko-organizační práci Karel Hoffmann, zatrpklý zastánce tvrdé linie, se údajně nechal slyšet, že tuto frakci podpoří. Ideologický tajemník Jan Fojtík by se k nim rád přidal, Adamec a Knotek se ho však zdráhají mezi sebe přijmout kvůli jeho výrazně protireformnímu image.

6. V čele zastánců tvrdé linie, jednotných ve svém odmítavém postoji vůči politickému dialogu s disidenty, kteří by dali přednost potlačení současných demonstrací, stojí vedoucí pražský předák komunistické strany Miroslav Štěpán a veterán Alois Indra. Příslušníkem této frakce je rovněž první tajemník Komunistické strany Slovenska Ignác Janák, který je v zákulisí podporován tajemníkem KSČ na odpočinku Vasilem Biľakem. K méně významným a méně angažovaným příslušníkům této frakce patří kromě Karla Urbánka, předsedy výboru pro stranickou práci v České republice, Miroslav Zavadil a František Hanus. Štěpán [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] by se zřejmě rád viděl v roli českého Egona Krenze (tj. získat nejprve podporu zastánců tvrdé linie, kteří by mu pomohli k vítězství, a pak se jich zbavit).

7. Jakeš sice inklinuje k zastáncům tvrdé linie, avšak stále se pokouší hrát vyvažující roli a udržet předsednictvo jednotné alespoň napovrchu. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] dřívější informace, že Jakeš podal svou rezignaci, jejíž přijetí však předsednictvo „odložilo“ vzhledem k tomu, že za něho nemělo vhodného nástupce. Jakeš se v každém případě snaží vyhnout

tomu, aby byl z vedení odstraněn právě v tomto okamžiku, kdy vyhlídky na jeho další působení jsou tak nejisté. Jakeš dokonce navrhl, aby někteří ze starších osmašedesátníků uvážili odchod na odpočinek a vyhověli požadavkům obyvatelstva, to mu však jen přivodilo hněv Indry a Husáka.

8. Když jsme se našeho informátora zeptali, je-li reálné, aby Jakeš ještě zůstal u moci a zda mu to ostatní členové předsednictva dovolí, když je při nynějších demonstracích neustále vyzýván, aby rezignoval, [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] ano, dovolí. Většina předsednictva hlas lidu jednoduše nebere na vědomí. Mylně se domnívá, že lidové nepokoje se omezí pouze na Prahu a že zbytek země zůstane relativně klidný. (Poznámka: Ve skutečnosti došlo ke studentským demonstracím již v celé řadě větších měst. Konec poznámky.)

9. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] rozkol ve vedení se přes víkend prohluboval a vyvrcholil na pondělním zasedání vlády (20. listopadu). Zastánci tvrdé linie se na něm rozhodli zaútočit na Adamce, protože ve vládě, kde mu chybí opora Knotkova, popřípadě Slováků vůbec, je předseda vlády nejzranitelnější. Adamec předložil na tomto zasedání k projednání návrh vládního prohlášení, které obsahovalo mimo jiné příslib zahájení vyšetřování událostí 17. listopadu, reformu zákonů upravujících občanská práva, včetně práva shromažďovacího. Stal se terčem ostrého osobního útoku ze strany konzervativců, jako např. náměstka předsedy vlády Obziny a Lúčana, kteří se opírají o zastánce tvrdé linie v předsednictvu. Adamec po hlasité hádce opustil zasedání vlády s tím, že on osobně se odmítá hlásit k vládnímu prohlášení (Dialog ano – konfrontace ne), které konzervativci nakonec schválili a jež otisklo *Rudé právo* a podpořilo předsednictvo ÚV KSČ. (Poznámka: Přepracované prohlášení nyní obsahuje obhajobu policejního zásahu ze 17. listopadu a výzvu demonstrantům, aby své akce ukončili. O vyšetřování tam není ani zmínka. Konec poznámky.)

10. Bez ohledu na to se Adamec v úterý chystal, zřejmě bez jednoznačné podpory předsednictva, zahájit vyšetřování policejního zásahu ze 17. listopadu. Rovněž pokračoval v plánech na setkání s představiteli nově vzniklého „Občanského fóra“, zřejmě opět bez plné podpory ze strany vlády a předsednictva strany.

— Postup vůči demonstracím

11. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] zastánci tvrdé linie, avšak především Štěpán (který, jak řekl [informátor?], 17. listopadu vydali rozkaz policii a jednotkám rychlého nasazení, aby zaútočily na demonstranty) a Indra, prosazují zákaz vycházení nebo dokonce vyhlášení stanného práva. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] věří, že většina zastánců tvrdé linie se, zvlášť po událostech v NDR, se nezalekne ani

tvrdých represí ve stylu 17. listopadu.²² Řekl, že se psychicky zhroutili. Ne lze však vyloučit, že kdyby se generální stávka (svolaná na 27. listopadu na 12.00–14.00 hodinu) nezdařila nebo měla jen slabou podporu, mohli by zastánci tvrdé linie nabýt odvahy a mohli by prosadit zákaz vycházení či jiná opatření.

— Sovětská úloha

12. Gorbačov zaujal v uplynulých týdnech vůči československému vedení tvrdší postoj. [*Méně než dva řádky textu pramene nebyly zpřístupněny*] Apple v *New York Times* z minulého týdne píše, že Gorbačov napsal dopis Jakešovi a naléhá v něm, aby Československo urychlilo tempo reform. ²³ Apple neměl správné informace. Nešlo o dopis, ale o Fojtíkovu citaci ze zprávy, kterou podal po návratu z Moskvy do Prahy minulý pátek: „Přestaňte mluvit a začněte uskutečňovat přestavbu.“

13. Fojtík již odjížděl do Moskvy s očekáváním, že bude kritizován. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] že si ho Medvědév pořádně podal a po jejich schůzce odmítl vystoupit s ním v televizi. Ještě hlubší ránu mu zasadil Gorbačov, který ho dokonce nechtěl ani přijmout, přestože to je zavedená zdvořilost vůči tajemníkům komunistických stran, kteří jsou v Moskvě na návštěvě. Téhož dne si Gorbačov dokázal najít čas na krátké setkání s (nejménovaným) členem Československé akademie věd.

14. Gorbačovův blízký spolupracovník Šachnazarov potom tomuto vědci řekl, že Gorbačov očekává, kdy už se československá strana dá rychle do pohybu aby vyměnila své staré vedení, zahájila skutečné reformy a pak přehodnotila celou otázku roku 1968.²⁴ Podle [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] rovněž prozradil, že Gorbačov považuje vedoucího představitel NDR Egona Krenze za provizorní postavu, avšak má dobrý dojem z nového bulharského předáka strany Mladenova, o němž se domnívá, že nějaký čas zůstane u moci.

15. Sovětské velvyslanectví v Praze však takovýto nátlak nevyvíjí [*méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*]. Velvyslanec Lomakin je Jakešův obhájce. V Moskvě ho označil za nového muže, který jenom potřebuje trochu víc času. [*Méně než jeden řádek textu pramene nebyl zpřístupněn*] se doslechl,

22 | Nezpřístupněná část textu v rozsahu 18 znaků znemožňuje jednoznačně pochopit smysl věty. Mohlo jít o to, že zastánci tvrdého postupu „nemají žaludek“ na použití represí, ale je také možné, že informátor se domníval, že jsou k takovému postupu odhodláni.

23 | Viz dokument 26, odst. 7, poznámka.

24 | Georgij Šachnazarov se 17. listopadu sešel s ředitelem Ústavu státu a práva ČSAV Josefem Blahožem a napsal o rozhovoru záznam pro M. Gorbačova. Je otištěn v Šachnazarově knize *Cena svobody, reformacija Gorbačova glazami jeho pomoščnika*, Moskva 1993, s. 434.

že v posledních dnech sovětský ekonomický rada dokonce řekl konzervativcům, jako je člen vlády Obzina, aby zaujali proti demonstracím ještě tvrdší postoj.

Blacková

45. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. listopadu 1989, 1512Z*

Důvěrné

Prague 08183. Ihned

Věc: Text dopisu Občanského fóra prezidentu Bushovi

Ref: Prague 8156²⁵

1. Důvěrné – celý text.

2. Pracovníkům velvyslanectví, kteří se 22. listopadu ráno účastnili tiskové konference, pořádané nedávno založeným Občanským fórem (viz separátní telegram),²⁶ byli seznámeni s českým textem dopisu, podepsaného de facto vůdčí postavou skupiny Václavem Havlem, který byl adresován prezidentu Bushovi a předsedovi Nejvyššího sovětu SSSR Gorbačovovi. Velvyslanectví bylo požádáno, aby dopis prezidentu Bushovi předalo. List se týká námětu rozhovorů nadcházejícího setkání obou státníků, především sovětské úlohy v invazi v roce 1968 do Československa. Překlad našeho velvyslanectví je obsažen v odstavci 4.[3] Informace o Fóru a jeho program jsou obsaženy v referenčním telegramu.

3. Začátek textu:

„Dopis Občanského fóra prezidentovi USA George Bushovi a předsedovi Nejvyššího sovětu SSSR Michailu Gorbačovovi:

Vážení pánové!

19. listopadu 1989 se v Praze ustavilo Občanské fórum, které se cítí způsobilé být mluvčím československé veřejnosti. Na demonstraci pražského obyvatelstva dne 21. listopadu, jíž se na Václavském náměstí zúčastnily statisíce

25 | Dokument 43.

26 | Dokument 47, odst. 3, 5 a 6.

lidí, Občanské fórum získalo názorový konsensus, a proto se na Vás obrací i jménem těchto lidí.

Sovětská vláda vyhláší v souvislosti s demokratizačním hnutím ve východní Evropě zásadu nevměšování. Musíme Vás upozornit, že v případě Československa tato politika ve skutečnosti znamená podporu politickému vedení, které bylo dosazeno v roce 1968 intervenční mocí a které se během dvaceti let vlády naprosto zdiskreditovalo. Jedním z požadavků masové demonstrace 21. listopadu, je právě odchod těchto politiků z politické scény.

Vážení pánové, jsme toho názoru, že minulé vměšování z roku 1968 do vnitřních československých záležitostí by mělo být i odsouzeno i odvoláno jako zásah protiprávní. Mlčení kolem intervence v srpnu 1968 znamená faktické vměšování do vnitřních československých poměrů. Žádáme Vás, abyste této otázce věnovali při svých jednáních pozornost; není důležitá jen pro Československo těchto dní, ale pro celou Evropu.

Občanské fórum

V Praze dne 21. listopadu 1989

Václav Havel

Konec textu

Blacková

46. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. listopadu 1989, 1514Z*

Důvěrné

Prague 08184

Věc: Pražské události 21. listopadu a reakce veřejných sdělovacích
prostředků

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn a komentář. Očekává se, že protivládní demonstrace budou pokračovat po celý týden, dnes by se měla rovněž konat provládní vzdorodemonstrace. Kardinál Tomášek vydal ostré prohlášení podporující demonstrace a kritizující vládu. ČSS a ČSL vyjadřují i nadále sympatie studentům, a to buď z opravdového přesvědčení, nebo ve vlastním zájmu; máme zprávu, že předseda ČSS Kučera se setkal s čelnými představiteli KSC a naléhal na ně, aby odstoupili. Předseda vlády Adamec se setkal s vedoucími představiteli nejruznějších skupin a údajně jim přislíbil, že proti demonstrantům nebudou použity žádné represálie ani násilí. Rovněž potvrdil, že bude zahájeno vyšetřování policejního zásahu 17. listopadu. Podle našich informací byly výsledky setkání neuspokojivé, byly to spíše „řeči“ než začátek dialogu. Všeobecně se prohlášení předsedy vlády Adamce, generálního tajemníka Jakeše a předáka pražské stranické organizace Štěpána i nadále nesla v duchu tvrdé linie: žádný dialog s ulicí nebude, žádné změny pod nátlakem; zachování socialismu je mimo diskusi. Konec souhrnu a komentáře.

— Opozice

3. V Praze včera (21. listopadu) pokračovaly demonstrace. *Rudé právo* uvedlo, že se na Václavském náměstí sešlo kolem sta tisíc lidí, avšak pracovníci velvyslanectví odhadují, že účast na shromáždění byla alespoň tak početná jako

v pondělí, tedy sto padesát až dvě stě tisíc lidí. Demonstranti byli tentokrát vybaveni tlampači, i když není jasné, zda to byly právě ty, které slíbil zapůjčit Socialistický svaz mládeže (SSM), nebo zda je dodala ČSS, jak nás informoval jeden z našich informátorů. Mezi jinými oslovili shromáždění Pražanů Václav Havel a herec Jiří Bartoška, oba členové Občanského fóra. Bartoška shromážděné informoval o svém setkání s předsedou vlády Adamcem, které se konalo o něco dříve téhož dne (viz dále), a o Adamcově slibu, že proti demonstrantům nebude použito žádných represí ani síly a že nebude vyhlášen výjimečný stav; slib, o němž se *Rudé právo* ve zprávě o setkání nezmiňuje. Na dnešní demonstraci je očekáván ještě větší počet demonstrantů, stejně jako o víkendu, včetně dnešní provládní protidemonstrace na Staroměstském náměstí.

4. Shromáždění se později večer rozešlo, ještě předtím je však řečníci varovali před provokacemi. Nápis s podobným varováním byly vylepeny rovněž ve stanicích metra zjevně z obavy, že vláda nasadí provokatéry.

5. Kardinál Tomášek, který se právě vrátil z Říma, vydal velmi ostré protirežimní prohlášení na podporu demonstrací. Prohlásil, že po čtyřech desetiletích bezpráví a pošlapávání základních lidských práv, která jsou uznávána dokonce v zemích třetího světa, je již nemožné jakýmkoli způsobem důvěřovat vedení, které není schopno říci pravdu. Podal v něm přehled všech zákroků režimu, jimiž byla katolická církev po léta zastrášována a potlačována, stejně jako úsilí církve vystupovat jako mluvčí stížností veřejnosti – jež byly režimem „povyšně přehlíženy“, nebo došlo jen k „bezvýznamným gestům“. Tomášek zdůraznil, že sousední země s totalitním systémem už skoncovaly a že „už nesmíme čekat, je třeba jednat“. *Rudé právo* se o tomto prohlášení nezmínilo, ale bylo nezkráceně otištěno v novinách ČSL *Lidová demokracie*.

6. Vedení ČSS včera zasedalo, vydalo prohlášení podporující demonstranty a svolalo na pátek schůzi ústředního výboru. Podle našich informací se předseda této strany Kučera setkal s vedením KSČ a vyzval, aby odstoupilo. ČSL vydala prohlášení odsuzující brutální policejní zásah ze 17. listopadu a požadující vyšetření tohoto incidentu; žádá také, aby se sešel sjezd strany a zahájil dialog o dalším rozvoji socialismu.

7. Co se dalších událostí týče, oznámil český ministr školství, že kvůli studentské stávce byla včera zavřena většina univerzit. Studenti Komenského univerzity v Bratislavě včera údajně rovněž demonstrovali a na dva tisíce studentů bratislavské Vysoké školy ekonomické se setkala s prvním náměstkem slovenského předsedy vlády Murínem a přidali se k výzvám, aby byl vyšetřen policejní zásah ze 17. listopadu. Stávkovalo také Slovenské národní divadlo.

— Režim

8. Generální tajemník Jakeš v televizním projevu k národu uznal existenci sociálních a ekonomických problémů a zdůraznil záměr vlády vypořádat se

s nimi. Slíbil, že řešení těchto problémů nepůjde na účet pracujícího lidu a neohrozí „sociální jistoty občanů a jejich životní perspektivy“. Řešení bude moci být dosaženo pouze po konstruktivní věcné rozvaze. Vláda vítá dialog „se všemi, kteří jsou pro socialismus, i když vyjadřují kritická stanoviska k nešvarům a nedostatkům“. Přestože podle Jakeše přestavba přirozeně vede k rozdílnosti názorů, zdůraznil, že „je tu však hranice, kterou bychom neměli překračovat“ a které jsou dány ústavou a zákony socialistického státu. „To musí respektovat každý.“

9. Jakeš tvrdil, že ti, kdo stojí v pozadí nynějších událostí v Praze, „snaží se bezohledně manipulovat“ částí mládeže ve svůj prospěch, a uvedl např. „bezostyšně“ lživé zprávy o smrti jednoho studenta při demonstraci. Prohlašoval, že jejich cílem není nic jiného než rozvrátit socialistický stát. Dodal, že ústřední výbor dostává velké množství telegramů a dopisů požadujících, aby vláda zajistila právo pořádek.

10. Pražský stranický předák Štěpán přednesl na pražském [městském] výboru KSČ řeč v duchu tvrdé linie a oznámil, že cílem těch, kdo se skrývají za právě probíhajícími demonstracemi, je zadušení reformem. V mládeži se roznecují emoce falešnými zprávami o smrti a výzvami kvůli „údajné“ brutalitě policie. Těmto lidem se dokonce podařilo zmanipulovat některá média, tvrdil Štěpán. Jejich skutečným cílem je ovšem využít právě probíhajících událostí k tomu, aby sami mohli uchvátit moc. Svůj projev uzavřel slovy, že „anarchie a rozvrat nejsou naším programem... My požadujeme a podporujeme pořádek“.

11. Předseda vlády Adamec se setkal s mnoha představiteli nejrozličnějších skupin. Byli mezi nimi Jan Ruml (člen Fóra a syn vydavatele samizdatových periodik, Jiřího Rumla), Martin Mejstřík (student), Milan Hruška (horník), Jiří Bartoška (herec), Michael Kocáb (hudebník-skladatel), Michal Horáček (dopisovatel *Mladého světa*), Zdeněk Veselý (univerzitní pedagog) a Pavlína Kupová (SSM). K zvláštnímu setkání jen se studenty nedošlo. Není nám známo, kdo z vlády se ještě schůzky zúčastnil.

12. Podle sdělení médií zdůraznil Adamec některé stejné momenty, jako Jakeš. Řekl, že vláda pracuje na reformních opatřeních, včetně nové ústavy a svobody shromažďování, avšak že na nich nelze pracovat pod nátlakem. Je ochotna naslouchat radám, avšak je odhodlána chránit socialismus – a tato podmínka je mimo diskusi. Znovu zopakoval slib, že vláda vyšetří zásah bezpečnostních jednotek ze 17. listopadu a výsledky šetření oznámí veřejnosti, avšak nyní musí dbát o udržení veřejného pořádku. Znovu odmítl pověsti, že se vláda chystá zasáhnout proti studentům, avšak znovu zdůraznil, že dialog nelze vést s ulicí.

13. Náš informátor popsal setkání jako „řeči“, nikoli jako zahájení skutečného dialogu. Adamec nevyločil možnost budoucích setkání, žádná konkrétní data však nebyla zmíněna. Podle našeho informátora je skupina představitelů různých skupin nespokojena rovněž s tím, že mezi členy slibované vyšetřova-

cí komise nejsou žádní nezávislí občané. Náš informátor kromě toho nevěděl nic o zprávách vídeňského tisku, podle nichž Adamec údajně slíbil, že ve vládě budou také nekomunističtí politikové a že mocenský monopol KSČ bude revidován.

14. Rozpory ve veřejných sdělovacích prostředcích přetrvávají. *Rudé právo* nadále sleduje přísnou provládní linii, přičemž některé události ignoruje (např. dopis kardinála Tomáška) a na druhé straně přináší dopisy dělníků odsuzující demonstranty. *Svobodné slovo* a *Lidová demokracie* demonstranty podporují; první z nich např. otisklo dopisy dělníků na podporu studentů. Slyšeli jsme rovněž, že novinám dochází mnoho petic na podporu studentů.

Blacková.

47. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. listopadu 1989, 1706Z*

Pro interní potřebu

Prague 08198. Ihned

Věc : Zpráva o situaci v Praze 22. listopadu

1. Pro interní potřebu – celý text.
2. Souhrn. Tento telegram obsahuje detaily o vývoji dnešních událostí (22. listopadu) v Praze, o nichž jsme se dozvěděli a které pokládáme za zajímavé. Dokumentují pokračující demonstrace, podporu myšlenky generální stávky 27. listopadu a znepokojení, že určité síly v KSČ zvažují způsoby, jak obnovit „veřejný pořádek“ bez ohledu na to, že to předseda vlády Adamec popírá. Konec souhrnu.

— Vývoj Občanského fóra

3. Občanské forum poslalo dopis prezidentu Bushovi a generálnímu tajemníkovi Gorbačovovi a požádalo je, aby na svém nadcházejícím setkání jednali o invazi do Československa v roce 1968. Občanské fórum je toho názoru, že se Sověti nemohou vyhnout odpovědnosti za režim, který před dvaceti lety v Československu dosadili, a že by odsouzení invaze zbavilo nynější československou vládu legitimacy. Kopie dopisu byla postoupena pracovníkům velvyslanectví a text je odeslán v separátním telegramu²⁷.

4. Počet členů OF se rozšířil o skupinu nezávislých ekonomů, vedenou respektovaným pracovníkem Prognostického ústavu, Václavem Klausem. Klaus sdělil, že jeho skupina je připravena vypracovat ekonomický program, který by byl záhy uveden do života, aby se zabránilo hospodářskému chaosu, inflaci

27 | Dokument 45.

nebo dezintegraci základních ekonomických struktur. Fórum rovněž rozeslalo telegramy nezávislým organizacím, jako jsou například Nové fórum v NDR a polská Solidarita, i dalším skupinám ve východní Evropě a nezávislým občanským hnutím v různých republikách Sovětského svazu.

5. Na tiskové konferenci, která se konala 22. listopadu dopoledne, oznámili zástupci OF, že se jeho novým tiskovým mluvčím stává Václav Malý, katolický kněz a signatář Charty 77. Malého tam doprovázeli další členové Fóra: Václav Havel, Radim Palouš (bývalý profesor Karlovy univerzity a signatář Charty 77), Martin Palouš (Charta 77), Rita Klímová (Československý helsinský výbor), Bohumil Doležal (Československá demokratická iniciativa), Petr Pospíchal (Charta 77) a Václav Klaus.

6. Na tiskové konferenci byli novináři informováni mimo jiné o tom, že ve svém dřívějším prohlášení (Prague 8156)²⁸ Fórum opominulo podpořit generální stávku plánovanou na pondělí 27. listopadu; bylo to pouhé opominutí. Fórum stávku jednoznačně podporuje a stále dostává zprávy, že desítky továren se zavázaly zúčastnit se jí. Představitelé OF jmenovali například závod ČKD-polovodiče v Holešovicích, konzervárny v Mladé Boleslavi a pražský závod Tesla v Karlíně.

Když byl mluvčí Malý novináři požádán, aby popsal, jaký dopad měl veřejší pokus předsedy vlády Adamce o setkání s Fórem, odpověděl jim, aby nespekulovali o jeho významu pro případný budoucí dialog. Cílem setkání byla pouze výměna informací. Nebylo stanoveno datum pro další schůzku.

Malý a další mluvčí Fóra poukázali na předešlá prohlášení (separátní telegram)²⁹ generálního tajemníka ÚV KSČ Jakeše („je tu však hranice, kterou bychom neměli překračovat“) a pražského stranického předáka Štěpána („máme v úmyslu nastolit pořádek“), která svědčí o tom, že se všichni členové vedení nevzdali myšlenky na použití síly, aby zabránili demonstracím.

— Další vývoj

7. Existují zprávy, že KSČ vysílá své zástupce do továren, kde mají získat podporu pro režim a odradit dělníky od stávkových akcí. Režim ustanovil přísný dohled nad československou televizí. Úterní televizní vysílání nebylo tak nezávislé či informativní jako vysílání pondělní. Představitelé OF se měli tajně setkat se zaměstnanci televize k debatě o generální stávce, která se má konat v pondělí 27. listopadu.

8. Aktivista Petr Uhl je stále držen ve vazbě, protože informoval o tom, co nyní vypadá jako falešná zpráva – o smrti studenta Martina Šmída. John Bok

28 | Dokument 43 odst. 4.

29 | Dokument 48, odst. 9 a 10.

a David Dušek (vnuk aktivisty Zdeňka Urbánka, který se v USA právě účastní programu USIS) byli propuštěni z vězení, aniž proti nim bylo vzneseno obvinění. Nyní se zdá, jako by pověst o smrti studenta byla výmyslem, avšak není jasné, zda to byla úmyslná lež mladé ženy, která to sdělovala, nebo provokace režimu, která se však obrátila proti němu.

Občanské fórum a další nezávislé iniciativy požádaly československé občany, aby se dnes 22. listopadu v 16 hodin odpoledne opět shromáždili na Václavském náměstí s cílem pokračovat v nátlaku na režim, aby provedl demokratické změny. Kolují zvěsti, že se na tomto shromáždění pokusí promluvit Alexander Dubček z téhož balkónu, z něhož včera shromáždění oslovil Havel.

Václav Havel se dnes 22. listopadu odpoledne podle našich zpráv setkal s tajemníkem ČSS Janem Škodou, snad aby se pokusil získat tuto legální nekomunistickou stranu pro těsné spojení s Občanským fórem.

9. Zdi stanic metra a školských institucí jsou zaplněny výzvami nejrůznějších skupin podporujících demonstrace a generální stávkou. Veliké plakáty rovněž apelují na občany, aby odmítli takzvané „provokační letáky“ vyzývající, aby byli komunisté věšeni či likvidováni. Představitelé Občanského fóra prohlašují, že tyto letáky jsou šířeny tajnou policií a jsou pokusem ospravedlnit případné použití síly proti stávkujícím a demonstrantům.

Blacková

48. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 23. listopadu 1989, 1648Z

Důvěrné

Prague 08204. Ihned i v noci

Věc: Boj ve vedení KSČ pokračuje

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Na dnešek (23. listopadu) je na Václavské náměstí svolána další demonstrace. Václav Havel na ní možná oznámí, že se setká s předsedou vlády Adamcem a projedná s ním nové požadavky Občanského fóra. Náš informátor z Občanského fóra nás varuje, že schůzka nemusí být nutně demonstrací síly ani Adamce ani Fóra a že předseda vlády zřejmě hledá širokou podporu veřejnosti, aby v boji proti zastáncům tvrdé linie v předsednictvu ÚV KSČ mohl čelit početní převaze. Podle další zprávy, která je v rozporu s první, je už rozhodnuto, že Adamec vystřídá Jakeše ve funkci generálního tajemníka strany. V každém případě je zřejmé, že Adamec a Jakeš, který patří k zastáncům tvrdé linie, spolu bojují o moc. Předsednictvo ÚV KSČ pokračovalo dnes ve schůzi přerušené včera, avšak z jediné zprávy, která z tohoto zasedání zatím přišla, vyplývá, že se bude konat plénum ústředního výboru 24. listopadu. Objevují se signály o nespokojenosti s vedením KSČ mezi řadovými členy, ale rovněž zprávy o zastáncích tvrdé linie, kteří se opevňují ve svých pozicích. Úřady údajně podnikly kroky k převzetí kontroly nad Československým rozhlasem a televizí. Konec souhrnu.

— Zasedání předsednictva ÚV KSČ pokračuje

3. Zasedání předsednictva skončilo 22. listopadu pozdě v noci. Pokračování začalo 23. listopadu v poledne. Jediná oficiální zpráva, která o něm byla vydána, sděluje, že mimořádné plénum ústředního výboru je svoláno na zítřek, pátek

24. prosince. Náš informátor z Obrody řekl, že bývalý předseda vlády Štrougal patří k těm, kdo ve straně volají po svolání pléna na co nejbližší termín a že jménem dalších 30 členů ÚV (z celkového počtu přibližně 150) rovněž žádal, aby celé předsednictvo odstoupilo.

— Výsledek pléna ÚV KSC nejistý

4. Stále nedovedeme odhadnout, jak skončí zápas mezi frakcemi v předsednictvu popsany ve zprávě Prague 8171³⁰; o jeho možném výsledku se k nám dostaly dva diametrálně rozdílné názory. První se opírá o rozhovor s generálním tajemníkem Československé strany socialistické Janem Škodou a předpokládá, že dohody již bylo dosaženo a že Adamec nahradí Jakeše ve funkci generálního tajemníka KSC. Druhý názor vyjadřuje jistý představitel Občanského fóra a soudí, že zastánci tvrdé linie mají stále ještě převahu a že se Adamec dostal do nesnází. Podle tohoto informátora, Jana Duse, souhlasí Adamec s tím, že se zítra 23. listopadu pozdě odpoledne setká s Václavem Havlem a snad i s dalšími zástupci Občanského fóra, avšak pouze pod podmínkou, že Havel na dnešní masové demonstraci tuto schůzku oznámí a jako první provolá „Ať žije Adamec“. Podle tohoto zdroje Adamec údajně řekl, že bez signálu o takovéto široké podpoře veřejnosti s ním bude konec. Toto je jeho „poslední šance“, jinak ho zastánci tvrdé linie, kteří mají početní převahu, z předsednictva definitivně odstraní.

— Snaha zastánců tvrdé linie působit pružně

5. Zasedání Národní fronty v čele s Jakešem vydalo 22. listopadu prohlášení, v němž veřejnost vyzývá ke klidu a rozvaze. Národní Fronta vyjádřila politování nad „újmou na zdraví některých občanů“ v souvislosti s policejním zásahem proti demonstraci ze 17. listopadu. Podle víceméně smířlivého prohlášení Národní fronty bude zpráva generálního prokurátora České republiky o událostech ze 17. listopadu uveřejněna v nejbližších dnech a v současné době nejsou ve vazbě žádní demonstranti. Národní fronta rovněž oznámila, že bude urychleno vydání nových zákonů o svobodě shromažďování, sdružování a tisku. (Poznámka: To jsou v podstatě požadavky, které chtěl předseda vlády Adamec zařadit do vládního prohlášení z 20. listopadu, které však zastánci tvrdé linie zamítli. Konec poznámky.)

6. Pražský předák KSC Miroslav Štěpán se 22. listopadu na vlastní žádost setkal s kardinálem Tomáškem, což byl krok, který byl uvítán zprvu s určitým optimismem. Bylo to chápáno jako signál, že odpor jednoho z hlavních zastán-

30 | Dokument 44.

ců tvrdé linie slábně a že se Štěpán snaží napravit svůj image, protože cítí, že se vítr obrací. Katolický aktivista Václav Malý a člen Obrody Jan Urban na to však mají jiný názor. (Oba jsou nyní aktivními představiteli Občanského fóra.) Podle nich sice byla schůzka svolána na žádost Štěpána, avšak tématem setkání bylo vládní rozhodnutí nepustit 25. listopadu veřejnost na Pražský hrad, kde bude kardinál v katedrále sv. Víta sloužit mši. Představitelé moci tvrdili, že velké množství lidí, kteří by se mohli dostavit na pontifikální mši na počest nedávného svatořečení Anežky České, by mohlo ohrozit veřejný pořádek. Kardinál údajně odpověděl, že pokud státní moc věřící na Hrad nepustí, budou jich desetitisíce čekat na kolenou kolem Hradu. *Svobodné slovo* napsalo, že když Tomášek ze schůzky se Štěpánem odcházel, řekl, že bedlivě sleduje současnou situaci v zemi a brzy o tom vydá prohlášení.

— Zprávy o obsazení Československého rozhlasu a televize bezpečnostními silami

7. Podle informací z Občanského fóra příslušníci bezpečnostních sil převzali 23. listopadu kontrolu nad vysílacím studiem Československé televize. Podle jedné zprávy byl ústřední ředitel Československé televize Libor Batrla odvolán. Akce se zřejmě uskutečnila proto, aby se zabránilo přímému přenosu dnešní demonstrace na Václavském náměstí, na níž má promluvit Václav Havel. Zaměstnancům Československého rozhlasu byl vstup do budovy údajně rovněž znemožněn. Do rozhlasových studií nebyl vpuštěn nikdo, kdo podepsal rezoluci ze 22. listopadu vyzývající k objektivnějšímu zpravodajství.

— Nejasná role Sovětů

8. Včerejší pověsti o tom, že předseda vlády Adamec odletěl do Moskvy na setkání se sovětskými nejvyššími představiteli, se ukázaly jako nepravdivé. Zdá se, že Adamec byl celý den v Praze a že se zúčastnil středečního zasedání předsednictva. *Rudé právo* otisklo na titulní stránce stručnou zprávu, že se sovětský velvyslanec Lomakin 22. listopadu setkal s Jakešem, aby jednali o vývoji ve svých zemích, avšak bez dalších podrobností.

— Kritika režimu mezi pracovníky aparátu

9. Několik projevů nespokojenosti ve stranických a státních strukturách možná Jakeše přimělo, aby změnil svůj postoj vůči požadavkům po vyšetření policejního zásahu ze 17. listopadu. Deník ČSS *Svobodné slovo* uveřejnil zprávu, že náměstek ředitele oficiální režimní skupiny pro lidská práva prohlásil, že jakýkoli pokus o potlačení nově vzniklého Občanského fóra by vyvolal široký protest veřejnosti a že zákon o zakládání nových politických uskupení musí

být změněn. Zaměstnanci tiskárny stranického deníku *Rudé právo* rovněž vydali rezoluci kritizující předsednictvo ÚV KSČ, že nedokázalo podniknout rozhodné kroky k vyšetření událostí 17. listopadu. Také šéfredaktor *Rudého práva* Zdeněk Hoření údajně kritizoval vedení KSČ za jednostranné líčení událostí 17. listopadu. Ještě důležitější je veřejné prohlášení policie pražského devátého obvodu, obvodu známého jako bašta dělnické třídy, v němž se říká, že policie již nebude používána, „aby kryla nevyřešené sociální a politické problémy“. Příslušníci bezpečnostních složek také žádají, aby ve vedení KSČ, především v předsednictvu, došlo ke změnám.

— Komentář

10. Tyto protichůdné zprávy naznačují, že lze očekávat bezprostřední střetnutí mezi Jakešem a Adamcem, a to s nejistým výsledkem. Odpor zastánců tvrdé linie vůči změnám by mohl být podnícen požadavkem Občanského fóra, které výslovně žádá, aby byla odvolána většina, tj. 7 ze 13 současných členů předsednictva. Jeden informátor řekl, že když se Bohuslav Kučera, předseda Československé strany socialistické, 22. listopadu setkal s Jakešem a navrhl mu, aby rezignoval, připadal mu Jakeš lidovými demonstracemi naprosto „nedotčen“. Jakeš Kučerovi řekl, že je připraven spolehnout se při obraně socialismu a své vlastní pozice o bezpečnostní síly.

11. V některých kruzích bylo svolání pléna uvítáno optimisticky jako signál případných pozitivních změn ve vedení. Ústřední výbor se však skládá převážně ze starých konzervativců svázaných s rokem 1968 a nelze od něho očekávat, že by dospěl k proreformnímu závěru, leda by se na takové změně předem dohodlo předsednictvo.

Blacková

49. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 23. listopadu 1989, 1706Z*

Bez omezení

Prague 08205. Ihned

Věc: Bratislava: Padesátitisícová demonstrace; Čarnogurský zproštěn viny

1. Souhrn: Padesát tisíc osob demonstrovalo ve středu 22. listopadu večer v Bratislavě a další demonstrace byla svolána na 23. listopad. Městský soud v Bratislavě zprostil viny náboženského aktivistu Jána Čarnogurského. Alexander Dubček řekl přítomným, aby zachovali klid a nedali moci záminku k zásahu. Očekává se, že Dubček promluví na čtvrteční demonstraci v Bratislavě. Předseda slovenské vlády Hrivnák byl rovněž požádán, aby vystoupil, avšak neodpověděl. Konec souhrnu.

2. Padesát tisíc osob se v Bratislavě ve středu večer 22. listopadu zúčastnilo protirežimní demonstrace. Podle přítomného pracovníka velvyslanectví demonstranti důrazně žádali, aby úřady přestaly s perzekucemi křesťanů a církve. Další demonstrace byla svolána do Bratislavy na čtvrtek a organizátoři pozvali Alexandra Dubčeka a Pavla Hrivnáka, předsedu vlády Slovenské republiky, aby vystoupili. Dubček vzkázal, že promluví, avšak není nám známo, zda přijde Hrivnák. (Poznámka: Dubček byl rovněž pozván, aby promluvil na demonstracích v Praze, ale zatím se tam neukázal. Na středeční demonstraci v Praze bylo však přečteno Dubčekovo prohlášení. Konec poznámky.)

3. Dubček byl mezi přítomnými na soudním přelíčení s náboženským aktivistou, Jánem Čarnogurským (Prague 5960)³¹, které se konalo v Bratislavě ve středu 22. listopadu. Soud dnes (23. listopadu) v 8.30 dopoledne oznámil, že Čarnogurského zprostil obvinění z podvratné činnosti. Při vyhlásování rozsudku

31 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn. Viz dokumenty 7, 13 a 21.

předseda senátu konstatoval, že se časy mění a že věci, za něž byl Čarnogurský soudně stíhán, lze nyní říkat svobodně. Dodal, že soud nemůže lidem upírat právo, aby se svobodně vyjadřovali. Nehledě na zprošťující rozsudek zůstane Čarnogurský ve vězení až do té doby, než se prokurátor vyjádří k rozsudku. Výsledek se očekává příští týden.³²

4. Alexander Dubček promluvil ke skupině přibližně 500 lidí, kteří se shromáždili v budově soudu, aby podpořili Čarnogurského. Dubček požádal, aby zachovali klid a neposkytli vládě záminku zasáhnout proti nim.

Blacková

³² | Čarnogurský byl propuštěn 25. listopadu a ihned nato se zúčastnil demonstrace v Bratislavě 26. listopadu. Viz též dokument 54, odst. 13.

50. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 23. listopadu 1989, 1712Z

Pro interní potřebu

Prague 08206. Ihned

Věc: Zpráva o situaci v Praze ve dnech 22.–23. listopadu

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. 22. listopadu se na Václavském náměstí sešlo na protirežimní demonstraci asi čtvrtmilionové shromáždění. K vrcholným momentům demonstrace patřilo vystoupení Václava Havla a přečtení projevu Alexandra Dubčeka, v němž vyzval k rezignaci všechny členy předsednictva zdiskreditované v normalizačním procesu a režimu, který následoval po událostech roku 1968. Další událostí 22. listopadu bylo ustavení Československé strany sociálně demokratické a oznámení, že se studenti v sobotu 25. listopadu pokusí vytvořit lidský řetěz z Letenské pláně až na Pražský hrad. Představitelé Občanského fóra jsou znepokojeni snahami režimu zabránit šíření objektivních informací československými sdělovacími prostředky. Představitelé Občanského fóra a studentů se snaží přesvědčit dělníky, aby se v pondělí 27. listopadu připojili ke generální stávce. Organizátorům stávky úřady často brání, aby se dostali na pracoviště, avšak určitou podporu dělníků se jim už podařilo získat. Konec souhrnu.

3. Shromáždění odhadované na 250 až 300 tisíc osob se ve středu 22. listopadu večer sešlo na Václavském náměstí na protirežimní demonstraci. Václav Havel a další osobnosti znovu promluvili ke shromáždění z balkónu budovy deníku ČSS *Svobodné slovo*. Projev Alexandra Dubčeka přečetl Dubčekův bývalý poradce Věněk Šilhán. V projevu Dubček vyzval k rezignaci všechny členy předsednictva zdiskreditované za normalizační éry a režimu, který byl dosažen po událostech roku 1968. Po demonstraci se lidé v klidu a bez jakéhokoli incidentu rozešli. Další demonstrace je plánována na čtvrtek 23. listopadu na 16. hodinu odpolední.

4. Na čtvrteční večerní tiskové konferenci organizované Občanským fórem Havel a další členové Fóra informovali novináře a diplomaty o vývoji událostí. Vladimír Klaban oznámil, že byla obnovena Československá strana sociálnědemokratická. Strana se bude snažit získat masovou podporu dělníků.

5. Mezi přítomnými byli mimo jiné Ondřej Trojan ze studentského koordináčního stávkového výboru, ekonom Václav Klaus a představitelé „Mostu“ Michael Kocáb a Michal Horáček. Trojan oznámil, že se dnes bude konat tisková konference výboru a sdělil, že se studenti v sobotu pokusí vytvořit živý řetěz, který by vedl z Letenské pláně na Pražský hrad. Klaus zopakoval dřívější poznámky týkající se stavu československé ekonomiky. Představitelé Mostu sdělili, že v době, kdy se koná tato tisková konference, zasedá předsednictvo ÚV KSČ a že plénum ÚV KSČ se sejde v pátek. Oba, jak Kocáb, tak i Horáček, se zdáli být mírně optimističtí, pokud jde o to, zda bude nalezeno uspokojivé řešení současné krize.

6. Občanské fórum si uvědomuje, že k dosažení úspěchu je třeba dvou rozhodujících faktorů – šíření objektivních informací a získání podpory československé dělnické třídy; generální stávka 27. listopadu bude v tomto ohledu klíčovou zkouškou. (V separátním telegramu je popsána snaha režimu ovládnout veřejné sdělovací prostředky.)³³ Představitelé Občanského fóra rovněž informovali o pokusech omezovat distribuci *Svobodného slova* (příslušníci Lidových milicí např. ve vesnicích a malých městech skupují všechny dostupné výtisky).

7. Režim také často brání organizátorům stávky ve vstupu do továren. Slavný český herec Josef Kemr přišel na tiskovou konferenci a slíbil, že dnes navštíví závody Škoda v Plzni a Mladé Boleslavi a kladenské ocelárny, aby získal dělníky k podpoře generální stávky 27. listopadu. Také přítomní studenti oznámili, že vyšlou své zástupce, aby dělníky požádali o podporu.

8. Občanskému fóru a studentům se přes veškeré snahy režimu do značné míry daří získávat dělníky na svou stranu. Horníci z Tachova a dělníci největšího strojírenského podniku v Praze slíbili připojit se ke generální stávce. Jeden pracovník velvyslanectví dnes v metru viděl nápisy, že budou stávkovat také zaměstnanci metra.

Blacková

33 | Dokument 48, odst. 7.

51. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 24. listopadu 1989, 1307Z*

Důvěrné

Prague 08208. Ihned

Věc: Plénum [ÚV] KSČ zahajuje zasedání doprovázené pověstmi
o personálních změnách týkajících se starých členů a dalšími signály
politického vření

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Člen předsednictva [ÚV KSČ] Miroslav Štěpán ve svých výro-
cích naznačil, že 24. listopadu dojde na plénu ústředního výboru k význam-
ným, avšak blíže nespecifikovaným kádrovým změnám. Ministr národní obra-
ny Václavík řekl, že armáda se potlačení studentské demonstrace 17. listopadu
neúčastnila, a prohlásil, že proti současným demonstracím nezasáhne, vyzval
však ke klidu a k podpoře KSČ. Ať budou výsledky pléna KSČ jakékoli, první
reakce veřejnosti na ně se možná projeví již na dnešním večerním shromáždění
na Václavském náměstí nebo v sobotu 25. listopadu na mši celebrowané kardi-
nálem Tomáškem a na demonstraci organizované Občanským fórem. Zástupci
stávkujících studentů a Občanského fóra řekli, že generální stávka svolaná na
27. listopadu by se měla uskutečnit bez ohledu na kádrové změny, které z plé-
na vzejdou. Konec souhrnu.

— Prohlášení o kádrových změnách před plenárním zasedáním

3. Proslýchá se, že na mimořádném zasedání ústředního výboru KSČ, kte-
ré začíná 24. listopadu dopoledne, dojde k významným personálním změnám.
Pražský předák strany Miroslav Štěpán vyjádřil ve svém vystoupení podporu
těmto změnám. Když Štěpán hovořil k dělníkům v továrně ČKD v Praze, řekl,
že podporuje snahy, aby z tohoto pléna vzešly pečlivě zvážené kádrové změny.

Štěpán byl na tomto mítinku v ČKD přivítán pískotem, a ještě než mohl vystoupení dokončit, byl nesouhlasným skandováním vyzván k rezignaci a vypískán z pódia. Jeho pražský stranický výbor však 24. listopadu vydal prohlášení, v němž podobně vyzývá plénum, aby byly provedeny „zásadní kádrové změny“, podniknuty konkrétní kroky k nápravě a uklidnění politické situace v zemi a zahájen dialog se všemi. Mezi lidmi kolují pověsti označující předsedu vlády Adamce, českého předsedu vlády Františka Pitru a dokonce někdejšího předsedu vlády Štrougala za možné kandidáty na funkci generálního tajemníka místo Jakeše. Mezi jeho případnými nástupci se objevilo také jméno zastávce tvrdé linie Miroslava Zavadila. I když Štěpán nejnověji mluví o změnách, proslychá se, že má potíže.

— Prohlášení ministra obrany

4. Na shromáždění vedoucích armádních činitelů, které se konalo 23. listopadu, bylo vydáno prohlášení bránící čest Československé lidové armády proti nařčení, že se 17. listopadu zúčastnila zásahu proti studentům. Prohlášení obsahuje výzvy ke klidu a pořádku ve víceméně stejném duchu, jaká dříve učinil předák KSC Jakeš. V prohlášení, které ještě téhož dne přečetl v televizi, se ministr obrany Milan Václavík vyjádřil k demonstracím probíhajícím v Praze a jinde kriticky, avšak v podtextu dal na srozuměnou, že armáda proti nim nezasáhne. Armáda vždy sloužila zájmům lidu, řekl Václavík, a „nikdy nevystoupila proti dělníkům, rolníkům a inteligenci“. Václavík popřel pověsti, že by se potlačení studentské demonstrace 17. listopadu zúčastnili výsadkáři ČSLA. Prohlásil, že armáda podporuje důsledné vyšetření událostí, které prokáže, že se zásahu neúčastnila. Václavík však varoval, že ČSLA plně podporuje KSC a odmítá ultimáta vydávaná opozičními skupinami.

5. Komentář. Václavík vystoupil v televizi patrně proto, aby vyvrátil obavy veřejnosti, že by armáda mohla být zneužita proti studentům a demonstrantům. Chtěl také uvést na pravou míru pověsti o 17. listopadu. Jeho výzva ke klidu a pořádku, stejně jako jeho zmínka o ultimátech má možná naladit obyvatelstvo, aby se spokojilo s jakýmkoli změnami, které vzejdou z dnešního pléna. Konec komentáře.

— Demontrace 23. listopadu

6. Již sedmý večer po sobě se demonstranti sešli na pražském Václavském náměstí. Odhaduje se, že jich dnes bylo více než čtvrt miliónu. V politickém životě je důležitým krokem vpřed, že demonstranty oslovil generální tajemník Československé strany socialistické Jan Škoda prohlášením, že jeho strana se nyní považuje za samostatnou a svobodnou. Nevyjádřil plnou podporu opozičnímu Občanskému fóru, přestože hovořil z téhož balkónu jako jeho představitel.

Co tato nezávislost znamená v praxi, se možná dozvíme po zasedání ústředního výboru Československé strany socialistické v pátek 24. listopadu. Také představitel proreformního křídla Československé strany lidové zvaného „obrodný proud“ prohlašuje, že se s tímto křídlem ztotožňuje většina členů jeho strany, a zdůrazňoval její samostatnost.

7. Václav Havel na demonstraci obstál velmi dobře. Podal přehled o politické situaci v zemi a vyzval Lidové milice a policii, aby nezasahovaly. Havel se zmínil o masových demonstracích probíhajících v nejrůznějších částech země, včetně Plzně (50 tisíc), Ostravy, Olomouce, Bratislavy a mnoha dalších měst.

— Dubčekova role

8. Alexander Dubček promluvil na masovém shromáždění desítek tisíc lidí na náměstí v centru Bratislavy. Část jeho vystoupení byla dokonce vysílána televizí, až na část, v níž vyzýval k demokracii a k rezignaci současného předsednictva KSČ. Dubčekova role v událostech posledních několika dnů zůstává nejasná. Přestože udržuje kontakty s nově založeným Občanským fórem a jeho slovenským protějškem Veřejnosti proti násilí, do Prahy doposud nepřijel, aby tam vystoupil na veřejných shromážděních, i když ho Občanské fórum pozvalo s tím, že tu je kdykoli vítán. Informátor z Obrody nám sdělil, že Dubček by mohl být, pokud jde o jeho budoucnost, v kontaktu s bývalým předsedou vlády Štrougalem, avšak pokud je mu známo, nikdo ze současného vedení KSČ ho dosud neoslovil, a on sám se také na nikoho z vedení neobrátil. (Komentář: Hodně se spekuluje o tom, že kdyby kádrové změny vzešlé z dnešního pléna KSČ nedokázaly veřejné mínění uspokojit, mohla by se strana obrátit na Dubčeka, aby se pokusila vylepšit si image. Sám Dubček možná vyčkává, až „osmašedesátníci“ vyklidí politickou scénu, než se připojí k nějakému novému stranickému vedení. Konec komentáře.)

— Občanské fórum

9. Náš informátor v Občanském fóru sděluje, že předseda vlády Adamec odvolal setkání s Václavem Havlem dohodnuté na 23. listopadu. Jak předvídal náš informátor, Havel toho dne na demonstraci na Václavském náměstí žádné prohlášení o takovémto setkání neučinil. Představitelé Občanského fóra včetně Havla předstoupili před novináře na tiskové konferenci 23. listopadu značně vyčerpaní. Mnoho západních novinářů rovněž rozhněvalo, když odmítli spekulovat o změnách ve vedení KSČ a případné Dubčekově budoucí roli. V jednom okamžiku začal Havel novinářům dělat přednášku o tom, co stojí za uveřejnění a co nikoli, a snažil se jejich pozornost zaměřit na snahy režimu vydávat za výsledek vyšetřování událostí 17. listopadu toliko mlhavé informace. I když může mít pravdu, Havel tím ukázal, že Fórum se o vztahu k novinářům musí

ještě hodně učit. (Poznámka: Ústav státu a práva ČSAV kritizoval navrhované vyšetřování v podstatě jako podvod, jelikož civilní prokuratura podle ústavy k vyšetřování bezpečnostních složek nemá kompetenci. K tomu je oprávněn pouze vojenský prokurátor. Konec poznámky.) Jeden představitel Občanského fóra pracovníkovi velvyslanectví upřímně přiznal, že jeho hnutí skutečně nemá žádný [další] program po generální stávce 27. listopadu a že Fórum dosud nezískalo představitele dělníků, zatím má jenom podporu dělníků pro generální stávku.

— Obsazení Československého rozhlasu a televize

10. I když československá vláda popírá, že převzala kontrolu nad studií Československé televize a rozhlasu, jejich zaměstnanci hlásí, že vstup je kontrolován policií a že v budovách jsou rozestavěni příslušníci uniformované stráže. Výkonný ředitel Československé televize Libor Batrla vystoupil v televizi, aby popřel zprávy, podle nichž byl propuštěn nebo že byla televize obsazena. Řekl, že pozval do studia bezpečnostní síly, aby zabránily vstoupit do budovy nepovolaným osobám. Dále řekl, že požádal Mateje Lúčana, konzervativního ministra kultury a informací, aby mu poskytl dočasnou pomoc při řízení televize.

— Poznámka

11. Třebaže se objevují signály, že z nynějšího pléna vzejdou zásadní kádrové změny, zůstává otázka, zda se s nimi spokojí demonstranti a skupiny, jako je Občanské fórum. KSČ je pevně přesvědčena, že změny povedou k odvolání generální stávky 27. listopadu. Studenti a Občanské fórum naznačili, že ať dopadne plénum jakkoli, stávka se bude konat na znamení solidarity občanů a jako prostředek pokračujícího nátlaku na režim, aby přistoupil ke změnám. Jestliže plenární zasedání KSČ skončí ještě dnes (dozvěděli jsme se, že KSČ si rezervovala konferenční místnosti v hotelu Intercontinental na dnešek mezi 12. a 14. hodinou a na sobotu dopoledne pro tiskovou konferenci), bude se první generální zkouška toho, zda jeho výsledky obstojí v očích veřejnosti, konat dnes odpoledne (24. listopadu), ovšem za předpokladu, že plénum skončí před plánovanou demonstrací, a nikoli teprve v sobotu. Kardinál Tomášek bude sloužit mši ve Svatovítské katedrále (25. listopadu). To přiláká tisíce věřících, před jeho rezidencí u brány Pražského hradu se tedy sejde velký zástup. Na pozdější dobu téhož dne, na 14. hodinu, svolalo demonstraci Občanské fórum, avšak ne už na Václavské náměstí, které je nyní pro tak značné množství již příliš malé, ale na Letenskou pláň, tradiční místo prvomájových průvodů. Konec komentáře.

Blacková

52. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 24. listopadu 1989,1621Z*

Důvěrné

Prague 08209

Věc: Oprava 29. zprávy o plnění KBSE

Ref: (A) US NATO 6395, (B) Prague 6936³⁴

1. Důvěrné – celý text.
2. Odstavec 14 ref „A“ neodráží dost přesně komentáře odeslané v naší zprávě (ref B) týkající se toho, jak Československo plnilo závazky KSBE v období od 1. dubna do 30. září 1989. Upozorňujeme, že toto je naše druhá žádost, aby byla zpráva opravena.
3. V první větě odstavce 15 by se mělo odstranit slovo „žádný“ a mělo by být nahrazeno slovem „určitý“. Opravená věta by pak měla znít takto: „V Československu nyní dochází k určitému pokroku, pokud jde o svobodu pohybu, sjednocování rodin a toleranci náboženského vyznání.“

Blacková

34 | Tyto dva dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

53. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 25. listopadu 1989, 1741Z*

Důvěrné

Prague 08237. Ihned

Věc: Jakešovi pohrobci dědí KSČ

1. Důvěrné – celý text.

— Souhrn

2. Mimořádné zasedání ÚV KSČ skončilo v časných ranních hodinách 25. listopadu kolektivní rezignací předsednictva a sekretariátu strany. Rezignace pravděpodobně všech nejstarších stranických kádrů spojených s normalizační politikou po invazi v roce 1968 byla ústředním výborem přijata. Byli mezi nimi generální tajemník Miloš Jakeš, prezident Gustáv Husák, ideologický šéf Jan Fojtík, předseda Federálního shromáždění Alois Indra a tajemník pro politickou organizaci Karel Hoffmann. Proreformně smýšlející předseda vlády Ladislav Adamec byl rovněž sesazen, avšak na rozdíl od Husáka a Indry Adamec přišel rovněž o křeslo ve vládě.

Do čela nového omlazeného, zredukovaného, ale stále nesmírně konzervativního předsednictva byl jmenován předseda Výboru pro stranickou práci v ČSR Karel Urbánek (48). Pražský předák strany Miroslav Štěpán, všeobecně považovaný za toho, kdo vyprovokoval současnou vlnu lidových a politických protestů tím, že dal pokyn policii, aby 17. listopadu zaútočila na demonstrující studenty, si místo v předsednictvu udržel. Strana navrhuje program o devíti bodech, jak vyvést zemi z politické krize. Tento program nepůsobí dojmem seriózního opatření pro přechod k demokratickým reformám a zdá se, že jeho cílem je odlákat některé lidi z opozice. Ani program, ani personální změny nejsou s to uspokojit veřejnost nebo opoziční skupiny, jako např. Občanské fórum, které znovu vyzvalo k dvouhodinové generální stávce na 27. listopad.

Úspěch opozice příští týden bude záviset na její schopnosti zůstat jednotná, předložit alternativní politický program a šířit své názory prostřednictvím objektivnějších veřejných sdělovacích prostředků. Z tohoto důvodu se počítá s tím, že se vedení KSČ příští týden pokusí znovu se chopit kontroly nad sdělovacími prostředky. Generální stávka v pondělí 27. listopadu proto bude důležitým faktorem pokračujícího nátlaku na komunistické vedení a ukáže také, do jaké míry podporují politické a ekonomické reformy dělníci.

— Poznámka

Právě jsme se chystali tento telegram odeslat, když jsme se dozvěděli, že podal demisi vedoucí tajemník MV KSČ v Praze Štěpán. K jeho rezignaci došlo po mimořádném zasedání pražského stranického výboru, na němž čelil skoro jednomyslnému nátlaku, aby na svou funkci rezignoval. Jeho rezignace na funkci vedoucího tajemníka MV KSČ v Praze je prakticky spojen jeho odchod z předsednictva KSČ. Konec poznámky. Konec souhrnu.

— Průběh pléna

3. Mimořádné zasedání ústředního výboru KSČ trvalo bez přerušení od 10 hodin dopoledne v pátek 24. listopadu až do ranních hodin dalšího dne. Z toho, jak byly informace z rozpravy předávány médiím, byla vidět snaha vyvolat u veřejnosti maximálně příznivý ohlas. V pátek v podvečer byla uveřejněna zpráva o rezignaci celého předsednictva a sekretariátu strany, která se setkala s obrovským nadšením zástupců na Václavském náměstí, stejně jako v tiskovém středisku nově vzniklého Občanského fóra. Později večer bylo oznámeno jméno nového generálního tajemníka KSČ Karla Urbánka, který je ve značné části veřejnosti relativně neznámý. Až teprve ve 3 hodiny ráno v sobotu 25. listopadu byla na tiskové konferenci poskytnuta kompletní informace o změnách v nejvyšším stranickém vedení. Zdejší sdělovací prostředky však ještě stále neoznámily, že Adamec přišel jak o funkci předsedy vlády, tak i o členství v předsednictvu KSČ.

4. Jednání na plénu probíhalo podle zpráv velmi neobvykle. Podle jedné zprávy na něm vystoupila více než polovina členů ÚV a mnozí kandidáti na členství. Byly ustaveny tři zvláštní výbory, jejichž úkolem bylo:

(1) navrhnout nové funkcionáře (Poznámka: údajně formou tajného hlasování, ale není jasné, zda bylo možno vybírat z několika kandidátů. Konec poznámky.);

(2) předložit návrhy akčního programu strany k vyřešení současné krizové situace v zemi;

(3) jednat s tiskem a jinými sdělovacími prostředky.

Volební výbor sestával z vedoucích stranických funkcionářů z regionálních stranických organizací a městských organizací Prahy a Bratislavy.

5. Již z Jakešova úvodního projevu vyplynulo, že má v úmyslu rezignovat, a také to, že se toto plénum povede v konzervativním duchu. Jakeš na sebe vzal jménem vedení odpovědnost za řadu selhání včetně zaslepenosti vůči procesům probíhajícím v různých oblastech. Řekl, že situace, jíž strana čelí, je vážná, avšak nikoli „bezvýchodná“. Varoval, že teď probíhá otevřený mocenský boj, v němž se mohou komunisté ocitnout dokonce před hrozbou přímé fyzické likvidace, nebudou-li rozhodně jednat. Řekl, že se strana musí opřít o komunisty mezi pracujícími, zvláště ve sdělovacích prostředcích, které vyzval, aby zajistily „pravdivé“ informování veřejnosti.

— **Nové vedení**

6. Pozornost domácích sdělovacích prostředků se soustředila na kolektivní rezignaci členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ a na volbu relativně mladého (48) Karla Urbánka za generálního tajemníka. Urbánek je bývalý předseda Výboru pro stranickou práci v České republice. Složení členů předsednictva zvolených do předsednictva nevzbuzuje z hlediska reformy právě velký optimismus. Předsednictvo je menší, mladší, avšak stále velmi konzervativní orgán, sestavený převážně z Jakešových pohrobků, většinou mužů, kteří ve straně stoupali po mocenském žebříčku za pookupačního (1968) normalizačního období. Sedm bývalých členů předsednictva bylo odvoláno, přibyli noví tři členové, je jich tedy nyní celkem 9.

7. Plénum přijalo rezignaci generace „osmašedesátníků“, reprezentovaných bývalým generálním tajemníkem Jakešem, prezidentem Husákem, předsedou Federálního shromáždění Aloisem Indrou, ideologickým tajemníkem Fojtíkem a tajemníkem pro politickou organizaci Karlem Hoffmannem. Kromě Husáka a Indry, kteří byli prozatím ponecháni ve svých volených vládních funkcích, nezůstal žádný z nich ve vedení.

8. Odešly z něho však také klíčové osobnosti, jejichž jména jsou spojována s reformami. Předseda vlády Adamec podle šéfredaktora *Rudého práva* a tiskového mluvčího pléna Zdeňka Hořeniho rezignaci podal sám. Jeho žádost byla obsažena v dopise, který předsednictvu poslal už koncem října. Plénum se rozhodlo přijmout jeho rezignaci na svém nynějším zasedání, kde byl odvolán z předsednictva a zproštěn funkce předsedy vlády. Hoření na tiskové konferenci tento krok obhajoval jako nezbytný, jelikož Adamec nese odpovědnost za všeobecnou krizi spolu s ostatními členy vedení. Hoření odmítl tvrzení, že by na Adamcovo sesazení měly vliv předešlé kontakty s takovými opozičními skupinami, jako je Občanské fórum. Český předseda vlády František Pitra byl rovněž odvolán z funkce člena předsednictva, stejně jako slovenský předseda vlády Pavol Hrivnák, kandidát na členství v předsednictvu. Oba si své funkce ve vládě ponechali. Hoření sdělil, že v nadcházejícím týdnu dojde k významné „restrukturalizaci“ vládních pozic na obou úrovních, jak na federální, tak i republikové.

9. Dalších Slováků v předsednictvu (Lenárt, Knotek a Janák) se změny nedotkly, ovšem kromě prezidenta Husáka. Přestože ekonomický tajemník Ivan Knotek, podle kolujících zvěstí Adamcův stoupenec, mohl být zastánci tvrdé linie ohrožen, domníváme se, že mu podpora slovenských kolegů nakonec dopomohla k tomu, že v předsednictvu zůstal.

10. Předsednictvo bylo doplněno o tři nové členy. Jedním je Miroslav Zajíc dosud tajemník ústředního výboru pracujících v zemědělství, potravinářském průmyslu a lesnictví. Zajíc pochází z téhož moravského kraje jako nový generální tajemník. Do předsednictva byly dále zvoleni dva nepřiliš známí členové z ústředního výboru, Miroslav Húščava a Josef Čížek. První je horník z uhelných dolů OKD v Ostravě; druhý předseda zemědělského družstva v Jižních Čechách. Zdá se, že důvodem pro volbu těchto dvou je snaha o posílení dělnického image předsednictva, čelícího potenciálním nepokojům v průmyslu, což se projeví co nejdříve při generální stávce 27. listopadu.

11. Jádrem mladých konzervativců představuje v novém předsednictvu většinu. Mezi ně patří nový generální tajemník Karel Urbánek (48), předseda Revolučního odborového hnutí (ROH) Miroslav Zavadil (57), předseda KSS Ignác Janák (59) a pražský předák strany Miroslav Štěpán (44). Do této skupiny dobře zapadá i Miroslav Zajíc, i u něho lze totiž najít některé z jejich charakteristických znaků, včetně zcela formálního vzdělání ve stranických školách, a také to, že velkou část svého profesionálního života strávil ve stranickém aparátu.

12. Novými kandidáty na členství v předsednictvu se stali Miroslava Němcová, předsedkyně Svazu žen, a Ondrej Šaling, vedoucí tajemník západoslovenského krajského výboru. Němcová je jediná žena v předsednictvu.

13. V ústředním výboru KSČ došlo k několika změnám. Pitra, Hoffmann, Němcová a Rudolf Rohlíček z něho odešli, nově přišli Karel Urbánek a Otto Liška. Pozoruhodné je, že Vasil Mohorita, předseda Socialistického svazu mládeže, který ukázal ochotu spolupracovat se stávkujícími studenty a zasazovat se o jejich požadavky, si pozici udržel. Josef Mevald, současný tajemník KSČ, by měl v čele výboru pro stranickou práci v České republice nahradit Urbánka.

14. Následuje seznam členů nového předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. (Dostupný biografický materiál Urbánkův a nových osobností bude uveden v separátním telegramu.)³⁵

— Předsednictvo

Karel Urbánek (generální tajemník), Ignác Janák, Miroslav Zavadil, Miroslav Štěpán, Ivan Knotek, Jozef Zajíc, Miroslav Húščava, Josef Čížek, Jozef Lenárt.

35 | Prague 08253; dokument nebyl do tohoto svazku zařazen.

— Kandidáti předsednictva

Vladimír Herman, Miroslava Němcová, Ondrej Šaling, Josef Haman

— Tajemníci

Karel Urbánek, Jozef Lenárt, Otto Liška, František Hanus, Ivan Knotek, Miroslav Zajíc

— Další členové sekretariátu

Zdeněk Hoření, Vasil Mohorita, Josef Mevald

15. Komentář. Ačkoli tyto personální změny znamenají určitý ústupek nátlaku veřejnosti žádající demisi členů vedení, zastánci tvrdé linie budou i nadále mít kontrolu nad stranickým aparátem. Přestože odešel Jakeš sám, „Jakešovo vedení“ zůstalo zachováno. Stará garda „osmašedesátníků“ může i po odchodu na odpočinek dále ovlivňovat situaci ve straně, tak jak to v podstatě stále dělá slovenský funkcionář Biľak.

16. Pokračování komentáře. Nový generální tajemník představuje velkou neznámou. Jeho předností je mládí a především to, že není zatížen minulostí, zvláště z roku 1968. Nynější redukovaný počet členů předsednictva by mu již brzy měl poskytnout příležitost, aby si přivedl vlastní lidi. Hoření na tiskové konferenci řekl, že Urbánek bude uvažovat o způsobu, jak ve straně co nejdříve přerozdělit úlohy. Urbánek se ovšem nikdy neprojevil jako silná či charismatická osobnost. Sdělovacím prostředkům se vyhýbá. První otázka, která se tu nabízí, je, zda je jen nastrčenou figurou starého vedení, nebo osobností kompromisní.

17. Pokračování komentáře: Mezi členy nového předsednictva je mimořádně silná osobnost, vedoucí tajemník MV KSČ v Praze Štěpán. Elán, ambice a oportunistus mu umožnily, aby přestál volání veřejnosti po jeho odstoupení, avšak zpráva, že se tento vysoce profilovaný zastánce tvrdé linie udržel, vyvolala zápornou reakci veřejnosti. To, že se Štěpán udržel ve funkci, je nejmarkantnějším důkazem toho, jak předčasné je očekávat, že by personální změny v předsednictvu měly proreformní povahu. Konec komentáře.

— Akční program

18. Hoření ve své zprávě uvádí devět bodů, které předsednictvo³⁶ přijalo k řešení současné politické krize v zemi. Jedním z nich je usnesení svolat v první polovině prosince další zasedání ústředního výboru KSČ, které by mělo přijmout akční program. Další body jsou následující:

36 | Správně ÚV KSČ

- Prohlášení, že ÚV KSČ vyzve příslušné orgány, aby při řešení současných sociálních problémů nepoužívaly násilí, pokud nejsou ohroženy životy lidí a jejich zdraví, majetek nebo základy socialismu. (Poznámka: Na žádost tisku, aby objasnil, zda je vyloučeno použití násilí proti demonstrantům, Hoření pouze zopakoval tuto formulaci. Konec poznámky.)
- Vyjádření politování nad událostmi ze 17. listopadu a jejich označení za „politickou chybu“; je nutno ji vyšetřit a zjistit, kdo je za ni odpovědný.
- Výzva k dialogu mezi KSČ a všemi skupinami v Národní frontě i mimo ni, pokud budou respektovat ústavu. (Poznámka: Na dotaz, zda to znamená, že strana je připravena setkat se s takovými opozičními skupinami, jako je Občanské fórum, Hoření opakovaně řekl, že se o tom na plénu nediskutovalo. Podle Hořeního to bude záležet na tom, zda bude Fórum respektovat ústavu. Vzhledem k tomu, že Fórum již vyzývalo ke zrušení vedoucí úlohy strany zakotvené v ústavě a k rozpuštění Národní fronty, zdá se, že Hořeního odpověď je spíše záporná. Konec komentáře.)
- Výzva k širší účasti členů ostatních politických stran a nestraníků ve federální i republikové vládě „v rámci struktur Národní fronty“, založené na „rovnosti účastníků“. Jednou z příležitostí k tomu bude příprava na svobodné volby. (Poznámka: Lze to chápat jako signál k vytvoření koaliční vlády s nedávno znovu zaktivizovanými nekomunistickými stranami, jako jsou socialisté. Hoření však popřel, že by byl stanoven nějaký nový termín konání voleb než ty, které byly schváleny již dříve, tj. květen – červen 1991. Konec poznámky.)
- Předložit k veřejné diskusi novou ústavu, dále návrhy zákona o svobodě shromažďování, sdružování, tisku a petičního zákona, stejně jako nové zákony o školství a vojenské službě. (Poznámka: Hoření řekl, že kromě diskuse o „vedoucí úloze strany“ ve společnosti bude vše probíhat v rámci jednání o ústavě. Zde existuje možnost, že ústavní ustanovení o vedoucí úloze strany bude vypuštěno. Avšak řekl, že dokonce bez tohoto ústavního ustanovení bude KSČ i nadále ve veřejném životě hrát důležitou roli. Konec poznámky.)
- Varování, že protestní demonstrace a stávkové akce nejsou vhodným prostředkem k řešení sociálních problémů.

19. V odpovědi na dotazy novinářů Hoření popřel, že by plénum revidovalo události roku 1968 či uvažovalo o jejich přehodnocení. Řekl, že KSČ stojí pevně za oficiálním hodnocením těchto událostí, tak jak je obsaženo v Poučění z krizového vývoje roku 1968.

— Komentář

20. Nové personální změny neuspokojí veřejnost ani opozici, zvláště když ve vedení zůstali diskreditovaní straničtí funkcionáři jako Štěpán nebo Zavadil.

Občanské fórum straníky již vyzvalo k dalším demisím a plánuje pokračovat v kampani za dvouhodinovou generální stávkou 27. listopadu. Personální změny ve skutečnosti působí spíše jako snaha urychlit splnění plánu připravovaného na květnový sjezd, čímž by se současná krize měla vyřešit a požadavky veřejnosti být uspokojeny.

21. Nové vedení KSČ může zřejmě uplatňovat dvojí taktiku, aby oslabilo masové protesty veřejnosti posledních dnů (včera večer v Praze např. slyšelo Dubčekův projev asi 300 tisíc lidí) a podporu, kterou vyjadřují změnám a opozici. Nejprve se bude podle všeho snažit získat opoziční skupiny. To se pravděpodobně skrývá za nabídkou, že by v čele ministerstev mělo být více představitelů nekomunistických stran. Zadruhé by také mohlo zabránit stále nezávislejšímu a objektivnějšímu informování veřejných sdělovacích prostředků.

22. Úspěch opozice, která bude nucena čelit těmto taktikám, závisí na její schopnosti zachovat jednotu a předložit alternativní politický program. Pondělní generální stávka (27. listopadu) bude důležitým faktorem v dalším nátlaku na komunistické vedení a ukáže, do jaké míry dělníci podporují politické reformy.

Blacková

54. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. listopadu 1989, 1140Z*

Pro interní potřebu
Prague 08245. Ihned

Věc: Dramatický vývoj víkendových událostí svědčí o prudkém růstu podpory pro změny ze strany obyvatelstva

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn: Víkend od 24. do 26. listopadu v Československu probíhal ve znamení až dosud největších prodemokratických shromáždění, neklidu a kádrových změn v komunistické straně, setkání zástupců Občanského fóra a Národní fronty a návrhu generálního tajemníka strany Karla Urbánka vytvořit koaliční vládu, aby byla v Československu vyřešena současná politická krize. Konec souhrnu.

3. Víkend v Praze mezi 24. a 26. listopadem probíhal ve znamení neuvěřitelně rychle se vyvíjejících událostí, jejichž vyvrcholením bylo nedělní setkání zástupců současné československé vlády s představiteli opoziční zastřešovací skupiny Občanské fórum, stejně jako výzva prvního tajemníka strany Karla Urbánka k vytvoření koaliční vlády. Setkání zástupců Národní fronty a Občanského fóra bylo na jedné straně provázeno největšími demonstracemi, jaké se kdy v Praze konaly, a dále revoltou proti režimu ze strany československých sdělovacích prostředků a nižších složek komunistické strany.

4. Víkend začal v pátek večer dalším shromážděním asi čtvrt miliónu účastníků, kteří se sešli na Václavském náměstí, aby vyslechli Václava Havla a poprvé na demonstraci v Praze i Alexandra Dubčeka. Jak Havel, tak Dubček se zúčastnili tiskové konference, která následovala po demonstraci, kde Dubček prohlásil, že podle jeho přesvědčení je socialismus stále reformovatelný, a Havel řekl, že dává přednost ekonomickému systému, v němž se hospodářské organizace (ať už akciové společnosti, družstva, nebo cokoli jiného) mohou podle

požadavků trhu samostatně rozhodovat. Na tiskové konferenci se přítomní dozvěděli, že rezignovali všichni členové předsednictva ústředního výboru komunistické strany. Havel, Dubček a další přítomní tuto novinu nadšeně přivítali a připili si na ni šampaňským, ale pozdější oznámení o kádrových změnách (Prague 8237)³⁷ pro ně bylo zklamáním.

5. V sobotu ve 4.30 ráno vydalo Občanské fórum prohlášení, v němž se doporučuje, aby se generální stávka svolaná na pondělí 27. listopadu konala bez ohledu na to, že již byly zahájeny určité kádrové změny, protože všechny požadavky Občanského fóra ještě nebyly splněny. Zástupci Občanského fóra byli zklamáni, že dva konzervativní zastánci tvrdé linie, Miroslav Štěpán a Miroslav Zavadil zůstali v předsednictvu strany a že předseda vlády Ladislav Adamec, jediný člen vlády a vysokého stranického aparátu, který se setkal s představiteli Občanského fóra, z něho byl zřejmě naopak odstraněn.

6. V sobotu dopoledne se sešlo ve Svatovítské katedrále a kolem ní shromáždění odhadované na 100 tisíc lidí, kteří se chtěli zúčastnit pontifikální mše na počest nedávného svatořečení Anežky České, kterou celebroid kardinál František Tomášek. Tomášekovo kázání nebylo otevřeně politické, avšak představil svatou Anežku jako příklad pro věřící v tomto, jak je kardinál definoval, „právě probíhajícím období“.

7. Shromáždění, velmi střízlivě odhadované na půl miliónu lidí, se v sobotu odpoledne sešlo na demonstraci organizovanou Občanským fórem na Letenské pláni – zpravidla místě vojenských přehlídek. Demonstrace byla mimořádná z několika důvodů: (1) byla největším pražským shromážděním v dějinách, (2) celý průběh demonstrace byl živě přenášán Československou televizí bez jakéhokoli zásahu cenzury, (3) s projevem zde vystoupil Alexander Dubček a odsoudil invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968, což bylo vůbec první odsouzení invaze, jaké kdy v posledních dvaceti letech zaznělo v československých sdělovacích prostředcích, a (4) Václav Havel veřejně apeloval na shromážděné, aby podpořili předsedu vlády Adamce.

8. V době, kdy probíhala sobotní demonstrace, propukla ve stranických organizacích nižší úrovně, zejména na celoměstském aktivu představitelů pražských základních organizací KSČ, otevřená revolta proti konzervativnímu nejvyššímu vedení strany. Jeden řečník za druhým pražské stranické organizace kritizovali Miroslava Štěpána a požadovali jeho odstoupení z pražského vedení strany i z předsednictva ústředního výboru. Ránu z milosti mu dal nový generální tajemník strany Karel Urbánek, když prohlásil, že nejvyšší straničtí představitelé musejí mít plnou důvěru a podporu členské stranické základny. Krátce na to oznámil Štěpán svou rezignaci. Později téhož dne bylo zveřejněno, že rezignoval také Miroslav Zavadil.

37 | Dokument 53.

9. Přestože pozornost byla věnována především pražské stranické schůzi, proběhly o víkendu podobné schůze v mnoha dalších městech. Slovenští komunisté údajně vyzvali Jozefa Lenárta k rezignaci z předsednictva KSC a na nedělním zasedání podal údajně hromadnou demisi celý ústřední výbor slovenské komunistické strany.

10. Po těchto revoltách na nižších stranických úrovních vystoupil v sobotu večer v televizi Karel Urbánek. Zástupci Občanského fóra, včetně Václava Havla, se téhož večera objevili o něco dříve v televizní besedě. Urbánek sdělil, že si přeje, aby se komunistická strana vydala novou cestou a že je připraven diskutovat s každým, kdo se zajímá o osud země.

11. Neděle začala mimořádným vydáním *Rudého práva*, jehož úvodník tvořil Urbánkův projev, které však přineslo rovněž snímek mimořádně velkého shromáždění sobotní demonstrace. Sobotní události připravily půdu pro první „vyjednávání“ představitelů československé vlády (přesněji Národní fronty) s Občanským fórem a učinily je možným.

12. Toto jednání proběhlo v neděli dopoledne v pražském Obecním domě a trvalo zhruba jednu hodinu. Delegaci Občanského fóra vedl Václav Havel, dalšími účastníky byli katolický kněz Václav Malý, ekonom Václav Klaus a aktivistka hnutí pro lidská práva Rita Klímová. V čele delegace Národní fronty byl předseda vlády Adamec, dalším jejím členem byl předseda ČSS Bohuslav Kučera. (Poznámka: Adamec, údajně ve snaze distancovat se od konzervativních zastánců tvrdé linie a zachovat si pro případ dialogu pozici v čele vlády, odmítl nechat se v pátek večer zvolit do předsednictva KSC – taktika, která se v tomto okamžiku ukazuje jako úspěšná. Konec poznámky.)

13. Na nedělním setkání předložilo Občanské fórum text, který vládní mluvčí nazval „rozsířeným seznamem požadavků“. Podrobnosti o těchto požadavcích nebyly uveřejněny, je nám však známo, že obsahují požadavky Fórem již dříve deklarované (Prague 8156)³⁸, stejně jako požadavek uspořádat svobodné volby, požadavek svobody tisku, ustavení zvláštní komise Federálního shromáždění k vyšetření brutálního zásahu příslušníků bezpečnostních sil proti demonstrantům ze 17. listopadu a propuštění všech politických vězňů. Zdá se, že československá vláda ve snaze ukázat dobrou vůli propustila šest politických vězňů – Rudolfa Zemana, Jiřího Rumla, Petra Uhla, Ivana Jirouse, Františka Stárka a Jána Čarnogurského. (Poznámka: Petr Cibulka byl brněnským soudem propuštěn na začátku týdne. Konec poznámky.) Občanské fórum požadovalo propuštění dalších 15 osob (včetně čtyř odsouzených za špionáž), kteří jsou označováni za politické vězně.

14. Představitelé československé vlády na tyto požadavky zřejmě nedali žádnou oficiální odpověď a Adamec konstatoval, že právo nelze změnit přes

38 | Dokument 43.

noc, avšak že delegace československé vlády souhlasí s tím, aby se další setkání uskutečnilo v úterý 28. listopadu, kdy Občanskému fóru předá odpovědi. Mimořádné zasedání ústředního výboru komunistické strany, na němž zřejmě budou zváženy odpověď i kádrové změny (separátní telegram)³⁹, bylo svoláno na neděli. Na tiskové konferenci, která následovala po jednání mezi československou vládou a Občanským fórem, Michal Horáček ze zprostředkovací skupiny Most (Prague 8156)⁴⁰ sdělil, že představitelé československé vlády a Občanského fóra dospěli ke „vzájemnému porozumění“, avšak nevysvětlil, co tím má na mysli. Mluvčí Občanského fóra Václav Malý naproti tomu odmítl nazvat nedělní setkání jednáním a sdělil, že zástupci Národní fronty pouze přislíbili dát na požadavky Občanského fóra v dohledné době odpověď.

15. Po nedělním setkání zástupců Národní fronty a Občanského fóra následovala další demonstrace na Letenské pláni a byla přinejmenším stejně početná jako sobotní. Na demonstraci se objevil Adamec a byl přivítán poměrně zdvořile, avšak když vyzval k tomu, aby pondělní generální stávka trvala jen několik minut, byl vypískán. Nedělní shromáždění a nedělní televizní a rozhlasové zpravodajství se často nesly v takovém duchu, jako by komunistický režim již byl poražen a nejbližším úkolem bylo pouze dotvářet detaily nové demokratické společnosti.

16. Teprve se uvidí, do jaké míry jsou zastánci tvrdé linie ochotni bojovat. Mimořádná schůze ústředního výboru komunistické strany, která se sešla v sobotu pozdě večer a pokračovala do pondělního rána, kdy je odeslán tento telegram, vyústila v další kádrové změny a oznámení, že se na konec ledna 1990 svolává mimořádný sjezd strany. Schůze údajně pokračuje za zuřivého boje mezi konzervativci a reformisty. První tajemník strany Urbánek prý na tomto zasedání řekl, že strana je postavena před novou skutečností, že Občanské fórum reprezentuje podstatnou část obyvatelstva a že je zapotřebí vytvořit koaliční vládu složenou z různých blíže nespecifikovaných stran, aby zemi vyvedla z její nynější krize (separátní telegram)⁴¹.

17. Generální stávka svolaná na dnešek se bude konat bez ohledu na výsledek schůze ústředního výboru. Máme zprávy o statisícových víkendových demonstracích jak v Bratislavě, tak v Brně, a tyto protirežimní nálady svědčí o tom, že generální stávka v těchto městech bude úspěšná. V Praze jsme rovněž viděli autobusy plné lidí z celých Čech (např. z Plzně, Hradce Králové, Liberce), které přijely na sobotní demonstraci Občanského fóra. Zkrátka a dobře, očekáváme, že generální stávku podpoří většina československého obyvatelstva.

Blacková

39 | Dokument 55, odst. 10–14.

40 | Dokument 43, odst. 7.

41 | Dokument 55, odst. 21.

55. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. listopadu 1989, 1534Z*

Důvěrné

Prague 08247. Ihned i v noci

Věc: Snaha nového vedení KSČ vypořádat se se vzrůstajícím proreformním nátlakem opozice

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Spontánní celonárodní všelidová a stranická revolta proti výsledkům pátečního (24. listopadu) pléna ÚV KSČ, především to, že v předsednictvu ústředního výboru i nadále setrvali prominentní zastánci tvrdé linie, vedlo ústřední výbor k tomu, aby se za dva dny sešel znovu. Nové předsednictvo už je zvoleno a zastánci tvrdé linie, jako vedoucí tajemník MV KSČ v Praze Miroslav Štěpán, šéf odborů Miroslav Zavadil a dále starý „osmašedesátník“ Jozef Lenárt, z něho byli vyloučeni. Předsednictvo bylo doplněno o několik nových funkcionářů, zastánců reformu. Nový generální tajemník Karel Urbánek se zatím neúspěšně pokouší chopit se politické iniciativy a svolat stranický sjezd na 26. ledna, na němž by měl být přijat akční program a provedeny další kádrové změny. Připustil rovněž, že s opozicí je třeba vést dialog.

Předseda vlády Adamec označil sám sebe za prostředníka, který stojí jednou nohou na platformě KSČ a druhou mezi lidem. Na demonstraci 26. listopadu se ukázalo, jak omezená je jeho důvěryhodnost v očích veřejnosti, když mu dav na výhrady týkající se délky dnešní dvouhodinové generální stávky odpověděl hučením a z masového shromáždění se ozvalo skandování vyzývající ho k demisi. Očekává se, že Adamec bude i nadále pokračovat ve svých snahách poukazovat na rozdíl mezi KSČ a vládou v naději, že pro vládu získá podporu veřejnosti.

Občanské fórum, povzbuzené úspěchem, s nímž se generální stávka všeobecně setkala, bude prosazovat politické reformy. Režim již oznámil, že propustí

některé politické vězně a odpoví na rozsáhlý seznam požadavků, včetně záruky svobody tisku, který zástupci Fóra Adamcovi předloží na jednání v úterý 28. listopadu. K nejnaléhavějším požadavkům Občanského fóra dále patří konec vedoucí úlohy strany a stanovení termínu konání svobodných voleb. Vláda Fóru a nekomunistickým stranám pravděpodobně nabídne účast v koaliční vládě. Fórum prohlásilo, že to bude nepřijatelné, pokud má být vláda ustavena v rámci existující Národní fronty.

Při hledání odpovědi na tyto politické tlaky veřejnosti se prostor pro manévrování ze strany generálního tajemníka KSČ Urbánka a KSČ vůbec značně zúžil: jednak v důsledku revolty na nejnižší stranické úrovni, dále proto, že se proreformní sdělovací prostředky staly nezávislými, a konečně proto, že zatvrzelí zastánci tvrdé linie, neschopní pochopit, jak dramaticky se politická situace za necelých posledních deseti dnů změnila, i nadále ovládají ústřední výbor. Konec souhrnu.

— Reakce na páteční plénum

3. Když mimořádné zasedání ústředního výboru KSČ v pátek (24. listopadu) pozdě v noci volilo nové předsednictvo, vůbec nenaslouchalo hlasu lidu v ulicích. Jako by se domnívalo, že nová, mladší tvář Karla Urbánka, spolu s příslibem policejního vyšetření událostí ze 17. listopadu a odvolání „osmašedesátníků“ z předsednictva postačí k tomu, aby se veřejnost uklidnila a generální stávka byla odvrácena. To se ukázalo jako velmi chybná, i když předvídatelná politická kalkulace. Výsledkem bylo to, že nový generální tajemník se hned na začátku ocitl v nepříznivé situaci, a teď se z tohoto debaklu snaží dostat.

4. Reakce veřejnosti a řadových členů KSČ na složení nového předsednictva ÚV KSČ byla velmi záporná a spontánní, zaměřovala se zvláště proti třem zbylým osobám, s nimiž bylo Jakešovo vedení nejvíce ztotožňováno: Miroslavu Štěpánovi, Miroslavu Zavadilovi a na Slovensku Jozefu Lenártovi. Tato reakce byla umocněna obdivuhodnou nezávislostí a objektivitou sdělovacích prostředků. Objektivita informací byla o to překvapivější vzhledem ke kolujícím pověstem a zprávám, že Československý rozhlas a televizi minulý týden obsadily jednotky bezpečnosti. Veřejné sdělovací prostředky se staly mnohem otevřenějšími, avšak ke skutečnému zlomu došlo ve zpravodajství o volbě nového generálního tajemníka KSČ v pátek večer. Československá televize tehdy uvedla videozáznam o policejní brutalitě vůči studentům 17. listopadu, který natočil jeden účastník demonstrace; v sobotu a v neděli se uskutečnily přímé přenosy z masových demonstrací, na nichž promluvili Havel a Dubček, z nichž poslední kritizoval invazi v roce 1968 – což bylo vůbec poprvé, kdy veřejné sdělovací prostředky takovouto kritiku vysílaly. Díky tomu mohly být svědky síly a rozsahu opozice milióny občanů mimo Prahu a jiná velká města, v nichž demonstrace probíhají.

— Adamec prostředníkem

5. Předseda vlády Adamec hrál v předchozích dnech klíčovou roli. Podle všeho se sám chopil funkce prostředníka, bez ohledu na to, jak se vyvine situace v KSČ, a pokouší se udržet si základní podporu ve straně, ale zároveň získat podporu veřejnosti. Nehledě na rozhodnutí pléna KSČ sesadit ho z obou jeho funkcí, jak v předsednictvu strany, tak i z funkce předsedy vlády, působí Adamec dojem, jako by se rozhodl trvat na svých ústavních právech a na křeslo předsedy vlády nerezignovat. V sobotu dopoledne, den po skončení pléna, vystoupil v televizi, kde přečetl seznam čtyř podmínek pro řešení politické krize v zemi: (1) Vstup nekomunistů do vlády; (2) požadavky studentských shromáždění trvajících na vyšetření policejní akce ze 17. listopadu; (3) osvobození všech „ilegálních“ (tj. politických) vězňů; (4) jednání s opozičními skupinami, včetně Občanského fóra.

6. Adamcův vládní mluvčí (Miroslav Pavel) se setkal se zástupci tisku ještě téhož dne, aby jim tlumočil pohled svého nadřízeného na páteční zasedání předsednictva. Řekl, že Adamec nerezignoval na funkci v předsednictvu z osobních důvodů, ale na důkaz nespokojenosti s pomalým tempem politických a ekonomických reforem. Toto své stanovisko vyjádřil v dopisech bývalému generálnímu tajemníkovi KSČ Jakešovi v červnu a říjnu, kdy mu hrozil demisi. (Poznámka: Říjnový dopis použil mluvčí KSČ jako záminku pro Adamcovo vyloučení. Konec poznámky.) Adamcovi bylo podle Pavlových slov nabídnuto, aby zůstal v novém předsednictvu, on to však odmítl. Adamec má v plánu, jak říká, i nadále vykonávat funkci předsedy vlády. Na důkaz toho, že se předseda vlády těší podpoře prezidenta Husáka, přečetl mluvčí seznam politických vězňů, kteří od prezidenta obdrželi milost nebo byli zproštěni obvinění.

— Urbánkové kroky k nápravě pátečního debaklu

7. Zatímco Adamec manévroval a sdělovací prostředky přinášely zprávy o vzrůstající nespokojenosti veřejnosti, základní stranické organizace uvnitř KSČ reagovaly na páteční plénum otevřenou revoltou. Také jí věnovala média značnou pozornost. Pražský stranický výbor se v sobotu sešel na mimořádném zasedání a ostře kritizoval svého vedoucího tajemníka Miroslava Štěpána, který ke konci dne odstoupil z funkce. Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska se sešel v neděli. Proslýchá se tu, že jeho vedení podá hromadnou demisi, ještě než odjede do Prahy, kde se má zúčastnit dalšího pléna ÚV KSČ. ÚV KSS se znovu sejde v pondělí 27. listopadu, aby zvolil nové předsednictvo a sekretariát.

8. Generální tajemník KSČ Urbánek sice zahájil svou novou kariéru pod špatným znamením nově zvoleného pátečního předsednictva, přesto však projevil daleko větší průbojnost a autoritu, než na jakou by bylo možno usuzovat podle jeho až dosud nevýrazné reputace. I když se ještě zcela nepřizpůsobil smrti reforem, která v Praze kolem něho sviští, rychle rozpoznal chybu, které

se ústřední výbor dopustil, když ho na pátečním plénu postavil do čela vedení složeného z konzervativců. Zúčastnil se sobotního zasedání MV KSČ v Praze, které sesadilo Štěpána, a sám vystoupil v kritickém okamžiku s projevem, ve kterém dal najevo, že ani on sám Štěpánovi nedůvěřuje.

9. Urbánkův první veřejný projev, vysílaný v sobotu večer v televizi, byl přijat kladně. Řekl, že problém důvěry veřejnosti v autoritu strany je neřešitelný, dokud se v KSČ neobjeví nové kádry. Z tohoto zorného úhlu označil páteční zasedání ústředního výboru za chybu a dodal, že je ochoten setkat se s každým, komu leží na srdci osud země, i když se výslovně nezavázal ke schůzce s Občanským fórem.

— Druhé mimořádné zasedání pléna

10. Za dva dny po prvním mimořádném zasedání ústředního výboru KSČ bylo na neděli 26. listopadu svoláno druhé zasedání, které pokračovalo až do pondělních ranních hodin. Pádovým důvodem pro svolání tohoto druhého zasedání v tak krátkém časovém odstupu byla potřeba revidovat kádrovou otázku. Předpokládalo se, že zasedání bude jednat o seznamu požadavků předložených Adamcovi na sobotním setkání s Občanským fórem (separátní telegram).

11. Toto plénum přineslo radikální změny, pokud jde o složení předsednictva. Byli z něho vyloučeni zastánci tvrdé linie Miroslav Štěpán a Miroslav Zavadil, stejně jako veterán roku 1968 Slovák Jozef Lenárt. Vladimír Herman a Josef Haman byli vyloučeni z řad kandidátů ÚV KSČ. Takže z předsednictva zvoleného v pátek v něm zůstalo pouze šest členů: Karel Urbánek jako generální tajemník, dále Ignác Janák, Ivan Knotek, Miroslav Zajíc, Miroslav Hůščava a Josef Čížek.

12. Kromě toho bylo na plénu do předsednictva zvoleno sedm nových členů, z nichž pouze někteří jsou velvyslanectví známi:

- Vasil Mohorita je bývalý člen sekretariátu a předseda Socialistického svazu mládeže, který se vůči požadavkům studentů projevil jako daleko vstřícnější než většina ostatních členů bývalého vedení. Bude nabádat ke zdrženlivosti, pokud ne přímo k reformám.
- Miroslav Válek je bývalý slovenský ministr kultury, který byl respektován jako konzervativní, avšak nikoli dogmatický intelektuál. Pojí ho dlouholetý vztah k bývalému předsedovi vlády a proreformní postavě Lubomíru Štrougalovi.
- Antonín Mladý je dělník z ČKD. Tento dlouholetý člen ústředního výboru je znám jako konzervavec, který však minulou vládní a stranickou politiku občas kritizoval.
- Břetislav Benda je akademik a stojí v čele Československé technické a vědecké společnosti (ČSVTS).
- Ondrej Šaling je tajemník Komunistické strany Slovenska, který byl do

předsednictva zvolen v pátek jako kandidát na členství. Je pokládán za člověka, který byl dosazen do předsednictva, aby v něm hájil zájmy Slováků.

- Miroslav Zajíc pracoval v zemědělství a má blízký vztah k progresivnímu zemědělskému družstvu Slušovice a jeho řediteli Čubovi. Lze očekávat, že bude představovat liberální, avšak úzce zaměřený hlas, vycházející z dlouholeté zkušenosti v zemědělství.

13. Na tomto novém seznamu je pozoruhodné především to, že v něm chybí jakákoli osobnost, snad s výjimkou Ignáce Janáka, vedoucího činitele KSS s úzkou vazbou na Vasiľa Biľaka, kterého by bylo možno označit za nekompromisního zastávce tvrdé linie. Tato skupina je zajímavá rovněž tím, že demonstruje naprostou absenci talentů, které by strana v současné krizi mohla povolát ze zálohy.

— **Nové vedení**

14. Kompletní seznam nových členů předsednictva a sekretariátu KSČ:

— **Předsednictvo**

Karel Urbánek (generální tajemník), Ignác Janák, Ivan Knotek, Miroslav Zajíc, Miroslav Húščava, Josef Čížek, Břetislav Benda, Hana Kožešníková, Antonín Mladý, Vasil Mohorita Valeria Petrinová, Andrej Šaling, Miroslav Válek

— **Kandidátka předsednictva**

Miroslava Němcová

— **Členové sekretariátu**

Karel Urbánek, Andrej Šaling, Otto Liška, František Hanus, Ivan Knotek, Miroslav Zajíc, Vasil Mohorita, Josef Mevald, Zdeněk Hoření.

— **Urbánkův projev na plénu**

15. Urbánek svým projevem na plénu dokázal, že novou politickou realitu už vzal na vědomí. Řekl pryč, že dřívější páteční plénum předvedlo, jak málo předešlé vedení rozumělo názorům řadových členů strany. Urbánek přednesl řadu konkrétních návrhů :

- navrhl svolat mimořádný sjezd strany na 26. ledna. Delegáti budou na tento sjezd voleni na krajských sjezdech strany. Cílem sjezdu má být „vytvoření nových stranických orgánů na nejvyšší úrovni“ a přijetí „akčního programu“. (Urbánek řekl, že tento sjezd nemá nahradit řádný 18. sjezd KSČ.)

Jedním z hlavních cílů mimořádného sjezdu zřejmě bude zbavit 150členný ústřední výbor veteránů a vysloužilců, tj. těch, kdo odpovídají za páteční nevydařené plénum.

- Řekl, že Občanské fórum je realita a že jednání s ním a s dalšími skupinami je předpokladem pro vyřešení krize. (Poznámka: nevyzval představitele strany, aby se s OF setkali, a nedělní Adamcova schůzka se konala pod záštitou Národní fronty a nikoli strany nebo vlády. Konec poznámky.)
- Řekl, že Národní fronta by se měla otevřít širší politické koalici, v níž si budou rovny všechny strany, významné občanské organizace a další občanská sdružení podporující socialismus. Doporučil „restrukturalizaci“ vlády tak, aby v ní byli zastoupeni členové jiných politických stran a nestraníci.
- Vyzval ústřední výbor KSČ, aby jmenoval tiskového mluvčího.
- Vyzval československého předsedu vlády Adamce a předsedu vlády České republiky Pitru, aby navrhli změny na příslušných ministerstvech vnitra. (Poznámka: Občanské fórum si jako podmínku klade odvolání federálního ministra vnitra Kincla. Konec poznámky.)

16. Další kádrové změny: Josef Trmala, byl pověřen vedením kontrolní a revizní komise. Vedoucího tajemníka MV KSČ v Praze Miroslava Štěpána nahradil ve funkci Viktor Pazler. Ve složení ústředního výboru KSČ došlo k mnoha změnám, které však nebyly zveřejněny.

— Jak dál

17. Urbánek i Adamec se těmito přesuny snaží dostat do čela politických událostí, ale zdá se, že je události předbíhají. Ke zvlášť výmluvnému příkladu malé důvěryhodnosti režimu a naprostého nepochopení politické situace došlo při Adamcově projevu v neděli na masovém shromáždění na Letenské pláni. Byl Občanským fórem pozván, aby k němu promluvil. Byl sice uvítán poměrně zdvořile, jakmile však začal číst svůj připravený text, zmínil se v něm o generální stávce a navrhl, aby se dnes, tj. 27. listopadu, konalo něco kratšího než dvouhodinová manifestační stávka; okamžitě se ozval pískot a skandování, aby podal demisi.

18. Předpokládáme, že se Adamec i nadále bude snažit hrát roli nestranného prostředníka mezi KSČ a veřejností, kterou na sebe vzal a kterou Urbánek pravděpodobně podporuje. Jeden informátor z KSČ nám skutečně řekl, že Urbánek má v úmyslu rozlišovat více mezi vládou a stranou, a dodat tak vládě na větším vlivu. Ujišťuje nás také, že vláda hodlá program Fóra vzít vážně na vědomí a že na úterní schůzce Havla s Adamcem má v úmyslu informovat OF, že veřejné sdělovací prostředky už nejsou v rukou ústředního výboru, ale že od nynějška spadají do kompetence vládních úředníků.

19. Občanské fórum se těší masové podpoře veřejnosti a působí dojmem, jako by bylo odhodláno i nadále tvrdě prosazovat změny, ať už Adamec v úterý

navrhne cokoli. Zároveň slibuje, že po pondělní generální stávce uveřejní politický manifest nebo program. Ten bude obsahovat četné dřívější požadavky, s jejichž plněním by stranické vedení mohlo mít potíže, nebo které vůbec nebude mít chuť plnit. Především tři z nich jsou mimořádně naléhavé: konec vedoucí úlohy komunistické strany, stanovení data svobodných voleb a zajištění svobody tisku a veřejných sdělovacích prostředků. Jak se zdá, začal režim už plnit další čtvrtý bod, propouštění politických vězňů; o víkendu bylo podle všeho propuštěno šest známých aktivistů (separátní telegram)⁴².

20. Představitelé Fóra zlehčovali význam svého nedělního setkání s Adamcem a nepovažují je za zahájení skutečného dialogu. Vznesli tam požadavky, na něž však nedostali odpověď. Svě úterní setkání s předsedou vlády pokládají za ukazatele flexibility režimu. Aby zajistili, že nátlak nepoleví, spolupracují se stále větším počtem pražských továren, kde jsou zakládány výbory stávkové pohotovosti. Ty budou spolu s přerušáním práce sloužit jako zbraň proti straně a vládě. Jako takový významný akcelerátor jednání byl na nedělní tiskové konferenci spolu s představiteli Občanského fóra přítomen předseda (Miller) jednoho takového stávkového výboru velké pražské továrny CKD, což je právě ten závod, z něhož předsednictvo KSČ povolalo svého nového člena (Mladý). Kromě toho začala spontánně vznikat malá „Občanská fóra“ v továrnách a městských obvodech. Náš informátor z KSČ si stěžoval, že Fórum použilo stejnou taktiku proti straně, jakou strana použila proti vládě v roce 1948.

21. Soudě podle Urbánkova projevu na nedělním plénu, spěje strana k tomu, že nabídne určitou formu koaliční vlády, i když se pokusí zachovat Národní frontu jako zastřešující organizaci. To se v podstatě bude rovnat nabídce ministerských křesel a funkcí náměstků ministrů nekomunistickým stranám a nezávislým představitelům. Občanské fórum na nabídku ke spolupráci v Národní frontě pravděpodobně nepřistoupí. Mnohem pravděpodobnější je, že si bude klást předběžné podmínky, včetně výše zmíněných požadavků. Náš informátor z KSČ tvrdí, že strana prokáže pružnost, pokud jde o její vedoucí úlohu, tím, že přistoupí na to, aby příslušný paragraf byl vypuštěn z ústavy, že však bude otálet se stanovením data svobodných voleb.

22. Ztráta autority KSČ, o níž se dovídáme díky otevřenosti médií, bude pokračovat. Pozdě v noci jsme dostali zprávu, že proreformní křídlo v KSČ možná oznámí založení Demokratického fóra jakožto proreformního proudu uvnitř strany. Urbánek, čelící zároveň této vzpouře zdola i zastáncům tvrdé linie v ústředním výboru, které nebude moci odvolat dříve než koncem ledna, bude mít velmi málo prostoru k manévrování. To ho bude omezovat v možnosti chopit se iniciativy tak, jak by bylo třeba, když bude reagovat na požadavky Občanského fóra.

Blacková

42 | Dokument 54.

56. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. listopadu 1989, 1836Z*

Bez omezení

Prague 08274. Ihned

Věc: Masová celonárodní stávka potvrzuje Občanské fórum jakožto
reprezentanta lidu

1. Souhrn: Pracující po celém Československu 27. listopadu od poledne do druhé hodiny odpolední stávkovali, aby podpořili požadavky volající po demokracii a politické svobodě. Československá televize a rozhlas přinášely přímé reportáže ze stávky po celé republice. Stávkové akce proběhly údajně ve všech 59 okresech. V Praze byly zavřeny prakticky všechny obchody, metro bylo uzavřeno po dobu celých dvou hodin a další prostředky veřejné dopravy stávkovaly symbolicky. Pokud je nám známo, byly ve stávce všechny velké podniky a další instituce. Veliké zástupy lidí manifestovaly na Václavském náměstí a v dalších místech po celém městě. Konec souhrnu.

2. Euforicky naladěná televizní zpravodajové přinášeli přímé reportáže z celostátní dvouhodinové stávky za politickou svobodu a demokracii, vyhlášenou Občanským fórem a studentskými skupinami. Nejprve byli ukázáni zaměstnanci televize, jak zahajují stávku. Studia reportérů, v nichž byla prohlášení stávkujících předčítána, byla vyzdobena československými vlajkami, poté následovaly záběry z různých měst po celé zemi.

3. Televize přenášela živě z různých měst od Košic na východním Slovensku až po Plzeň na západě Čech. Podle televizních zpráv se ke stávce nepřipojilo pouze několik velkých podniků: některá oddělení závodů Škoda v Plzni a brněnské zbrojovky. Mnohé záběry ukazovalo dělníky stávkující pod transparenty s nápisem „každý den se počítá“, heslem KSČ, jež mělo dělníky odradit od stávky.

4. V televizních rozhovorech se dělníci o vládě vyjadřovali velice kriticky. Nejčastějším požadavkem byl konec vedoucí úlohy komunistické strany. Ně-

kteří dělníci navrhovali, aby se příštím ministrem průmyslu stal liberální ekonom Valtr Komárek, který vede Prognostický ústav. (Poznámka. O víkendu se Komárkovým ekonomickým názorům dostalo v televizním vysílání široké publicity a zřejmě se setkaly s podporou dělníků). Televizní štáb přinesl dokonce rozhovor s jedním armádním důstojníkem z Brna, který stávku také podpořil.

5. Zdá se, že v Praze měla stávka všeobecnou podporu. V centru města viděli pracovníci velvyslanectví otevřené pouze dvě malé prodejny: jeden stánek s ovocem a zeleninou a jeden s cukrovinkami. Ostatní obchody a restaurace byly zavřené. Metro bylo zavřeno po celé dvě hodiny. Jako prodemokratické překvapení ohlašovali strojvůdci metra před stávkou a po ní stanici metra „Gottwaldova“, nazvanou po prvním československém komunistickém vůdci, jako „Hotel Fórum“. Autobusy a tramvaje zastavily po dohodě s organizátory stávky provoz pouze na pět minut, takže podstatná část dopravních služeb mohla být v provozu. Po dohodě s organizátory stávky také nebylo uzavřeno ani letiště.

6. Stejně jako jinde v zemi se zde stávky zúčastnila údajně většina velkých závodů. Byl zavřen dokonce i Sanopz, klinika vyhrazená stranickým a vládním funkcionářům. (Poznámka: Národ je již delší dobu pobouřen tím, že se do Sanopzu dostanou pouze vysocí straničtí činitelé. Vláda již dříve oznámila, že od února 1990 bude klinika Sanopz sloužit široké veřejnosti. Konec poznámky.)

7. Po dobu generální stávky se Václavské náměstí a přilehlé ulice rychle zaplnily demonstranty. V poledne na začátku stávky začali demonstranti skandovat a rozléhalo se tu trubení automobilových houkaček a vyzvánění kostelních zvonů. Všude vlály československé vlajky, dokonce na remorkérech plujících po Vltavě.

8. Komentář. Impozantní podpora dnešní stávky dokládá oprávněnost tvrzení Občanského fóra, že reprezentuje širokou veřejnost. Stávka významně posílila Občanské fórum právě nyní, kdy vstupuje do důležitého kola úterních jednání s vládními představiteli vedenými předsedou vlády Adamcem.

Blacková

57. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 28. listopadu 1989, 1722Z

Důvěrné

Prague 08311. Ihned

Věc: Jak pohlíží na vývoj v Československu sovětské velvyslanectví v Praze

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Sovětský zástupce velvyslance řekl v rozhovoru 28. listopadu zástupci velvyslankyně, že v této politické situaci použití síly nebo zásah československé armády rozhodně nepřichází v úvahu. Sovětské velvyslanectví zdejší změny očekávalo a není jimi zneklidněno, avšak rádo by vidělo, kdyby byl zachován socialismus. Byli by znepokojeni, kdyby zde vývoj vedl k „anti-sovětismu“. Konec souhrnu.

3. Na recepci uspořádané 28. listopadu na počest státního svátku Jugoslávie zástupce velvyslankyně hovořil se sovětským zástupcem velvyslance Maratem Kuzněcovem, podle jehož informací je sovětské velvyslanectví přesvědčeno, že již nedojde k použití „žádných dalších obušků“ a že československá armáda do politického vývoje nezasáhne, opakuji nezasáhne. Kuzněcov v minulosti sloužil v Bratislavě a v roce 1968 byl v Praze.

4. Podle Kuzněcova si sovětské velvyslanectví uvědomuje, že tu dojde ke změnám, a souhlasí s tím, aby způsob, jakým se v Československu buduje socialismus, byl „humánnější“. Skutečnost, že Dubček ve svém víkendovém projevu v Praze citoval Gorbačova, když použil pojem „socialismus s lidskou tváří“ (pojem, který Dubček v roce 1968 sám razil), považoval za pozoruhodnou a samozřejmě pozitivní. Řekl, že tu určitě dojde k serióznímu dialogu s opozicí, avšak kategoricky odmítl odpovídat na jakékoli otázky týkající se toho, co se bude dít v Československu v nejbližší budoucnosti.

5. Na otázku, zda je sovětské velvyslanectví, co se zdejšího vývoje týče, klidné, Kuzněcov odpověděl, že velvyslanectví bedlivě sleduje, zda určité opoziční

živly nepodněcují antisovětské nálady. SSSR si přeje, aby socialismus v Československu byl i nadále zachován. V novém československém stranickém vedení jsou lidé, kteří si uvědomují, že stranický program z roku 1968 měl spoustu dobrých prvků pro budování socialismu. Když zástupce velvyslankyně poznamenal, že existují různé definice socialismu a že Gorbačov ve svém rozhovoru (Moskva 33157)⁴³ pro deník *Pravda* 26. listopadu tento názor potvrdil, Kuzněcov se široce usmál a přitakal. Přesto znovu důrazně zopakoval, že je v sovětském zájmu zachovat v Československu socialismus a předcházet antisovětským a antikomunistickým náladám.

6. Kuzněcov byl mnohem uvolněnější a přátelštější než obvykle a žertoval, že čínský velvyslanec na něj těsně předtím, ovšem neúspěšně, naléhal, aby mu sdělil svůj názor na to, k čemu by tady mohlo dojít. Nejprve charakterizoval dnešní situaci jako odraz určitého napětí, avšak rychle souhlasil s tím, že se pro ni snad hodí případnější přívlastky jako „těžká“ nebo „složitá“ a že tu nejde o žádné napětí ve smyslu možného použití násilí nebo síly. Kladnou stránkou zdejšího vývoje podle jeho přesvědčení je, že k socialismu přistupuje mnohem „humánněji“. Sovětské stanovisko však je, jak zdůrazňoval, že nebude zasahovat do vnitřních záležitostí jiných států.

Blacková

43 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

III

POLITICKÁ POLITIKA

Československá pokojná revoluce s Občanským fórem v čele teprve začala a už dospěla k důležitému mezníku, neboť donutila režim, aby přistoupil na dialog. Představitelé Fóra nepodceňují dlouhý zápas, který je čeká, než se podaří překonat legislativní a taktické překážky, které bude KSČ klást na cestě k dosažení takových cílů, jako jsou svobodné volby a postupná transformace současného totalitního systému v parlamentní demokracii.

Prague 08343, 29. listopadu 1989

58. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 28. listopadu 1989, 1724Z

Důvěrné

Prague 08312. Ihned

Věc: Další vývoj programu a organizace Občanského fóra

Ref: (A) Prague 8156¹ (B) FBIS Londýn LD2611235589

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Občanské fórum, které existuje jen jedenáct dnů, nyní udělalo krok vpřed a definovalo svůj program a zpevnilo svou organizační strukturu. Vydalo dokument, v němž bylo načrtnuto sedm všeobecných „programových zásad“, jimiž se bude řídit ve snaze o dosažení demokratického a pluralistického Československa. Představitelé Občanského fóra stále říkají, že jejich hnutí nemá v úmyslu stát se politickou stranou a že bude i nadále jako zastřešovací organizace otevřené všem, kdo si přejí demokratickou společnost. Občanské fórum prozatím odvolává další demonstrace, avšak apeluje na občany, aby byli připraveni zúčastnit se budoucích demonstrací nebo stávek, bude-li toho zapotřebí. Občanské fórum rovněž vyzývá stávkové výbory, aby se transformovaly v místní výbory Občanského fóra. OF organizuje středisko pro koordinaci činnosti svých místních výborů a plánuje setkání (před sjezdem KSČ, který se má konat 26. ledna) zástupců všech místních OF. Konec souhrnu.

3. Představitelé Občanského fóra i nadále tvrdí, že jejich organizace není politickou stranou a nemá v úmyslu se jí stát. Říkají pouze, že cílem Fóra je demokratická a pluralistická společnost a že každý, kdo sdílí stejný cíl, je vítán, chce-li se na činnosti Fóra podílet.

1 | Dokument 56.

4. Fórum uveřejnilo „programové zásady“, jimiž se bude řídit při snaze o dosažení demokratické a pluralistické společnosti. Týkají se sedmi oblastí: práva, politického systému, zahraniční politiky národního hospodářství, sociální spravedlnosti, životního prostředí a kultury. ref B uvádí celý text dokumentu Občanského fóra, v němž byly tyto zásady formulovány. Informátoři z Občanského fóra nám doplnili některé další základní detaily týkající se jeho cílů.

5. Informátoři z Občanského fóra nám sdělili, že personální změny uvnitř existujících struktur československé vlády nebudou k uspokojení jeho požadavků stačit. Fórum usiluje o novou ústavu, avšak představuje si, že tato ústava bude napsána až po zvolení nového Federálního shromáždění. Tato ústava nastolí demokratický politický systém.

6. Občanské fórum si rovněž přeje [pro Československo] „důstojné místo v Evropě“ a „budoucí integraci“ do společného evropského domu. Fórum v současnosti nehovoří o Československu jako o součásti Evropského hospodářského společenství a dokáže si dokonce představit, alespoň pro nejbližší budoucnost, že zůstane i nadále členem Varšavského paktu. Jeden představitel Občanského fóra nám však řekl, že Fórum doufá, že jednou bude existovat taková Evropa, v níž bezpečnost už nebudou zaručovat pakty, ale nějaký jiný blíže nespecifikovaný systém kolektivní bezpečnosti.

7. Občanské fórum si rovněž představuje, že ekonomika v Československu bude smíšená. Dosavadní centralizovaný systém řízení je považován za neúspěšný a představitelé Občanského fóra jednoznačně podporují tržní hospodářství. Ti, s nimiž hovoříme, si však představují koexistenci nejrůznějších forem vlastnictví a hospodářských organizací a nevylučují zcela možnost, že by některé hospodářské jednotky zůstaly majetkem státu.

8. Kromě formulace programových zásad oznámilo Občanské fórum taktiku a požadavky pro nejbližší období. Prohlásilo, že demonstrace na Václavském náměstí v pondělí 27. listopadu byla prozatím poslední. Představitelé Občanského fóra prohlásili, že jak vedoucí představitelé Občanského fóra, tak prostí občané jsou jedenácti po sobě jdoucími dny demonstrací vyčerpáni a že potřebují čas pro oddech, při němž bude propracována další taktika. Občanům bude doporučeno, aby zůstali ve stavu pohotovosti pro případné budoucí demonstrace a stávky.

9. Občanské fórum rovněž vyzývá stávkové výbory v celé zemi, aby se transformovaly ve výbory Občanského fóra. Vytvořilo rovněž „koordinační centrum“ pro zajišťování komunikace s organizací OF v Praze a nově vytvořenými místními výbory. Kromě toho oznámilo, že uspořádá setkání, jehož se zúčastní zástupci všech místních výborů. Setkání se pokusí formulovat organizační zásady a bude se tam také diskutovat o cílech a taktice. Zatím nebylo stanoveno žádné datum, avšak mělo by se uskutečnit před 26. lednem, kdy se má konat sjezd komunistické strany.

10. Co se týče taktiky, Občanské fórum se nyní zaměřilo na setkání s předsedou vlády Adamcem a dalšími představiteli Národní fronty. Fórum usiluje o vy-

tvoření nové vlády, se kterou by mohlo jednat, avšak zástupci Fóra jsou skoupi na detaily, pokud jde o otázku, s jakými druhy změn ve vládě by se spokojili. Fórum rovněž žádá propuštění patnácti dalších politických vězňů. Jsou jimi Petr Cibulka, Jakub Dubský, Štefan Javorský, Jiří Jelínek, Vladan Kočí, Vítězslav Kokoř, Jiří Macháček, Pánová Renata, Antonín Fernický², Ota Veverka, Stanislav Vitaz,³ Viktor Dedera, Petr Hausman⁴, Ondřej Hoch a Josef Fremr⁵. (Poznámka: Domníváme se, že Petr Cibulka již byl propuštěn. Konec poznámky.)

11. Občanské fórum rovněž podniklo kroky, aby upevnilo svou vnitřní organizaci. Bylo vytvořeno alespoň šest výborů, které mají kromě jiného na starosti tiskové, operativní a personální záležitosti. Zdá se, že tyto výbory jsou do značné míry úspěšné. Funguje například zahraniční tiskové středisko, a tiskové konference Občanského fóra jsou teď s to poskytovat západnímu tisku informace, které ho zajímají, lépe než dříve, i když stále ještě nikoliv perfektně. Fórum rovněž zpřísnilo bezpečnost ve svém hlavním stanu (umístěném v divadle Laterna magika) zavedením „systému odznaků“. Tento bezpečnostní systém umožnil vedoucím představitelům Občanského fóra a jejich pomocníkům dělat v klidu svou práci a ztížil tam přístup novinářům a diplomatům.

12. Fórum nyní působí dojmem, jako by v něm vládla shoda či takřka úplná shoda. Důležitou roli hraje samozřejmě Václav Havel, avšak katolický kněz Václav Malý a ekonom Valtr Komárek (ředitel Prognostického ústavu) mají rovněž nezanedbatelný vliv. Podle našich zpráv se poradcem Fóra pro otázky zahraniční politiky stal Jaroslav Šedivý, akademik vyloučený v roce 1968 z komunistické strany, a hlavním právním poradcem Zdeněk Jičínský, někdejší profesor ústavního práva.

13. Občanské fórum neobjasnilo, jak svou činnost hodlá koordinovat se svým slovenským protějškem, jímž je Veřejnost proti násilí. Václav Havel prohlásil, že Občanské fórum v duchu federalizovaného Československa uznává existenci nezávislé slovenské organizace. Podle našich zpráv by slovenský katolický aktivista Ján Čarnogurský byl rád v delegaci Občanského fóra, která se dnes, 28. listopadu, setká s předsedou vlády Adamcem.

14. Komentář: Lze očekávat, že Občanské fórum bude svůj program úmyslně držet v rámci obecných formulací. Bude tak totiž i nadále moci jednat jako zastřešující organizace všech, kdo nesouhlasí s mocenským monopolem komunistické strany a chtějí prosadit svobodné volby. Konkrétnější cíle by OF vystavily riziku, že ztratí své příznivce a oslabí svůj vliv. Konec komentáře.

15. Pokračování komentáře: Podle našeho dojmu mají někteří studentští vůdci pocit, jako by jim Občanské fórum „jejich revoluci“ ukradlo, a studenti

2 | Správně Pernický

3 | Zřejmě šlo o Stanislava Pitaše.

4 | Správně Petr Hauptmann

5 | Správně Josef Römer

proto nereagovali okamžitě na výzvu Občanského fóra, aby studentská stávka skončila. Také někteří dělníci mají militantnější názory než vedení Občanského fóra. Představitel průmyslového závodu ČKD na pondělní noční tiskové konferenci naznačil, že studenti se svou stávkou svou roli již sehráli a nyní že již nastal čas, aby štafetu převzali dělníci. V nadcházejících dnech bude rozhodně zajímavé sledovat, jak budou představitelé Občanského fóra jednat se studenty a dělníky, a zda vůbec budou s to udržet si svou taktikou a svými programy autoritu u těchto dvou důležitých skupin.

Blacková

59. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 28. listopadu 1989, 1728Z

Bez omezení

Prague 08313. Ihned

Věc: Oficiální prohlášení o jednání mezi Občanským fórem a Národní frontou

1. Bez omezení – celý text.

2. Jednání představitelů Občanského fóra s předsedou vlády Adamcem a dalšími představiteli Národní fronty skončilo v úterý 28. listopadu. Mluvčí vlády ministr Marián Čalfa poskytl prohlášení o výsledcích jednání, které trvalo přibližně dvě hodiny. Čalfa neodpovídal na otázky a žádný představitel Občanského fóra nebyl přítomen. Občanské fórum vydá o průběhu jednání své vlastní prohlášení dnes večer o něco později.

3. Ve svém prohlášení pro tisk ohodnotil Čalfa toto jednání jako „konstruktivní“ a shrnul je do následujících bodů:

A. Vláda souhlasí s předložením nové ústavy prezidentovi (žádný termín). (Poznámka: Komise pro vypracování návrhu ústavy na nové ústavě již nějakou dobu pracuje.)

B. Nová koaliční vláda bude sestavena ke 3. 12. 1989 a bude složena z „odborníků“ zastupujících jak skupiny nestraníků, tak politické strany.

C. Federální vláda využije své pravomoci a navrhne Federálnímu shromáždění některé okamžité změny ústavy. Jsou to následující změny: (1) zrušit „vedoucí úlohu“ KSC (článek IV) v Národní frontě a ve společnosti; (2) zrušit „uzavřený charakter“ Národní fronty (jinými slovy, otevřít ji novým politickým uskupením); a (3) konec výuky založené na principech marxismu-leninismu. V budoucnu se bude vzdělání opírat o vědecké poznatky a zásady humanismu⁶.

⁶ | Viz dokument 64, odst. 3.

D. Předseda vlády Adamec souhlasil, že se spolu s pražským národním výborem vynasází nalézt pro Občanské fórum a poskytnout mu prostory pro jeho činnost. (Poznámka: Fórum má dnes svoji základnu v divadle, které bylo za stávky studentů a herců zavřeno, avšak zítra již bude znovu otevřeno. Konec poznámky.)

4. Komentář: Jak bylo uvedeno výše, nemáme od Občanského fóra ještě žádné zprávy o tom, jak toto jednání hodnotí.⁷ Chtěli bychom poznamenat, že oficiální prohlášení se vůbec nezmiňuje o volbách a že hovoří o vládní koalici v rámci existující Národní fronty. Občanské fórum doposud navrhovalo, aby Národní fronta jakožto mechanismus pro ovládnutí politických stran komunistickou stranou byla rozpuštěna.

Blacková

7 | Viz dále dokument 61.

60. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 28. listopadu 1989, 1735Z

Důvěrné

Prague 08315

Věc: Názor funkcionáře KSČ na budoucí vývoj strany

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Následující zpráva pojednává o rozhovoru s informátorem z KSČ a jeho názorech na to, jak se jeho strana vyrovnává s novou politickou situací. Podle jeho odhadu se KSČ stane otevřenější a pravděpodobně přistoupí i na svobodné volby. Konec souhrnu.

3. Pracovník velvyslanectví hovořil 25. listopadu krátce s informátorem z KSČ Jaromírem Sedlákem. Sedlák sice připustil, že „jeho“ strana zažívá dramatickou ztrátu autority, jemu osobně však je naprosto jasné, že nadešla jeho chvíle jakožto proreformní osobnosti. Osobně získal už víkendovým pádem zastánců tvrdé linie ve straně, stal se totiž poradcem předsedy vlády Adamce.

4. Sedlák popsal páteční (24. listopadu) plénum KSČ jako „první kolo“ zuřivého boje mezi zastánci tvrdé linie ve straně a liberálnějšími činiteli, k nimž patří bývalý předseda vlády Štrougal a vedoucí oddělení státní administrativy ÚV KSČ Hegenbart. Řekl, že se oba spojili, aby do předsednictva prosadili další proreformní osobnosti. Zastánci tvrdé linie v pátek odhlasovali prosazení seznamu svých kandidátů, i když to o dva dny později tváří v tvář masové opozici veřejnosti musel ústřední výbor napravit.

5. Sedlák řekl, že nový generální tajemník KSČ Urbánek si prozatím může být svou pozicí jist. (V pátek v noci při volbě ústředního výboru podle jedné zprávy získal 130 hlasů, pouze sedm bylo proti.) Avšak po výsledcích víkendových voleb ústředního výboru, pokračoval Sedlák, se Urbánek a nové předsednictvo rozhodli počínat si, jako by ústřední výbor neexistoval. Avšak podle Sedlákových politických úvah udělal Urbánek chybu, když dovolil, aby ústřední

výbor ve své sestavě setrval až do 26. ledna, na kdy je svolán stranický sjezd, na němž má být zvolen nový ústřední výbor. Řekl, že Urbánek se nyní rozhodl posílit autoritu vlády. Například dohled nad veřejnými sdělovacími prostředky již nebude mít v rukou strana, nýbrž bude svěřen vládě. Sedlák předpověděl, že další den bude odvolán ředitel televize, jak se také stalo, a nahradí ho tiskový mluvčí vlády Miroslav Pavel. Podle Sedlákových slov je Urbánkovým cílem vytvořit situaci v maďarském stylu, kde předseda vlády disponuje mnohem větší nezávislostí.

6. Ale strana a vláda jsou rozhodnuty udržet si vliv nad veřejnými sdělovacími prostředky i nadále, zvláště pak nad televizí. Pavlovým hlavním úkolem bude zajistit, aby televizní vysílání bylo „objektivnější“. Sedlák si stěžoval, že se média stoprocentně postavila za Občanské fórum. Odmítl, že by mělo jít o znovuzavedení cenzury, řekl, že jde pouze o to, aby zprávy byly přesnější. (Poznámka: Pavlovi může tento úkol vzhledem k radikalizaci televizních pracovníků připadat jako příliš obtížný. Ti si vytvořili vlastní stávkový výbor, aby zabránili znovunastolení dohledu strany a vlády nad vysíláním. Konec poznámky.)

7. Sedlák řekl, že při Adamcově setkání se zástupci Občanského fóra, k němuž má dojít 28. listopadu, bude vláda brát program fóra vážně. KSCČ bude souhlasit se zrušením „vedoucí role“ zakotvené v ústavě a Sedlák připustil, že by se mělo jednat o sestavení nějaké vládní koalice. Adamec se pokusí oddalovat datum voleb, jak jen to bude možné, avšak Sedlák se domnívá, že to je i v zájmu samotného Občanského fóra. Předčasné volby by prospěly pouze tomu, aby byla posílena pozice dosavadních nekomunistických stran Národní fronty. Nové politické iniciativy reprezentované Občanským fórem budou potřebovat čas, aby si své politické programy vypracovaly a představily.

8. Sedlák si budoucnost Československa představuje tak, že „jeho“ strana bude i nadále hrát významnou roli jak při utváření koalice v období předcházejícím svobodným volbám, tak i v následujícím období. Sedlák řekl, že spolu s dalšími funkcionáři KSCČ usiluje o to, aby se strana stala otevřenější, moderní institucí, a oznámil založení Demokratického fóra, skupiny, která se bude snažit změnit brežněvovský charakter strany.

9. Sedlák se domnívá, že se KSCČ v příštích týdnech obrátí na osobnosti roku 1968, aby si vylepšila image a doplnila intelektuální bázi, která mezi současnými kádry evidentně chybí. To by znamenalo pěstovat vztahy s Obrodou. (Poznámka: To by samozřejmě předpokládalo přehodnocení událostí roku 1968, ale objevily se už signály, že se to děje. Jedním z nejdramatičtějších příkladů je požadavek předsedy KS Slovenska Ignáce Janáka provést přehodnocení ještě před zasedáním slovenského ústředního výboru v sobotu 26. listopadu. Konec poznámky.) Na Sedlákově užším seznamu osmašedesátníků, kteří by mohli být znovu přizváni ke spolupráci, jsou:

- Zdeněk Mlynář. Tento bývalý Dubčekův poradce a člen sekretariátu KSCČ nepřestal ani z exilu ve Vídni udržovat kontakt se stranou. Sedlák řekl, že

se Mlynář nikdy se stranou definitivně nerozešel, na rozdíl od některých jiných osobností Pražského jara.

- Ota Šik. Sedlák jej popsal jako člověka překypujícího energií a toužícího odjet ze Švýcarska, aby mohl pracovat v koaliční vládě.
- Alexander Dubček. Sedlák zastává všeobecně rozšířený skeptický názor na Dubčekovy schopnosti a domnívá se, že s ním nelze počítat. (Poznámka: Na tiskové konferenci Občanského fóra 26. listopadu Dubček působil dojemem, jako by své názory od událostí Pražského jara před dvaceti lety příliš nezměnil. Představitelé Občanského fóra a mladí lidé byli evidentně na rozpacích, když před nimi hovořil o obrodě socialismu. Konec poznámky.) Sedlák v Dubčekovi spatřuje populární postavu, která by mohla zaujmout čestnou funkci, např. prezidenta. (Poznámka: „Dubček na Hrad“ – což je rezidence prezidenta republiky, to byl populární slogan skandovaný studenty. Konec poznámky.)

10. Z jiných osobností, než jsou osmašedesátníci, hodnotí Sedlák velmi kriticky například ředitele Prognostického ústavu Valtra Komárka. (Komárek bývá někdy jmenován jako kandidát na funkci předsedy vlády, který by v koaliční vládě měl zaujmout Adamcovo místo.) Sedlák řekl, že prosazení Komárka by znamenalo katastrofu. Může být skvělý ekonomický teoretik, avšak nikdy nic neřídil. (Poznámka: Naši informátoři z Prognostického ústavu velvyslanectví potvrdili, že Komárek má pověst roztržitého a dezorganizovaného profesora. Konec poznámky.)

11. Komentář. Sedlák stále hovoří o „své“ straně jako o skutečném mocenském faktoru za současné situace v Československu. Co se týče její členské základny, čítající zhruba 1,5 miliónu členů, a jejích nomenklaturních kádrů, není pochyb, že tomu tak je. Avšak masové demonstrace namířené proti straně ukazují, že její autorita mezi lidem je mimořádně malá. Pokud se KSČ neuchýlí k použití násilí a pokud má Sedlák pravdu, co se týče ochoty strany svolit ke svobodným volbám, vyhlídka na to, že by Urbánek mohl dlouhodobě uhájit její dominantní postavení, je skutečně mizivá, i kdyby se rozhodl využít odborných znalostí osmašedesátníků.

Blacková

61. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 29. listopadu 1989, 1615Z

Důvěrné

Prague 08342. Ihned

Věc: Reakce Občanského fóra na jednání s představiteli československé vlády 28. listopadu

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Zástupci Občanského fóra uvádějí, že ústupky učiněné předsedou vlády Adamcem a dalšími reprezentanty Národní fronty na jednání 28. listopadu pro ně nebyly žádným překvapením (Prague 8313)⁸. Mezi ústupky byly tyto sliby: (1) Adamec sestaví koaliční vládu v podstatě z „odborníků“, a to nejpozději do 3. prosince; (2) navrhne novelizaci ústavy, jíž bude zrušena vedoucí úloha komunistické strany, členství v Národní frontě se otevře pro širokou veřejnost, marxismus-leninismus přestane být oficiální státní ideologií; (3) Občanské fórum dostane kancelářské prostory a bude mu umožněn přístup do oficiálních sdělovacích prostředků, kromě toho mu bude dovoleno vydávat vlastní deník. Občanské fórum požaduje, aby program nové koaliční vlády obsahoval podrobnosti, jako jsou svobodné volby a záruka svobody projevu, shromažďování, spolčování, tisku a náboženského vyznání. Představitelé Občanského fóra konstatují, že bude-li veřejnost pokládat program nebo personální složení koaliční vlády za neuspokojivé, bude Občanské fórum usilovat o novou vládu v čele s předsedou, kterého „navrhne“ Fórum. Konec souhrnu.

3. Představitelé Občanského fóra dali najevo svou reakci na jednání s předsedou vlády Adamcem a dalšími představiteli Národní fronty 28. listopadu,

8 | Dokument 59.

včetně podrobností. Jeden mluvčí Občanského fóra označil ústupky (viz body 6–8) učiněné Adamcem za „nikterak překvapivé“.

4. Občanské fórum uvedlo, kdo všechno se schůzky, která se konala 28. listopadu, zúčastnil. Národní frontu zde zastupoval předseda vlády Ladislav Adamec; Bohuslav Kučera (úřadující předseda Federálního shromáždění); Marián Čalfa (ministr bez portfeje); Oskar Krejčí (Adamcův poradce); Miroslav Pavel (ředitel Československé televize) a konečně Marcel Jansen (úřadující vládní mluvčí). Za Občanské fórum byli přítomni jeho představitelé Václav Havel; Petr Miller (zástupce dělníků ČKD); Václav Klaus (ekonom); Zdeněk Jičínský (právní poradce); Václav Malý (katolický kněz a původní tiskový mluvčí Občanského fóra); Martin Klíma (zástupce studentů); Martin Mejstřík (zástupce studentů); Michael Kocáb (zástupce Mostu); Michael Horáček (zástupce Mostu); a Ján Čarnogurský (představitel slovenské skupiny Veřejnost proti násilí).

5. Zdroje blízké Občanskému fóru uvedly, že dvouhodinové jednání začalo velmi ostře a že předseda vlády Adamec projevoval evidentní rozhořčení nad rozsahem požadavků předložených Občanským fórem. V průběhu jednání bylo několik přestávek, při nichž se Adamec s někým radil (zcela jistě s představiteli komunistické strany), jak na určité požadavky odpovědět. Na závěr však Adamec ustoupil ve všem, co OF požadovalo (viz bod 6–8). Adamec představitelům Občanského fóra také řekl, že vláda může, co se ústupků týče, učinit pouze to, co je s to vykonat v souladu se zákonem.

6. Adamec souhlasil s tím, že sestaví novou koaliční vládu nejpozději ke 3. prosinci 1989. Nová vláda bude tvořena především odborníky, z nichž jedni budou nestraníci a druzí představiteli doposud blíže nespecifikovaných politických stran, včetně KSČ. Představitelé Občanského fóra nám řekli, že ve vládě nebude žádný zástupce Občanského fóra, i když je možné, že osoby, které se účastní práce Občanského fóra, se stanou členy vlády díky svým osobním schopnostem. Zdá se, že Adamec bude o členech nové vlády s Občanským fórem diskutovat ještě před tím, než bude oznámeno její složení, avšak výsledky těchto jednání nebudou, na rozdíl od úterního jednání, zveřejněny.

7. Adamec rovněž souhlasil, že Federálnímu shromáždění co nejdříve předloží návrhy na zrušení tří článků nynější ústavy. Tyto změny zruší vedoucí úlohu komunistické strany ve společnosti a uzavřený charakter Národní fronty a vypustí z ústavy ustanovení označující marxismus-leninismus za oficiální státní ideologii. Představitelé Národní fronty rovněž souhlasili s tím, aby Adamec předložil prezidentovi návrh nové ústavy.

8. Adamec rovněž souhlasil s tím, že vyzve pražský národní výbor, aby Občanskému fóru přidělil budovu. Takové prostory jsou zřejmě k dispozici v Paláci kultury. Občanskému fóru byl rovněž přislíben přístup do oficiálních sdělovacích prostředků, stejně jako právo vydávat samostatný deník. Předseda redakční rady *Lidových novin* Jiří Dienstbier uvedl, že bývalé samizdatové noviny začnou vycházet jako nezávislý deník a že jejich obsah bude odrážet názory

Občanského fóra. Není však jasné, zda se *Lidové noviny* stanou oficiálním deníkem Občanského fóra.

9. Občanské fórum požaduje, aby nová koaliční vláda v rámci svého „programového prohlášení“ vydala konkrétní informace týkající se svobodných voleb a záruk svobody projevu a tisku, svobody spolčovací a shromažďovací a náboženského vyznání. Občanské fórum rovněž požaduje, aby programové prohlášení zahrnovalo návrh týkající se zrušení Lidových milicí a nového branného zákona, který by upravil ustanovení o povinné vojenské službě a výcviku. Občanské fórum dále požaduje, aby byly zrušeny organizace komunistické strany, které podle zákona existují na každém pracovišti.

10. Občanské fórum uvedlo, že nebude-li veřejnost spokojena s personálním složením a programovým prohlášením nové vlády, požádá Adamce a novou vládu, aby rezignovali. Občanské fórum by pak předpokládalo, že samo navrhne novou vládní koalici. Občanské fórum neupřesnilo, jakým způsobem se bude měřit míra spokojenosti veřejnosti s nově vytvořenou koaliční vládou.

11. Při jednání s představiteli Občanského fóra Adamec sdělil, že zaslal dopis prezidentu Husákovi s žádostí, aby Husák udělil amnestii 15 osobám označeným Občanským fórem již dříve za politické vězně (Prague 8312)⁹. Adamec v něm žádal, aby amnestie byla udělena nejpozději 10. prosince, v Mezinárodní den lidských práv. Občanské fórum si vyhradilo právo na doplnění seznamu politických vězňů. Objevila se rovněž informace, že ministr vnitra sestavil svůj vlastní seznam přibližně 30 politických vězňů, kteří byli uvězněni před začátkem posledních událostí.

12. Bohuslav Kučera, úřadující předseda předsednictva Federálního shromáždění (Alois Indra, nedávno vyloučený z předsednictva KSČ, na svou funkci předsedy Federálního shromáždění rezignoval), dále informoval představitele Občanského fóra o vytvoření zvláštní komise Federálního shromáždění k vyšetření brutálního zásahu policie 17. listopadu. Členy této speciální komise budou mimo jiné i nezávislí studenti.

13. Občanské fórum rovněž žádá, aby prezident Husák rezignoval nejpozději k 10. prosinci. Občanské fórum nenavrhlo žádného nástupce, avšak v této souvislosti je často uváděno jméno Alexandra Dubčeka. Dosadit Dubčeka „na Hrad“ by byl způsob, jak mu vzdát čest za reformní úsilí v roce 1968 a zároveň mu zabránit, aby se aktivně podílel na tvorbě politiky.

14. Občanské fórum dále zaslalo dopis Nejvyššímu sovětu SSSR a zákonodárným orgánům NDR a Bulharska s požadavkem, aby odsoudily invazi vojsk Varšavského paktu do Československa v roce 1968 a aby tuto invazi označily za porušení mezinárodního práva. Týž požadavek byl zaslán také ústřednímu výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Dopis s tímto požadavkem urče-

9 | Dokument 58.

ný Nejvyššímu sovětu byl odevzdán na sovětském velvyslanectví v Praze a byl pracovníky velvyslanectví podle všeho příznivě přijat.

15. Dalším požadavkem Občanského fóra je, aby odstoupili všichni současní vládní představitelé na místní a celostátní úrovni, kteří zneužili své pravomoci. Občanské fórum rovněž navrhuje, aby se Občanské fórum s Národní frontou dohodlo na nějakém postupu, který by umožnil zvolit nástupce těchto funkcionářů. Ani v tomto případě Občanské fórum neuvedlo, jakým způsobem by měli být identifikováni ti, kteří svých pravomocí zneužili.

16. Ve skupině, která se setkala se zástupci Národní fronty, byl Ján Čarnogurský jediný Slovák. Čarnogurský zde reprezentoval Veřejnost proti násilí, slovenský protějšek Občanského fóra. Čarnogurský řekl, že Veřejnost proti násilí je na Občanském fóru nezávislá, avšak že tyto dvě organizace se shodují v tom, co je jejich cílem. Čarnogurský rovněž potvrdil, že slovenské hnutí bylo pomalejší při svém startu než jeho český protějšek, avšak nyní pracují obě hnutí se stejnou intenzitou. Slovenský aktivista rovněž uvedl, že mu procentuální zastoupení Slováků v nové koaliční vládě nedělá starost a že v současnosti je důležitější dosáhnout cílů Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí.

17. Představitelé Občanského fóra nám rovněž řekli, že podle jejich soudu jsou výsledky úterního setkání uspokojivé a že je považují za natolik dostačující, aby se dělníci a studenti mohli vrátit ke své práci. Uvedli však také, že je pouze na studentech a umělcích (jediné dvě skupiny, které byly v posledních dvou týdnech po celou dobu ve stávce), kdy se vrátí ke své práci. Předpokládá se, že se studenti do učeben vrátí ve čtvrtek nebo v pátek.

18. Komentář. Adamec a další představitelé Národní fronty zřejmě zvolili takovou taktiku, že se Občanské fórum pokoušejí vydávat za „opozici“. Někteří zástupci Občanského fóra jsou tím zdá se poněkud znepokojeni, avšak podle našeho názoru bude Fórum snáze prosazovat své požadavky, když nebude jako organizace mít své zástupce v nějaké koaliční (a pravděpodobně přechodné) vládě.

Russell

62. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 29. listopadu 1989, 1623Z

Důvěrné

Prague 08343. Ihned

Věc: Československá pokojná revoluce a její vyhlídky

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Československá pokojná revoluce s Občanským fórem v čele teprve začala a už dospěla k důležitému mezníku, neboť donutila režim, aby přistoupil na dialog. Představitelé Fóra nepodceňují dlouhý zápas, který je čeká, než se podaří překonat legislativní a taktické překážky, které bude KSČ klást na cestě k dosažení takových cílů, jako jsou svobodné volby a postupná transformace současného totalitního systému v parlamentní demokracii. Konec souhrnu.

— **Nenásilná revoluce**

3. To, co se v Československu událo za posledních 12 dnů, není ničím jiným než lidovou revolucí, třebaže nenásilnou. Tuto revoluci začali studenti a herci jako reakci na brutální potlačení studentské demonstrace 17. listopadu a pak se k nim přidali dělníci a velké masy lidu. Stejně jako za Pražského jara roku 1968 má i dnešní revoluce své kořeny v tom, že se obyčejný člověk ponenáhlu přestal bát represe režimu, liší se ale od hnutí roku 1968 tím, že se zrodila v řadách mladé generace, nikoli v první řadě mezi zastánci reformu v KSČ. Jde tu o mnohem rozhodnější odmítnutí 41 minulých let komunistické minulosti.

— **Fórum: neformální koalice**

4. I když tato revoluce začala spontánně, stalo se jejím centrem brzy Občanské fórum kolem dramatika Václava Havla. Fórum formuluje požadavky

veřejnosti, ale odmítlo stát se politickou stranou. Jeho největším úspěchem až dosud je, že dokázalo svolat masové demonstrace a získat podporu pro generální stávkou. To vedlo k pádu starého vedení KSČ a donutilo vládu (a stranu, která stojí za ní), aby zdráhavě přistoupila na dialog.

5. Představitelé Občanského fóra jsou opatrní, aby příliš nezdůrazňovali došedlé ústupky, jichž vydobyli dialogem, tj. konec vedoucí úlohy KSČ zakotvené v ústavě. Cíle Občanského fóra jsou mnohem dalekosáhlejší. Nejde mu o nic menšího, než připravit půdu pro svobodné volby a pro transformaci současného totalitního systému v demokratickou společnost. Je pochopitelné, že jednání s režimem v zájmu dosažení těchto cílů teprve začala a že budou složitá. Dokonce poté, co vláda 3. prosince představí novou koalici „odborníků“, jak slíbil předseda vlády Adamec, Fórum očekává taktiku odkladů, provokací a pokusů využít neshod uvnitř Fóra.

6. Takové rozpory skutečně existují. V Občanském fóru jsou zastoupena politická uskupení, počínaje reformními komunisty (skupina Obroda) a liberály (Československá demokratická iniciativa) konče. Slováci jsou reprezentováni svou vlastní samostatnou prodemokratickou organizací Veřejnost proti násilí. Studentské skupiny, které zahájily stávkou za prosazení reformu, se zdají být rozhořčeny, že se Fórum ujalo vedení prodemokratického hnutí místo nich. Poté co předvedli svou sílu při generální stávce 27. listopadu, dělají dělníci dojem, že jsou na rozdíl od intelektuálů a odborníků ve vedení Fóra ochotni vstoupit do další stávky.

7. Fórum se tyto rozdíly pokouší zmírnit tím, že zdůrazňuje svou přechodnou a nepolitickou povahu, a dále tím, že pozornost svých zastánců zaměřuje k dlouhodobým společenským cílům, jako jsou: smíšená ekonomika, pluralitní politický systém a integrace Československa do západní Evropy. Za pozornost stojí, že se v programovém prohlášení Fóra o sedmi bodech (Prague 8312)¹⁰ ani jednou nevyskytuje slovo socialismus.

— **Komunistická strana na kolenou, avšak nikoli mimo hru**

8. Za méně než dva týdny trvání této revoluce jsou autorita KSČ a její kontrola nad společností mimořádně podkopány. Vnitřní rozkoly se prohlubují. Proreformní skupiny v KSČ vytvořily Demokratické fórum a vyzvaly k přehodnocení událostí roku 1968 a k tomu, aby ti, kdo byli vyloučeni po potlačení Pražského jara, byli přijati zpět do strany. Zrušení stranické kontroly nad veřejnými sdělovacími prostředky probíhá dramaticky a televizní a rozhlasové zpravodajové v redakcích takřka přes noc přejali styl svých západních kolegů. V prohlášení ÚV KSČ se strana zřekla použití násilí, i když si vyhrazuje možnost tento

10 | Dokument 58.

závazek nedodržet v případě, kdyby bylo třeba hájit ohrožené životy lidí, majetek a základy socialismu.

9. KSČ se sice zakymácela, není však rozhodně ještě u konce svých sil a nespáchá dobrovolně politickou sebevraždu tím, že připustí svobodné volby. Ve svém projevu 28. listopadu vyzval nový generální tajemník Karel Urbánek své soudruhy, aby přešli do ofenzívy a snažili se znovu nabýt kontroly nad veřejnými sdělovacími prostředky, které jsou nyní převážně proreformní. Odmítl požadavek Fóra zrušit Lidové milice, odvolat stranické kádry z vedení továren a rozpustit základní stranické organizace v podnicích. Urbánek hodlá navštívit na počátku prosince Moskvu, kde bude od Gorbačova nepochybně očekávat nějaký signál podpory pro svou stranu a její budoucnost.

10. Bez ohledu na zmatek, který teď v KSČ vládne, má strana v rukou stále ještě několik trumfů. Komunistická strana má i nadále dominantní postavení v důležitých veřejných institucích, včetně bezpečnostních sil, má stále převahu v Národní frontě a bude tu dominantní silou i tehdy, když právní základ této kontroly už přestane platit. Není náhoda, že režim zvolil Národní frontu jako rámec pro dialog s Občanským fórem, je to způsob, jak se pokusit Fórum představit jako „opozici“ vůči stranou zavedeným a kontrolovaným institucím.

— Kam revoluce směřuje

11. Valtr Komárek, ekonom, kterého by někteří lidé rádi viděli jako ministra v nové vládní koalici, odpovídal tento týden na otázku, jak dlouho bude podle jeho názoru Československu trvat, než se přemění v demokracii západního typu. Řekl, že země nepotřebuje dostávat demokracii po kapkách; národ je schopen strávit ji vcelku. Pokud se podaří přimět komunisty k tomu, aby dovolili přizpůsobit legislativu a instituce této země vůli lidu, řekl, může Československo na své reformátorské a demokratické tradice navázat takřka přes noc. Je to hodnocení, které sdílí rovněž velvyslanectví.

12. Brzdou této transformace bude vedení současného režimu, které se pokouší manévrovat ve snaze odložit datum reformu, obzvláště svobodných voleb. Režim má k dispozici řadu překážek, politických i legislativních, které tomu může klást do cesty. Jak nás generální tajemník Československé strany socialistické Jan Škoda upozornil, bude ke schválení dřívějšího konání svobodných voleb zapotřebí dvoutřetinové většiny poslanců Federálního shromáždění. Vzhledem k tomu, že Federální shromáždění se většinou skládá z komunistů, kteří mají mizivé vyhlídky na to, že by mohli být znovu zvoleni, nebudou možná ochotni s tímto časnějším termínem souhlasit. Protože však Češi a Slováci tíhnou k dohodě, a také proto, že stranická hierarchie ztratila legitimitu, zdá se pravděpodobné, že se poslanci i další funkcionáři velice brzy projeví jako „reformátoři“.

13. Předčasné volby nemusejí být pro Občanské fórum nutně výhodné. Mnohé politické skupiny, jejichž reprezentantem se stalo, jsou zatím v zárodečném

stádiu a budou potřebovat ještě nějaký čas, než se zformují. Seznam požadavků, který OF předalo Adamcovi 28. listopadu (separátní telegram)¹¹, svědčí o tom, že se nyní soustřeďuje především na personální a legislativní změny v politickém systému, kterých je zapotřebí, aby přechod k demokracii byl úspěšný.

Russell

11 | Dokument 61.

**63. Telegram
velvyslanectví USA v Československu
ministerstvu zahraničních věcí USA**

Praha, 29. listopadu 1989, 1634Z

Bez omezení

Prague 08346. Prioritní

Věc: Změny v předsednictvu ÚV Komunistické strany Slovenska

1. Ústřední výbor komunistické strany Slovenska se sešel v Bratislavě 26.–27. listopadu. Přijal rezignaci Ondreje Šalinga na funkci v jeho předsednictvu v souvislosti s jeho zvolením do funkce člena předsednictva ÚV KSČ. Ústřední výbor rovněž přijal tzv. rezignaci „na vlastní žádost“ dalších členů slovenského předsednictva strany – Gejzy Šlapky, Eleny Litvajové, Viliama Šalgoviče a Štefana Rybára. Novými členy předsednictva byli zvoleni Anna Abelovičová, Michal Blanár, Vladimír Cirbes, Štefan Juhász, Beáta Kacejová, Milan Pružinec a Rudolf Schuster.

Russell

64. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 30. listopadu 1989, 1235Z

Důvěrné

Prague 08361. Ihned i v noci

Věc: Československý politický vývoj

1. Důvěrné – celý text.
2. Souhrn. Politický vývoj se v Československu žene závratnou rychlostí vpřed; zde podáváme zprávu o několika nejdůležitějších událostech za posledních 24 hodin:
 - V odpověď na požadavek Občanského fóra odhlasovalo Federální shromáždění zrušení ústavně zakotvené vedoucí úlohy KSČ, konec „uzavřeného charakteru“ Národní fronty a zřeknutí se marxismu-leninismu jako oficiální státní ideologie.
 - Předseda vlády řekl, že okolnosti invaze států Varšavské smlouvy v roce 1968 musí být přehodnoceny, avšak že by to mělo učinit společně všech pět států, které se invaze zúčastnily.
 - Adamec rovněž vyzval k tomu, aby se co nejdříve začalo jednat o pobytu sovětských vojsk v zemi, avšak řekl, že případný jejich odchod bude muset být součástí celoevropského odzbrojovacího procesu.
 - Při jednání o nové koaliční vládě souhlasil představitel Občanského fóra s tím, že by ministrem obrany mohl být komunista, pokud by to byl civilista, který se nikdy v minulosti nezkompromitoval. Fórum očekává, že ministerstvo vnitra bude řídit nekomunista.
 - Člen nového předsednictva ÚV KSČ Vasil Mohorita řekl na tiskové konferenci se zahraničními novináři, že podle jeho předpokladu se svobodné volby budou konat do 12 měsíců.
 - Bylo založeno nové reformní uskupení uvnitř KSČ Demokratické fórum a mnoho z cílů jeho osmibodového programu se shoduje s cíli Občanského fóra.

- Tiskový mluvčí armády popřel pověsti, že by armáda mohla být zneužita k tomu, aby byl zvrácen nynější politický vývoj. Konec souhrnu.

— Federální shromáždění upravuje ústavu

3. Federální shromáždění na svém zasedání 29. listopadu změnilo tři články československé ústavy v souladu s požadavky přednesenými Občanským fórem den předtím na setkání s předsedou vlády Adamcem.¹² Článek 4 ústavy o vedoucí úloze KSČ ve společnosti byl vypuštěn. Článek 6 o „uzavřeném charakteru“ Národní fronty byl upraven v následujícím znění: „Mohou se v ní sdružovat politické strany, společenské a zájmové organizace.“ (Poznámka: To poskytuje novým uskupením možnost vstoupit do této zastřešující organizace, která až doposud omezovala politické a společenské organizace na ty, které byly podle zákona založeny v roce 1948. Konec poznámky.) Článek 16 byl upraven tak, že marxismus-leninismus přestal být oficiální státní ideologií. Státní kulturní politika, školství a výchova jsou nyní vedeny „v duchu vědeckého poznání a v souladu se základy humanity a demokracie“.

4. Federální shromáždění rovněž přistoupilo k ustavení parlamentní komise pověřené vyšetřováním policejního a bezpečnostního zásahu proti studentské demonstraci 17. listopadu. Mezi členy komise budou rovněž pražští studenti, včetně představitelů studentských stávkových výborů. Shromáždění údajně schválilo též návrh zřídit do 1. ledna příštího roku ústavní soud. Tento soud bude pověřen prověřováním ústavnosti jednání exekutivy a legislativních opatření.

5. Komentář: Tato opatření Federálního shromáždění mají mimořádný význam, ale představitelé Občanského fóra upozorňují na to, že KSČ má i nadále možnost prostřednictvím svých nomenklaturních kádrů významným způsobem ovlivňovat většinu společenských organizací Národní fronty, i když nekomunistické strany v Národní frontě nyní projevují větší samostatnost. Konec komentáře.

— Projev předsedy vlády o roce 1968 a o sovětském vojsku

6. V televizním projevu 29. listopadu večer předseda vlády Adamec informoval veřejnost o svém jednání s Občanským fórem. Dotkl se také citlivého tématu roku 1968 a pobytu sovětských vojsk na československém území.

7. K otázce roku 1968 Adamec řekl, že do politického života země vstoupila nová generace. Tato generace se nemůže vyhnout hodnocení událostí roku 1968. Takovéto přehodnocení by muselo rozhodnout, zda invaze pěti států Varšavské smlouvy byla oprávněná nebo zda prohlubující se krizi ve společnosti

12 | Dokument 61, odst. 7.

v té době bylo možno řešit politickými prostředky. Působilo to dojmem, jako by se Adamec jednostrannému stanovisku československé vlády k událostem roku 1968 vyhýbal. Na jednu stranu sice naléhal, aby federální vláda k událostem roku 1968 zaujala zásadní postoj, na druhou stranu však prohlašoval, že jakékoli přezkoumání musí být provedeno kolektivně všemi pěti státy Varšavské smlouvy, které se invaze zúčastnily. Tato analýza by se měla opírat o posudek kolektivu historiků. Na závěr řekl, že takovýto krok je nezbytný, má-li být v Československu oslabeno společenské napětí a povzbuzen dialog.

8. Adamec rovněž vyzval k tomu, aby byla co nejdříve zahájena dvoustranná jednání se sovětskou vládou o dočasném pobytu vojsk na území Československa. Adamec řekl, že jakýkoli odsun těchto vojsk bude muset být součástí celoevropského odzbrojovacího procesu. Upozornil, že by bylo chybou, kdyby nějaký politik tohoto problému využíval jako „laciného“ politického prostředku k získání obliby.

9. Komentář. Adamec se dotkl dvou problémů zahraniční politiky, které se těší mimořádnému zájmu společnosti, učinil však tak způsobem, že nebudou komplikovat pokračující vnitřní dialog o reformách. Bylo jasné, že Adamec nemluví o brzkém odchodu sovětských vojsk, nýbrž že se tom brzy začne jednat. Kromě případného odchodu se taková jednání mohou zaměřit také na praktické otázky, jako jsou náklady na zdejší pobyt vojsk, na němž se Československo podílí údajně naprosto neúměrně. Konec komentáře.

— Podmínky Občanského fóra týkající se koaliční vlády

10. Předseda vlády Adamec se setkal se stranickými a společenskými organizacemi, aby jednal o svém dialogu s Občanským fórem a o složení nové koaliční vlády odborníků, kterou slíbil sestavit k 3. prosinci. Od informátorů v Československé straně socialistické jsme se dozvěděli, že jak jejich strana, tak Československá strana lidová očekávají, že budou zastoupeny ve vládní koalici.

11. Občanské fórum bylo ve svých vyjádřeních o nové koaliční vládě dost zdrženlivé. Jeho mluvčí však na tiskové konferenci 29. listopadu sdělil, že Fórum Adamcovi předalo určité pokyny týkající se kandidátů, jež pokládá za přijatelné ve funkcích ministrů obrany a vnitra. Fórum požaduje, aby v čele ministerstva národní obrany stál „nezkompromitovaný“ civilista, avšak neměli by námitek, kdyby se jím stal komunista. Trvá však na tom, aby se ministrem vnitra stal nekomunista, ovšem v minulosti nezkompromitovaný (tj. nesměl by být v minulosti manipulován komunistickým režimem).

— Tisková konference KSČ

12. Nově jmenovaný člen předsednictva ÚV KSČ a bývalý předseda Socialistického svazu mládeže Vasil Mohorita řídil tiskovou konferenci z nového

tiskového střediska své strany v centru Prahy. Mohorita udělal příznivý dojem tím, jak si dokázal poradit s otázkami zahraničních novinářů. Mohoritovo vystoupení znamená zlom v dosavadní praxi KSC, neboť v minulosti se členové předsednictva neformálním kontaktům se zahraničním tiskem vystavovali jen zřídka.

13. Mohorita odpověděl na celou řadu otázek. Řekl, že jeho strana uvažuje o brzkém datu příštího stranického sjezdu, který je plánován na 26. leden. Dále prohlásil, že požadavek Občanského fóra na odstoupení prezidenta Husáka je otázka, kterou je nutno ještě projednat, avšak že KSC má námitky proti tomu, aby prezidentská funkce byla tímto způsobem politizována. Ve shodě s tím, co řekl předseda vlády Adamec později téhož večera, sdělil, že KSC je připravena zaujmout k událostem roku 1968 objektivní stanovisko.

14. Mohorita byl obzvláště otevřený, když se hovořilo o volbách. Řekl, že vláda hodlá navrhnout nový volební zákon, a dodal, že on osobně odhaduje, že by se svobodné volby mohly konat do 12 měsíců.

— Nová frakce v KSC

15. Dalším důkazem rozkolu v KSC je skupina přibližně 200 členů strany, která oznámila založení nového Demokratického fóra. Jeho první schůze se konala v budově Československé akademie věd 28. listopadu. Zpráva o ustavení skupiny se objevila na první stránce *Rudého práva*. Její osmibodový program, jak nám sdělil jeden člen Demokratického fóra, se v mnohém shoduje s požadavky Občanského fóra. Jsou to následující body: konec vedoucí úlohy strany; vypracování nových stanov strany a stanovení bližšího data mimořádného sjezdu strany, přehodnocení událostí z let 1968–69 a zrušení Lidových milicí. Co se týče posledního bodu, podle Demokratického fóra nesmí žádná strana disponovat vlastními ozbrojenými jednotkami. Dozvěděli jsme se, že Demokratické fórum se snaží navázat kontakt se skupinou proreformních komunistů Obroda a s Občanským fórem.

— Armádní prohlášení

16. Naši informátoři v Občanském fóru se stále obávají hrozby vojenského zásahu, který by měl zvrátit nynější politický vývoj. Tyto obavy jsou živěny pověstmi o tom, že vojáci nesmějí vycházet z kasáren a že jsou odříznuti od zpráv tisku a jiných sdělovacích prostředků. Mluvčí Občanského fóra dokonce 29. listopadu přečetl prohlášení, v němž vyzval vojenské a bezpečnostní síly, aby respektovaly vůli lidu.

17. Mluvčí československé armády vystoupil večer v televizi, aby vyvrátil tyto pověsti, které, jak řekl, šíří neinformované osoby doma i zahraniční sdělovací prostředky. Řekl, že v armádě nedošlo k žádnému vyhlášení pohotovosti

a že probíhají běžné vojenské operace. Dále řekl, že armáda „podporuje úsilí o překonání nahromaděných problémů ve společnosti a odmítá tendence k narušení jednoty armády a lidu“.

18. Komentář. Jako na potvrzení toho, co řekl tento armádní mluvčí, vojenský atašé velvyslanectví právě připravuje zprávu o tom, že tu mezi 17. až 29. listopadem nedošlo k žádným neobvyklým vojenským aktivitám ani československé, ani sovětské armády. Konec komentáře.

Russell

65. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 30. listopadu 1989, 1725Z

Důvěrné

Prague 08387. Ihned

Věc: Kdo je kdo v Občanském fóru

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. I když nám Občanské fórum slíbilo poskytnout v nejbližších dnech schéma své organizace, předkládáme našim čtenářům ve Washingtonu následující informaci (viz bod 10 níže) o jeho organizaci a životopisné údaje některých z jeho členů. Chtěli bychom upozornit na to, že některé prominentní osobnosti spojované s Fórem, jako je ředitel pražského Prognostického ústavu [ČSAV] Valtr Komárek a vůdčí osobnost Pražského jara Alexander Dubček v současné době s OF bezprostředně nespolupracují. Díky léta trvající práci velvyslanectví v oblasti lidských práv máme dnes k Občanském fóru a jeho členům prostřednictvím našich kontaktních osob jedinečný přístup, avšak při rychlosti, s jakou současně události probíhají, na nás naši informátoři mají jen velmi málo času. Pokud jde o Václava Havla, ten nemá prakticky žádný čas. Fórum jmenovalo do role kontaktních osob s velvyslanectvím bývalého mluvčího Charty Martina Palouše a člena Obrody Jana Urbana. Konec souhrnu.

3. Fórum je rychle se rozvíjející instituce v podstatě s neformální strukturou, v níž se funkce a osobnosti neustále střídají. Václav Havel vystupuje *de facto* jako její vůdčí osobnost, přestože nemá žádný titul ani formální postavení. Pracovníci fóra se k němu skoro vždy obracejí jako k vedoucímu („šéfe“). Kolem Havla je seskupen větší počet osob, které mu dělají poradce, z nichž mnozí, jako třeba scénárista Jiří Křížan, jsou jeho starými přáteli. Další postava, Saša Vondra, je nynější mluvčí Charty 77 a vydavatel několika samizdatových časopisů pro mládež. Jaroslav Šedivý je poradcem ve věcech zahraniční politiky. Havlovým nejdůležitějším politickým poradcem je v současné době

Zdeněk Mlynář, bývalý poradce Dubčeka a bývalý tajemník ÚV KSČ. Mlynář se vrátil do Prahy z exilu ve Vídni pouze před několika dny, a jak jsme vyrozuměli, pracuje od té doby v pozadí OF.¹³

4. Ve Fóru je cosi jako sekretariát, který se denně schází k debatě o politické situaci. Tvoří ho deset až dvanáct osob, které jsou vybrány na základě dohody. Jednotliví členové se zde mění podle námětu diskuse. Schůzí sekretariátu se obvykle účastní :

- Rita Klímová, hlavní anglická překladatelka Občanského fóra na tiskových konferencích a kontaktní osoba pro anglicky hovořící sdělovací prostředky;
- Jiří Dienstbier, který vystřídal v roli tiskového mluvčího Václava Malého;
- Václav Klaus, ekonom Prognostického ústavu, který předložil návrh prvního programového prohlášení OF a nyní pracuje na jeho konečné podobě;
- Petr Miller, dělník, který vede stávkový výbor závodu ČKD a působí jako koordinátor s dalšími stávkovými výbory;
- Radim Palouš, bývalý profesor Karlovy univerzity, který nese odpovědnost za otázky školství a má pověst člověka vyznačujícího se smyslem pro konsenzus;
- Zdeněk Jičínský, komunista z doby před rokem 1968, právník, odborník na ústavní právo;
- Martin Mejstřík, předseda pražského studentského stávkového výboru;
- Saša Vondra, Václav Malý a v současné době, jak se domníváme, i Zdeněk Mlynář, kteří se rovněž účastní těchto strategických schůzek.

5. Když je třeba projednat všeobecnější otázky týkající se základních politických otázek a taktiky, svolává Občanské fórum schůzi širší základny. I zde je účast věcí dohody, těchto setkání „ústředního výboru“ se může účastnit kolem 100 osob reprezentujících nejrůznější skupiny – politické, sociální a národnostní (je tu např. představitel za rómskou komunitu), které Fórum podporují.

6. Občanské fórum je česká instituce. Slováci mají své vlastní prodemokratické hnutí, Veřejnost proti násilí (VPN), v němž hraje důležitou roli dlouholetý účastník disentu Ján Čarnogurský, dále Miloslav Kusý a Milan Šimečka. Čarnogurský byl v Praze 28. listopadu a zúčastnil se jako představitel VPN dialogu s předsedou vlády Adamcem. Havel odcestoval 29. listopadu do Bratislavy, aby tu oslovil VPN a koordinoval její aktivity s činností Fóra.

7. K dalším klíčovými osobnostem Fóra patří:

- Jan Urban, který vystupuje jako svého druhu šéf kabinetu sekretariátu, připravuje jeho schůze a propracovává jeho rozhodnutí. Urbanovi pomáhají

13 | Jeden z mála faktických omylů v těchto zprávách. Mlynář se nikdy neúčastnil práce Občanského fóra a nikdy nebyl Havlovým poradcem. Viz také dokument 85, odst. 8 a dokument 90, odst. 11.

jako analytici denních zpráv sdělovacích prostředků a politických událostí Martin Palouš a Ivan Gabal, vedoucí osobnost Kruhu nezávislé inteligence, a podávají o nich sekretariátu pravidelně souhrnné informace.

- Ivan Havel, Václavův bratr, na sebe do značné míry bere administrativní odpovědnost za Fórum, které má nyní ústředí v divadle Laterna magika v centru Prahy. (Poznámka: Vláda nabídla Fóru kancelářské prostory v Paláci kultury, avšak jeho představitelé doufají, že získají prostory v centru Prahy. Konec poznámky.)

8. Existuje také množství stálých výborů, mezi nimi: výbor koncepční (pro další postup OF), vedený Klausem; výbor tiskový, vedený Dienstbierem, a právní výbor, vedený Jičínským.

9. Fórum pověřilo několik osob péčí o styk s veřejnými sdělovacími prostředky. Tyto kontaktní osoby jsou koordinovány tiskovým mluvčím Jiřím Dienstbierem.

- Petr Pospíchal, aktivista Charty 77, obstarává kontakt s rozhlasem;
- Jiří Kantůrek, bývalý redaktor Československé televize, kontakty s televizí; a
- Rita Klímová a Martin Palouš zprostředkovávají kontakty s tiskem.

10. Níže uvádíme životopisné informace o těchto a dalších členech Fóra.

— Ján Čarnogurský

- Ján Čarnogurský (47) je laický katolický aktivista a právník, který pracoval pro podzemní církevní struktury na Slovensku. Je zastáncem práv Slováků v rámci československého federálního státu. Zastává středo-pravicové politické názory. Není signatářem Charty 77, protože s politickými stanovisky Charty vždycky nesouhlasil. Byl nedávno obviněn z podvracení a propuštěn na základě prezidentské milosti, takže nemusel čelit odvolání proti tomuto rozsudku ze strany státního žalobce. Čarnogurský mluví trochu anglicky.

— Jiří Dienstbier

- Jiří Dienstbier (51), novinář a bývalý komunista, který byl v polovině 60. let a v roce 1968 dopisovatelem pražského rozhlasu ve Washingtonu. Po svém návratu do Prahy byl z KSČ vyloučen. Je zakládajícím signatářem Charty 77 a západními novináři je vyhledáván pro své analýzy domácí politické scény. Jeho politické názory jsou totožné s názory představitelů eurokomunistického/sociálnědemokratického spektra; hovoří dobře anglicky.

— **Ivan Havel**

- Ivan Havel (50) je bratr Václava Havla. Je to filozof a strávil v Berkeley jeden rok postgraduálního studia. Mluví výborně anglicky; opozičních aktivit se doposud veřejně neúčastnil. Pořádal soukromé semináře na politická a filozofická témata.

— **Michal Horáček**

- Michal Horáček (přes 40) není členem Fóra, ale Mostu, který sloužil jako prostředník mezi úřadem předsedy vlády a Fórem. Most hledá i nadále způsob, jak být užitečný, a byl pověřen předat na sovětské velvyslanectví dopis Fóra, v němž byl Nejvyšší sovět žádán, aby přehodnotil svůj postoj k událostem roku 1968. Horáček je redaktorem časopisu *Mladý svět*.

— **Zdeněk Jičínský**

- Zdeněk Jičínský (60) je profesor práv a odborník na ústavní právo, do Pražského jara přednášel na Vysoké škole politické. V roce 1968 zastával funkci místopředsedy České národní rady (parlament České republiky). Roku 1969 byl vyloučen z KSČ.

— **Jiří Kantůrek**

- Jiří Kantůrek (56) je bývalý redaktor a moderátor Československé televize, který přišel o místo po Pražském jaru. Zprostředkovává styk mezi Občanským fórem a televizí. Jeho manželka je spisovatelka a dřívější mluvčí Charty 77 Eva Kantůrková. Žádný z nich nehovoří anglicky.

— **Václav Klaus**

- Václav Klaus (přes 50) je vysoce respektovaný ekonom z Prognostického ústavu. Považuje se za Friedmanova žáka a stoupence Chicagské školy, má úzké kontakty s reformátory hospodářství v Polsku a v Maďarsku, včetně mnoha nových polských ministrů hospodářství a financí. Jeho kariéře se po Pražském jaru kvůli jeho reformistickým článkům stavěly do cesty jisté překážky. Pracoval v nižší výzkumné funkci v Národní bance, než přešel na nynější místo v Prognostickém ústavu. Mluví výborně anglicky a hodně publikuje.

— Rita Klímová

- Rita Klímová (55) strávila velkou část dětství v New Yorku, než se její rodina po druhé světové válce vrátila do Československa. Byla členkou KSČ a je to ekonomka, která se podílela na organizování zdejšího Československého helsinského výboru. V současnosti se věnuje především překládání a psaní. Byla první manželkou Zdeňka Mlynáře, s nímž se rozvedla asi před 20 lety. Hovoří plynne anglicky.

— Michael Kocáb

- Michael Kocáb (41) je skladatel, bývalá rocková hvězda a populární postava zábavní scény. Je členem Mostu, který se snaží zprostředkovávat kontakt Občanského fóra s vládou. Vzal si za ženu Američanku, sám však anglicky mluví málo.

— Valtr Komárek

- Valtr Komárek je od roku 1984 ředitelem Prognostického ústavu. Ačkoli je příznivcem Občanského fóra, není jeho členem a je v tomto přehledu uváděn proto, že byl s Fórem v poslední době úzce spjat. Komárkova kariéra jako ekonomy se v roce 1969 dostala do potíží, neboť byl úzce spjat s reformami Pražského jara, na nichž pracoval spolu s Otou Šikem. V roce 1969 sice nebyl vyloučen z KSČ, avšak až do relativně nedávné doby mu bylo dovoleno vykonávat pouze badatelskou činnost na nízké úrovni. V roce 1987 vydal Komárkův Prognostický ústav kontroverzní a kritické prognózy československé ekonomiky. Byl proto konzervativci v KSČ osobně napadán. Komárek sice zastává názor, že by plánované hospodářství v Československu mělo být omezeno, má však za to, že úplně odstraněno být nemůže. Komárek pracoval jako ekonomický poradce na Kubě a mluví španělsky.

— Jiří Křižan

- Jiří Křižan (přes 50) je úspěšný český dramatik. Je jedním z prvních signatářů petice Několik vět¹⁴ a byl organizátorem petice z roku 1989 za osvobození Václava Havla z vězení. Byl jedním z těch, kdo po útoku policie na demonstraci studentů 17. listopadu vyzvali k zavření pražských divadel.

¹⁴ | Viz dokument 7, odst. 11.

— Václav Malý

- Václav Malý (42 let) je katolický kněz, aktivista v oblasti lidských práv a někdejší mluvčí Charty 77. Je to jeden z nejprominentnějších představitelů církve v zemi. Malý byl pro svou činnost na obranu lidských práv zbaven souhlasu vykonávat kněžské povolání a pokračoval ve svém poslání v podzemí. Malý byl prvním mluvčím Občanského fóra, avšak možná dospěl k názoru, že se s tím spojené politické poslání neslučuje s jeho kněžskými povinnostmi. (Byl vystřídán Jiřím Dienstbierem.) Hovoří anglicky a je to vynikající řečník. Malý strávil kvůli svým aktivitám na obranu lidských práv přibližně jeden rok ve vězení.

— Zdeněk Mlynář

- Zdeněk Mlynář je bývalý Dubčekův poradce a tajemník KSČ. Byl vyloučen ze strany v roce 1969 a od té doby žil v exilu¹⁵ v Rakousku, kde pracoval ve vídeňském Ústavu pro mezinárodní vztahy. Mlynář udržuje zcela otevřeně kontakty s KSČ a napsal rovněž řadu knih a článků, včetně knihy *Mráz přichází z Kremle* o Pražském jaru. Byl dříve ženatý s jinou osobností Občanského fóra, Ritou Klímovou a v 50. letech prý byl v Moskvě jako student na koleji ubytován s dnešním sovětským představitelem Gorbačovem.

— Martin Palouš

- Martin Palouš (41) je někdejší mluvčí Charty 77 a filozof, který v současnosti pracuje jako počítačový programátor. Je to syn zakladatele Charty 77, Radima Palouše. Hovoří skvěle anglicky a je praktikující katolík.

— Radim Palouš

- Radim Palouš (mezi 60 a 70) byl profesorem filozofie na Karlově univerzitě, odkud musel po Pražském jaru odejít. Je zakládajícím členem Charty 77 a jejím někdejším mluvčím. Představuje náboženské (katolické) křídlo Charty.

— Petr Pospíchal

- Petr Pospíchal (28) je členem Charty 77 a aktivistou v oblasti lidských práv, pochází z Brna. Byl odsouzen při různých příležitostech za svou otevřenou politickou činnost a strávil ve vězení dohromady několik let. Původním povoláním je tiskař.

¹⁵ | Zdeněk Mlynář byl jedním ze zakladatelů Charty 77; do exilu odešel v létě 1977.

— **Jaroslav Šedivý**

- Jaroslav Šedivý (mezi 60 a 70) je bývalý pracovník pražského Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku. Za Pražského jara byl jedním z Dubčekových politických poradců.

— **Jan Urban**

- Jan Urban (42) je signatář Charty a syn někdejšího československého diplomata. Urban přišel po roce 1968 o své místo učitele. Až dosud se živil v nejrůznějších manuálních oborech, také jako zedník. Urban je členem reformní socialisticko-komunistické skupiny známé jako hnutí Obroda. Urban je nesmírně výřečný a hovoří plynně anglicky. Je rovněž členem nezávislé Východoevropské informační agentury (VIA), která působí jako disidentský zpravodajský servis v Polsku, Sovětském svazu a Československu.

— **Saša Vondra**

- Saša Vondra (26) je signatář Charty; je to mladý disidentský vůdce a vydavatel řady samizdatových periodik. Vondra pracuje v současné době jako počítačový programátor. Byl nedávno propuštěn z vězení, kde si odseděl zbývající dva měsíce z osmiměsíčního trestu za pobuřování. K trestu za pobuřování byl odsouzen za organizování a účast na takových demonstracích, jako byla lednová demonstrace k uctění památky Jana Palacha.

Russell

66. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 30. listopadu 1989, 1752Z

Důvěrné

Prague 08392

Věc: Představitel Československé socialistické strany (ČSS) o Občanském fóru

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Generální tajemník ČSS Jan Škoda nám řekl, že jeho strana, přestože se pokouší o získání nezávislého politického postavení, zůstane součástí Národní fronty a bude zevnitř pracovat na tom, aby zlomila vliv KSČ na její organizace. Socialisté si připisují zásluhu za to, že začínajícímu Občanskému fóru velmi brzy poskytli podporu, avšak domnívají se, že pro jejich vlastní politické zájmy bude lepší, když se k OF nepřipojí. Škoda říká, že co se týče nové koaliční vlády, nemá žádné ambice, avšak domnívá se, že ve vládě, která má být sestavena do 3. prosince, by socialisté nějaké křeslo mohli získat. Přestože Škoda kritizuje prezidenta Husáka za to, že v politické krizi posledních dvou týdnů hraje „mimořádně neutrální“ roli, považuje však požadavek Občanského fóra na jeho odstoupení za chybu. Zkomplikuje to, podle jeho názoru, reformní proces. Škoda si posteskl, že by „davová psychóza“ mohla vynést do prezidentského křesla Dubčeka, sám však není s to vyslovit jako náhradu za Husáka jméno nějakého jiného kandidáta, který by měl podporu obyvatelstva, kdyby Husák byl donucen k rezignaci. Konec souhrnu.

3. Na otázku o roli ČSS v politickém vývoji posledních dvou týdnů řekl generální tajemník strany Jan Škoda 29. listopadu pracovníkovi velvyslanectví, že je mimořádně hrdý na podporu, kterou tato strana poskytla právě vznikajícímu Občanskému fóru. Fórum nyní bylo uznáno vládou a byly mu přislíbeny kancelářské prostory, aby odtud mohlo vyvíjet činnost, dále získalo přístup ke sdělovacím prostředkům a vlastní deník. I když socialisté s Fórem udržují

těsný kontakt, řekl Škoda, sami nemají v úmyslu stát se jeho členy, přestože sympatizují s jeho cíli. Fórum na rozdíl od ČSS prohlašuje, že nemá politické ambice. ČSS si uvědomuje, že jejím předním politickým zájmem je vybudovat si v Národní frontě nezávislou pozici a pracovat v ní na tom, aby omezila vliv, který má KSČ na organizace v ní zastoupené.

4. Škoda prohlásil, že si Adamec v posledních několika dnech získal důvěru Občanského fóra do té míry, že proti svému původnímu záměru vzalo zpět svůj požadavek na jeho rezignaci. (Poznámka: Takový požadavek nikdy nebyl jednoznačně vysloven. Konec poznámky.) Domnívá se, že Fórum nyní má jasnější představu o tom, jak obtížné by bylo provést některé z právních a personálních změn, které původně požadovalo.

5. Škoda uvedl jako příklad změny ve volebním zákoně a rezignaci „zdiskreditovaných“ poslanců v parlamentu. Kdyby se volby měly konat dříve, než je stanoveno podle ústavy (tj. květen 1991), bylo by to možné jen za předpokladu, že to schválí dvoutřetinová většina členů [Federálního] shromáždění. Současní poslanci by se proti přijetí takového kroku postavili, neboť by bylo více než pravděpodobné, že by po volbách přišli o křesla. Také zastánci tvrdé linie ve Federálním shromáždění, jako jsou Miroslav Štěpán a Vasil Biľak, přestože ztratili své pozice v KSČ, mohou si, alespoň podle ústavy, udržet svá místa v parlamentu až do roku 1991.

6. Škoda označil změny ve vedení Československé strany lidové (ČSL), především to, že předseda strany Žalman byl vystřídán Josefem Bartončíkem (separátní telegram)¹⁶, za dlouho připravované. On sám očekává změny v nejvyšších funkcích své vlastní strany (týká se to např. současného předsedy Kučery), ne však před mimořádným sjezdem, který je nyní připravován na únor. Škoda řekl, že někteří členové toto datum chtějí uspíšit. Škoda očekává, že obě strany, jak ČSS, tak ČSL, budou v nové koaliční vládě zastoupeny.

7. Škoda pokládá požadavek Občanského fóra, aby na svou funkci rezignoval prezident Husák (Prague 8342)¹⁷, za chybu, která by zkomplikovala vývoj reformem tím, že by jen přibyl jeden úkol navíc, který by bylo třeba co nejdříve vyřešit. Škoda řekl, že jeho osobně Husákův „extrémně“ neutrální postoj v krizi posledních dvou týdnů popuzoval, že by však otázka nástupce v prezidentském úřadě měla být podle jeho názoru odložena na pozdější dobu, až bude vytvořena nová vládní koalice a učiněn větší pokrok co se týče nejrůznějších legislativních změn. Škoda potvrdil, že kdyby měl prezident odstoupit, jeho nástupce by měl být zvolen Federálním shromážděním na základě nominace předložené Národní frontou.

¹⁶ | Dokument 68.

¹⁷ | Dokument 61.

8. Škoda vyslovil znepokojení v souvislosti s vyhlídkou na to, že by se prezidentem měl stát Dubček. Řekl, že jistá „davová psychóza by Dubčeka mohla vynést na Hrad“, že by to však byl historický anachronismus. Ale když byl Škoda vyzván, aby jako Husákova nástupce navrhl někoho jiného, kdo by měl podporu národa, nebyl s to uvést žádné jméno.

9. Komentář. Když se teď požadavek na Husákovo odstoupení dostal na pořad dne, a vzhledem k tomu, že rezignoval předseda Federálního shromáždění Indra, zdá se, že prezident odstoupí. Ať se to Škodovi líbí nebo ne, kromě Dubčeka existuje jen málo kandidátů, kteří by měli jako kandidáti na tuto funkci podporu veřejnosti. Škoda o tom nemluvil, avšak mohl mít na mysli to, že dokud se nevyřeší otázka, jakou je stále ještě rok 1968, včetně čistek v KSČ z roku 1969 a případných rehabilitací, bylo by netaktické Dubčeka nominovat. Dubčekovo zvolení by záviselo na hlasování parlamentu, jehož členy jsou stále ještě takoví reprezentanti normalizačního období jako Biřák a Štrougal.

Russell

67. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 30. listopadu 1989, 1755Z

Bez omezení

Prague 08393

Věc: Studentská stávka pokračuje

1. Souhrn: Českoslovenští studenti oznámili, že budou pokračovat ve stávce přinejmenším do neděle 3. prosince včetně. Konec stávky ohlásí v Československé televizi studentský vůdce Martin Mejstřík, pravděpodobně proto, aby byla vyloučena možnost, že vláda vydá falešnou zprávu o ukončení stávky. (Poznámka: Vláda pobouřila studenty minulý týden tím, když v rozhlase a televizi sdělila, že se studenti chystají svou stávku v neděli 26. listopadu ukončit. Konec poznámky.) Konec souhrnu.

2. Na tiskové konferenci Občanského fóra konané 27. listopadu studentští vůdci oznámili, že chtějí pokračovat ve stávce alespoň do úterka 28. listopadu. Zda se bude ve stávce pokračovat i po tomto datu, bude záležet na výsledcích úterního jednání mezi představiteli Občanského fóra a předsedou vlády Adamcem. Studentští vůdci řekli, že vzali na vědomí doporučení Občanského fóra, aby stávky a demonstrace byly až do skončení jednání pozastaveny, přesto však se rozhodli ve stávce pokračovat.

3. 28. listopadu, bezprostředně po tiskové konferenci, na níž vláda oznámila výsledky svého jednání s Občanským fórem, řekl jeden studentský vůdce [našemu] obchodnímu atašé, že stávka bude pokračovat do té doby, dokud jejich požadavky nebudou splněny. Tyto požadavky jsou v podstatě totožné s těmi, které jsou obsaženy v prohlášení Občanského fóra Co chceme. Obchodní atašé poukázal na to, že to může trvat léta, jelikož některé požadavky jsou všeobecné a dlouhodobé povahy. Student připustil, že studenti tak dlouho stávkovat nemohou, avšak musí se jim, jak zdůraznil, dostat nějaké pevné záruky, že jejich požadavky budou splněny. Podle jeho osobního názoru by stávka mohla být

skončena, pokud parlament formálně zruší vedoucí úlohu komunistické strany tím že z ústavy bude vypuštěn článek číslo čtyři. (Poznámka: To se stalo na zasedání Federálního shromáždění 29. listopadu. Konec poznámky.)

4. Komentář: Prodlužování studentské stávky by mohlo znamenat, že studenti zdůrazňují svou nezávislost na Občanském fóru. Studenti očividně nejsou ochotni nechat se jednoduše zahrnovat do širokého hnutí představovaného Občanským fórem a zdají se být umírněnou taktikou Občanského fóra podráždění. Konec komentáře.

Russell

68. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 30. listopadu 1989, 1756Z

Bez omezení

Prague 08394

Věc: Nové vedení Československé strany lidové

1. Souhrn a úvod: V noci z 28. na 29. listopadu se sešel ústřední výbor a předsedové místních výborů Československé strany lidové (ČSL), aby se dohodli na novém programu strany a zvolili nový ústřední výbor a nové vedení. (Poznámka: Historicky byla ČSL československým ekvivalentem křesťanskodemokratických stran v jiných evropských zemích.) Staré představenstvo a sekretariát hromadně rezignovaly předchozího dne. Novým předsedou představenstva se stal Josef Bartončík; jeho zástupci jsou Bohumil Svoboda, František Reichel a Richard Sacher. Dalšími členy byli zvoleni Antonín Baudyš, Václav Cibuzar, Jiří Černý, Jan Fričar, Stanislav Hanák, Josef Meier, Ludvík Motyčka, Bohumil Servus a Josef Šedivý. Změny představují převzetí vedení strany reformním křídlem známým jako „obrodný proud“, založeným uvnitř strany už dříve v tomto roce. Konec souhrnu.

2. Nový předseda ČSL Bartončík se setkal s Karlem Urbánkem, generálním tajemníkem Komunistické strany, 29. (listopadu) a podle *Rudého práva* se dohodli na tom, že by se řešení současné situace dalo hledat „na socialistickém základě bez chyb minulosti.“ *Rudé právo* rovněž přineslo rozhovor s Bartončíkem, ve kterém řekl, že ČSL zůstane součástí Národní fronty, a zdůraznil, že je ekumenickou stranou nesvázanou s žádnou církví.

3. Detailnější životopisy nově zvoleného předsedy ČSL a jeho náměstků:
JUDr. Josef Bartončík se narodil 18. března 1943 v Pozlovicích na Moravě, okres Gottwaldov, jako jedno ze sedmi dětí v rodině drobného řemeslníka. Navštěvoval střední školu v Uherském Brodě a poté pracoval v dělnických profesích. Do ČSL vstoupil v roce 1965 a posléze se stal hlavním tajemníkem krajské-

ho výboru v Jihomoravském kraji. V letech 1968–1969 vystudoval tři semestry teologie jako laik na teologické fakultě v Olomouci. Od roku 1982 byl členem Federálního shromáždění. Bartončík je aktivním, i když zákulisním reformátorem v ČSL, a má mnoho pojetek se členy „obrodného proudu“ uvnitř strany. Je ženatý a má tři děti.

PhDr. Bohumil Svoboda se narodil v Brně 20. září 1924 a studoval na gymnáziu v Praze. Pracoval jako pomocný režisér nejdříve ve filmovém studiu Barandov a poté v Dallaském divadelním centru. Přes 15 let pracoval jako novinář v časopise *Naše rodina*. V poslední době působil jako místopředseda okresního výboru strany pro Prahu 6 a jako mluvčí „obrodného proudu“ v ČSL. Je ženatý a má dva syny.

MVDr. Ing. František Reichel se narodil 27. ledna 1938 v Praze a studoval na Vysoké škole veterinární v Brně. Pracoval jako veterinář v Tachově, od roku 1967 ve vrcholovém managementu podniku Spofa (výrobce léků) a od r. 1974 předsedal československé delegaci stálé komise RVHP pro zemědělství. Je ženatý a má jedno dítě.

JUDr. Richard Sacher se narodil 1. září 1942 v Úpici v okrese Trutnov. Pracoval jako textilní dělník, horník a řidič. V roce 1968 vstoupil do ČSL a v roce 1969 se stal tajemníkem strany Severočeského kraje. V roce 1988 byl ze strany vyloučen, protože poslal vedení ČSL dopis, v němž kritizoval stagnaci strany. Je praktikujícím katolíkem a zakladatelem „obrodného proudu“. Spolu s jinými členy organizoval 14. října schůzku tohoto reformního křídla strany v restauraci Savarin. Schůzce bylo zabráněno bezpečnostními orgány na žádost tehdejšího předsedy ČSL Zbyňka Žalmana. Sacher je ženatý a má dvě děti.

Russell

69. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 1. prosince 1989, 1457Z¹⁸

Důvěrné

Prague 08413. Ihned

Věc: Aktualizace informací o Československu k 1. prosinci

Ref: Prague 8361¹⁹

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Nejvýznamnější očekávanou událostí na obzoru československé politické scény je oznámení koaliční vlády předsedou vlády Adamcem, k němuž by mělo dojít do 3. prosince. KSČ, nekomunistické strany a Občanské fórum se zřejmě intenzívně dohadují o nových funkcích ve vládě. Občanské fórum popírá, že by prosazovalo nějaké konkrétní kandidáty nebo že by v nové vládě mělo být zastoupeno jako instituce, ale jednotliví reprezentanti Občanského fóra možná některé resorty obdrží. Tato zpráva dále pojednává o následujících záležitostech:

- KSČ se zpožděním obrátila a vyzývá k přehodnocení událostí roku 1968;
- veřejnost i nadále vyjadřuje znepokojení nad pomalým vyšetřováním policejního zásahu proti studentům ze 17. listopadu;
- orgány československé vlády ruší povinnost výjezdních doložek;
- nepokoje mezi pracujícími v Ostravě zřejmě souvisejí se snahami místních organizací KSČ vzbudit dojem, že reformy by s sebou nevyhnutelně přinesly masovou nezaměstnanost;
- československá televize uvedla interview s představitelem dubčekovské éry Zdeňkem Mlynářem a promluvy bývalých předsedů vlády Štrougala a Černíka.

18 | Z kódu data telegramu vyplývá, že byl ve Washingtonu vytištěn 4. prosince 1989.

19 | Dokument 64.

— Koaliční vláda má být oznámena 3. prosince

3. V posledních 24 hodinách pokračovalo handrkování o nové koaliční vládě. Představitelé Občanského fóra se sešli s generálním tajemníkem ČSS Janem Škodou, místopředsdou ČSL Richardem Sacherem a poprvé byly navázány přímé kontakty mezi Občanským fórem a KSČ. Představitelé Občanského fóra Zdeněk Jičínský, Jiří Křížan, Michael Kocáb a Petr Pithart se sešli se členem předsednictva ÚV KSČ Vasilem Mohoritou 30. listopadu. O této schůzce nebyly zveřejněny žádné podrobnosti.

4. Ve veřejných prohlášeních i v soukromém styku představitelé Občanského fóra dále zastávají stanovisko, že do nové vlády nebudou prosazovat žádné konkrétní kandidáty. Občanské fórum si pouze klade podmínku (referenční telegram), aby ministerstvo obrany a vnitra vedli civilisté a aby novým ministrem vnitra nebyl komunista. Občanské fórum rovněž požaduje, aby nová vláda byla sestavena z osob, jež se v posledních 20 letech nezdiskreditovaly.

5. Občanské fórum potvrdilo, že mu předseda vlády Adamec nabídl místo v nové vládě jakožto politickému uskupení, že však tato nabídka byla odmítnuta. Je ovšem takřka jisté, že se Občanské fórum v pozadí vyjadřuje k jednotlivým kandidátům, které se Adamec do své nové „koalice odborníků“ snaží získat.

6. Dřívější dohady o tom, že by ředitel Prognostického ústavu Valtr Komárek měl Adamce nahradit ve funkci předsedy vlády, ustaly. Na tiskové konferenci 30. listopadu sám Komárek prohlásil, že nemá ambice stát se předsdou vlády, že však je připraven vládě pomáhat jako poradce.

7. Zdá se také, že Občanské fórum přestalo prosazovat demisi prezidenta Husáka, ačkoli ho předtím vyzvalo aby nejpozději do 10. prosince odstoupil. Delegace komunistických poslanců Federálního shromáždění navštívila Husáka 29. listopadu a požádala ho, aby zůstal ve funkci. Člen ČSS nám žádost Občanského fóra prezentoval jako politickou chybu, která by prosazování dalších reforem v rámci Federálního shromáždění zkomplikovala.²⁰

— Události roku 1968 jsou přehodnocovány

8. Poté, co se předseda vlády Adamec vyslovil pro „kolektivní“ přehodnocení událostí roku 1968 jak Československem, tak pěti státy Varšavské smlouvy, které Československo obsadily (referenční telegram), ubírá se tímto směrem zřejmě i předsednictvo ÚV KSČ. Na zasedání 30. listopadu ustavilo předsednictvo pracovní skupinu pro kritické posouzení invaze roku 1968 a okolností, které ji provázely.

9. Ústav marxismu-leninismu vydal prohlášení o „jednostranném“ posuzování zmíněných událostí v minulosti. Ústav vyzval k revizi stranického dokumentu

20 | Viz dokument 66, odst. 7.

Poučení z krizového vývoje roku 1968. Rektor Vysoké školy ekonomické v Praze Antonín Brůžek nám sdělil, že Ústav [marxismu-leninismu] chystá změnit si jméno, jelikož marxismus-leninismus již není státní ideologií. V budoucnu se bude nazývat Ústav společenských a ekonomických věd. Oddělení dějin KSČ a oddělení marxistické filozofie budou přejmenována na oddělení světových dějin a oddělení filozofie. Brůžek uvedl, že jedním z prvních problémů, které ústav bude muset řešit, budou nové učebnice.

— Vyšetřování demonstrací ze 17. listopadu

10. Nespokojenost široké veřejnosti i studentů se stavem vyšetřování policejního zásahu 17. listopadu stále trvá, a to přesto, že k tomu byla ustavena komise Federálního shromáždění. Nové křídlo KSČ, Demokratické fórum, se ptá, proč nebyl generální prokurátor dosud schopen určit osobu zodpovědnou za to, že byl vydán příkaz k útoku na studenty 17. listopadu, přestože jej o to česká vláda požádala již 27. listopadu. Nový generální tajemník KSČ Urbánek předal 30. listopadu generálnímu prokurátorovi dopis obsahující „skutečnosti“, které mají pomoci objasnit události ze 17. listopadu. Vzhledem k nespokojenosti s průběhem vyšetřování chtějí studenti i většina divadelníků setrvat ve stávce až do neděle 3. prosince včetně.

— Propouštění politických vězňů

11. *Rudé právo* uvádí, že propouštění politických vězňů pokračuje. Bylo ukončeno trestní řízení proti Jiřímu Jelínkovi a Stanislavu Devátému. Devátý se až dosud skrýval a nyní by se měl stát významnou postavou v hnutí Občanského fóra. Prezident Husák rovněž udělil milost řadě dalších politických vězňů a prominul jim zbývající část trestu odnětí svobody. Jsou to Vítězslav Kokoř, Renata Pánová, Stanislav Pitaš, Vladan Kočí, Štefan Javorský a Ota Veverka.

— Cestovní doklady a kontroly

12. Ministerstvo vnitra oznámilo, že od 4. prosince českoslovenští občané při výjezdu ze země již nebudou potřebovat výjezdní doložku. Postačí cestovní pas a nový „statistický lístek“. Tato reforma byla oznámena již dříve, ale teprve nyní uvedena v platnost.

13. Ministerstvo rovněž oznámilo, že hodlá zrušit rozsáhlou ostrahu podél rakouské hranice, avšak že tato změna se zatím nebude týkat hranice se Spolkovou republikou Německo.

— Nepokoje mezi pracujícími v Ostravě

14. Z hornické oblasti okolo Ostravy přicházejí zprávy o nepokojích mezi pracujícími. Tisk se k této věci podrobně nevyjadřuje. Nepokoje zřejmě souvisejí s generální stávkou, která proběhla 27. listopadu a které se horníci zúčastnili v hojném počtu. Místní funkcionáři KSČ agitovali mezi dělníky, aby zabránili stávce, a šířili obavy, že za nové pražské koaliční vlády by v tomto hornickém regionu mohlo dojít k masové nezaměstnanosti. Představitelé Občanského fóra, včetně ekonomů z Prognostického ústavu, včera podle všeho podnikli cestu do Ostravy, aby rozptýlili obavy horníků, což se jim do jisté míry podařilo. Reportáž v deníku ČSS *Svobodné slovo* cituje horníky, kteří sdělili, že místní stranické organizace a důlní funkcionáři se pokoušeli omezovat činnost místních stávkových výborů a zabraňovat jim v šíření informací o Občanském fóru a jeho programu.

— Média jsou stále objektivní

15. Obavy, že jmenování Miroslava Pavla je krokem ke zpřísnění vládní kontroly ČTV, která je v poslední době objektivní, se zatím nesplnily. Čtvrteční večerní televizní zprávy byly v tomto velmi zajímavém týdnu zatím ze všech nejzajímavější. Obsahovaly mimo jiné Pavlem vedené interview s představitelem Pražského jara Zdeňkem Mlynářem, který až doposud žil v exilu v Rakousku. Mlynářův příspěvek se rovnal hodině občanské nauky na téma kroků, které je třeba učinit, aby se Československo stalo pluralitní demokracií. Když Pavel Mlynářovi při rozhovoru položil otázku o jeho politických ambicích, Mlynář nepříliš přesvědčivě odvětil, že žádné nemá.

16. Televize rovněž přinesla vystoupení bývalých politiků, jakož i prohlášení představitele Občanského fóra. Bývalý předseda vlády Štrougal v dlouhé řeči prohlásil, že za posledních dvacet let stagnace nenese osobní odpovědnost, a obviňoval své ortodoxní stranické kolegy, že zmařili jeho pokusy o reformy. Později večer promluvil o událostech roku 1968 Oldřich Černík. Hovořil o tom, v jak obtížném postavení se nacházel po obsazení země vojsky zemí Varšavské smlouvy jako předseda vlády odpovědný za realizaci reforem Pražského jara.

Russell

70. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 1. prosince 1989, 1523Z

Důvěrné

Prague 08415. Ihned

Věc: Setkání představitelů Občanského fóra s americkými senátory

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Delegace amerických senátorů navštívila 30. listopadu v Praze představitele Občanského fóra. Ti informovali delegaci senátorů o nedávných dramatických událostech a seznámili je rovněž se svými názory na příští politický a hospodářský vývoj země. Občanské fórum soudí, že nejdůležitější podporou, kterou by vláda USA mohla v nejbližší budoucnosti Fóru poskytnout, je především podpora politická, obzvláště taková, která by minimalizovala možnost, že bude k potlačení demokratických sil a právě probíhajícího procesu použito násilí. V dlouhodobějším výhledu očekává, že Američané podpoří vývoj politických stran, užitečná by byla rovněž výměna v akademické sféře. Delegace amerických senátorů se za své návštěvy rovněž setkala se světícím biskupem Antonínem Liškou. Konec souhrnu.

3. Delegace amerických senátorů se 30. listopadu v Praze setkala se zástupci Občanského fóra (OF). Setkání se zúčastnili senátoři Claiborn Pell, Paul Sarbanes, John Chafee a John Warner. Občanské fórum zastupovali Václav Malý (katolický kněz a dřívější mluvčí Charty), Ivan Gabal (sociolog a zakladatel Kruhu nezávislé inteligence), Martin Palouš (filozof a bývalý mluvčí Charty 77), Pavel Bratinka (konzervativní disidentský publicista a fyzik) a Tomáš Ježek (ekonom Prognostického ústavu ČSAV). Při hodinové schůzce podali představitelé Občanského fóra přehled dramatických událostí minulých dvou týdnů a objasnili své názory na možný politický a hospodářský vývoj.

— Názory OF na novou koaliční vládu

4. Představitelé Občanského fóra naznačili, že předseda vlády Adamec Občanskému fóru nabídl křesla v nově sestavované koaliční vládě, že však tato nabídka byla odmítnuta. Podle Občanského fóra je ještě příliš brzy mít svého ministra ve vládě; domnívá se, že by se komunisté mohli pokusit toho zneužít. Zástupci Občanského fóra potvrdili, že vznesli pouze dva konkrétní požadavky týkající se personálního obsazení v nové koaliční vládě: 1) aby se ministrem vnitra stal nezkompromitovaný civilista, který není členem KSČ; a 2) aby se ministrem národní obrany stal nezkompromitovaný civilista, který může být členem KSČ. (Poznámka: Občanské fórum se domnívá, že nebezpečí vojenského puče pominulo. Konec poznámky.)

5. Občanské fórum žádá, aby vláda sestavená Adamcem odrážela pluralitu zájmů. Kdyby koaliční vláda nevypracovala program zaručující konání svobodných voleb a základní svobody (projevu, shromažďování, tisku, náboženského vyznání), bude Občanské fórum žádat demisi vlády. OF má dojem, že generální stávka 27. listopadu byla úspěchem a že by mohla být úspěšně svolána další generální stávka, kdyby měl být znovu vyvinut nátlak na vládu. Občanské fórum hodlá dát koaliční vládě do konce roku 1989 možnost ukázat, že to se zavedením reformy myslí vážně. Představitelé OF připustili, že výzva k demisi koaliční vlády by mohla vyvolat politickou krizi, avšak věří, že by takováto krize mohla vést ke zlepšení politické situace.

— Názory na vývoj demokratických a politických struktur

6. Představitelé Občanského fóra několikrát zdůraznili, že Fórum není politickou stranou. Chce však povzbudit vznik nových politických stran a klubů v Československu a věří, že různorodost stran s jejich odlišnými programy a ideami je nezbytným předpokladem pro budování demokratických struktur v Československu. (Poznámka: představitelé Občanského fóra jmenovitě žádají, aby americká Národní nadace pro demokracii [NED] podpořila nejrůznější snahy o budování politických stran, které v Československu v současnosti probíhají, ale nikdo z přítomných nedokázal jasně odpovědět, zda by taková pomoc byla legální. Konec poznámky.)

7. Přítomní představitelé Občanského fóra rovněž uvedli, že ti, kteří se účastní aktivit Občanského fóra, představují široké spektrum názorů, avšak cíl, který sdílejí v Občanském fóru skoro všichni, je ustavení parlamentního systému západního typu v Československu. Přestože by parlamentní systém meziválečného období mohl v budoucnu posloužit jako model, připomněli zástupci OF, že každý parlamentní systém by musel vzít do úvahy současný federální systém oddělené České a Slovenské republiky. Představitelé OF uvedli, že současné události přispívají k růstu národní identity a že občané se začínají považovat nikoli jen za Čechy nebo Slováky, ale také za Čechoslováky.

8. Přestože přítomní představitelé Občanského fóra podporují svobodné volby a parlamentní demokracii, liší se v názorech na to, kdy by se volby měly konat. Většina představitelů Občanského fóra si podle všeho přeje, aby se volby konaly nejpozději v květnu, a považuje takové „předčasné volby“ za způsob, jak i nadále udržet současnou proreformní energii. Dr. Gabal se naproti tomu domnívá, že volby v druhé polovině roku 1990 by poskytly více času pro vybudování politických stran a dalších demokratických struktur.

9. Vzhledem k širokému spektru názorů uvnitř Občanského fóra se OF vyhýbá „příliš silným slovům“. OF například nezařadilo do svých zásad vyjádření týkající se soukromého vlastnictví, protože mnozí z členské základny OF jsou socialistického nebo levicového přesvědčení. Tím, že se vyhýbá kontroverzním prohlášením a soustřeďuje se pouze na jediný společný cíl, a to na ustavení parlamentní demokracie, Občanské fórum doufá, že si udrží vysokou míru podpory většiny obyvatelstva, a tudíž i tlak na československou vládu, aby uskutečnila základní demokratické reformy.

— Názor na ekonomiku

10. Jak se zdá, jsou přítomní představitelé OF zastánci myšlenky „tržní ekonomiky s dobrými sociálními programy“. Ale prohlásili, že existuje ještě mnoho Čechoslováků, kteří jen pomalu ztrácejí iluze o socialismu, a že ještě nebylo dosaženo shody o takzvaných liberálně demokratických zásadách (jako je např. soukromé vlastnictví výrobních prostředků).

11. Mluvčí OF konstatovali, že soukromé vlastnictví výrobních prostředků bylo v Československu úplně zrušeno. (Poznámka: Existují výjimky, v podstatě to však odpovídá skutečnosti. Konec poznámky.) Mnoho Čechoslováků si pod pojmem „soukromé vlastnictví“ představuje vlastnictví velkých podniků. Jakýkoli program přestavby ekonomiky směrem k soukromému vlastnictví bude muset počítat s obrovským množstvím československých průmyslových podniků. (Komentář: Snad tím chtěli naznačit, že alespoň na začátku by takové podniky zůstaly vlastnictvím státu. Konec komentáře.) Navíc prý je nutné provést posun směrem k soukromému vlastnictví tak, aby nezpůsobil, že by se zhoršilo postavení odborníků. Jako konkrétní příklad bylo uvedeno Maďarsko, kde příležitosti ve službách a zemědělství údajně vedou k tomu, že mnoho odborníků mění povolání.

12. Představitelé OF se domnívají, že československá hospodářská situace se zhoršuje, čímž se na současnou československou vládní garnituru vyvíjí tlak, aby se snažila o dosažení kompromisu s opozicí. Přes toto zhoršování se OF nedomnívá, že je zapotřebí obrovského balíčku ekonomických opatření, jako je např. ten, který byl vytvořen pro Polsko. (Poznámka: Při dřívějších setkáních odmítali představitelé OF myšlenku, že je pro přestavbu hospodářství zapotřebí západní „pomoci“, a kladli na přední místo obchodní úvěry, zvyšující

jící se vývoz a soukromé investice, které by v tomto případě pomohly. Konec poznámky.)

— Jak může pomoci vláda USA

13. Na dotaz, čím by mohla vláda USA přispět k tomuto budování demokracie v Československu, trvali přítomní zástupci OF na tom, že v nejbližší době by nejdůležitějším přínosem USA bylo zkrátka a dobře to, kdyby mu projevily politickou podporu, tak aby možnost použití síly proti demokratickým silám a procesu, který nyní v Československu probíhá, byla zmenšena na minimum.

14. OF rovněž žádalo aby vláda USA neudělila československé vládě doložku nejvyšších výhod předčasně. OF očekává, že československá vláda požádá o doložku nejvyšších výhod, až budou provedeny některé reformy. OF žádá, aby se vláda USA poradila s představiteli OF, dříve než v tomto ohledu podnikne nějaké kroky.

15. Představitelé OF rovněž konstatovali, že užitečná by byla též výměna názorů s americkými odborníky a administrativními pracovníky. Jsou nyní také, jak si postěžovali, natolik vytíženi, že mají málo času nebo vůbec žádný, aby si přečetli denní tisk. Politické a ekonomické perspektivy, které jim američtí odborníci nabídnou, pro ně budou užitečné. OF však žádá, aby si americká vláda uvědomila, že se v Československu bude cesta k demokracii lišit od Polska a Maďarska, a aby vláda USA při jakékoli výměně názorů byla citlivá a měla pro tyto rozdíly pochopení.

16. V dlouhodobějším výhledu na pomoc ze strany USA se zástupci OF domnívají, že by bylo užitečné, kdyby USA československým studentům umožnily studium ve Spojených státech. Dalším užitečným programem by bylo, kdyby američtí odborníci z nejrůznějších odvětví přijeli do Československa přednášet.

— Návštěva u biskupa Lišky

17. Delegace senátorů rovněž navštívila Antonína Lišku, světícího biskupa pražské diecéze, aby zhodnotil současnou situaci. Liška nazval změny probíhající v Československu obnovou demokracie a příležitostí, aby všichni občané Československa získali stejná práva. Liška poukázal na to, že kardinál Tomášek podporuje snahy těch, kteří usilují o demokracii. Liška věří, že nastoupený proces směrem k demokracii již nelze zvrátit. Co se týče současných církevních záležitostí, biskup uvedl, že církev již pocítila uvolnění státní kontroly a očekává, že tento proces bude i nadále pokračovat. (Jeden ze zdrojů nám sdělil, že OF požádalo, aby vláda Československa přijala zákon zaručující odluku církve od státu.)

Russell

71. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 4. prosince 1989, 1227Z

Důvěrné

Prague 08445. Ihned i v noci

Věc: Adamec ohlašuje novou „koaliční“ vládu – Občanské fórum reaguje
hrozbou stávký

Ref: Prague 8361²¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Vyhlášení nové vládní „koalice“ předsedou vlády Adamcem se setkalo s ostrou kritikou opozičního uskupení Občanské fórum. Občanské fórum uvedlo, že jmenování, a ve většině případů opětovné jmenování, komunistů do 15 ze 20 ministerských funkcí ukazuje, že ať již KSČ schválila jakékoli změny ústavy, nepomýšlí zatím na to, vzdát se své vedoucí úlohy v politickém životě země. V nové vládě je jeden člen ČSS, jeden představitel ČSL a tři osoby bez stranické příslušnosti. Žádný z nich v minulosti nestál v opozici k režimu. Občanské fórum vyzvalo na 4. prosince v 16:00 hodin k demonstraci, která by vyjádřila nesouhlas s touto novou vládou. Na demonstraci bude znovu požadováno civilní, nekomunistické zastoupení v resortu obrany a vnitra, jakož i odstoupení ministra zahraničních věcí Johanese, ministra paliv a energetiky Krumnikla a prezidenta Husáka, a příslib vlády, že v červenci 1990 uspořádá svobodné volby. Občanské fórum hrozí vyhlášením generální stávký na 11. prosinec, pokud tyto požadavky nebudou splněny.

3. Adamec mohl takovouto prudkou reakci ze strany Občanského fóra předvídat. On sám i vedení KSČ, které ho podporuje, možná spoléhají na to, že Občanské fórum obtížně získává podporu široké veřejnosti a dělníků poté, co se

21 | Dokument 64.

zdá být na dosah řešení emocionálně více zabarvených otázek (rok 1968 a odvolání stranického a vládního vedení s ním spojeného). Budoucí úspěch prodemokratického hnutí Občanské fórum bude záviset na jeho schopnosti získat opětovnou masovou podporu na demonstraci svolané dnes (4. prosince) na Václavské náměstí a při generální stávce, jež se bude konat pravděpodobně 11. prosince. Konec souhrnu.

— Nová „koaliční“ vláda

4. Nově vyhlášená vláda předsedy vlády Adamce už na první pohled není seriózním pokusem o rozdělení moci a nespĺňuje ani minimální požadavky na koaliční vládu odborníků, jakou požadovala prodemokratická opoziční skupina Občanské fórum. Adamec ponechal ve vládě 12 bývalých ministrů, včetně ministra zahraničních věcí Johanese a většiny ekonomických ministrů, a do nové vlády přizval pouze pět nekomunistů (z celkového počtu 20).

5. Nekomunisté obdrželi relativně méně významné resorty – kulturu a školství, ochranu spotřebitele, cenovou kontrolu a vědu a techniku. S opozičními skupinami typu Občanského fóra se neidentifikoval žádný z pěti nekomunistů. Jeden zastupuje Československou stranu socialistickou (Dvořák) a jeden stranu lidovou (Reichel). Tři z nich jsou údajně bez stranické příslušnosti; jediným přijatelným ministrem mezi nimi je Josef Hromádka, vedoucí představitel evangelické církve, jemuž pravděpodobně připadne resort kultury a školství, pod nějž spadají rovněž církevní záležitosti.

6. Adamec odstranil nejzarytější konzervativce ve vládě, mezi nimi ty, kdo se v uplynulých týdnech ostře stavěli proti jeho iniciativě vést dialog s Občanským fórem. Mezi odvolanými ministry jsou místopředseda vlády Lúčan, dříve odpovídající ze resort kultury a školství, místopředseda vlády Obzina (věda a technika) a ministr vnitra Kincl (odvolání Kincla bylo jedním z předních požadavků na seznamu stávkujících studentů). Občanské fórum Adamcovi předložilo pouze dva konkrétní požadavky týkající se sestavení nové koalice. Podle jeho požadavků měl být v čele ministerstva obrany civilista a ministerstva vnitra nekomunista. Oba požadavky byly ignorovány. Novým ministrem obrany je generálplukovník Miroslav Vacek, bývalý náměstek ministra obrany. Nový ministr vnitra František Pinc je sice inženýr bez praxe ve vládě, avšak je komunista.

7. Složení nové vlády je uvedeno dále. Životopisné informace o nově jmenovaných následují v separátním telegramu.²²

22 | Prague 08479; dokument nebyl do tohoto svazku zařazen.

— Jméno (stranická příslušnost)	Funkce
Ladislav Adamec (KSČ)	předseda vlády
Marián Čalfa (KSČ)	první místopředseda vlády
Bohumil Urban (KSČ)	první místopředseda vlády
František Pitra (KSČ)	místopředseda vlády ČSSR a předseda vlády ČR
Pavol Hrivnák(KSČ)	místopředseda vlády ČSSR a předseda vlády SR
Jaromír Žák (KSČ)	místopředseda vlády a předseda Státní plánovací komise
Josef Hromádka (bez stranické příslušnosti)	místopředseda vlády
Ladislav Vodrážka (KSČ)	místopředseda vlády pověřený řízením ministerstva hutnictví, strojírenství a elektrotechniky
Jaromír Johanes (KSČ)	ministr zahraničních věcí
Miroslav Vacek (KSČ)	ministr národní obrany
František Pinc (KSČ)	ministr vnitra
Jan Stejskal (KSČ)	ministr financí
Květoslava Kořínková	ministryně-předsedkyně Výboru lidové kontroly
Andrej Barčák (KSČ)	ministr zahraničního obchodu
Alfréd Šebek (KSČ)	ministr práce a sociálních věcí
Ladislav Dvořák (ČSS)	ministr pověřený řízením Federálního cenového úřadu
František Reichel (ČSL)	ministr paliv a energetiky
Jaromír Algayer (KSČ)	ministr zemědělství a výživy
František Podlena (KSČ)	ministr dopravy a spojů
Viliam Roth (bez stranické příslušnosti)	ministr bez portfeje

— **Přikrašlování**

8. První místopředseda vlády Urban představil novou vládu na tiskové konferenci 3. prosince v nejlepší světlo. Sdělovací prostředky jeho výroky opakovaly. Urban uvedl, že v nové koalici došlo ke 40procentní obměně na funkcích ministrů a že po dlouhé době byli do federální vlády jmenováni nekomunisté (a jedna žena). Průměrný věk ministrů je nyní hodně pod padesát, jsou po odborné stránce více způsobilí a chápou současnou situaci v zemi lépe než jejich předchůdci. Urban uvedl, že v nejbližších dnech se podobné změny uskuteční na úrovni republik a že se prostřednictvím Národní fronty začíná rozšiřovat nekomunistická reprezentace na místní a regionální úrovni.

9. V odpovědi na otázky novinářů Urban připustil, že vláda všechny požadavky Občanského fóra nesplnila. Bránil současnou koalici jako koalici sestavenou a schvalovanou všemi stranami a masovými organizacemi Národní fronty. Občanskému fóru, prohlásil Urban, bylo nabídnuto zastoupení ve vládě, avšak Občanské fórum je odmítlo. (Poznámka: Občanské fórum odmítlo být zastoupeno jako organizace, ale nemělo žádné námitky proti tomu, aby ve vládě byli jeho členové jako jednotlivci). Urban se nesnažil předpovědět reakci Občanského fóra na novou vládu, ale v podstatě prohlásil, že Občanské fórum nemůže očekávat splnění všeho, o co žádalo. Urban dále uvedl, že nová vláda setrvá ve funkcích, dokud nebudou dojednány a konány nové volby.

10. Urban prohlásil – zřejmě ve snaze nabídnout Občanskému fóru olivovou ratolest – že vláda přebírá odpovědnost za řadu nových oblastí (jako např. sdělovací prostředky), které v minulosti řídily jiné orgány (tj. KSČ). Podle Urbana je vláda připravená zvýšit počet ministerstev na těchto úsecích a přizvat do nich další nestraníky.

11. Urban rovněž přečetl prohlášení schválené novou koaliční vládou na jejím prvním zasedání 3. prosince. To bylo v souladu s předchozími výroky předsedy vlády Adamce (referenční telegram) o roce 1968 a o pobytu sovětských vojsk v zemi. V prohlášení se uvádělo, že Adamec bude požadovat přehodnocení událostí roku 1968 přímo od Sovětů. Nový první místopředseda vlády Čalfa byl pověřen, aby zorganizoval skupinu historiků z Československa a pěti států Varšavské smlouvy, které provedly invazi v roce 1968, a aby tato skupina přehodnotila invazi a okolnosti ji provázející. Ministr zahraničních věcí Johannes byl pověřen zahájit bilaterální jednání se SSSR o dočasném pobytu jeho vojsk na území ČSSR; z prohlášení ovšem jasně vyplývá, stejně jako z předchozího prohlášení Adamcova, že odsun vojsk bude muset být součástí celoevropského odzbrojovacího procesu.

12. Ve snaze naklonit si veřejné mínění a zřejmě i reagovat na negativní odezvu veřejnosti na novou vládu se Adamec při jejím prvním zasedání obrátil přímo k veřejnosti. Jeho projev uvedla televize později téhož dne. Adamec slíbil, že nová vláda se rychle začne zaměřovat na ochranu lidských práv, a to zejména vypracováním nové právní úpravy svobody shromažďování, projevu, sdružování a vyznání. Adamec rovněž uvedl, že nový volební zákon bude jednou z priorit vlády, ale nezmínil se o žádném novém termínu svobodných voleb. V souvislosti s dalším opatřením, které má zřejmě ukázat, že vláda bere obavy veřejnosti vážně, sdělovací prostředky oznámily, že armáda po pátečním rozhodnutí KSČ o přechodu Lidových milic pod kontrolu vlády odzbrojuje Lidové milice.

— Reakce Občanského fóra

13. Reakce Občanského fóra na novou vládu byla okamžitá a negativní. Představitelé Občanského fóra i stávkující studenti a přední představitelé uměleckého života ve večerním televizním vysílání přečetli prohlášení vyzývající k hromadné demonstraci na Václavském náměstí na 4. prosinec v 16 hodin. Na demonstraci se Občanské fórum vyjádří ke změnám, které požaduje v současné vládě, a to pod hrozbou generální stávky v pondělí 11. prosince, pokud tyto požadavky nebudou splněny.

14. Mluvčí Občanského fóra v televizním prohlášení vyjádřil zklamání nad skutečností, že do čela resortu obrany nebyl jmenován civilista a že ministrem vnitra není nekomunista. Mluvčí nepožadoval jejich odstoupení, ale vyzval, aby do funkcí jejich náměstků byli jmenováni nekomunisté a civilisté. Občanské fórum konkrétně vyzvalo k tomu, aby se na mezinárodních fórech skončilo s nepravdivou prezentací situace v oblasti lidských práv v Československu a aby odstoupil ministr energetiky Krumnikl, kterého obvinilo z neschopnosti. Mluvčí Občanského fóra opakoval požadavek, aby prezident Husák podal do 10. prosince demisi. (Poznámka: V prohlášení, které učinil při skládání slibu novou vládou, Husák uvedl, že ve funkci prezidenta rozhodně hodlá setrvat až do konce funkčního období, tj. do května 1990. Konec poznámky). Občanské fórum rovněž požadovalo, aby vláda vyslovila souhlas se svobodnými volbami, které by se měly konat do července 1990.

15. Komentář: Adamec měl takovouto reakci Občanského fóra a studentů předvídat. Je možné, že složení nové koaliční vlády je nejzazší mez, kterou mu povolili nejkonzervativnější představitelé KSČ. Adamec a vedení KSČ se možná rovněž spoléhají na to, že Občanské fórum nebude s to obnovit hromadné protesty a stávku z minulého týdne poté, co pozbyly na výbušnosti některé otázky s větším citovým nábojem, které Občanskému fóru vynesly hromadnou podporu. Přehodnocení roku 1968 se zdá být na dobré cestě, vláda se zabývá otázkou pobytu sovětských vojsk a nejnenáviděnější z osobností roku 1968 (včetně Jakeše, Indry, apod.) a jejich spojenci (Štěpán) přišli o funkce (i když ne vždy o moc).

16. Adamec se zjevně rovněž dohodl s ČSS a ČSL, které mohou zastávat v dalším kole mocenského boje s Občanským fórem přinejmenším neutrální stanovisko. Tyto dvě nekomunistické strany nejenom přijaly funkce v nové vládě, ale získaly i lepší postavení v Národní frontě. Na zasedání Národní fronty 3. prosince byl předseda ČSS Kučera zvolen do funkce předsedy Národní fronty za bývalého vedoucího představitele KSČ Miloše Jakeše. Člen KSČ Rudolf Rohlíček odstoupil z funkce místopředsedy Národní fronty a jeho místo zaujal nový předseda ČSL Josef Bartončík.

17. Občanské fórum od počátku zastávalo stanovisko, že bude požadovat odstoupení Adamce a nové vlády, pokud nebude schopna vytvořit reprezentativní koalici a předložit vládní program zaručující ochranu lidských práv a koná-

ní svobodných voleb. Občanské fórum se v tomto okamžiku nezdá požadovat odstoupení Adamce, trvá pouze na výše uvedených změnách současné vlády, jakož i na příslibu svobodných voleb do července. Pokud se dá Husákovi věřit, nebude ochoten odstoupit a podle ústavy ho před koncem funkčního období nelze odvolat.

18. Někteří pozorovatelé již kritizují Občanské fórum, že své kandidáty na ministerské funkce neprosazovalo aktivněji. Je zjevné, že budoucnost československého prodemokratického hnutí bude záviset na jeho schopnosti udržet tlak veřejnosti na vládu a vedení KSČ. Nejbližší zatěžkávací zkouškou bude dnešní odpoledne na Václavském náměstí.

19. Není nám jasné, jaké stanovisko Občanské fórum zastává ve věci ministerstva obrany a ministerstva vnitra. V průběhu minulého týdne se zdálo, že jmenování na uvedené ministerské posty poslouží jako test, jak vážně přistupují Adamec a KSČ k reformě. V prohlášení ze včerejšího večera Občanské fórum zmírňuje svůj požadavek ohledně civilisty v resortech ministra obrany a vnitra a nekomunisty ve funkci ministra vnitra a je ochotné akceptovat jmenování náměstků splňujících uvedená kritéria. Budeme pozorně naslouchat tomu, co Občanské fórum dnes odpoledne sdělí demonstrantům. Občanské fórum se možná bude snažit nejprve posoudit míru podpory veřejnosti, s níž může počítat, než se v této věci pustí do přímé konfrontace s Adamcem.

Blacková

72. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 4. prosince 1989, 1715Z*

Bez omezení

Prague 08478

Věc: Zrušení výjezdních doložek československých občanů pro cesty
do zahraničí

Ref.: Prague 8361²³

1. Jak bylo zmíněno v referenčním telegramu, československá vláda ohlásila dne 1. prosince, že s účinností od pondělí 4. prosince nepotřebují českoslovenští občané pro cesty do zahraničí výjezdní doložky. Podobná reforma s účinností od 1. ledna 1990 byla oznámena již dříve, třebaže podle této dřívější verze by občané stále museli mít písemné povolení absence od svého zaměstnavatele a potvrzení z banky o směně tvrdé měny až do ekvivalentu 100 dolarů na osobu. Je zřejmé, že od československých občanů se bude nyní pouze požadovat, aby na hranicích vyplnili výjezdní kartu. Jsou však povinni prokázat původ peněz přesahujících částku 100 dolarů na osobu.

2. Rakouská vláda rychle reagovala prohlášením, že do 17. prosince 1989 na zkoušku dočasně pozastaví vízovou povinnost pro cesty československých občanů do Rakouska. Československo-rakouská hranice je fakticky v současnosti otevřená. Z hranic je hlášeno velké množství lidí, kteří stojí ve frontě, aby využili tuto novou příležitost k cestování.

3. Velvyslanectví v Praze očekává, že nejnovější reformy budou mít za následek, že dále vzroste počet žádostí o nepřistěhovalecká víza a podíl žadatelů, kteří budou shledáni nežádoucími jako žadatelé o přistěhovalecké vízum. Již dřívější reformy v roce 1988, které liberalizovaly kontrolu cestování, měly

23 | Dokument 64; viz též dokument 69, odst. 12–13.

za následek téměř dvojnásobný nárůst pracovního zatížení při vyřizování nepřistěhovaleckých víz a dvojnásobné procento odmítnutých žádostí o víza 214B.

4. Alespoň zpočátku vyvolalo ohlášení změn určitý zmatek u žadatelů, týkající se požadavků na získání víza do USA. Telefonovali nám lidé, kteří chtěli vědět, zda stále potřebují víza do USA, a další, kteří měli námitky proti tomu, když byli požádáni o zvací dopis či čestné prohlášení o podpoře, neboť československé úřady je již nevyžadují.

Blacková

73. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 5. prosince 1989, 1016Z*

Důvěrné

Prague 08482

Věc: Občanské fórum vyvíjí aktivitu na východním Slovensku; komunistický funkcionář vyjádřil připravenost ke změnám

1. Důvěrné – celý text

2. Souhrn. Politická aktivita občanů na východním Slovensku se stupňuje stejně jako v hlavním městě Praze. Aktivisté v regionu koordinují své požadavky se skupinami Občanského fóra v ostatních velkých městech země. Místní komunisté se podobně jako pražské vedení uchylují ke smířlivému tónu. Relativně dobře prosperující východní region se zřejmě zaměří na ekologické otázky a privilegia komunistické hierarchie, jakož i na základní lidská práva. Konec souhrnu.

3. V ústředí Občanského fóra v Košicích nedaleko sovětské hranice zavládlo velké vzrušení, když sem 29. listopadu zavítal pracovník konzulární sekce. (Poznámka: Na východním Slovensku se rozdíl mezi údajně českým Občanským fórem a slovenskou Veřejností proti násilí jako by se stíral. Konec poznámky). Jeho narychlo vytvořená kancelář, výhodně umístěná v muzeu na náměstí, překypuje horečnou aktivitou.

4. Venku při teplotě 20°F postávaly desítky občanů a sledovaly videozáznam studentského pochodu a „masakru“ ze 17. listopadu. Uvnitř obsluhovali organizátoři stoly, u nichž lidé stáli ve frontě, aby mohli připojit své podpisy na petice žádající vyšetření událostí ze 17. listopadu a podporující požadavky Občanského fóra. Stejně jako v Praze byly na většině výkladních skříní na náměstí vylepeny improvizované, strojem psané seznamy požadavků, popisy 17. listopadu a ručně malované plakáty požadující svobodné volby. Je vidět hodně československých vlajek.

5. Košice byly první zastávkou na třídenní cestě pracovníka konzulární sekce za příjemci sociálního zabezpečení na východním Slovensku. Na programu byla návštěva Michalovců, Svidníku, Bardějova, Popradu, a uskutečnila se i neplánovaná zastávka v Bratislavě, jelikož pražské letiště kvůli mlze nepřijímalo.

6. Organizátoři v Košicích řekli pracovníkovi konzulární sekce, že ve své kanceláři shromáždili 8 tisíc podpisů na podporu Občanského fóra a že 200 pracovišť jim předalo petice vyjadřující mu podporu. Minulý týden se demonstrací v Košicích účastnilo až 80 tisíc lidí. Organizátoři se zdáli být optimističtí, energičtí a sebejistí. Byli sice natolik opatrní, že požádali, aby pracovník konzulární sekce prokázal svou totožnost, ale dosud prý se se zastrašováním ze strany policie se nesetkali. Nedostává se papíru a materiálu k publikaci. Košické Občanské fórum udržuje nepřetržitý kontakt s pražskou a bratislavskou organizací a jeho požadavky jsou skutečně prakticky totožné s požadavky ve větších městech – mimo jiné vyšetření událostí 17. listopadu, potrestání osob za ně odpovědných, záruky základních lidských práv, ukončení komunistické nadvlády nad všemi institucemi a svobodné volby. Požadavkem navíc je vyšetření násilného rozehnutí demonstrace v Bratislavě v březnu roku 1988. Pracovník konzulární sekce si nikde na Slovensku nepovšiml žádných hesel, požadavků či symbolů svědčících o protičeském nebo slovenském nacionalistickém citění.

7. Všechna ostatní města, která pracovník konzulární sekce navštívil, vykazovala známky občanského politického aktivismu, jediné snad s výjimkou Svidníku, pochmurné aglomerace nedávno postavených panelákových sídlišť a zchátralých nákupních komplexů v sovětském stylu. Všude byly transparenty a vývěsní tabule. Demonstrace v Michalovcích přilákaly 7 tisíc lidí. Pracovník konzulární sekce tam slyšel, jak rozjaření mladíci v ulicích spontánně vyvolávají hesla žádající svobodné volby. Slovenský arcibiskup Jan Sokol vydal energické prohlášení na podporu lidských práv a proti útlaku. Starší občané, které pracovník konzulární sekce navštívil, si uvědomovali, jak to ve městech vře, avšak zabývali se spíše svými vlastními každodenními problémy. Tento postoj se promítl do poklidu ve vesnicích. Nikdo ze starších občanů se však nezdál litovat toho, že nastávají změny.

8. V Bardějově a Bratislavě komunisté na sebe upozorňovali profesionálně vytištěnými plakáty „Přestavba ano, dialog ano, likvidace socialismu ne“ a „Budeme jednat s každým, kdo to s naší socialistickou zemí myslí dobře“, Těchto plakátů však bylo mnohem méně než opozičních nápisů. Jeden mladý, vzdělaný stopař, kterého pracovník konzulární sekce kousek svezl, rovněž vyjádřil názor, že si nepřeje návrat kapitalismu.

9. V luxusním (na československé poměry) lyžařském středisku Starý Smokovec se pracovník konzulární sekce setkal s rozhněvaným mladým mužem, vrchním číšníkem v hotelu, kde byl ubytován. Číšník se rozhořčoval nad privilegií komunistické elity a nad tím, jak povýšeně zachází s lidmi. Jeho otec

přišel o místo číšníka, když trval na tom, že místní komunistický pohlavár musí za jídlo zaplatit. Číšník rovněž s nelibostí uvedl, že v nové stranické budově je širokouhlý promítací sál o kapacitě 300 míst, zatímco Poprad (větší město poblíž) má pouze jedno kino s polámanými sedadly a úzkým promítacím plátnem. S uspokojením konstatoval, že se komunisté nedávno rozhodli zpřístupnit tento nový promítací sál veřejnosti.

10. Po příjezdu do Košic konzul hovořil s panem Sopkem, místopředsedou Východoslovenského kraje.²⁴ Názory pana Sopka svědčily o tom, že také u komunistů funguje komunikace mezi Prahou a Košicemi. Při opulentním obědě v budově národního výboru na kopci s výhledem na Košice Sopko s neliběnou obavou prohlásil, že se komunisté dopustili řady chyb, které je připravily o podporu lidu. Sopko se nápadně snažil prezentovat sebe osobně i národní výbor jako otevřené dialogu a změnám. První setkání s Občanským fórem bylo na programu odpoledne téhož dne. Sopko uvedl, že den předtím strávil čtyři hodiny na veřejné schůzi ve svém volebním okrsku ve Strážském, kde se nachází velká chemická a gumárenská továrna. Podle Sopka se otázky soustředily zejména na ekologické záležitosti. Sopko pracovníkovi konzulární sekce podrobně vysvětlil, že současná činnost továrny je zcela netoxické povahy. Popsal svůj region jako chudou oblast a rozhovořil se o možnostech zvýšení objemu turistického ruchu ze Západu v Tatrách, ovšem za předpokladu, že tam bude chráněno životní prostředí.

11. Podle Sopka jsou na východním Slovensku „problémem číslo jedna“ Cikáni. Sopko uvedl, že v některých oblastech představují až 30 % populace. Pro celocikánské školy v takových oblastech se obtížně hledají učitelé. Sopkův postoj prozrazoval znechucení a podiv nad skutečností, že Cikáni nejsou s to asimilovat se k československé společnosti. Pracovník konzulární sekce si všiml, že v ulicích slovenských měst, která navštívil, bylo mnoho Cikánů. Projížděl okolo nejméně jedné cikánské osady, která mu v ostrém kontrastu k úhlednému, šedivému buržoaznímu bydlení Slováků připomněla mexickou vesnici s nedbale splácanými domky s pastelově růžovými a modrými omítkami, oddělenými blátivými uličkami.

12. Sopko prohlásil, že ho neznepokojuje nedávno navržené zrušení ústavního zakotvení vedoucí úlohy komunistické strany ve společnosti, a poukázal na skutečnost, že toto ustanovení se v ústavě nachází teprve od počátku 60. let. Sopko prohlásil, že členové národního výboru jsou všichni připraveni uvolnit svá místa a přijmout výsledky voleb, které by je nahradily nekomunisty. Jak řekl, v národním výboru jsou nekomunisté zastoupeni dokonce už teď. Volby se mají konat v květnu 1991, on ale očekává, že se budou konat dříve.

24 | Zřejmě místopředseda Krajského národního výboru Východoslovenského kraje.

13. Třebaže Sopko východní Slovensko označil za chudou oblast, zdá se životní úroveň místního obyvatelstva být slušná. Pohodlné, důkladně postavené rodinné domy jsou ve venkovských oblastech běžné. Automobily jsou rovněž běžné. Zásoby kvalitních potravin a dalšího spotřebního zboží se zdají být přiměřené, regály v obchodech jsou plné, a v obchodech zaznamenal pracovník konzulární sekce pouze jednu nebo dvě krátké fronty. Lidé v ulicích jsou dobře a teple oblečení. Kvalita ovzduší je dobrá. Zemní plyn zjevně ve značné míře nahradil hnědé uhlí, protože konzul viděl jen několik málo takových sloupů špinavého kouře, jakých je v Čechách vidět mnoho.

14. Východní Slovensko není izolováno od změn, které se zachvátily celé Československo. V zásadě platí, že čím větší město, tím je občanská aktivita viditelnější. Pracovníkovi konzulární sekce se zdálo, že oblast prosperuje a komunisté mohou poukázat na to, že se tam v posledních 40 letech životní úroveň nepochybně zvýšila. Nespokojenost se soustřeďuje na ekologické otázky a na rozmrzelost nad komunistickými privilegii, jakož vůbec na potlačování lidských práv.

Blacková

74. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 5. prosince 1989, 1647Z

Důvěrné

Prague 08507. Ihned

Věc: Chaos v řadách KSČ a Urbánek zřejmě není tím pravým, kdo by byl s to udělat v nich pořádek

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Návštěva [generálního tajemníka] KSČ Urbánka 4. prosince v Moskvě, kde měl být spolu s ostatními vedoucími činiteli členských států Varšavské smlouvy informován o summitu supervelmocí [na Maltě], a jeho setkání s Gorbačovem by mohly přispět k upevnění Urbánkova postavení. Urbánek bude potřebovat co největší podporu, má-li zabránit rozkolu, který KSČ nyní hrozí, a zvládnout chaos, v němž se strana nachází. Zdá se že nový návrh akčního programu nejde dost daleko, aby byl s to obnovit důvěru veřejnosti ve stranu nebo její autoritu. Konzervativci v ÚV a v dalších stranických organizacích paralyzují schopnost nového vedení KSČ pružně odpovídat na požadavky lidu, jak je vznáší opoziční Občanské fórum. Na mimořádném sjezdu strany, který možná bude svolán už na 20. prosinec, by podle všeho měli být zastánci tvrdé linie z normalizační éry vyloučeni z ústředního výboru. Naši informátoři nás varují, že sjezd nemusí nutně skončit proreformním výsledkem, neboť mnoho krajských konferencí, z řad jejichž delegátů bude nové vedení zvoleno, je stále ještě pod kontrolou konzervativců. Konec souhrnu.

3. V minulých dvou týdnech se zdálo, že v KSČ vládne chaos, její nové vedení působí dojmem, jako by nebylo schopno předejít rozkolu ve straně, čehož důkazem je vytvoření nového hnutí Demokratické fórum. Vedení také nebylo schopno podniknout rychlé kroky a vyloučit z ústředního výboru zdiskreditované zastánce tvrdé linie, kteří jej přivedli do současného stavu, kdy jeho popularita a autorita klesly na velmi nízkou úroveň. Svědčí o tom rozhodnutí

celostátního sjezdu zemědělských družstev, který se konal o tomto víkendu, schválit rezoluci o založení Československé zemědělské strany. Tento sjezd, jak se zdá, došel k závěru, že se již nemůže spoléhat na KSČ, že bude hájit jejich nezadatelné zájmy. (Poznámka: Přijetí tohoto rozhodnutí mohl rovněž vyprovokovat řečník Občanského fóra, který na sjezdu vystoupil a uprostřed pískotu a posměšných výkřiků vyzval k reprivatizaci zemědělství. Konec poznámky.)

— Nový akční program

4. KSČ se 1. prosince pokusila chopit iniciativy tím, že ohlásila nový návrh akčního programu. Za pozornost stojí, že předsednictvo tento program poslalo k projednání okresním a krajským stranickým organizacím, že však nebude projednáván ústředním výborem na zasedání, které se má konat ještě tento měsíc, nýbrž teprve mimořádným sjezdem strany. Sovětští političtí poradci nám řekli, že nový první tajemník KSČ Urbánek nikdy nezíská většinu pro podporu tohoto návrhu v nynějším ústředním výboru.

5. Návrh není ničím jiným než naprostým odvratem od normalizační politiky, kterou se KSČ řídila více než dvacet let. Přesto je nepravděpodobné, že by tato pozdní proměna byla s to získat straně novou důvěru veřejnosti; základní teze návrhu v podstatě jen „dohánějí“ nynější politický vývoj, v žádném případě nejsou v jeho čele. Návrh obsahuje následující body:

- Rok 1968. Návrh dochází k nevyhnutelnému závěru, že intervenci roku 1968 uznává za chybu, která zastavila v Československu tehdy probíhající obrodný proces socialismu. Poučení z krizového vývoje, oficiální verze událostí Pražského jara, přestává platit. Akční program se vyhýbá konkrétnímu vyjádření o otázce rehabilitace obětí čistek po roce 1968 a naznačuje, že do strany smějí být znovu přijati pouze ti, kteří zůstali v uplynulých dvaceti letech poctivými komunisty. (Poznámka: Avšak politický rada sovětského velvyslanectví nám řekl, že nový člen předsednictva ÚV KSČ Miroslav Zajíc již jednal s některými členy skupiny Obroda o jejich případném znovupřijetí do strany. Konec poznámky.)
- Lidové milice. Strana souhlasí, aby byly Lidové milice podřízeny vládě. (Poznámka: Vláda 2. prosince oznámila, že se začalo s jejich odzbrojováním. Jejich zbraně budou uskladněny ve skladištích zbraní kontrolovaných armádou.)
- Lidská práva. Strana souhlasí s tím, aby byla znovu vypracována a upřesněna různá legislativní opatření týkající se lidských práv, včetně práva každé skupiny obyvatelstva svobodně publikovat a zrušení stranického dohledu nad veřejnými sdělovacími prostředky.
- Národní hospodářství. Dokument odmítá jakýkoli návrat ke kapitalismu, otázku soukromého vlastnictví však jasně nedefinuje.

- Volby. Strana říká, že je „rovnocenným“ partnerem v rámci politického systému, avšak nedává závazek ve věci svobodných voleb.
- Zahraniční politika. Dokument obsahuje předvídatelná prohlášení o dodržování mezinárodních závazků, včetně závazků vůči Varšavské smlouvě.

— Kádrové otázky pro mimořádný sjezd strany

6. Mnoho nynějších nesnází KSČ při reakci na události pramení z její kádrové politiky uplynulých dvaceti let, která byla zaměřena na přijímání konformistů, zvyklých pracovat spíše v přísně fungujících, vymezených strukturách aparátu než zaměřených na otevřenou politiku. Z generace „mladých vlků“, o níž se mnozí pozorovatelé domnívali, že z jejího středu vzejde Jakešův nástupce, pouze jediný vyšel z posledních několika týdnů s určitým kreditem. Je jím nový člen předsednictva a dosavadní předseda SSM Vasil Mohorita.

7. Mohorita je mezi členy nového předsednictva jediný, kdo byl v těchto dnech připraven postavit se studentům, demonstrantům a rovněž tisku. Jednal zkrátka v právě vzniklé méně formální atmosféře veřejného života jako skutečný politik.

8. Nový předseda KSČ Urbánek se z tohoto hlediska svého úkolu nezhodil dobře. Jeho řeč při diskusích s dělníky továren působila šroubovaně a byla plná konzervativních výroků o nutnosti zachovat Lidové milice apod. A to jen několik dnů před tím, než předsednictvo ve svém návrhu akčního programu tyto body zavrhl. Představitelé Demokratického fóra jej popisují jako slabého a neschopného jednat samostatně, neboť mu chybí podpora ústředního výboru.

9. Avšak než strana dostane příležitost vylepšit si image nebo doplnit novou krev z vnějších zdrojů, jako je např. Obroda, bude muset tento proces dovést a zbavit se všech zdiskreditovaných zastánců tvrdé linie. Odchod normalizátorů z ústředního výboru na odpočinek bude hlavním úkolem mimořádného sjezdu strany. Tyto osobnosti jsou i nadále brzdou nového předsednictva, které by mělo pružně reagovat na politické události, jako třeba na volání Občanského fóra po nové „koaliční“ vládě, nebo na rehabilitaci exkomunistů. Proslýchá se, že by se datum tohoto sjezdu mohlo přesunout z 26. ledna (ohlášené Urbánkem po posledním plenárním zasedání) dokonce již na 20. prosince. Tento návrh bude možná předložen na zasedání ústředního výboru, svolaném na 14.– 15. prosince.

10. Předsednictvo ÚV KSČ již začalo s přípravou volby delegátů na sjezd. Vše bude probíhat tak rychle, že základní stranické organizace budou z tohoto procesu vyloučeny. Okresní výbory KSČ se sejdou 9. nebo 10. prosince, aby zvolily zástupce na krajské konference. Tyto konference, které proběhnou 16. nebo 17. prosince, pak zvolí delegáty sjezdu.

11. Náš informátor v řadách KSČ nás však varoval před očekáváním, že by se na sjezdu nutně dostali do vedení reformátoři. Může být sice zvolen mladší

ústřední výbor, ale stejně konzervativní, jako je ten současný. Vzhledem k tomu, že pozice na regionální úrovni kontrolují zastánci tvrdé linie, je výsledek voleb nejistý, zvláště v takových místech, jako je Slovensko v regionech mimo Bratislavu, a dále kraje, kde převažuje těžký průmysl (Ostravsko v českých zemích).

— **Nové Demokratické fórum**

12. Nové Demokratické fórum může v budoucnosti strany sehrát nevypočítatelnou roli. V současnosti patří k jeho příznivcům kolem 40 tisíc členů KSČ. Při svých schůzkách s lidmi z Demokratického fóra došli pracovníci velvyslanectví k závěru, že je vede strach o vlastní politické přežití. Členové Demokratického fóra nepodceňují možnost, že by se zastánci tvrdé linie mohli ve straně udržet velmi dlouho a zavléci ji tak do bezvýznamnosti. Členové Demokratického fóra na nový návrh akčního programu KSČ reagovali s posměchem, protože ho pokládají za pokus současného vedení KSČ přebrat jejich image; tím si ovšem poněkud protiřečí. Ve skutečnosti tento akční program opravdu dost věrně napodobuje osmibodový program Demokratického fóra.

13. Demokratické fórum vystrkuje tykadla všemi směry. Pokouší se navazovat kontakt s Obrodou a stejně tak se snaží vylepšit si proreformní image vyjednáváním s Občanským fórem. Naše informátory z Demokratického fóra uklidňuje myšlenka, že v Československu existuje dlouhá tradice „sociální demokracie“. Tato skutečnost je, jak říkají, zárukou toho, že se ze současného politického manévrování vynoří jedna velká levicová strana, což nemusí být bezpodmínečně KSČ, a to pro ně bude bezpečný politický přístav.

— **Komentář**

14. Možná, že Urbánkovu reputaci doma podpořila skutečnost, že ho v Moskvě 4. prosince v době schůzky Varšavské smlouvy na nejvyšší úrovni přijal Gorbačov. To, že nejvyšší sovětský představitel odsoudil invazi roku 1968, bylo dozajista vítanou podporou návrhu akčního programu KSČ. Navíc zdejší zpravodajství o moskevské poradě tvrdilo, že českoslovenští soudruzi Gorbačova informovali o zdejším vývoji, konkrétně o pevném úmyslu KSČ „zbavit se konzervatismu“ a „vystupovat jako obnovující síla ve svazku se všemi, komu jsou blízké hodnoty socialismu a demokracie“. To vypadá jako přímý útok proti normalizátorům a jako ruka podávaná skupinám, jako je Obroda. Avšak Urbánek má před sebou přetěžký úkol sjednotit dezintegrovanou KSČ. Mnoho lidí z jeho vlastní strany pochybuje, že právě on je tím mužem, který to dokáže.

Blacková

75. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 5. prosince 1989, 1652Z*

Důvěrné

Prague 08508

Věc: Reformní ekonom zdůrazňuje opatrnost při ekonomické liberalizaci

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Obchodní atašé se 1. prosince setkal s Dušanem Třískou, ekonomem z Ekonomického ústavu [ČSAV] a blízkým přítelem Václava Klause, jedné z vůdčích osobností Občanského fóra. Hovořili spolu o pravděpodobném dopadu politických změn na průběh hospodářské reformy a o Třískových názorech na její další směřování. Tříška popsal Valtra Komárka, ředitele Prognostického ústavu, jako „nebezpečného“ člověka, protože Komárek se k myšlence pluralitní demokracie přiklonil teprve nedávno a až příliš ochotně říká lidem to, co chtějí slyšet. Naproti tomu je Tříška rád, že se v Občanském fóru angažuje Václav Klaus, protože tak se mu od samého počátku dostává solidních rad.

3. Podle Třísky spočívá největší nebezpečí v tom, že nová vláda zopakuje chyby Polska a Maďarska – zvýší zahraniční dluhy a inflace se jí vymkne z rukou. Podle Třísky by prvním krokem hospodářské reformy mělo být rozdělení státních monopolů. Je proti příliš časně liberalizaci hospodářství a i k dalším reformám se staví velice opatrně. Konec souhrnu.

4. Obchodní atašé poobědval s Dušanem Třískou, ekonomem z Ekonomického ústavu. Třísku mu doporučil Václav Klaus, ekonom z Prognostického ústavu angažující se v Občanském fóru, s tím, že je zastáncem volného trhu a hospodářských reforem. Klaus prohlásil, že Tříška je jeden z nejlepších ekonomů, které zná, a že je lepší než někteří jeho kolegové z Prognostického ústavu.

— Občanské fórum

5. Obchodní atašé se Třísky nejprve zeptal, co ví o postoji Občanského fóra k hospodářské reformě. Tříška odpověděl, že všichni Čechoslováci jsou socialisté. Tvrdil, že on sám spolu s Václavem Klausem jsou mezi ekonomy jedinými zastánci volného trhu v Československu. Proto je rád, že se Klaus tak výrazně angažuje v Občanském fóru; znamená to, že se Občanskému fóru od samého počátku dostává solidních rad. Tříška na své kolegy vyvíjí tlak, aby podpořili Klause, a tak zajistili, že v nové vládě bude stoupenec inteligentní hospodářské reformy.

6. Tříška se na druhé straně staví velice kriticky k Valtru Komárkovi, řediteli Prognostického ústavu, který se rovněž angažuje v Občanském fóru. Nazval Komárka „nebezpečným“ člověkem. Komárek je podle Třísky „novopečenný“ demokrat a o pluralitě a demokracii začal mluvit teprve v posledním roce. Tříška se rovněž obává, že pokud se Komárek dostane do vlády, bude příliš ochotný k optimistickému slibování, místo aby lidi varoval, že se mají připravit na utahování opasků.

— Pomalu a opatrně

7. Třískovy názory na hospodářskou reformu se příliš neliší od plánů vlády. Zdůraznil potřebu opatrné peněžní politiky a nutnost vyhýbat se zahraničnímu dluhu. Na hospodářskou situaci v Polsku a Maďarsku pohlíží se stejným zdesením jako všichni vládní ekonomové. Podle Třísky je nejdůležitějším úkolem československých ekonomů v příštím roce pozorně sledovat vládu, aby nezničila hospodářství tím, že bude spotřebitele uplácet západním zbožím a zvyšovat zahraniční dluh. Tříška vyzývá ekonomy, kteří pracují pro nynější vládu, aby spolupracovali i s novou a radili jejím představitelům, ale obává se, že tím tyto lidé ohrozí svou kariéru, protože na jejich hlavy budou padat obvinění za obtíže, které reforma s sebou nevyhnutelně přinese.

8. Tříška se důrazně staví proti liberalizaci československé ekonomiky v krátkodobém časovém horizontu. Řekl dokonce, že by podpořil zásah studentských aktivistů proti těm, kdo vydělávají tvrdou měnu. Pokud rodiče nosí domů americké dolary nebo německé marky, studenti by je měli označit za „zrádce“. Na vysvětlenou Tříška uvedl příklad kontejnerů na průmyslové plyny, které se využívají v řadě průmyslových odvětví. V Československu stojí tyto kontejnery dvě třetiny toho co v NSR. Kdyby proběhla liberalizace ekonomiky, byly by všechny kontejnery exportovány za tvrdou měnu a československý průmysl by se zhroutil pro nedostatek životně důležitých surovin.

9. Okamžitou prioritou hospodářské reformy by podle Třísky mělo být rozdělení monopolů v československém průmyslu. Mnoho velkých podniků by bylo možné snadno a poměrně bezbolestně rozdělit na jednotlivé závody, čímž by se v ekonomice výrazněji projevila hospodářská soutěž. (Poznámka: To není nová myšlenka a vláda s ní již do jisté míry počítá. Konec poznámky).

10. Komentář: Na to, že se prohlašuje za stoupence Friedmana, projevuje Tříška překvapivě velký strach z „chaosu“ volného trhu, důraz na správnou kontrolu a nelibost nad myšlenkou individuálního obohacování. Jak ukazuje příklad kontejnerů na plyny, chtějí dokonce i „radikální“ ekonomové v Československu uchovat složitý systém skrytých dotací a daní formou regulovaných cen a odstranit pouze zjevné dotace. Skryté dotace však znemožňují zjistit, které podniky jsou skutečně efektivní a ziskové, a ztěžují proto uplatňování racionální hospodářské politiky. Českoslovenští ekonomové se touto myšlenkou teprve musí začít zabývat, a to i na čistě intelektuální úrovni.

Blacková

76. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 5. prosince 1989, 1756Z*

Důvěrné

Prague 08513. Ihned

Věc: Občanské fórum mění svou politiku a bude se účastnit voleb

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Občanské fórum reagovalo na složení nové vlády se zklamáním a hněvem a oznámilo, že v příštích volbách postaví vlastní kandidáty. To znamená změnu politiky Občanského fóra, které až dosud prohlašovalo, že se voleb nebude přímo účastnit. Občanské fórum rovněž vyhlásilo na 11. prosince generální stávkou, aby vynutilo změny ve složení československé vlády. Jedenáct ministrů české vlády odstoupilo 4. prosince z funkcí a představitelé Občanského fóra se nyní domnívají, že nová česká vláda se bude skládat převážně z osobností, které nejsou členy KSČ. Studenti i nadále pokračují ve stávce, objevuje se snaha přetvořit existující Revoluční odborové hnutí v nezávislé odbory a Občanské fórum vyzvalo „zdiskreditované“ členy Federálního shromáždění, aby odstoupili. Konec souhrnu.

— Občanské fórum se má účastnit voleb

3. Občanské fórum je složením nové československé vlády (Prague 8445)²⁵ zklamané a rozhněvané a reagovalo oznámením, že předloží vlastní kandidátku do dosud nesvolaných voleb. Toto oznámení bylo učiněno na demonstraci na Václavském náměstí 4. prosince, které se zúčastnilo okolo 200 tisíc lidí.

25 | Dokument 71.

Toto oznámení vydalo společně se svým slovenským protějškem, hnutím Veřejnost proti násilí (VPN).

4. Oznámení předznamenává radikální změnu charakteru Občanského fóra, které až do pondělka rezolutně prohlašovalo, že v žádném případě nemá v úmyslu stát se politickou stranou nebo se přímo účastnit volební politiky. Zdroje blízké Občanskému fóru nám sdělily, že i když zklamání ze složení nové vlády hrálo v tomto rozhodnutí jistou roli, ve skutečnosti vzrůstá tlak z členské základny Občanského fóra, aby se zřetelněji profilovalo politicky. Zejména místní organizace Občanského fóra si stěžují, že nezaujímá vedoucí úlohu, jaká je podle jejich názoru k boji s tzv. „neostalinistickými silami“ nutná.

5. Občanské fórum samo ještě neví, jakým způsobem bude seznam jeho kandidátů vytvářen. Doufá, jak uvedlo, že bude moci vybírat jak kandidáty z politických struktur již existujících (např. z Československé demokratické iniciativy), tak kandidáty z politických struktur, které popřípadě ještě budou vytvořeny. Podle našich informací pak budou kandidáti zřetelně označeni jako kandidáti Občanského fóra. Po volbách ovšem budou zvolení kandidáti moci vytvářet libovolná politická křídla či uskupení a Občanské fórum se nebude snažit zavádět žádnou železnou stranickou disciplínu.

6. Občanské fórum slíbilo, že bude při výběru kandidátů spolupracovat se svými místními organizacemi a se stávkovými výbory. Zdůraznilo, že v tomto procesu budou hrát velice významnou úlohu média, a prohlásilo, že je rozhodnuto poskytnout možnost vyjádřit se každému, kdo se o proces výběru zajímá. Vedoucí představitelé Občanského fóra přitom otevřeně přiznávají, že zatím nevědí, jak bude tento proces vypadat.

7. Volby, do kterých Občanské fórum hodlá nominovat kandidáty, doposud nebyly vyhlášeny. Přestože někteří jednotliví členové předsednictva ÚV KSČ naznačili, že svobodné volby jsou žádoucí, oficiálně se ke svobodným volbám stále ještě nezavázala ani československá vláda, ani KSČ. Vedení Občanského fóra se nicméně domnívá, že svobodné volby jsou nezpochybnitelným vyvrcholením nynějšího procesu a že zbývá už jen stanovit termín, kdy se mají konat. Vedení Občanského fóra požaduje, aby to bylo nejpozději do července roku 1990, ale současně se staví proti „bleskovým volbám“, na něž by Občanské fórum a další opoziční politické síly nebyly připraveny.

8. Zdroje blízké Občanskému fóru nám sdělily, že Václav Havel je proti tomu, aby Občanské fórum vstupovalo do volební politiky. K osobnostem, které jsou jmenovány jako nejvýznamnější zastánci nové politiky Občanského fóra, patří Zdeněk Jičínský a Petr Pithart. Jičínský je právník, specialista na ústavní právo, který za normalizace po roce 1968 přišel o zaměstnání, a Pithart je historik a politolog, který byl vlivným politickým poradcem v době Pražského jara. (Poznámka: Dozvěděli jsme se rovněž, že se do Vídně vrátil Zdeněk Mlynář, ale nevíme, zda měl nějaký vliv na změnu politiky Občanského fóra. Konec poznámky.)

— Vyhlášení generální stávky

9. Občanské fórum ve snaze zdůraznit nespokojenost s novou „koaliční“ vládou Československa a zajistit si podporu pro další vyjednávání s představiteli federální vlády, vlády České republiky a Národní fronty (viz odst. 10–16) vyhlásilo na pondělí 11. prosince další generální stávku. Stávka bude pravděpodobně trvat maximálně dvě hodiny, i když nebyl stanoven přesný termín. Zdroje blízké Občanskému fóru nám sdělily, že stávka poslouží jako politický symbol a že jejím účelem není poškodit československé hospodářství.

— Jednání s československou vládou

10. Představitelé Občanského fóra se 4. prosince se setkali zástupci kanceláře předsedy vlády Adamce, aby projednali další „rekonstrukci“ československé vlády. Mezi představiteli Občanského fóra byli mimo jiné Václav Klaus, Michael Kocáb, Martin Šimečka, Saša Vondra, Libor Malý a Šimon Pánek. Československou vládu zastupovali první místopředseda vlády Bohumil Urban, Oskar Krejčí a Marcel Jansen. Představitelé Občanského fóra charakterizovali toto setkání jako „přípravné“ a uvedli, že čekají na návrat předsedy vlády Adamce z Moskvy, aby se mohlo uskutečnit další věcné jednání.

11. Klíčovou otázkou takové schůzky, která by se měla konat někdy v tomto týdnu, budou změny současné koaliční vlády. Občanské fórum neusiluje o úplnou obměnu ministrů, ale požaduje změny předsednictva vlády, či tzv. užšího kabinetu, který sestává z Adamce, jeho prvního místopředsedy a dalších místopředsedů vlády (sedm osob). Občanské fórum by se spokojilo s užším kabinetem, v němž by komunisté tvořili menšinu. Podle návrhu Občanského fóra by užší kabinet odpovídal za tvorbu politiky a zbývající ministři by pouze uskutečňovali politiku přijatou užším kabinetem. Občanské fórum podle všeho navrhne konkrétní osoby, které by příslušná místa v užším kabinetu měly zaujmout.

12. Občanské fórum založilo dva nové výbory (výbor pro rekonstrukci a stínový kabinet), které by se měly po organizační stránce zabývat federální vládou. Výbor pro rekonstrukci navrhne jména osob kvalifikovaných pro ministerské funkce, členové stínového kabinetu pak budou sledovat činnost svých protějšků v československé vládě. Výbor pro rekonstrukci vede Václav Klaus, ve stínovém kabinetu by měl hlavní úlohu hrát Valtr Komárek.

13. Dalšími tématy, která by měla být na jednání s Adamcem předložena, jsou problémy, s nimiž se potýkají emigranti přející si vrátit se do Československa, rehabilitace osob, s nimiž se v období normalizace nespravedlivě zacházelo, tiskárna *Lidových novin* a nové zákony upravující shromažďování a sdružování. Občanské fórum znovu navrhne zrušení Lidových milic, a nikoli pouze převedení zpod kontroly KSČ pod kontrolu vlády, k čemuž již údajně došlo.

— **Jednání s vládou České republiky**

14. Václav Havel a další představitelé Občanského fóra se v pondělí setkali s předsedou české vlády Františkem Pitrou, aby jednali o složení nové vlády České socialistické republiky. Schůzka následovala po oznámení, že 11 ministrů české vlády předložilo Pitrovi demisi.

15. Představitelé Občanského fóra se zdáli být s jednáním s Pitrou spokojeni. Odmítli sdělit, zda navrhli jména osob, které by měly zaujmout uvolněná ministerská křesla, ale sdělili, že podle jejich očekávání bude většina z nich obsazena lidmi, kteří nejsou členy KSČ.

— **Jednání s Národní frontou**

16. Delegace Občanského fóra (Václav Benda, Petr Pithart, Martin Klíma) se 4. prosince setkala rovněž s představiteli ústředního výboru Národní fronty. Delegáti Občanského fóra byli průběhem jednání zklamáni. Naznačili, že Národní fronta „nemá žádnou koncepci“, její představitelé nebyli na jednání připraveni a ani nepředložili žádná témata k diskusi.

— **Korupce a odpovědnost za rok 1968**

17. Občanské fórum požaduje, aby byla vytvořena komise, která by přezkoumala odpovědnost jednotlivých československých funkcionářů za invazi roku 1968. Občanské fórum se domnívá, že takové šetření by mělo zahrnovat prvky právní, politické a mravní. Co se týče širší otázky případné zkorumpovanosti hodnostářů, Občanské fórum zatím nezaujalo stanovisko ani nevzneslo požadavky, ačkoli jeho tiskový mluvčí prohlásil, že by měl být potrestán každý funkcionář, který se dopustil trestného činu v době, kdy vykonával funkci.

— **Studentská stávka pokračuje**

18. Studenti oznámili, že budou pokračovat ve stávce. Prohlašují, že přestože vedoucí úloha KSČ byla zrušena, složení nové vlády nasvědčuje tomu, že se KSČ ve skutečnosti snaží podržet si politický monopol, a proto budou studenti ve stávce pokračovat.

19. Představitelé studentů si rovněž stěžují, že některým stávkujícím studentům mimo Prahu se za jejich činnost vyhrožovalo vyloučením ze studia. První místopředseda vlády Urban při schůzce s představiteli Občanského fóra nad tím vyjádřil překvapení a prohlásil, že československá vláda bude takové vyhrožování stíhat.

— Svobodné odbory

20. Byl ohlášen záměr vytvořit v Československu nezávislé odbory. Jejich organizátoři se pokusí použít jako jejich základní stavební kameny existující stávkové výbory. Československá televize vysílala též rozhovor s předsedou základní organizace KSČ v jednom závodě, který uvedl, že členové této organizace se ji rozhodli rozpustit, a vyzval další základní organizace na pracovištích, aby následovaly jejich příkladu.

— Výzva k odstoupení z funkcí

21. Občanské fórum vyzvalo všechny „zdiskreditované“ členy Federálního shromáždění, aby odstoupili z funkcí. Mezi osobami označenými Občanským fórem za zdiskreditované jsou Jan Fojtík, Marie Kabrhelová, Miloš Jakeš, Vasil Biľak, Zdeněk Česka, Alois Indra, Karel Hoffmann, Miroslav Štěpán, Milan Václavík a Jozef Lenárt. V jednotlivých volebních okrscích rovněž probíhají různé kampaně za odvolání členů Federálního shromáždění.

22. Komentář: Rozhodnutí Občanského fóra vstoupit do volební politiky by mělo dramaticky změnit podobu každé vlády, která vzejde ze svobodných voleb. Ještě než Občanské fórum toto své rozhodnutí oznámilo, byla vytvořena řada nových politických stran (např. Obroda, Strana zelených, Strana sociálně-demokratická, Československá demokratická iniciativa), avšak žádná z nich se nezdála být schopná získat si sympatie větší části obyvatelstva. Mnozí pozorovatelé předpovídali, že bude muset být vytvořena vláda koaličního typu, v níž nebude dominovat žádná strana. (Jako možná paralela je uváděna situace v Československu za První republiky.) Rozhodnutí Občanského fóra postavit vlastní kandidáty by ovšem mohlo znamenat i to, že v budoucí vládě (pokud se budou konat svobodné volby) budou mít většinu představitelé Občanského fóra.

Blacková

77. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. prosince 1989, 1610Z

Důvěrné

Prague 08550. Ihned

Věc: Představitel československého Občanského fóra se domnívá, že se z Občanského fóra postupně stává politická strana

1. Důvěrné – celý text.
2. Souhrn. Člen Občanského fóra Václav Klaus se domnívá, že politické změny v Československu jsou již nezvratné. Klaus se rovněž domnívá, že Občanské fórum se postupně mění v politickou stranu navzdory přesvědčení některých vedoucích osobností Občanského fóra, že Občanské fórum by mělo zůstat mimo politiku. Klaus rovněž naznačil strukturální změny v Občanském fóru, včetně vytvoření výborů, které by se zabývaly vyjednáváním o změnách složení federální vlády, vytvořením „stínového kabinetu“ a zahraničními vztahy. Podle Klause zůstane v nejbližší době ekonomická reforma v pozadí. V hospodářské oblasti se úsilí soustřeďuje zejména na minimalizaci inflace pomocí striktní měnové politiky. Klaus se dívá s despektem na „Demokratické fórum“ KSCČ a na Stranu zelených, kterou považuje za možnou pátou kolonu komunistů. Konec souhrnu.
3. Zástupce velvyslankyně uspořádal 5. prosince oběd pro pracovníka Prognostického ústavu a člena Občanského fóra Václava Klause. Pozvání přijali rovněž Klausovi kolegové Valtr Komárek a Vladimír Dlouhý, ale museli se na poslední chvíli omluvit. Sám Klaus se mohl dostavit jen s obtížemi poté, co absolvoval jedno z mnoha interview pro sdělovací prostředky (v tomto případě pro ABC), a měl zjevně naspěch. Oběda se zúčastnili rovněž politicko-ekonomický rada a pracovník politicko-ekonomické sekce velvyslanectví.
4. Klaus uvedl, že podle jeho názoru je politický vývoj v Československu – v němž stále dochází ke změnám, jak zdůraznil – již nezvratný. Na podporu svého stanoviska uvedl tři faktory.

- Podle Klause žádný z ortodoxních komunistů odstraněných z předsednictva strany není natolik silná osobnost, aby byl schopen řídit události ze zákulisí.
- Klaus a další členové Občanského fóra se nedávno sešli s velitelem západočeského vojenského velitelství v Táboře (Zachariáš). Velitel očekával lidi disidentského či uměleckého typu, a seriózní úroveň představitelů Občanského fóra na něho proto udělala dojem. Vojenští představitelé dali najevo, že nemají v úmyslu zasahovat do politického procesu, a Klaus z jednání odcházel s pocitem, že to bylo míněno vážně.
- Klaus nedávno v rozhlasě zaslechl zprávu, že jistá závodní organizace KSČ z vlastní iniciativy rozhodla o svém zrušení. Očekává, že mnoho dalších bude následovat jejího příkladu, a pokládá to za velice významné.

5. Přímo v Občanském fóru pozoruje Klaus rychlý odklon od stanoviska, které doposud zastává Václav Havel a někteří další členové, že by se totiž Občanské fórum nemělo přímo účastnit politického procesu. Občanské fórum je namísto toho na cestě stát se politickou stranou, přičemž tento vývoj prosazují například Zdeněk Jičínský, Petr Pithart a sám Klaus. Pro příklad uvedl, že Občanské fórum odmítlo doporučit kandidáty do federální vlády sestavené předešlého víkendu, ale účastnilo se 5. prosince jmenování kandidátů do české vlády. (Klaus dokonce prohlásil, že byl na seznamu předsedy vlády Adamce pro funkci ve vládě, ale odmítl tuto kandidaturu přijmout i z toho důvodu, že v té době ještě bylo strategií Občanského fóra zůstat stranou politiky). Klaus připisuje obrat ve vývoji Občanského fóra přinejmenším zčásti tlaku ze strany místních Občanských fór, která si přejí, aby organizace hrála aktivnější a výraznější roli.

6. Občanské fórum je nyní po organizační stránce rozděleno na akční výbor, jehož velikost kolísá, ale většinou jej tvoří 12–15 členů, a plénium, které se zredukovalo na 30–40 osob zastupujících různá politická a společenská uskupení. Plénium je technicky na vyšší úrovni, ale rozhodování se většinou uskutečňuje v rámci akčního výboru, jehož je Klaus předním členem. Kromě toho byly vytvořeny tři nové pracovní výbory – jeden pro rekonstrukci nové vlády, druhý pro sestavení stínového kabinetu (v tomto výboru je velice aktivní Valtr Komárek) a třetí (vedený Martinem Paloušem) pro zahraniční vztahy, k nimž budou patřit oficiální návštěvy z USA.

7. Výbor pro rekonstrukci již jedná s Adamcem a prvním místopředsedou vlády Urbanem o změnách složení vlády. Klaus naznačil, že Občanské fórum možná vezme zpět svůj dřívější požadavek, aby do funkcí ministra obrany a ministra vnitra byli jmenováni civilisté a aby ministrem vnitra byl nekomunista. Občanské fórum namísto toho navrhlo Urbanovi, že by se spokojilo s tím, kdyby funkce sedmi místopředsedů vlády, kteří tvoří předsednictvo vlády (užší kabinet), byly rozděleny mezi různé strany a nezávislé skupiny s tím, že v rukou KSČ by zůstaly maximálně dvě nebo tři. (Poznámka: Tak tomu vlastně bylo při

sestavování české vlády – viz separátní telegram²⁶. Konec poznámky). Klaus se rovněž domnívá, že bylo chybou požadovat, aby odstoupil prezident Husák, a že už se na tom možná nebude trvat, avšak poznamenal, že i Občanské fórum má ortodoxní členy, kteří to možná budou prosazovat dál.

8. Klaus prohlásil, že ekonomická reforma nyní jasně stojí v pozadí, přestože podle jeho názoru by vláda s řešením této otázky neměla čekat až do voleb. Klaus ovšem neočekává, že by v dohledné době byla přijata jakákoli opatření v otázkách tak bolestných, jako je například cenová reforma. Reforma se místo toho zaměří na zamezení hospodářské nestabilitě a zejména inflaci. Striktní měnová a fiskální politika bude hlavní zbraní v tomto boji, ale podle Klause bude vláda rovněž usilovat o větší otevřenost ekonomiky tím, že legislativní cestou zruší monopolní práva státních podniků. Podle Klause se hospodářství otevře státním, družstevním a soukromým podnikům. V dohledné době však budou soukromé podniky hrát malou roli. Avšak poznamenal, že v souladu s ekonomickým výhledem Občanského fóra (které klade o něco menší důraz na tržní ekonomiku než on sám) vypracoval předběžný program Občanského fóra, aniž přitom použil slova „socialismus“.²⁷

9. [*Sedmnáct řádek textu pramene nebylo zpřístupněno.*]

[*10. Devět a půl řádky textu pramene nebylo zpřístupněno.*]

11. Co se týče jeho vlastních plánů, Klaus uvedl, že se stal spíše politickým stratémem Občanského fóra než jeho ekonomem. Nevyloučil, že by mohl v budoucnu případně zastávat v nové vládě vyšší funkci, ale v souladu se svou vlastní monetaristickou politikou by dal přednost spíše úřadu guvernéra Národní banky než funkci ministra financí.

Blacková

26 | Dokument 79.

27 | Z osobních svědectví je známo, že Klaus jako člen „iniciativní skupiny“ prezentoval „programové zásady“ („Co chceme,“ dokument 58, odst. 7) na plenární schůzi Občanského fóra. Nejsou však žádné důkazy, že by hrál podstatnou roli při jejich koncipování.

78. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. prosince 1989, 1618Z

Bez omezení

Prague 08554

Věc: Občanské fórum předkládá Federálnímu shromáždění návrh nové ústavy Československa

1. Občanské fórum (OF) předložilo k všeobecné rozpravě návrh nové ústavy Československa a přiložilo k němu dopis pro československé Federální shromáždění. Mluvčí Občanského fóra Jiří Dienstbier k tomu poznamenává, že návrh je výsledkem dlouhodobé práce nezávislých odborníků. Dienstbier charakterizuje návrh ústavy jako akt ustavující parlamentní demokracii v souladu s evropskými tradicemi. Podle něj by se měl název země změnit na „Československá republika“.

2. V návrhu je nový československý stát popsán jako demokratický, sociálně spravedlivý stát, který usiluje o spolupráci se všemi národy na zásadách nezávislosti a suverenity. Návrh prosazuje nezávislost a suverenitu jak českého, tak i slovenského národa a zaručuje oběma právo svobodně vystoupit ze současné federace. Přestože si předkladatelé návrhu nové ústavy nemyslí, že by rozdělení přicházelo v úvahu, zařadili pro takový případ zvláštní ustanovení.

3. Návrh zaručuje taková lidská, občanská a politická práva, jaká jsou uvedena v mezinárodních dokumentech. Ústava rovněž počítá se zřízením ústavního soudu, k němuž se budou moci občané odvolávat. Občané mají čtyři povinnosti:

- dodržovat ústavu a respektovat práva ostatních občanů;
- chránit životní prostředí;
- chránit národ proti zahraniční invazi;
- muži navíc absolvovat vojenskou službu nebo náhradní vojenskou službu, je-li služba se zbraní v rozporu s jejich svědomím.

4. V návrhu se počítá s ochranou práva na majetek. Veškeré formy vlastnictví jsou postaveny naroveň a podléhají stejné ochraně. Státu je ponecháno výhradní vlastnictví rud a nerostů, vody, energetických zdrojů, železniční a letecké dopravy, pošt a telekomunikací.

Blacková

79. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. prosince 1989, 1622Z

Bez omezení

Prague 08556. Ihned

Věc: Nová vláda České republiky oznámena; pro Občanské fórum je přijatelná

1. Složení nové vlády České republiky bylo oznámeno 5. prosince. Jména, funkce a stranická příslušnost jsou uvedeny níže. Mluvčí Občanského fóra Jiří Dienstbier na tiskové konferenci oznámil, že OF plně podporuje osm ze sedmácti členů vlády, včetně jednoho komunisty (ministra kultury, který je oblíben mezi divadelníky). Dienstbier sice řekl, že Občanské fórum nepodporuje ostatní členy vlády, avšak uznává, že složení kabinetu odráží poměr sil ve společnosti. Dodal, že by OF považovalo za přijatelné, kdyby federální vláda byla sestavena podobně, a oznámil, že OF včera (5. prosince) ve 3 hodiny odpoledne již zahájilo jednání s předsedou vlády Adamcem o restrukturalizaci kabinetu. Na otázku, jak to, že Češi přišli s vládou pro OF přijatelnější, než je kabinet federální, který byl představen o víkendu minulý týden, řekl Dienstbier, že „revoluce o několik dnů pokročila“. (Poznámka: Dozvěděli jsme se mimo jiné, že se OF v období mezi jmenováním federální a české vlády rozhodlo hrát při prosazování konkrétních kandidátů aktivnější roli. Konec poznámky.)

2. V jednom dramatickém okamžiku místopředseda ČSL Josef Kaňa údajně pohrozil, že novou vládu nepodpoří, neboť v ní je pouze pět nekomunistů, třebaže by jich měla být polovina. Po krátké přestávce a diskusi vzal své námitky zřejmě zpět, avšak poznamenal, že ČSL pohlíží na českou vládu stále jako ve stádiu rekonstrukce, čímž naznačil, že v budoucnu očekává změny, které by ji přiblížily lidoveckým požadavkům.

3. Česká vláda ke 5. prosince (s podporou Občanského fóra):
František Pitra – předseda vlády – KSČ

Miroslav Toman – první místopředseda – KSC
Petr Mišoň – místopředseda vlády – ČSS
Antonín Baudyš – místopředseda vlády – ČSL
Jiří Nikodým – ministr financí, práce a mezd – KSC
Ludvík Motyčka – ministr výstavby a stavebnictví – ČSL
Milan Adam – ministr školství, mládeže a tělovýchovy – ČSS
Milan Lukeš – ministr kultury – KSC
Pavel Klener – ministr zdravotnictví a sociálních věcí – bez stranické příslušnosti
Antonín Hrazdírka – ministr vnitra a životního prostředí – KSC
Petr Hojer – ministr průmyslu – KSC
Jan Vodehnal – ministr zemědělství a výživy – KSC
Vlasta Štěpová – ministryně obchodu a cestovního ruchu – bez stranické příslušnosti
Jaroslav Boček – ministr lesního a vodního hospodářství – KSC
Dagmar Burešová – ministryně spravedlnosti – bez stranické příslušnosti
Bedřich Moldan – (budoucí ministr pro ochranu životního prostředí)²⁸ – bez stranické příslušnosti (za OF)
Stanislav Kukrál – ministr-předseda Výboru lidové kontroly – bez stranické příslušnosti

Blacková

28 | V oficiálním oznámení uveden jako ministr bez portfeje.

80. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 7. prosince 1989, 1631Z

Důvěrné

Prague 08589. Ihned

Věc: Adamec odstoupí, jestliže nově sestavená vláda nezíská podporu veřejnosti.

Ref: FBIS London LD0612120589²⁹

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn a poznámky. Předseda československé vlády Adamec prohlásil, že odstoupí, pokud nově sestavená vláda, jejíž složení oznámí ve čtvrtek 7. prosince nebo v pátek 8. prosince, nezíská důvěru československé veřejnosti. Ve snaze získat důvěru se Adamec 6. prosince setkal s představiteli Občanského fóra a převzal od nich jména osob, které považují za kompetentní pro ministerké funkce v nově sestavené vládě. Není jasné, zda Adamec navrhované osoby přijme nebo zda přistoupí na další požadavky Občanského fóra, ale ze zdrojů blízkých Občanskému fóru jsme získali neověřenou zprávu, že Adamec sestaví vládu s rovnoměrným zastoupením komunistů a nekomunistů. Představitelé Občanského fóra se domnívají, že ať se Adamec rozhodne jakkoliv, mají v záse s KSČ navrch a že přechod k demokratickému pluralismu je v Československu nezvratitelný. Generální tajemník KSČ Urbánek se 6. prosince rovněž setkal se zástupci Občanského fóra. Urbánek potvrdil, že se nové vedení strany distancuje od politiky předchozích vedení, že je připraveno zapojit se do jednání s opozičními silami u kulatého stolu a přistupovat k ostatním politickým silám jako k sobě rovným. Urbánek však neřekl, že strana je ochotna souhla-

29 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

sit se svobodnými volbami, přestože Adamec v televizním projevu 6. prosince prohlásil, že jsou nevyhnutelné.

3. Představitelé Občanského fóra jsou přesvědčeni, že mají podporu 14 miliónů československých občanů a že boj s KSC je ve všech praktických ohledech dovršen. Jejich optimismus do jisté míry odpovídá úhlu pohledu hlavního města a Bratislavy, a nemusí nutně věrně odrážet pocity venkova. Přesto se také my domníváme, že neutěšené výsledky KSC za posledních 40 let jí prakticky nedávají žádnou naději na znovuzískání důvěry československé veřejnosti a že euforie Občanského fóra je snad poněkud předčasná, ale nikoliv neopodstatněná. Konec souhrnu a poznámky.

4. Delegace Občanského fóra vedená Václavem Havlem se ve středu 6. prosince setkala zvláště s předsedou vlády Ladislavem Adamcem i s generálním tajemníkem KSC Karlem Urbánkem. Při setkání s Adamcem Občanské fórum předložilo seznam kandidátů, kteří by měli nahradit členy vlády, která byla oznámena minulou nedělí 3. prosince. Adamec v patnáctiminutovém televizním projevu ve středu 5. prosince večer (referenční telegram) připustil, že složení současné vlády není optimální a že dnes, 7. prosince, obdrží od Občanského fóra další návrhy na změny v československé vládě. (OF o podrobnostech svých návrhů nic bližšího nesdělilo, ale informovalo nás, že Adamcovi předložilo nejméně sedm jmen.)

5. Ze zdrojů blízkých Občanskému fóru máme rovněž neověřenou informaci, že Adamec bude jmenovat rekonstruovanou vládu sestávající ze 12 komunistů a 12 nekomunistů. Bylo nám rovněž řečeno, že do vlády budou jmenováni nejméně dva představitelé Občanského fóra, Petr Miller a Ján Čarnogurský. Miller, vůdce stávkového výboru v ČKD, by působil jako ministr práce a sociálních věcí. Slovenský katolický aktivista Jan Čarnogurský by se stal místopředsedou vlády.

6. Adamec ve svém středečním projevu prohlásil, že se nemůže podvolit každému požadavku, který je vůči němu vznesen, a poté uvedl, že odstoupí, pokud vláda, kterou nyní sestavuje, nezíská důvěru československé veřejnosti. Adamec řekl, že jeho snahou je, aby Československo do roku 1990 vstoupilo skutečně důstojným způsobem, s fungujícím hospodářstvím a státní správou, dodržováním zákonů, řádným pracovním rytmem v podnicích a školách, jakož i s důvěrou veřejnost v upřímnost jeho úmyslů.

7. Adamec chápe, že má-li tuto důvěru veřejnosti získat, musí prezentovat změněnou vládu, s níž bude Občanské fórum souhlasit. Jeden informátor z řad Občanského fóra naznačil, že Adamec bude muset splnit předchozí požadavky týkající se ministerstva obrany a vnitra (Prague 8415)³⁰, ale Občanské fórum by rovněž chtělo mít jistotu, že organizace typu Státní bezpečnosti, které v minu-

30 | Dokument 70.

losti pronásledovaly disidenty, budou tak či onak zrušeny. (Poznámka: Urbánek je citován v dnešním *Rudém právu* v tom smyslu, že činnost Státní bezpečnosti v Československu pozbyla smyslu. Konec poznámky.)

8. KSC si zřejmě uvědomuje, že Občanské fórum získalo převahu. Urbánek při rozhovoru s Havlem řekl, že jednání u kulatého stolu se musí konat co nejdříve. Naznačil, že se nové vedení KSC chce jednomyslně distancovat od svých předchůdců a jejich politiky. Urbánek rovněž řekl, že KSC se musí radikálně změnit. KSC, jak prohlásil, je srozuměna s tím, že se musí účastnit politického života země jako „rovnocenný partner“, ale na rozdíl od Adamce se výslovně nezmínil o svobodných volbách. Urbánek rovněž prohlásil, že KSC se neuchýlí k „boji o moc“, třebaže by si to někteří její členové na okresní a krajské úrovni přáli.

9. Podle některých dohadů hodlá Urbánek svolat mimořádný sjezd KSC snad již na 19. prosinec, kde by měl být připraven program, na základě něhož by se KSC mohla vrátit k moci. Rozpolcení strany ovšem takovýto návrat činí silně pochybným. Například konzervativní síly, zejména na krajské úrovni, jsou zřejmě připraveny stavět se proti jakýmkoli návrhům demokratických reforem, které Urbánek popřípadě předloží. Navíc, Občanské fórum se sice domnívá, že 400 tisíc komunistů podporuje snahy Demokratického fóra o přeměnu KSC ve stranu založenou na demokratických principech, ale dalších asi 400 tisíc pravděpodobně reformně orientovaných členů strany podle informací z Občanského fóra ze strany vystoupilo. To je pro reformní snahy ve straně velkou překážkou

10. Prokurátor vyšetřující pro Federální shromáždění události 17. listopadu uvedl, že byl shromážděn dostatek důkazů k tomu, aby bylo možno začít se stíháním dosud neidentifikovaných osob. Miloš Jakeš vydal tiskové prohlášení, v němž popřel jakoukoli odpovědnost za tyto události.

11. Přípravuje se rovněž vytvoření československé nezávislé odborové organizace. Podle všeho se měla konat 20. prosince v Kladně konference, na níž měly být takové odbory formálně založeny. Představitelé Občanského fóra prohlašují, že ROH se prakticky zhroutilo. Není jasné, zda se zakladatelé nezávislé odborové organizace pokusí využít již existujících organizací ROH, nebo zda budou využity jiné struktury, které nyní koordinují činnost jednotlivých nezávislých stávkových výborů.

Blacková

81. Ministerstvo zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 7. prosince 1989, 1504Z

Důvěrné

State 390816. Ihned

Věc: Setkání se zástupcem československého velvyslance Michovským

5. prosince 1989

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Zástupce československého velvyslance si vyžádal schůzku ve věci zasedání Pracovní skupiny pro humanitární věci (HAWG), svolaného na polovinu prosince. Ministerstvo informovalo Michovského, že jednání HAWG bude vzhledem k politické situaci v Československu odloženo. Michovský specifikoval oblasti, které by se měly stát základem bilaterální spolupráce, a byl informován, že vláda USA by v těchto i dalších záležitostech ráda spolupracovala, jakmile se situace v Československu uklidní. Konec souhrnu.

3. zástupce československého velvyslance Jiří Michovský se 5. prosince sešel s náměstkem ředitele oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii v sekci pro Evropu a Kanadu (EUR/EEY) Hornblowem, referentem [pro Československo] Munterem a zástupcem sekce pro humanitární věci Ariasem. Schůzku si vyžádal Michovský.

4. Michovský chtěl pojednat o třech záležitostech. Jednak si přál dokončit přípravu na schůzku HAWG svolanou na polovinu prosince,³¹ dále uvedl, že by přední představitel československé vlády v rámci HAWG, náměstek ministra zahraničních věcí Vacek, rád projednal bilaterální otázky s vrchním ředitelem (A/S) Seitzem,³² a konečně že by československá vláda ráda pokročila v bila-

31 | Viz dokument 20.

32 | Viz dokument 22.

terálních záležitostech navržených panu Seitzovi československým velvyslan-
cem Houštickým letos v létě.

5. Hornblow odpověděl, že vláda USA by jednání HAWG ráda odložila, proto-
že postavení československé vlády není jasné. Dodal, že řešení řady význam-
ných problémů v oblasti lidských práv (svoboda pohybu, základní občanské
svobody, propuštění politických vězňů) nyní v Československu právě probíhá.
Pokračoval, že by bylo lepší vyčkat, až bude jasné, jak budou lidská práva
uplatňována v praxi a jak budou upevňována, a zda se v blízké budoucnosti
nová opatření v této oblasti stanou nezrušitelnými. Hornblow na závěr uvedl,
že otázka lidských práv je nyní důležitější než kdy předtím, že vláda USA má
nadále zájem na prohloubení dialogu a usiluje pouze o odklad, nikoli o zruše-
ní jednání o otázce lidských práv.

6. Hornblow prohlásil, že nyní není vhodná doba ani pro jednání mezi Vac-
kem a Seitzem. To bude mít smysl, teprve až se situace v Československu vyjas-
ní. Hornblow připustil, že pravidelné politické konzultace na vyšší úrovni jsou
v zásadě užitečné, a ujistil, že později, až bude jasné, jak se události v Českoslo-
vensku vyvinou, se bilaterální otázky samozřejmě důkladně projednají.

7. Hornblow pak potvrdil, že vláda USA má zájem na bilaterální spolupráci
v oblastech, které Michovský uvedl (obchodování s drogami, terorismus a eko-
logie).

8. Michovský pak odložil své poznámky a zeptal se, co je známo o summi-
tu na Maltě. Hornblow odpověděl, že se podívá na informace k tomuto téma-
tu. (Poznámka: Sekce pro Evropu a Kanadu naplánovala briefing k maltskému
summitu pro východoevropské velvyslance na 7. prosince.)

9. Hornblow na závěr řekl, že vláda USA vítá návštěvu náměstka zahranič-
ního obchodu Němce. Němec se setká 7. prosince s Ralphem Johnsonem, ná-
městkem vrchního ředitele sekce pro Evropu a Kanadu.

10. Komentář: Michovský, který si nám nedávno stěžoval, že má potíže se
získáváním kvalitních informací z Prahy, se nás minulý týden snažil upozornit
na uvedené tři záležitosti. Naší odpovědí se nezdál být překvapen. Náš všeo-
becný dojem je, že se úředníci československého velvyslanectví stáhli do ulity
a čekají na zprávy z Prahy.

Baker

82. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 8. prosince 1989, 1741Z*

Pro interní potřebu

Prague 08599. Ihned

Věc: Adamec odstupuje a další události

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. Předseda vlády Adamec odstoupil 7. prosince z funkce a uvolnil místo mladšímu. Marián Čalfa bude přechodně vykonávat funkci předsedy vlády. Občanské fórum obvinilo Adamce ze zodpovědnosti za politickou krizi a uvedlo, že jeho demise je pokusem této zodpovědnosti se vyhnout. Čalfa není pro Občanské fórum přijatelný. Nadále se plánuje generální stávka na pondělí, může však být odvolána, bude-li jmenována přijatelná nová vláda. Představitelé Občanského fóra jednali v pátek odpoledne se členy KSČ, ČSL a ČSS o možných kandidátech na funkci prezidenta (včetně Havla, který řekl, že by funkci přijal, kdyby mu byla nabídnuta).

KSČ vyloučila Jakeše a Štěpána za jejich účast na událostech 17. listopadu, přičemž oba popírají, že by za ně nesli odpovědnost. Schůzka mezi ministrem obrany a delegací Občanského fóra zjevně vedla k dosažení určité míry porozumění a důvěry. Ministr zahraničních věcí Johannes ohlásil záměr odvolat 21 československých velvyslanců. Konec souhrnu.

— Adamec odstupuje

3. Předseda vlády Ladislav Adamec ve čtvrtek 7. prosince odstoupil. Oficiálním důvodem jeho demise byla snaha uvolnit místo mladšímu, energičtějšímu člověku, který by byl s to sestavit vládu těšící se důvěře veřejnosti. Ve středu ovšem Adamec pohrozil demisí pro případ, že by se mu nepodařilo sestavit obnovenou vládu, jež by měla důvěru veřejnosti (Prague 8589)³³. Ve čtvrtek před

svým odstoupením z funkce Adamec rovněž prohlásil, že v atmosféře požadavků není možné vládnout.

— Marián Čalfa „prozatímně“

4. V souladu s ústavou pověřil prezident Gustav Husák prvního místopředsedu vlády Mariána Čalfu, aby jednal jako „prozatímní předseda vlády“, dokud nebude jmenována nová vláda. Čalfa, slovenský právník, byl rovněž instruován, aby se ujal jednání o rekonstrukci vlády nebo sestavení nové vlády. Československá ústava dává mandát ke jmenování nového předsedy vlády a ministrů prezidentovi. Po svém jmenování musí nová vláda předložit Federálnímu shromáždění svůj program a požádat je o vyslovení důvěry.

— Občanské fórum reaguje na Adamcovu demisi

5. Představitelé Občanského fóra prohlašují, že o Adamcově demisi předem nevěděli a že neznají ani její důvody. Naznačili, že Adamec nedokázal sestavit přijatelnou vládu, což vedlo k politické krizi, a že se Adamec snaží vyhnout se odpovědnosti za tuto krizi.

6. Představitelé Občanského fóra rovněž uvedli, že nepodporují Mariána Čalfu. Občanské fórum charakterizovalo Čalfu jako osobu postrádající pružnost a sílu potřebnou k řešení probíhající krize. Čalfa se do pozdního pátečního odpoledne s představiteli Občanského fóra k projednání složení nové vlády nesešel.

7. Občanské fórum rovněž ostře reagovalo na Adamcovo tvrzení, že vzneslo požadavky týkající se jmenování do konkrétních ministerských funkcí. Představitelé Občanského fóra prohlásili, že je Adamec požádal, aby předložili své požadavky na obsazení ministerských funkcí a že mu poslali seznam sedmi ministerských kandidátů.

8. Následují jména oněch sedmi navržených kandidátů a příslušných funkcí:

Ján Čarnogurský	první místopředseda vlády
Vladimír Dlouhý	místopředseda vlády
Miroslav Kusý	místopředseda vlády
Jiří Dienstbier	ministr zahraničních věcí
Václav Klaus	ministr financí
Petr Miller	ministr práce a sociálních věcí
Gyula Popely	ministr pro národnosti

Občanské fórum uvedlo, že vzhledem k Adamcově demisi bude nyní na funkci předsedy vlády navrhopvat Jána Čarnogurského.³⁴

9. Občanské fórum ve čtvrtek večer oznámilo, že hodlá na pondělí 11. prosince vyhlásit generální stávkou bez ohledu na složení nové vlády, které do té doby může být zveřejněno. Mluvčí Občanského fóra sdělili, že generální stávka bude v nepravděpodobném případě, kdyby před stávkou byla vytvořena vláda pro Občanské fórum přijatelná, považována za „oslavu“. V pátek však jeden z představitelů Občanského fóra prohlásil, že stávka bude odvolána, pokud bude vytvořena přijatelná nová vláda a prezident Husák nejpozději do neděle odstoupí z funkce.

— Stanovisko Národní fronty k nové československé vládě

10. Předseda Národní fronty (NF) Bohuslav Kučera řekl, že podle názoru NF by nová vláda měla být vytvořena na základě nejširšího národního konsenzu a že by měla odrážet současné politické poměry. NF konkrétně doporučilo, aby nový předseda vlády jednal s nově vytvořenými a sílícími občanskými iniciativami. Kučera, který je rovněž předsedou Československé strany socialistické, očekává, že jeho strana bude mít v nové vládě dva ministry.

11. Představitelé Občanského fóra nyní říkají, že nemají v úmyslu jednat o složení nové vlády přímo s NF. Občanské fórum se domnívá, že NF je příliš široká (zahrnuje např. nepolitické společenské organizace, a Občanské fórum má zájem pouze o jednání s reálnými politickými silami).³⁵

— Občanské fórum a Mohorita jednájí o kandidátech na funkci prezidenta

12. Husák doposud neřekl, zda odstoupí. Václav Havel se měl nicméně v pátek odpoledne sejít se členem předsednictva ÚV KSČ Vasilem Mohoritou a představiteli ČSS a ČSL, aby si promluvili o tom, kdo by měl nastoupit po Husákovi. (Poznámka: Není jasné, zda Mohorita měl na tomto jednání zastupovat KSČ nebo pouze některou ze skupin v rámci KSČ. Konec poznámky).

34 | Večer 7. prosince oznámil Václav Havel jménem Občanského fóra, že když prezident jmenuje Čalfu předsedou federální vlády, Občanské fórum a Veřejnost proti násilí budou spolupracovat s Čalfou jedině za podmínky, že Ján Čarnogurský bude jmenován prvním místopředsedou vlády.

35 | To vedlo k rozhovorům u „kulatého stolu“, jichž se účastnily „rozhodující politické síly.“ V prosinci se konala čtyři jednání u „kulatého stolu.“ Viz dokument 84, odst. 5, dokument 89, odst. 6 a 14 a dokument 114, odst. 2.

— **Havel by přijal funkci prezidenta**

13. Novináři na tiskové konferenci 7. prosince Havlovi položili otázku, zda by měl o funkci prezidenta zájem a zda by ji přijal v případě, že by mu byla nabídnuta. Po určitém váhání Havel připustil, že kdyby nastala situace, v níž by své zemi nejlépe posloužil přijetím prezidentské funkce, učinil by tak.

— **KSČ vyloučila Jakeše a Štěpána**

14. Předsednictvo ÚV KSČ vyloučilo 7. prosince Miloše Jakeše a Miroslava Štěpána ze strany. Jakeš a Štěpán byli vyloučeni pro hrubé politické chyby při řešení sociálního napětí, zejména pražských událostí 17. listopadu.

15. Jakeš i Štěpán vydali prohlášení, v nichž odmítli odpovědnost za policejní útok na demonstranty 17. listopadu. Jozef Stank, předseda speciální komise Federálního shromáždění pro vyšetřování 17. listopadu, však prohlásil, že podle závěru, k němuž komise došla, jak Jakeš, tak Štěpán za události 17. listopadu nesou politickou odpovědnost.

— **Předsednictvo ÚV KSČ svolává mimořádný sjezd a vyzývá k demisím v ústředním výboru**

16. Předsednictvo ÚV KSČ svolává na 20.–21. prosince mimořádný sjezd strany. Podrobnosti týkající se výběru delegátů nebyly sděleny, ale reformně orientovaní členové strany doufají, že se jim podaří vypracovat takovou metodu výběru delegátů, která by minimalizovala vliv regionálních stranických organizací, kde je konzervativní vliv zřejmě ještě silný. V další snaze o reformu strany předsednictvo vyzvalo všechny členy ústředního výboru v důchodovém věku (60 let), aby odstoupili z funkcí v ústředním výboru.

— **Občanské fórum se sešlo s ministrem obrany**

17. Delegace Občanského fóra vedená Václavem Havlem se 6. prosince sešla s ministrem obrany Miroslavem Vackem. Delegace Občanského fóra vyjádřila znepokojení nad skutečností, že branci nemají přístup k informacím, jež by jim umožňovaly udělat si správný obraz o současné politické situaci. Mluvčí Občanského fóra prohlásil, že při schůzce bylo dosaženo konsenzu v tom smyslu, že se lidé ozbrojených složek nemusí bát.

— **Ministr zahraničních věcí má odvolat 21 velvyslanců**

18. Ministr zahraničních věcí Jaromír Johanes prohlásil, že odvolá 21 velvyslanců. Odvolání má být součástí snahy o profesionalizaci československého diplomatického sboru. Odvolání mají být velvyslanci v důchodovém věku.

Odvolání pravděpodobně postihne československého velvyslance ve Washingtonu Miroslava Houštického.

— Ochrana archívů

19. Občanské fórum podpořilo prohlášení skupiny československých archivářů, kteří apelují na všechny své kolegy, zejména na ministerstvu vnitra, aby zabránili ničení nebo přemísťování jakýchkoli dokumentů či jiných materiálů. Představitel studentského stávkového výboru nabídl, že studenti budou všechny archívy střežit. Mluvčí Občanského fóra připustil, že tyto informace o přemísťování archívů nejsou ověřené.

Blacková

83. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 8. prosince 1989, 1821Z*

Bez omezení

Prague 8616

Věc: Československá vláda potvrzuje změny v regulaci cestování do zahraničí; některé hraniční zátarasy podél rakousko-československé hranice mají být odstraněny

Ref: (A) Prague 8361³⁶, (B) Prague 8013

1. Souhrn. Úředníci československého ministerstva zahraničních věcí potvrzují podrobnosti nových nařízeních, podle nichž cestující při výjezdu už nemusí prokazovat žádnou hotovost ve valutách a smějí zůstat v zahraničí neomezenou dobu. Rakouský konzul v Praze oznamuje, že československé zátarasy podél rakouské hranice budou odstraněny. Československá vláda navrhla rakouské vládě oboustranné zrušení vízové povinnosti. Konec souhrnu.

2. Na Kulawiecovu žádost informoval o těchto změnách 5. prosince Petr Skácel z právního oddělení konzulární sekce MZV pracovníka konzulární sekce velvyslanectví. Potvrdil, že Čechoslováci nyní mohou svobodně cestovat jen s pasem a že se od nich pouze žádá, aby vyplnili formulář (statistický list) a odevzdali jej na hranicích. Není vyžadováno žádné povolení. Cestující nemusí dokazovat, že mají nějaký zvláštní finanční obnos v cizí měně, aby mohli ze země vycestovat. Československé banky však budou individuálním žadatelům poskytovat valuty pouze do výše 500 Kčs (50 USD) na osobu. (Komentář: Ze zkušenosti pracovníků velvyslanectví je známo, že jen málo Čechoslováků cestuje pouze s prostředky poskytnutými bankami; mají jiné zdroje valut buď

36 | Dokument 64.

od přátel, nebo od příbuzných žijících v zahraničí, kteří je při jejich cestách podporují. Konec komentáře.)

3. Orgány, které mají na starosti záležitosti související s pasy a vízy, připravují nové zákony týkající se vydávání pasů a vycházející z československých závazků vůči KBSE. Skácel vyjádřil názor, že omezení týkající se toho, kdo může získat československý pas, pocházejí z roku 1965 a jsou z hlediska KBSE neplatná. (Komentář: Kulawiec řekl, že určitá omezení zůstanou, aby se například předešlo vydávání pasů obžalovaným nebo odsouzeným pachatelům trestných činů a rovněž osobám, které dluží vyživovací povinnosti. Konec komentáře.)

4. Skácel řekl, že cestující občané mohou v zahraničí zůstat po libovolně dlouhou dobu, aniž by byli po návratu obviněni z trestného činu, jelikož již neexistuje výjezdní doložka (povolení), která by délku pobytu omezovala. Dodal, že zákony požadující od Čechoslováků, aby se před odchodem do emigrace vzdali majetku, stejně jako ty, podle nichž stát zabavuje majetek těch, kdo opustili Československo bez souhlasu státu, budou zrušeny.

5. Československý tisk 6. prosince referoval o tom, že československé pohraniční zátarasy podél rakouské hranice budou počínaje 11. prosince demontovány. Tyto zprávy se patrně týkají obranných opatření, která měla zabránit nedovolenému opuštění Československa. Očekává se, že tyto práce budou ukončeny k 31. prosinci. Nezbytná vojenská obranná opatření budou ponechána. Konzul rakouského velvyslanectví v Praze, pan Forst-Battaglia, tyto zprávy tisku potvrdil. Dodal, že při těchto pracích budou odstraněny viditelné překážky na hraničních přechodech, počínaje územím Bratislavy. Po celé délce hranice bude odstraněn ostnatý drát, předpokládá však, že strážní věže budou ponechány, stejně jako stále ještě existují na maďarsko-rakouské hranici.

6. Jako gesto dobré vůle, a zároveň aby se vyzkoušela uskutečnitelnost bezvízového cestovního styku mezi Rakouskem a Československem, zrušilo Rakousko počínaje 4. prosincem víza pro Čechoslováky na dobu dvou týdnů. Forst-Battaglia řekl, že vízová povinnost bude znovu platit po 17. prosinci, potom by víza měla být zrušena pouze na recipročním základě, v čemž musí převzít iniciativu Československo. Stálá komise pro usnadnění cestování mezi Rakouskem a Československem se sejde v únoru. Československo předalo 6. prosince rakouskému velvyslanectví nótu, v níž se navrhuje dvoustranné zrušení víz. Forst-Battaglia očekává od rakouské vlády odpověď do několika dnů.

8. [7] Podle Forst-Battaglii Čechoslováci do Rakouska cestují, avšak ne v tak ohromném množství jako dříve Maďaři, když se otevřely jejich hranice. Nepočítá s tím, že by o cesty do Rakouska byl v Československu takový zájem jako v Polsku a v Maďarsku, protože Čechoslováci nemají tak velkou potřebu obchodovat s potravinami a spotřebním zbožím jako Poláci a Maďaři.

Blacková

IV

VLÁDA NÁRODNÍHO POROZUMĚNÍ

Je to první vláda za více než 40 let, v níž komunisté nemají většinu. Členové KSČ obsadili 10 z 21 ministerských křesel včetně důležitého úřadu předsedy vlády (Marián Čalfa) a národní obrany (Miroslav Vacek). „Kulatý stůl“ politických uskupení, který novou vládu sestavoval, nebyl s to dospět k dohodě o ministru vnitra, a tak odpovědnost za toto ministerstvo spočívá na předsedovi vlády a jeho dvou náměstcích, Valtru Komárkovi, jemuž byl přidělen resort hospodářství, a někdejším politickém vězni Jánů Čarnogurském, pověřeném reformou legislativy. Vláda byla představena jako přechodná pro dobu do svobodných voleb a jejím úkolem je zajistit jejich přípravu, pravděpodobně v polovině roku 1990 [...] Prezident Husák abdikoval po přijetí přísahy nové vlády. Federální shromáždění má 14 dní na volbu jeho nástupce. Mezi možnými kandidáty jsou Václav Havel, podporovaný Občanským fórem, bývalý předseda vlády Adamec, údajně podporovaný Sověty, a Alexander Dubček.

Prague 08627. Ihned i v noci, 11. prosince 1989

84. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 11. prosince 1989, 1446Z*

Důvěrné

Prague 08627. Ihned i v noci

Věc: Přísaha nové československé vlády

1. Důvěrné– celý text.

— Souhrn

2. Na konci této zprávy (odst. 15) předkládáme seznam členů nové československé vlády a náš první dojem z ní. Je to první vláda za více než 40 let, v níž komunisté nemají většinu. Členové KSCĚ obsadili 10 z 21 ministerských křesel včetně důležitého úřadu předsedy vlády (Marián Čalfa) a národní obrany (Miroslav Vacek). „Kulatý stůl“ politických uskupení, který novou vládu sestavoval, nebyl s to dospět k dohodě o ministru vnitra, a tak odpovědnost za toto ministerstvo spočívá na předsedovi vlády a jeho dvou náměstcích, Valtru Komárkovi, jemuž byl přidělen resort hospodářství, a někdejším politickém vězni Jánů Čarnogurském, pověřeném reformou legislativy. Vláda byla představena jako přechodná pro dobu do svobodných voleb a jejím úkolem je zajistit jejich přípravu, pravděpodobně v polovině roku 1990. K novým tvářím ve vládě patří signatář Charty 77 Jiří Dienstbier jako ministr zahraničních věcí a ekonomové z Prognostického ústavu Vladimír Dlouhý, který povede Státní plánovací komisi, a Václav Klaus jako ministr financí. Prezident Husák abdikoval po přijetí přísahy nové vlády. Federální shromáždění má 14 dní na volbu jeho nástupce. Mezi možnými kandidáty jsou Václav Havel, podporovaný Občanským fórem, bývalý předseda vlády Adamec, údajně podporovaný Sověty, a Alexander Dubček. Konec souhrnu.

3. Desátého prosince složila přísahu první československá vláda po 41 letech, v níž nepřevládají komunisté. Deset z 21 jmenovaných ministrů, včetně

předsedy vlády Čalfy a ministra obrany Vacka, jsou členy KSČ. Dva z těchto deseti (první místopředseda vlády Komárek a místopředseda vlády Dlouhý) sice podle stranické příslušnosti patří ke komunistům, jsou však zapojeni do Občanského fóra a lze od nich tudíž očekávat, že budou ve vládě jednat nezávisle. Členy vlády jsou rovněž čtyři členové legálních nekomunistických stran (dva socialisté a dva lidovci) a sedm ministrů bez stranické příslušnosti. Pouze tři z ministrů, včetně předsedy vlády Čalfy, byli členy vlády již v minulosti.

4. Když Čalfa hovořil o novém kabinetu, popsal jej jako vládu národního porozumění. Řekl, že tato vláda bude působit pouze do svobodných voleb. On osobně by si přál, aby se tyto volby konaly v polovině roku 1990, avšak přesné datum voleb ještě stanoveno nebylo. Seznámil veřejnost s hlavními úkoly vlády pro toto období: (1) Podniknout všechny nezbytné legislativní kroky k přípravě svobodných voleb a k ochraně občanských a lidských práv; (2) řídit ekonomiku takovým způsobem, který by po dobu přípravy radikálních ekonomických reforem zaručoval hospodářskou stabilitu a zabránil inflaci; a konečně (3) podřídit přísné vládní kontrole ministerstvo vnitra a zvláště orgány bezpečnosti.

5. Co se týče tohoto posledního bodu, potvrdil Čalfa, že nejrůznější politické skupiny, které se zúčastnily diskuse u kulatého stolu¹, z níž vzešla nová vláda, nejsou s to dohodnout se na kandidátovi na funkci ministra vnitra. „Kulatý stůl“ tedy zvolil současné řešení, aby bylo ministerstvo podřízeno společnému dohledu předsedy vlády a jeho dvou prvních náměstků (Komárek a Čarnogurský). Řekl, že nová vláda považuje za prvořadý úkol provést reorganizaci tohoto ministerstva, tak aby bylo lépe kontrolovatelné. S tím by mohlo souviset, že některé jeho struktury, jako např. bezpečnostní složky, z něho budou vyčleněny a zařazeny k jinému resortu.

6. Mezi osmi náměstků předsedy vlády, kteří spolu s Čalfou tvoří nejužší kabinet neboli předsednictvo vlády, jsou dva, kteří zaujali postavení prvních náměstků. Jsou to Valtr Komárek, který ponese hlavní břímě odpovědnosti za hospodářství, a Ján Čarnogurský, který bude zodpovědný za legislativní záležitosti (neboli politické reformy). Oba do svých funkcí nastupují již s určitou zkušeností. Komárek byl ředitelem Prognostického ústavu ČSAV. Čarnogurský je právník a odborník na ústavu, jeho úkolem v minulosti bylo hájit práva Slováků v rámci federace. Zdroje z Občanského fóra nás informovaly, že Komárek se snažil získat místo prvního náměstka předsedy vlády, avšak pouze pod podmínkou, že mu bude pod relativně slabým předsedou vlády ponechána volná ruka v resortu národního hospodářství. Právě za takového Čalfu nesporně pokládá. (Od bývalého předsedy vlády Adamce by se očekávalo, že bude hospodářství více kontrolovat přímo sám.) Jmenování Čarnogurského je mimořádnou ironií osudu, neboť před pouhými několika týdny čelil v souvis-

1 | Viz dokument 82, odst. 10, poznámka.

losti se svou činností v oblasti lidských práv v bratislavském vězení obvinění z podvrtné činnosti.

7. Ministerská křesla v ekonomické sféře obsadili další dva členové Prognostického ústavu. Vladimír Dlouhý nyní stojí v čele Státní plánovací komise. Dlouhý je Komárkův chráněnc z ústavu a jeho starší kolega se může spolehnout, že vůči svému šestatřicetiletému bývalému náměstkovi bude moci i nadále plně uplatňovat svou autoritu. Naproti tomu Václav Klaus se s Komárkem v nedávné minulosti přel o ekonomice, zastával názory daleko více orientované na volný trh a byl i jeho politickým rivalem. Klaus zřejmě v sobě vidí toho, kdo do Komárkových makroekonomických plánů při restrukturalizaci hospodářství zavede daňovou a peněžní disciplinu. Začne-li Komárek v tomto přechodném období důsledně prosazovat své pojetí ekonomických reforem, mohlo by mezi nimi dojít ke střetu, přičemž Dlouhý by se jako osobní přítel jich obou měl snažit přimět je k dohodě.

8. Další dva ministři jsou na první pohled nezvyklými kandidáty na ministerská křesla jim přidělená. Petr Miller, nový ministr práce a sociálních věcí, nemá s prací ve vládě žádné zkušenosti. Přichází do tohoto úřadu přímo z pracoviště ve velké pražské továrně ČKD, kde organizoval stávkový výbor a později pro Občanské fórum koordinoval stávkovou činnost.

9. Nový ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier pravidelně přispíval články o zahraniční politice jak do samizdatu, tak do zahraničního tisku. Tato skutečnost je spolu s tím, že ovládá několik jazyků včetně angličtiny a že v 60. letech pracoval jako zahraniční dopisovatel Československého rozhlasu, jeho hlavním osvědčením. Jedním z nezáviděníhodných Dienstbierových úkolů pro nadcházející období bude propustit mnoho konzervativních zastánců tvrdé linie, jež do ministerstva zahraničních věcí dosadil bývalý tajemník KSČ pro zahraniční vztahy Vasil Biľak.

10. Na tiskové konferenci o nové vládě řekl Čalfa, že budoucí zahraniční politika státu bude založena na národních zájmech Československa. Bude podporovat myšlenku evropského domu při respektování všech existujících závazků. Čalfa zdůraznil, že to je možné jedině v rámci širšího evropského odzbrojovacího procesu.

11. Čalfa dále řekl, že slovenský disident Miroslav Kusý bude pověřen řízením Federálního úřadu pro tisk a informace, který bude povýšen na úroveň ministerstva.

— Nový prezident

12. Prezident Husák se vzdal svého úřadu poté, co nová vláda složila do jeho rukou přísahu. Federální shromáždění má podle ústavy 14 dní na to, aby zvolilo jeho nástupce. V tomto mezidobí bude prezidentskou funkci vykonávat úřadující předseda Federálního shromáždění. Čalfa sdělil, že se „kulatý

stůl“ reprezentující nejrůznější politické síly sejde o tomto víkendu, aby jednal o kandidátech na funkci prezidenta.

13. Od informátorů z Občanského fóra jsme se dozvěděli, že Václav Havel chce nominaci na prezidenta přijmout, avšak ve hře zůstávají ještě další dva kandidáti. Dosavadní předseda vlády Adamec řekl, že má o tuto funkci zájem, a Sověti ho údajně podporují. Alexandr Dubček jako uchazeč už není uváděn tak často. Federální shromáždění bude o nástupci nynějšího prezidenta jednat nejdříve na svém příštím zasedání v úterý 12. prosince.

— Poznámka

14. I když Čalfa a další označují nynější vládu jako prozatímní, lze očekávat, že již brzy bude muset řešit mnoho problémů, které nesouvisejí s přípravou svobodných voleb. Zprvė, hospodářství by se mohlo ocitnout ve stavu dezorganizace, když 1. ledna vstoupí v platnost „nový hospodářský mechanismus“. Jedním z dopadů tohoto nového mechanismu by mělo být i to, že si podniky dodají odvahy a propustí nadbytečné zaměstnance, čímž by nová vláda byla konfrontována s problémem nezaměstnanosti. Není náhodou, že ČSS a ČSL nejsou ve vládě zastoupeny významnými osobnostmi. Informátor z ČSS nám řekl, že jeho strana chce k vládě udržovat vztah v podobě co nejméně výrazné, aby ji to ve volbách v létě nepřipravilo o hlasy voličů kvůli nepopulárním rozhodnutím, které bude vláda možná muset přijmout.

15. Následuje seznam členů nové československé vlády:

Jméno, stranická příslušnost, národnost, funkce

(Poznámka: Československá strana lidová – ČSL, Československá strana socialistická – ČSS, Komunistická strana Československa – KSČ, nezávislý – IND. Konec poznámky.)

Marián Čalfa, KSČ, Slovák, předseda vlády

Valtr Komárek, KSČ, Čech, první místopředseda vlády

Ján Čarnogurský, IND, Slovák, první místopředseda vlády

František Pitra, KSČ, Čech, místopředseda vlády České republiky

Milan Čič, KSČ, Slovák, místopředseda vlády a předseda vlády Slovenské republiky

František Reichel, ČSL, Čech, místopředseda vlády a předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj

Vladimír Dlouhý, KSČ, Čech, místopředseda vlády a předseda Státní plánovací komise

Josef Hromádka, IND, Čech, místopředseda předsedy vlády pro kulturu a církevní záležitosti

Oldřich Burský, ČSS, Čech, místopředseda vlády a ministr zemědělství a výživy

Jiří Dienstbier, IND, Čech, ministr zahraničních věcí

Miroslav Vacek, KSČ, Čech, ministr národní obrany
Václav Klaus, IND, Čech, ministr financí
Petr Miller, IND, Čech, ministr práce a sociálních věcí
Dosud nepotvrzeni
Jméno, stranická příslušnost, národnost, funkce
Andrej Barčák, KSČ, Slovák, ministr zahraničního obchodu
František Podlena, KSČ, Čech, ministr dopravy a spojů
Robert Martinko, IND, Slovák, ministr bez portfeje
Richard Sacher, ČSL, Čech, ministr bez portfeje
Ladislav Vodrážka, KSČ, Slovák, ministr hutnictví, strojírenství a elektro-
techniky
František Pinc, KSČ, Čech, ministr paliv a energetiky
Květoslava Kořínková, IND, Češka, ministryně-předsedkyně VLK (Výboru
lidové kontroly)
Ladislav Dvořák, ČSS, Čech, ministr pověřený řízením FCÚ (Federálního
cenového úřadu)

Blacková

85. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 11. prosince 1989, 1751Z*

Důvěrné

Prague 08674. Ihned i v noci

Věc: Večeře pořádaná velvyslankyní pro představitele Občanského fóra

Ref: Prague 8480²

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. V neděli 10. prosince jsem pozvala několik osobností z Občanského fóra do své rezidence na večeři. V té době jsem nevěděla, že ještě toho dne bude vyhlášeno složení nové vlády. Večeře se pak stala jakousi oslavou vítězství, přestože se jí tři z pozvaných nemohli zúčastnit (Jiří Dienstbier, Petr Miller a Václav Klaus). Byli totiž jmenováni do ministerských funkcí, a museli se proto v ten večer věnovat svým novým povinnostem. Ti, kdo se mohli zúčastnit, nám o plánech Občanského fóra do budoucna sdělili mnoho zajímavého a vyjádřili se k pomoci požadované z USA. Jejich požadavky byly poměrně skromné a týkaly se hlavně oblasti výměnných programů. Konec souhrnu.

3. Mezi hosty 10. prosince byl Petr Oslzlý, brněnský choreograf, který Občanskému fóru pomáhal „inscenovat“ mítinky na Václavském náměstí a na Letné, Monika Pajerová, studentská aktivistka, i někteří z těch, které známe už blíže: Martin Palouš, Ivan Gabal s chotí, Ivan Havel s chotí, Petr Pithart s chotí a Michael Kocáb s chotí.

2 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

— Kam směřuje Občanské fórum

4. Jak se dalo očekávat, panovala u stolu povznesená, i když ne euforická nálada. Všichni si uvědomují, že Občanské fórum čeká ještě dlouhá cesta. Jejich myšlenky se soustřeďovaly na Havlovu volbu za prezidenta, k níž by mohlo dojít za několik dní, a dále na přípravu voleb a volební kampaň příštího léta.

5. Michaelu Kocábovi, který hrál klíčovou roli při zprostředkovávání prvního kontaktu mezi předsedou vlády Adamcem a Občanským fórem, dělá starost postoj Sovětů k vývoji v Československu. Doslechl se, že Sověti aktivně usilují o to, aby Husáka ve funkci prezidenta nahradil Adamec a že se stavějí proti Havlově kandidatuře. V Praze údajně pobývá člen ÚV KSSS, aby jednal s vedoucími představiteli KSČ a nabídl Adamcovi podporu.

6. Ivan Gabal, výzkumný pracovník z ČSAV a zakladatel Kruhu nezávislé inteligence, uvedl, že byl jmenován manažerem Havlovy volební kampaň. Gabal bude rovněž organizovat kampaň pro letní volby, což bude nesnadný úkol pro člověka bez předchozí zkušenosti s vedením takové kampaň. (Poznámka: Pokud nebude změněna ústava, mohl by být Havel zvolen Federálním shromážděním na pětileté funkční období někdy v příštích dvou týdnech. Podle toho, co říkali někteří představitelé Občanského fóra, by však mohl být předložen návrh, aby nová ústava umožňovala přímou volbu prezidenta. V takovém případě by Havel mohl v létě odstoupit z funkce, aby se nové prezidentské volby mohly konat souběžně s všeobecnými volbami do parlamentu. Konec poznámky).

7. Petr Pithart by měl nahradit Havla jako „koordinátor“ Občanského fóra. (Poznámka: Pithart od počátku usiloval o to, aby Občanské fórum zaujalo aktivnější politickou roli. Konec poznámky). Pithart a další si zřejmě dělají starosti, že intelektuální a umělecká image Občanského fóra nemusí mít příštího léta v továrnách a na venkově úspěch, a diskutují o tom, jak by se tato elitistická image dala změnit. Jeden z hostů například poukázal na rostoucí neshody mezi Petrem Millerem, novým ministrem práce a sociálních věcí, a některými „akademickými“ ekonomy v Občanském fóru (a nyní i v nové vládě), kteří chtějí prosazovat reformy rychleji, než jak je jsou pracující podle Millera připravěni přijmout.

8. Pithart si vůči KSČ zachovává zdravou nedůvěru, i když se domnívá, že má slabé vedení. Havel se měl před několika dny setkat s generálním tajemníkem KSČ Urbánkem před „debatou u kulatého stolu“, na níž byla sestavena nová vláda. Urbánek tam místo sebe vyslal emigranta Zdeňka Mlynáře, protože se podle Pitharta přímého setkání s Havlem obával. Mlynář, který dříve radil Havlovi, je nyní v rámci Občanského fóra zjevně nežádoucí osobou a navazuje těsnější vztahy spíše s reformními složkami KSČ.³

3 | Viz dokument 65, odst. 3, a dokument 90, odst. 11.

9. Pithart si stěžoval, že komunisté ve snaze roztržít opozici podporují nová politická hnutí, jako například Stranu zelených a zemědělskou stranu. Hnací silou zemědělské strany je zjevně komunistický předseda moravského JZD Slušovice (Čuba).

— Co Občanské fórum očekává od USA

10. Když jsem se zeptala, jak by americká vláda mohla Občanské fórum podpořit, byly vysloveny překvapivě skromné požadavky. Několik hostů žádalo o přístup k americkému zpravodajství. Mají nyní tolik práce, že nestačí sledovat sdělovací prostředky. Zajímalo by je, jak americká média informují o Havlovi a Občanském fóru. Nabídla jsem jim, že naše tisková a výstřižková služba by jim mohla vést složku s výstřižky, aby měli přehled o americkém tisku.

11. Podstatnější je přání Občanského fóra týkající se možnosti poučit se od nás, a to zejména ve třech oblastech: (1) vzdělávání manažerů, (2) žurnalistika a práce se sdělovacími prostředky a (3) fungování demokracie a vedení volební kampaně. (K poslednímu bodu jsem poznamenala, že si v ní, jak se zdá, vedou docela dobře i bez naší pomoci.) Občanské fórum má tak málo lidí, že je problém najít ty, které by bylo možno uvolnit pro účast na výměnných programech. Co se týče vedení volební kampaně, představitelé Občanského fóra nám řekli, že podle všeho budou muset improvizovat a že na školení v zahraničí nebudou mít čas ani dostatek lidí. V novém roce by však rádi využili manažerských a mediálních programů financovaných americkou stranou. Z jejich pohledu by bylo rovněž přínosné, kdyby sem mohli přijet přednášet američtí odborníci, aby Občanské fórum nemuselo pro cesty do USA uvolňovat příliš mnoho klíčových pracovníků. Členové Občanského fóra, jako například Martin Palouš, výslovně vyjádřili naději, že USA zřídí v Praze i v Bratislavě kulturní středisko, a nabídli, že pro ně pomohou najít budovu (viz rovněž Prague 8628)⁴.

12. Řekla jsem svým hostům, že bychom jejich potřeby měli řešit pružně a že dám pokyn tiskové a výstřižkové službě, aby zjistila, jaké jsou v následujících týdnech možnosti rozšiřování americko-československé kulturní výměny.

13. Představitelé Občanského fóra rovněž uvedli, že v dlouhodobém výhledu mají rovněž zájem o výměny mládeže a studentů. Vedení Občanského fóra si uvědomuje, že po roce 1968 byla celá generace Čechoslováků odříznuta od Západu a že potřebuje být informována o historických a kulturních vazbách Československa k Evropě a Severní Americe.

14. Zajímavé je, že nebyl vznesen žádný požadavek na finanční pomoc. Podobně jako Občanské fórum před několika týdny sdělilo senátoru Pellovi, prohlásili také moji hosté zcela jednoznačně, že Československo si nepřeje [finanč-

4 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

ní] pomoc, neboť jeho hospodářská situace není tak neutěšená jako polská či maďarská. Domnívají se, že země bude s to provést restrukturalizaci hospodářství ze svých vlastních zdrojů. Pokud je bude třeba doplnit, hodlají získat nezbytné úvěry od komerčních bank a prostřednictvím zahraničních investic a vytvořit takové ekonomické podmínky, které by do země přinesly obojí.

15. Moji hosté se rovněž nezmínili o doložce nejvyšších výhod, přestože o rozšíření obchodu s USA očividně mají zájem. Když velvyslanectví hovořilo s představiteli Občanského fóra o doložce nejvyšších výhod dříve, varovali nás, abychom s jednáním o doložce s československou vládou nepospíchali. Domnívají se, že na jednání o doložce nejvyšších výhod bude dost času, až bude jisté, že probíhající dramatické politické změny jsou skutečně nezvratné.

16. Tato velice příjemná večeře skončila těsně před desátou hodinou. Několik hostů odešlo na studentský mítink, na němž chtějí studenty přesvědčit, aby odvolali stávkou na další týden. (Poznámka: Občanské fórum se rozhodlo, že generální stávka 11. prosince by měla být pouze symbolická a projevit se v poledne pouze troubením klaksonů a továrních sirén, protože vláda většinu požadavků Občanského fóra splnila. Studenti však chtějí ve stávce pokračovat, protože komise Federálního shromáždění dosud nepředložila zprávu o policejním zásahu ze 17. listopadu. Konec poznámky.) Jiní členové Občanského fóra se pozdě večer zúčastnili strategického zasedání o Havlově volbě prezidentem.

17. Komentář: Podle mého dojmu bude Občanské fórum i po případném zvolení Václava Havla za prezidenta vedeno seriózní a talentovanou skupinou lidí, kteří stojí nohama pevně na zemi a zaměřují se na dlouhodobé politické cíle. Měli bychom je podporovat; jejich skromné požadavky se zdají být z naší strany naprosto splnitelné. Žádost o studijní výměny dobře zapadá do existujícího programového rámce USIA. Rozšíření výměn však bude možná vyžadovat další financování z Washingtonu a tisková a výstřižková služba velvyslanectví nyní nabízí rozšířený program USIA v souladu s tím, co tu bylo řečeno. Bude pravděpodobně nutné, aby toto další financování prezidentovy východoevropské iniciativy bylo schváleno Kongresem. Zvláště důležité bude vybudování kulturních středisek zde i v Bratislavě. V této souvislosti rovněž poznamenávám, že adekvátní podpora Občanského fóra a prodemokratických změn ze strany velvyslanectví bude záviset na tom, zda Washington posoudí příznivě žádost (referenční telegram) pražského velvyslanectví týkající se změny finančních potřeb.

Blacková

86. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 12. prosince 1989, 1337Z

Důvěrné

Prague 08700. Ihned i v noci

Věc: Federální shromáždění bude možná jednat o přímé volbě prezidenta

Ref: Prague 8674⁵

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Na zasedání parlamentu 12. prosince bude zvolen nový předseda Federálního shromáždění, který bude vykonávat funkci prezidenta, dokud nebude zvolen Husákův nástupce. V současné době je možné, že by se volba nového prezidenta mohla uskutečnit nějakou formou přímého hlasování, ale to by vyžadovalo změnu ústavy. Federální shromáždění o této věci bude možná jednat na svém dnešním zasedání. Občanské fórum se zřejmě připravuje na volební kampaň pro svého kandidáta, Václava Havla, v případě přímé volby prezidenta však přicházejí v úvahu také další kandidáti. Konec souhrnu.

3. Účelem zasedání Federálního shromáždění svolaného na dnešní večer (12. prosince) je zvolit nového předsedu za Aloise Indru, který nedávno rezignoval. Nový předseda bude působit rovněž ve funkci prezidenta republiky až do zvolení nástupce prezidenta Husáka, který podal demisi 10. prosince.

4. V souladu s tím, co členové Občanského fóra sdělili velvyslankyni 10. prosince, je snaha zvolit nového prezidenta nějakou formou přímé volby a nikoli prostřednictvím Federálního shromáždění, jak je stanoveno v ústavě. Podrobnosti nejsou známy. Představitelé Občanského fóra hovořili při setkání s velvyslankyni o volební kampani s několika kandidáty. Generální tajemník KSČ Karel Urbánek v tiskovém prohlášení uvedl, že Klub komunistických poslan-

5 | Dokument 85.

ců ve Federálním shromáždění podporuje návrh na volbu prezidenta formou referenda . To by mohlo znamenat pouhé potvrzení kandidáta zvoleného Federálním shromážděním. Demokratické fórum, reformní křídlo KSČ, rovněž uvažuje o přímé volbě prezidenta.

5. Podle platného znění ústavy musí být nový prezident zvolen Federálním shromážděním do 14 dnů po úmrtí nebo demisi svého předchůdce. To by pro vedení kampaně ponechávalo velmi málo času. (Poznámka: Občanské fórum již zhotovilo nový plakát Václava Havla v uvolněném „volebním“ postoji. Plakát se sice nezmiňuje o volbách, ale je ho vidět už po celé Praze a nese text „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“. Konec poznámky). Je možné, že Federální shromáždění by dnes mohlo nějakým způsobem změnit ústavu, aby prezident mohl být zvolen přímou volbou.

6. Počet potenciálních prezidentských kandidátů. Kromě kandidatury Havlovy byla oznámena kandidatura dosavadního předsedy vlády Adamce, kterého navrhla skupina dělníků z velkého pražského závodu ČKD,⁶ Adamce navrhuje také výbor KSČ pro Prahu. Čestmír Císař, vedoucí představitel KSČ v období Pražského jara, který později založil skupinu Obroda, je navrhován SSM. Alexandr Dubček si stále ještě pohrává s myšlenkou kandidovat, pokud by byl ke kandidatuře vyzván. Prohlásil, že je stále politikem, který naslouchá vůli lidu.

7. Na přímé volbě prezidenta má možná zájem řada těch, jichž se to týká, ovšem z rozdílných důvodů. Občanské fórum pochybuje, zda by Havlovu kandidaturu prosadilo ve Federálním shromáždění, kterému stále ještě dominují komunisté a zdiskreditované politické osobnosti. Komunisté se na druhé straně mohou domnívat, že mají větší naději na to, aby zabránili Havlovu zvolení, jestliže proběhnou přímé volby. Vycházejí zřejmě z předpokladu, že mimo Prahu a Bratislavu není tak dobře znám a že konzervativní venkov dá přednost někomu, koho již zná, jako je např. Adamec. Pracovníci velvyslanectví, kteří se s vedoucími představiteli Občanského fóra sešli 10. prosince v rezidenci velvyslankyně, zjistili, že jim dělá starost jak jejich image jako celku, tak i Havla samého. Mají pocit, že díky spojení s divadlem se Havel může jevit jako „elitista“, a nikoli jako člověk, který má zastupovat pracující. Komunisté možná spoléhají rovněž na to, že pokud bude více kandidátů, jako např. Císař, dojde k roztržitému opozičním hlasů.

Blacková

6 | V originále omylem CTK

87. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 12. prosince 1989, 1629Z

Bez omezení

Prague 08711

Věc: Nejnovější zprávy týkající se lidských práv

1. Souhrn. Jako jeden ze svých posledních výnosů vyhlásil Gustav Husák rozsáhlou amnestii, díky níž budou z československých vězení propuštěni takřka všichni političtí vězni; zůstává však stále nevyjasněna otázka některých osob obviněných ze špionáže. Stanislav Devátý se vrátil z podzemního exilu. Vzhledem k politickému vývoji poslední doby zůstává budoucí role Charty 77 nejasná. Konec souhrnu.

— Husák vyhlašuje dalekosáhlou amnestii

2. V jednom ze svých posledních oficiálních výnosů ve funkci prezidenta vyhlásil Gustav Husák 8. prosince obsáhlou amnestii, díky níž budou zřejmě osvobozeni všichni političtí vězni, kteří zůstali v československých věznicích. Husák nařídil státním žalobcům, aby nezahajovali žádná trestní řízení spadající pod sérii paragrafů trestního zákona, jichž bylo dříve používáno proti disidentům. Husák nařídil, aby byly propuštěny všechny osoby odsouzené dříve za porušení těchto paragrafů trestního zákona.

3. Jde o tato ustanovení trestního zákona, na jejichž základě se konalo trestní stíhání a soudní řízení a vězňové jsou nyní propouštěni:⁷

- podvracení republiky, par. 98 trestního zákona;

⁷ | V originálním telegramu byly některé drobné omyly a vynechávky, které byly opraveny nebo doplněny podle úředního dokumentu o amnestii

- poškozování státu světové socialistické soustavy, par. 99 ve vztahu k par. 98;
 - pobuřování, par. 100;
 - zneužívání náboženské funkce, par. 101;
 - hanobení republiky a jejího představitele, par. 102 a 103;
 - hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele, par. 104;
 - opuštění republiky, par. 109;
 - poškozování zájmů republiky v cizině, par. 112;
 - odnětí věci hospodářskému určení, par. 116;
 - nedovolené podnikání, par. 118, odst. 1;
 - útok na státní orgán a orgán společenské organizace, par. 154, odst. 2;
 - ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele, par. 156 a;
 - maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, par. 178;
 - hanobení národa, rasy a přesvědčení, par. 198, písm b;
 - přečin proti zájmům socialistického hospodářství; par. 2, písm. c, zákona č. 150/1969 Sb.;
 - přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle par. 5, písm. b, c a d zákona č. 150/1969 Sb.; a konečně
 - přečin proti veřejnému pořádku; par. 6, písm. a a c, zákona č. 150/1969 Sb.;
4. Jako dodatek k této všeobecné amnestii Husák rovněž požádal československého generálního prokurátora, českého a slovenského ministra spravedlnosti a ministra národní obrany, aby prezidentovi předložili k posouzení případy osob pronásledovaných nebo odsouzených na základě mnoha dalších trestních ustanovení. Husákovým záměrem bylo, aby jeho nástupce znovu všechny tyto případy individuálně přezkoumal. Konkrétní ustanovení zákona, podle nichž byli tito lidé odsouzeni a nyní budou jejich případy revidovány, jsou následující:
- vniknutí na území republiky, par. 110 trestního zákona;
 - porušování předpisů o mezinárodních letech, par. 111;
 - nedovolené podnikání, par. 118;
 - útok na veřejného činitele; par. 156; odst. 2;
 - schvalování trestného činu, par. 165;
 - maření výkonu úředního rozhodnutí, par. 171, odst. 1, písm. c;
 - zavlčení do ciziny, par. 233;
 - neplnění odvodní povinnosti, par. 267;
 - nenastoupení služby v ozbrojených silách, par. 269, 270;
 - ohrožování politického a morálního stavu jednotky, par. 288;
- a následující přečiny :
- maření výkonu úředního rozhodnutí, § 7, písm, d, zákona 150/1969 Sb.; a
 - nadržování, § 12 zákona č. 150/1969 Sb.

— **VONS je i nadále znepokojen případy „špionáže“**

5. Bez ohledu na Husákovu rozsáhlou amnestii je Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS) i nadále znepokojen případy čtyř osob obviněných ze špionáže. Těmito osobami jsou: Ondřej Hoch, Josef Römer, Petr Hauptmann a Viktor Dederá. VONS očekává, že se k projednání těchto případů bude moci v nejbližších dnech sejít s představiteli ministerstva spravedlnosti.

— **Stanislav Devátý opět na scéně**

6. Stanislav Devátý, zakladatel společnosti přátel USA (SPUSA) a někdejší mluvčí Charty 77, se 12. prosince znovu objevil v Praze (Prague 7097)⁸. Devátý, který odešel do ilegality v říjnu 1989, žil od té doby v Polsku.

— **Kam míří Charta 77**

7. Události poslední doby, včetně velikého množství změn v oblasti lidských práv a vytvoření Občanského fóra, uvrhlo členy Charty 77 do nejistoty, pokud jde o to, jakou roli by měla hrát v budoucnu. Nejpravděpodobnější je, že pro rok 1990 budou jmenováni noví mluvčí Charty 77, avšak že Charta 77 bude záměrně vystupovat co nejméně a bude se aktivizovat pouze v případě, jestliže se nynější reformní proces zvrátí.

Blacková

⁸ | Dokument nebyl dosud zpřístupněn; viz dokument 7, odst. 5.

88. Ministerstvo zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 12. prosince 1989, 0151Z

Důvěrné

State 394623. Ihned

Věc: Československé klepy

1. Důvěrné – celý text.
2. Minulý týden získalo oddělení pro východní Evropu a Jugoslávii (EUR/EEY) určité informace o československých osobnostech, které by vás mohly zajímat.
3. Němec o Čalfovi: náměstek ředitele oddělení Hornblow 7. prosince soukromě hovořil s náměstkem ministra obchodu Jiřím Němcem. Němec dal najevo nervozitu, pokud jde o vývoj událostí v Československu, a skepsi, co se týče intelektuálních a vůdčích schopností předsedy vlády Mariána Čalfy. Němec Čalfu zná dvacet let a zdůraznil, že Čalfa je právník, což je třeba mít na paměti. Němec řekl, že Čalfa bohužel není ekonom a bude možná prvním předsedou vlády bez ekonomické odbornosti.
4. Němec o Adamcovi: Němec řekl Hornblowovi, že Ladislav Adamec měl zůstat ve funkci předsedy vlády. Němec doufá, že Adamec se stane alespoň prezidentem, když Husák už abdikoval. (Poznámka: Němec to řekl ještě před Husákovou demisí).
5. Němec o prezidentskému úřadu: Němec řekl Hornblowovi, že s výjimkou Tomáše Masaryka nebyl žádný z československých vůdců tak bystrý jako československý lid. Podle Němce nezačal Husák špatně, ale po záchvatu mrtvice ztratil vliv. Miloš Jakeš byl po intelektuální stránce nula. Alexander Dubček by mohl být prezidentským kandidátem, ale je pokládán za muže minulosti.
6. Dyba o Klausovi. Karel Dyba, československý ekonom končící půlroční pobyt na *Wilson Center* ve Washingtonu, 6. prosince soukromě hovořil s referentem [pro Československo] Munterem. Dyba, který podle svého vyjádření „inklinuje k socialismu“, je přesto nadšen možností, že se z ekonomů Václava

Klausa stává prominentní politická osobnost. Dyba uvedl, že Klaus se těší všeobecné úctě mezi ekonomy, i když jich většina jeho orientaci na volný trh nesdílí. Dyba je přesvědčen, že pokud by se Klaus stal ministrem, dostal by on (Dyba) funkci ve vládě.

7. Dyba o Dlouhém. Dyba řekl, že mu předešlého večera volal komunistický ekonom Vladimír Dlouhý, nový předseda Státní plánovací komise. Dyba se o Dlouhém rovněž vyjadřoval s velkým nadšením, zdůrazňoval jeho pružné myšlení a mladistvou energii. Řekl, že s Dlouhým často komunikuje. Dyba se má do Prahy vrátit 15. prosince.

Kimmit

89. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 13. prosince 1989, 1641Z

Důvěrné

Prague 08746. Ihned

Věc: Vývoj situace v Československu 12. prosince

Ref: Prague 8700⁹

1. Důvěrné –celý text.

2. Souhrn. Tento telegram pojednává o změnách v Československu 12. prosince, včetně volby nových poslanců do Federálního shromáždění a rezignace bývalého vedoucího představitele KSČ Miloše Jakeše na poslaneckou funkci. Pokračují intenzivní jednání u kulatého stolu mezi Občanským fórem a dalšími politickými uskupeními o způsobu volby nového prezidenta. Komunističtí poslanci Federálního shromáždění nyní prosazují přímou volbu. Občanské fórum se tomuto návrhu brání a poukazuje na to, že je v rozporu s ústavou, ale obává se také, že by prezidentská kampaň v této fázi mohla mít rozkladný účinek. Občanské fórum se rovněž bojí, že by volba prezidenta z několika kandidátů mohla vést k roztržité opozice, omezit tak vyhlídky Václava Havla a zlepšit pozici komunistického kandidáta, jako například bývalého předsedy vlády Adamce. Slováci vytvořili novou vládu, v níž komunisté nemají většinu, a předsednictvo KSČ informovalo o závěrech okresních konferencí KSČ, které se konaly minulý víkend. Konec souhrnu.

— Zasedání Federálního shromáždění dne 12. prosince

3. Zasedání Federálního shromáždění 12. prosince zvolilo za svého nového předsedu nezávislého poslance Stanislava Kukrála. Antonín Blažej, komunist

⁹ | Dokument 86.

z Bratislavy a člen SAV, byl zvolen do čela Sněmovny národů a předseda ČSL Josef Bartončík bude stát v čele Sněmovny lidu. (Životopisné údaje k uvedeným osobám následují v separátním telegramu).¹⁰

4. Značná část jednání Federálního shromáždění se soustředila na předběžnou zprávu komise Federálního shromáždění, která vyšetřuje policejní zásah proti studentské demonstraci ze 17. listopadu. Federální shromáždění schválilo usnesení, které připisuje plnou „politickou“ odpovědnost bývalému vedoucímu představiteli KSČ Miloši Jakešovi a předákovi pražské organizace KSČ Miroslavu Štěpánovi. Jakeš ke konci zasedání oznámil úmysl odejít z Federálního shromáždění. Zpráva komise Federálního shromáždění vyzvala k rezignaci Jakeše i Štěpána.

5. Komise bude pokračovat v práci a pokusí se zjistit, zda je třeba provést trestněprávní šetření. Pokud byl zásah proti studentům naplánovaný a zorganizovaný způsobem, který je měl zastrašit či tělesně potrestat, jednalo by se o porušení trestního zákona (§ 179) a proti odpovědným osobám by bylo nutno zahájit trestní stíhání.

— Volba prezidenta

6. Další záležitostí projednávanou ve Federálním shromáždění byl způsob volby nového prezidenta. Podle našich informací z Občanského fóra probíhá v této věci „intenzivní“ jednání u kulatého stolu mezi různými politickými skupinami včetně KSČ a Občanského fóra.

7. Několik komunistických poslanců včera večer na zasedání Federálního shromáždění navrhl (referenční telegram), aby byl prezident zvolen v celonárodním referendu. Poslanci nekomunistických stran (včetně Josefa Bartončíka z ČSL a Jozefa Šimutha ze Slovenské strany obrody) před přímou volbou varovali. Navrhli, aby místo toho odstoupili z Federálního shromáždění diskreditovaní poslanci a aby byly uspořádány doplňující volby, takže by Federální shromáždění lépe reprezentovalo veřejnost a stalo se tak orgánem více způsobilým zvolit prezidenta v souladu s ústavou. Nezávislý poslanec Stanislav Hanák obvinil komunisty, že jejich návrh je pouze taktickým manévrem, kterým mají volby být odloženy a který má zabránit, aby byla zvolena osobnost vysokých morálních kvalit – zde jmenoval Václava Havla. Jeho prohlášení vyvolalo na galerii souhlasné výkřiky.

8. Občanské fórum zprvu uvažovalo o přímé volbě prezidenta, avšak nyní proti ní veřejně vystupuje a udává jako důvod, že neustálé pozměňování ústavy, které by bylo pro přímou volbu prezidenta nutné, není v zájmu stabilní demokracie. Občanské fórum dále poukazuje na to, že prezidentská kampaň

¹⁰ | Prague 08750; dokument nebyl do tohoto svazku zařazen.

by rozdělila národ v době, kdy by měl jednotně přistupovat k politickým reformám a připravovat se na všeobecné volby příštího léta. Došlo by pravděpodobně rovněž k pozdržení voleb, protože v krátké lhůtě pro jmenování prezidenta (14 dní), jak je stanoveno v ústavě, by nebylo možné uskutečnit volební kampaň. Občanské fórum je rovněž proti hromadné rezignaci Federálního shromáždění a předčasným všeobecným volbám. Občanské fórum místo toho dává přednost demisím zdiskreditovaných politiků.

9. Tato argumentace vychází z úvahy (referenční telegram), že Václav Havel nemusí být ve všeobecných volbách favoritem, zejména když se počet kandidátů zvyšuje. Národní fronta SR nyní formálně za svého kandidáta na funkci prezidenta prohlásila Alexandra Dubčeka a průzkum veřejného mínění na Slovensku ukazuje, že tam v podpoře voličů výrazně vede před Havlem. Občanské fórum se obává, že pokud by se opoziční hlasy rozdělily mezi Dubčeka a další kandidáty, mohl by komunistický kandidát, jako například bývalý předseda vlády Adamec, získat většinu na pětileté funkční období, takže by KSČ získala značný vliv na politické události.

10. Zdá se, že Občanské fórum se vrátilo ke svému původnímu stanovisku, totiž že Federální shromáždění by mělo za prezidenta zvolit nadstranickou a nezdiskreditovanou osobnost české národnosti. Byl by tak protiváhou ke komunistickému předsedovi vlády Mariánu Čalfovi, který je Slovák.

— **Předsednictvo ÚV KSČ**

11. Na zasedání předsednictva 12. prosince byly projednány závěry okresních konferencí KSČ, které se konaly minulý víkend. Okresní organizace požadují, aby se strana rozloučila se všemi bývalými vedoucími stranickými představiteli odpovědnými za současnou krizi. Okresní konference rovněž vyslovily nedůvěru současnému ústřednímu výboru a doporučily, aby se před mimořádným sjezdem KSČ svolaným na 20.–21. prosince již nesešel. Okresy údajně podporují některé prvky akčního programu strany, navrhovaného předsednictvem, včetně zrušení Poučení z krizového vývoje roku 1968 a rehabilitace bývalých komunistů vyloučených ze strany po Pražském jaru. Okresy se však stavějí kriticky k nevýrazným formulacím navrhovaného akčního programu a doporučily, aby byl přepracován v radikálnějším tónu.

— **Oznámeno složení nové slovenské vlády**

12. Se značným zpožděním bylo oznámeno složení nové slovenské vlády. Milan Čič, který byl požádán o sestavení nové vlády, bude předsedou vlády Slovenské republiky. Čič se narodil v Dolním Kubíně v roce 1932, má právnické vzdělání a v současné době působí jako ředitel Ústavu státu a práva SAV. Je komunist a po roce 1969 krátce pracoval na ministerstvu vnitra. Vláda sestává

z šesti komunistů a devíti osob bez stranické příslušnosti. Do funkce ministra zdravotnictví a do funkce předsedy Výboru lidové kontroly dosud nebyl nikdo jmenován. Úplný seznam členů vlády a životopisné údaje následují v separátním telegramu.¹¹ Nové vládě vyslovila podporu Národní fronta SR. Ta údajně jedná také o změnách volební komise a o rozšíření členské základny tím, že by do ní měly být přijaty nové politické strany a nezávislé skupiny.

— Komentář

13. Z výše uvedených záležitostí je zjevně nejdůležitější způsob volby prezidenta. Myšlenka přímé volby prezidenta, kterou údajně podporuje člen nového předsednictva ÚV KSČ Vasil Mohorita, by představovala významnou změnu v československé ústavní tradici. Prezident se vždy zodpovídal parlamentu, zatímco důsledkem přímé volby by byl prezidentský úřad spíše amerického stylu.

14. Ačkoli Federální shromáždění má pravomoc takovou změnu provést, sdělil nám československý ústavní právník, že by to vyvolalo značný odpor (jak se potvrdilo při jednání Federálního shromáždění 12. prosince). Dodal, že cílem této strategie je zcela jasně zabránit, aby prezidentský úřad připadl Václavu Havlovi, a že podle jeho odhadu současná jednání u kulatého stolu pravděpodobně povedou ke kompromisu. Federálnímu shromáždění bude předložen kandidát přijatelný pro všechny strany. Podle jeho soudu Václav Havel tímto kandidátem nebude.

Blacková

¹¹ | Prague 08889; dokument nebyl do tohoto svazku zařazen.

90. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 13. prosince 1989, 1653Z

Pro interní potřebu

Prague 08749. Ihned

Věc: Návštěva člena Kongresu Foglietta v Praze dne 12. prosince 1989

1. Pro interní potřebu – celý text.
2. Souhrn. Člen amerického Kongresu Thomas Foglietta se 12. prosince sešel s ministrem zahraničních věcí Jiřím Dienstbierem a s dalšími představiteli Občanského fóra. Dienstbier vznesl konkrétní požadavek, aby americká vláda Československu poskytla doložku nejvyšších výhod, a popsal celkovou současnou politickou situaci v zemi. Představitelé Občanského fóra objasnili svá stanoviska k současným ekonomickým a politickým otázkám. Uvedli rovněž, že Občanské fórum připravuje podrobný seznam způsobů, jak mohou zainteresované mezinárodní subjekty Občanskému fóru a Československu pomoci. Konec souhrnu.

— Setkání s ministrem zahraničních věcí Dienstbierem

3. Thomas Foglietta, člen Sněmovny reprezentantů USA, se 12. prosince sešel s novým ministrem zahraničních věcí Jiřím Dienstbierem. Velvyslankyně Blacková doprovodila člena Kongresu Fogliettu na schůzku s ministrem.

4. Dienstbier charakterizoval schůzku jako setkání s dobrými přáteli. Uvedl, že je ve funkci pouhé dva dny a nemůže o plánech a politice nové vlády poskytnout žádné podrobné údaje.

5. Dienstbier zejména naznačil, že se zdráhá odpovídat na ekonomicky zaměřené otázky, ale poté vznesl konkrétní požadavek, aby vláda USA Československu poskytla doložku nejvyšších výhod. Dienstbier prohlásil, že poskytnutí doložky nejvyšších výhod by bylo „uznáním našich výsledků“ americkou

vládou. Představitelé americké vlády Dienstbierovi sdělili, že nedávná zlepšení situace v oblasti lidských práv v Československu jsou pro jednání o této věci příznivým východiskem.

6. Při rozhovoru o dalších ekonomických otázkách Dienstbier prohlásil, že se Československo bude ucházet o členství ve Světové bance a Mezinárodním měnovém fondu. Řekl, že československé hospodářství se potýká se značnými problémy, že však Československo není hospodářsky slabým státem a že se bude snažit rozvíjet své hospodářství nikoli pomocí půjček, ale na základě hospodářské spolupráce. Ministr zahraničních věcí rovněž prohlásil, že Československo nebude opakovat ekonomické chyby Polska ze 70. let.

7. Dienstbier dále řekl, že přechod k demokratické společnosti je nutno uskutečnit bez násilí a v duchu spolupráce. Dienstbier chválil politickou vyspělost „20letých studentů“, kteří se stali rozbuškou demokratických změn, a vyjádřil naději, že tito studenti budou mít možnost studovat v zahraničí, včetně USA. Prohlásil, že studenti si za svou snahu přinést do Československa demokracii takovou příležitost zaslouží a že i Československo je potřeby, protože 20 let stagnace ponechalo národ bez výraznější možnosti vyměňovat si ideje na mezinárodní úrovni.

8. Člen Kongresu Foglietta využil setkání s ministrem zahraničních věcí k tomu, aby jej pozval do USA. Dienstbier konstatoval, že 20 let neměl možnost cestovat a že by si příští rok přál USA navštívit, že však v nejbližší budoucnosti bude muset zůstat v Československu a řešit jeho problémy.

— Schůzka s Občanským fórem

9. Zástupci Občanského fóra, kteří se setkali s členem Kongresu Fogliettou, byli Jan Urban a Martin Palouš. Podle jejich soudu je největším dosavadním vítězstvím Občanského fóra skutečnost, že představitel Občanského fóra je ministrem financí, i když připustili, že funkce ministra financí je funkcí „nejriskantnější“. Občanské fórum podle svých představitelů usiluje o efektivní hospodářství, v němž by společně působilo státní, družstevní i soukromé vlastnictví. Státní podniky by musely soutěžit v rámci tržního hospodářství. Občanské fórum rovněž předpokládá regionální přístup k ekonomickému rozvoji, při němž budou přirozenými partnery Československa Maďarsko a Polsko. Spolupráce s NDR by sice byla také žádoucí, avšak Občanské fórum se domnívá, že ekonomické problémy NDR budou vyřešeny německou cestou a že NDR nebude příslušníkem žádných případných regionálních struktur s účastí Maďarska a Polska.

10. Co se týče politických otázek, prohlásili představitelé Občanského fóra, že se soustřeďují na budování Občanského fóra jako politické struktury. Záleží jim zejména na nadšené odezvě, kterou zatím má Občanské fórum v československé veřejnosti, a vycházejí z úspěchů a chyb Nového fóra v NDR. Představi-

telé Občanského fóra vyjádřili zájem o mezinárodní pomoc při vedení kampaní a formulování politických cílů. Řekli rovněž, že skupina odborníků Občanského fóra připravuje podrobný seznam pomoci, kterou Občanské fórum a Československo potřebují, a že by tento seznam měl být do dvou týdnů hotov.

11. Občanské fórum nesouhlasí s návrhem KSČ, aby příští prezident byl zvolen v referendu. Obává se bezpochyby, že by referendum vyvolalo ostrou protikomunistickou kampaň, což by mohlo narušit stabilitu přechodného období před svobodnými volbami, jež si Občanské fórum přeje. Představitelé Občanského fóra také prohlásili, že si nepřejí, aby se KSČ do 24 hodin zhroutila, a že Občanské fórum KSČ nyní pomáhá přežít. Přiznali, že nemají rádi Zdeňka Mlynáře, protože se Mlynář pokouší přesvědčit veřejnost, že by problémy země mohla vyřešit reformovaná komunistická strana, což je názor, který Občanské fórum nesdílí.¹²

12. Občanské fórum je přesvědčeno, že Československo musí zůstat ve Varšavské smlouvě a že je v daném okamžiku nemožné usilovat o neutralitu. Doufá, že se Varšavská smlouva postupně stane uskupením spíše politickým než vojenským. Podle názoru Občanského fóra přítomnost sovětských vojsk v Československu hrála pro osoby plánující vojenské převzetí moci důležitou roli odstrašujícího faktoru nejméně při dvou příležitostech. Občanské fórum se domnívá, že takové převzetí moci je v současné době nemožné.

Blacková

12 | Viz dokument 65, odst. 3, a dokument 85, odst. 8.

91. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 13. prosince 1989, 1702Z

Důvěrné

Prague 08753. Ihned

Od velvyslankyně pro prvního náměstka ministra zahraničních věcí Eagleburgera a náměstka pro management Selina.

Věc: Návrh na opětovné zřízení konzulátu v Bratislavě

Ref: (A) 88 Prague 5892, (B) Prague 084802¹³

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Dramatické změny probíhající v Československu vyžadují, aby se o iniciativách, jak tyto změny ovlivnit, uvažovalo tvůrčím způsobem. Jeden takovýto podnět v dalším popíši – je to návrh na znovuzřízení amerického konzulátu se zastoupením státu a USIA v Bratislavě. Jde o návrh finančně poměrně nenáročný, neboť by bylo možné využít budovy ve slovenském hlavním městě, která je tak jako tak majetkem vlády USA. Konec souhrnu.

3. Domnívám se, že je načase opět zvážit návrh velvyslanectví (ref A) na to, aby byl znovu otevřen náš dřívější konzulát v Bratislavě. Tento návrh vychází z myšlenky využít budovy někdejšího konzulátu v hlavním městě Slovenska, která je majetkem vlády USA a byla nedávno zrekonstruována. Podle mého názoru uvedlo velvyslanectví pro znovuotevření bratislavského konzulátu tři dobré důvody. Dovolím si je zopakovat:

- Humanitární/konzulární. Ze Slovenska pochází největší a nejnovější vlna československých emigrantů do USA. Tato skutečnost se odráží i v pracovním vytížení při vyřizování konzulární a humanitární agendy velvyslanectví. Slovinci představují většinu osob ucházejících se o turistická víza do

13 | Tyto dva dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

USA a více než 70 % československých občanů, kteří od nás dostávají příspěvky, žije právě na Slovensku. Mnoho Američanů přijíždí na Slovensko na návštěvu k příbuzným a často potřebují pomoc konzulárního oddělení. Část těchto záležitostí by bylo nejlepší vyřizovat v Bratislavě.

- Veřejná diplomacie. Slováci přijímají americkou kulturu a ideje velmi otevřeně. Naše programy v této části země narážely na geografické a jazykové překážky. Bratislava je od Prahy vzdálena čtyři hodiny jízdy a východní oblasti Slovenska více než 12 hodin. Hlad po informacích o americké společnosti je možno ukojit pouze pomocí americké přítomnosti ve Slovenské republice.
- Informační faktor. Na Slovensku a v jeho hlavním městě žije velká maďarská, polská a ukrajinská menšina, a lze proto odsud mít dobrý přehled o regionálních i místních událostech. Slovensko má odlišnou kulturní a jazykovou identitu a katolická církev a politické instituce, například místní (slovenská) komunistická strana, tu hrají jinou roli než v česky mluvících částech federace. Změny probíhající ve Slovenské republice nelze z Prahy řádně sledovat. Jak ukazuje vývoj událostí v poslední době, zřejmě poroste pocit slovenské identity, nemluvě o odlišnosti. Není jisté náhodou, že na Slovensku vzniklo samostatné prodemokratické hnutí, Veřejnost proti násilí, které je na Občanském fóru a jeho ústředí v Praze nezávislé.

4. Pracovní skupina na ministerstvu se snaží věnovat pozornost přesměrovávání zdrojů do východní Evropy. Domníváme se, že konzulát v Bratislavě by měl být na jednom z předních míst v seznamu priorit této skupiny. Jak jsme doporučili již v předchozím sdělení, měly by v Bratislavě působit dvě osoby jako představitelé státu a USIA. Představitel státu by poskytoval omezené konzulární a občanské služby a věnoval by přinejmenším polovinu svého času kontaktní práci a podávání zpráv. Zástupce USIA by odpovídal za vytvoření amerického kulturního střediska/čítárny a spádového programu. Veřejně by zaštiťoval programy USIA, jako například výměny v rámci Fulbrightova programu, a dále by budoval síť našich kontaktů, které nynější pracoviště USIA navázaly, avšak nebyly s to rozvíjet.

5. V našem předchozím sdělení jsme rovněž podrobně popsali doporučení týkající se místního personálního zajištění a počátečního rozpočtu a provozních nákladů. Tyto číselné údaje byly připraveny v loňském roce, ale platí stále. Finanční nároky jsou vzhledem k tomu, že vlastníme budovu, v níž by bylo možno ubytovat i americký personál, poměrně skromné. Podle našeho návrhu by se o ně mohlo podělit ministerstvo a USIA.

Jak uvedeno v referenčním telegramu B (Prague 08480), v němž vrchní ředitel (A/S) Seitz popsal finanční potřeby, jak je vzhledem k událostem poslední doby odhadujeme, vyžádalo by si otevření konzulátu v Bratislavě potřebu zřídit v Praze další místo v hospodářské správě (GSO). Nynější americké personální obsazení hospodářské správy je stěžejí s to dostát současným nárokům.

Pro rozšíření programů v Praze spolu s podporou Bratislavy bude třeba další místo v hospodářské správě.

— Na závěr

6. Nová situace ve východní Evropě a zejména v Československu vyžaduje tvůrčí myšlení. Uvedený návrh je zvlášť atraktivní z toho důvodu, že je finančně poměrně nenáročný. Konzulát v Bratislavě by byl vysoce konkrétním signálem našeho zájmu zlepšit vztahy s rodící se československou demokracií. Prohloubil by naši schopnost sledovat politické a hospodářské změny v této zemi a vytvořil by základnu pro šíření amerických hodnot v odlehlejších oblastech východní části země. Konzulát by rovněž sloužil jako středisko přispívající k propagaci obchodu s USA a investic na Slovensku. Jak už jsme viděli, amerických obchodních zájmů, včetně zájmů Američanů slovenského původu, neustále přibývá. Přiznání doložky nejvyšších výhod Československu, k němuž pravděpodobně dojde, jakož i zlepšení bilaterálních vztahů tento trend posílí. Měli bychom mít na Slovensku zastoupení a být připraveni uvedených změn využívat.

Blacková

92. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 14. prosince 1989, 1049Z*

Pro interní potřebu

Prague 08758

Věc: Oběd velvyslankyně s novým pražským primátorem

1. Souhrn. Při srdečném a zajímavém obědě s novým pražským primátorem, který s velvyslancem cizí země obědval poprvé, mi bylo řečeno, že správa města usiluje o vytvoření nového, lepšího vztahu s velvyslanectvím, který by přispíval k zintenzivnění amerických obchodních a kulturních aktivit. Nabídl, že by velvyslanectví mohl pomoci při hledání jak ubytovacích, tak kancelářských prostor, a naznačil, že město má v plánu převzít některé úkoly Správy diplomatických služeb. Konec souhrnu.

2. 13. prosince mne pozval na oběd nový pražský primátor Josef Hájek. Hájek je členem KSČ a byl doprovázen svými kolegy, náměstkem Milanem Horským (ČSL) a starostou Prahy 6, kde se nachází moje rezidence, Janem Neduchalem (KSČ). Primátor Hájek mi řekl, že jsem první velvyslanec, kterého pozval, a že se s mým sovětským kolegou setká 14. prosince.

3. Hájek prohlásil, že má maximální zájem na zlepšení vztahů mezi USA a Československem a že zejména doufá ve zlepšení politických, ekonomických a sportovních vztahů mezi Prahou a USA. Hájek prohlásil, že probíhající období předznamenává novou éru americko-československých vztahů.

4. Hájek poznamenal, že nemá „nic společného“ se svým předchůdcem, primátorem Horčíkem, a že prosazuje reformy. Vyjádřil zájem o družbu s vhodným americkým městem a já jsem řekla, že bychom mohli doporučit hlavní město některého amerického státu s velkou českoamerickou populací.

5. Řekla jsem primátoru Hájkovi, že různé hotelové řetězce, jako například Marriott a Ramada, projevíly zájem stavět v Praze. Primátor odpověděl, že ho tato skutečnost zajímá a že pánové Klíma a Piskač budou v budoucnu

sloužit jako kontaktní osoby pro americké obchodníky, kteří sem přijedou.

6. Zeptala jsem se primátora na budoucí roli Správy diplomatických služeb, na kterou se musíme obracet v souvislosti s ubytováním. Správa diplomatických služeb nám sdělila, že přidělování bydlení spadá do kompetence MNV. Řekla jsem to primátoru Hájkovi, který odpověděl, že zamýšlí „rozbít monopol“ Správy diplomatických služeb a že radnice bude řešit problémy s bydlením se zahraničními velvyslanectvími přímo, bez prostřednictví Správy diplomatických služeb.

7. Řekla jsem Hájkovi také, že bychom rádi věděli, zda existuje možnost převzít velkou budovu východně od velvyslanectví, která je už několik let v rekonstrukci a má být podle našich informací poskytnuta pražské Národní galerii. Primátor a jeho náměstek si dělali poznámky a slíbili, že mi dají vědět.

8. Řekla jsem primátorovi, že velvyslanectví již dříve vyjádřilo zájem o pronájem bytů a kancelářských prostor na Jánském vršku nedaleko velvyslanectví. Primátor si to poznamenal, ale odpověděl, že o přidělování tamějšího prostoru rozhodují obyvatelé jako o „veřejné věci“.

9. Primátor Hájek řekl, že by byl rád, kdyby Prahu mohli navštívit američtí experti, zejména v oblasti znečištění životního prostředí a zdravotnictví, a kdyby mohli pomoci při rozvoji potřebné technologie. Vyjádřil zájem o nákup nejnovější lékařské techniky, včetně „polyfunkčních diagnostických počítačů“, jakož i techniky pro stavbu a údržbu komunikací. Odpověděla jsem, že mu v tomto ohledu rádi pomůžeme.

10. Primátor se poté ve výrazněji politickém tónu zmínil o brutálním policejním zásahu proti nenásilné demonstraci 17. listopadu, který vyprovokoval masové demonstrace vedoucí k nynějším změnám v Československu. Dotázala jsem se, zda lidé budou moci nyní demonstrovat bez strachu ze zásahu. Primátor odpověděl, že jim v tom naprostou svobodu zaručí připravovaná nová ústava. Než bude přijata, zakročí policie podle něho proti demonstrantům pouze tehdy, budou-li poškozovat veřejný majetek.

11. Komentář: Skutečnost, že se primátor rozhodl pozvat na pracovní oběd nejprve amerického velvyslance a výmluvně tak zdůraznil přání udržovat dobré vztahy s americkým velvyslanectvím, je vysoce pozitivní. Tato událost by se měla stát základem pro spolupráci s místními úřady ve věcech, které jsou pro nás důležité, včetně místního bydlení a obchodních vztahů. Konec komentáře.

Blacková

93. Ministerstvo zahraničních věcí USA velvyslanectví v Československu

Washington, 14. prosince 1989, 0040Z

Důvěrné

State 397249. Ihned

Věc: Schůzka velvyslance Wendta s náměstkem ministra obchodu Němcem
8. prosince 1989

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Němec popsal změny v Československu a dotazoval se na kontrolu strategického obchodu v USA. Wendt nastínil funkci a využití systému COCOM a zdůraznil jeho flexibilitu ve vztahu k jednotlivým případům. Wendt uvedl, že by bylo chybou se domnívat, že v kontrolních seznamech dojde k dramatickým změnám. Němec se dotázal, jak probíhá změna seznamů a jak fungují výjimky ze seznamu. Konec souhrnu.

3. Náměstek československého ministra zahraničního obchodu se 8. prosince sešel s představitelem útvaru ministerstva pro otázky kontroly strategických technologií Allanem Wendtem. Němce doprovázel velvyslanec Houštecký, ministerský úředník Gedeon a obchodní atašé Sticha. Dalšími účastníky na americké straně byli pracovník štábu Wendtova úřadu Saboe, pracovník oddělení pro regionální politicko-ekonomické záležitosti (EUR/RPE) Windsor a referent pro Československo Munter (zapisovatel).

4. Úvodem Němec poznamenal, že absolvoval užitečná jednání ve vládním úřadu pro koordinaci mezinárodního obchodu a investic (USTR), s ředitelem Obchodní komory Lesharem a v sekci pro Evropu ministerstva zahraničních věcí. Němec hovořil o změnách v Československu a vyhlídkách americko-československého obchodu, ale zajímal se i o exportní omezení. Němec konkrétně uvedl, že považuje rozsah seznamu vývozních omezení za přehnaný a doufá, že k modernizaci, o kterou Československo usiluje, by – „v čistě ekonomických intencích“ – mohla přispět západní technologie.

5. Wendt poté nastínil funkci a využití COCOM. Zdůraznil, že COCOM není

politickým nástrojem k podpoře změn ve východní Evropě, nýbrž má omezený účel, a sice zabránit neoprávněnému vývozu vojensky citlivého zboží a technologie. Wendt vysvětlil, že seznamy COCOM se mění ve dvou případech – když zboží již není považováno za vojensky významné a když lze prokázat, že je snadno dostupné z jiných zdrojů než přes COCOM.

6. Podle Wendta by proto bylo nerealistické očekávat, že se COCOM snad v nejbližší době změní. Spojené státy sice mohou na jedné straně konstruktivně reagovat na probíhající politické a ekonomické reformy ve východní Evropě, avšak využít COCOM jako nástroje k podpoře těchto reforem nelze.

7. Výjimky ze seznamu COCOM podle Wendta možné jsou, pokud je země na seznamu zakázaných položek schopná prokázat, že konečně využití dané technologie bude přiměřené (tj. civilní), a pokud může důvěryhodným způsobem zaručit, že daná technologie nebude využita k vojenským účelům. Wendt uvedl, že pokud by Československo o něco takového usilovalo, západní firmy, které si takové zboží přejí vyvážet, by se měly obrátit na COCOM.

8. Ke konkrétní situaci ve východní Evropě Wendt uvedl, že domácí změny nepochybně hrají roli, když COCOM posuzuje věrohodnost ujištění, že vývoz příslušné technologie nebude pro USA představovat nepřiměřené riziko. Demokratizace východní Evropy však sama o sobě ke dramatickým změnám seznamů COCOM nepovede. Aktualizace seznamů je nezbytná a provádí se realisticky a uměřeně. Wendt poznamenal, že v některých zemích, například v Sovětském svazu, řešení hi-tech problémů, které jsou v zásadě low-tech, nejsou pro Sověty vhodná, a proto jsou jim navrhována řešení technologicky méně náročná. Všechny země by své potřeby měly realisticky posoudit a snažit se navrhnout co nejrozumnější změny, které by byly přijatelné pro všechny strany.

9. Němec se poté vrátil k Wendtově poznámce o změně seznamu COCOM a Wendt potvrdil, že změny jsou možné. COCOM se snaží „stavět vysoké bariéry kolem menšího počtu položek“. Němec se zeptal, zda COCOM schvaluje vývoz podle země cílového určení, nebo zda přistupuje ke každé položce individuálně. Wendt opakoval, že COCOM zkoumá položky a způsob jejich využití, přičemž současně bere v úvahu situaci v zemi cílového určení. „Maďarsko není totéž co Rumunsko“, prohlásil Wendt, a situace v zemi je proto přirozeně součástí analýzy.

10. Houštecký uvedl příklad Maďarska a dotázal se, zda vládní záruky týkající se způsobu konečného využití mohou při rozhodování COCOM pomoci. Wendt odpověděl, že ano, neboť důležité jsou všechny způsoby zajištění konečného využití, včetně záruk.

11. Gedeon se zeptal, zda by změně režimu COCOM napomohly legislativní změny v socialistických zemích. Wendt odpověděl, že v případě zemí uvedených na seznamu je dobrý jakýkoli důkaz, že jsou schopné vykonávat účinnou kontrolu nad příslušnými technologiemi.

Eagleburger

94. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. prosince 1989, 1437Z

Pro interní potřebu

Prague 08800. Ihned

Věc: Ministr zahraničních věcí načrtl obecné cíle zahraniční politiky

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. Ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier se 14. prosince setkal s československými i zahraničními novináři. Tisková konference se soustředila na budoucí vztahy Československa k sousedním státům. Jiří Dienstbier se pouze krátce vyjádřil ke vztahům s Izraelem a v souvislosti s odchodem sovětských jednotek z československého území použil formulace naznačující, že by k němu bez ohledu na širě pojímaný proces odzbrojování Evropy mohlo dojít dříve. Dienstbier si představuje takovou Evropu, v níž by bezpečnost nebyla založena na vojenských blocích a v níž by Československo sloužilo jako záruka stability a udržení přátelských vztahů mezi státy. Dienstbier prohlásil, že v budoucnu se budou personální rozhodnutí týkající se československých diplomatů řídit podle jejich schopností a že diplomaté, kteří se „k politice represí stavěli příliš aktivně“, mohou přijít o místa. Konec souhrnu.

3. Nový ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier se 14. prosince setkal s československými i zahraničními novináři na tiskové konferenci, která trvala jednu hodinu. Dienstbier vyjádřil svůj názor na všeobecné cíle, které Československo hodlá sledovat v souladu se svou utvářející se zahraniční politikou, ale nedokázal na otázky odpovědět podrobně. Dienstbier prohlásil, že probíhá revize československé zahraniční politiky, že budou stanoveny její priority a že podrobnější odpovědi bude moci poskytnout do dvou až tří týdnů.

— Měnící se úloha Československa

4. Dienstbier uvedl, že Československo bylo v minulých 40 letech ve středu Evropy izolováno a že tato izolace byla brzdou procesu porozumění v Evropě. Dienstbier je přesvědčen, že poloha země ve středu Evropy spolu s jejím vyspělým hospodářským a politickým systémem učiní z Československa v budoucnosti záruku stability a těžiště prosazování přátelských vztahů mezi evropskými národy.

— Varšavská smlouva členství v RVHP

5. Dienstbierovým cílem je přetvořit koncepci bezpečnosti založenou na blocích v koncepci demokracie a pluralismu. Chápe, že bloky nelze zrušit jednostranně a že je třeba dosáhnout všeobecného konsenzu, než budou tyto bloky moci být zrušeny. Dienstbier pokládá Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě za proces, v jehož rámci by mohlo být dosaženo takového konsenzu.

6. Co se týče členství v RVHP, domnívá se Dienstbier, že o budoucnosti této organizace musí jednat všechny členské země. Dienstbier nevidí důvod, proč by Československo mělo z RVHP vystupovat, ale dává přednost tomu, aby se z organizace zprostředkovávající obchod s komoditami přeměnila v organizaci schopnou stimulovat moderní hospodářský rozvoj. Dienstbier je přesvědčen, že RVHP může spolupracovat se západní Evropou a že může Československu pomáhat otevírat se světovým trhům.

— Pobyt sovětských vojsk

7. Dienstbier vnímá nedávné přehodnocení událostí roku 1968 sovětskou stranou jako uznání skutečnosti, že Československo je samostatný stát. Dienstbier řekl, že moskevský protokol, podepsaný po invazi zemí Varšavské smlouvy do Československa, a dočasná dohoda o pobytu sovětských vojsk na československém území jsou neplatné, protože byly sjednány pod nátlakem. Prohlásil, že o těchto dohodách již jednal se Sověty. Dienstbier se domnívá, že je možné dosáhnout brzy dohody o odchodu sovětských jednotek. (Poznámka: Tato formulace je méně opatrná než formulace Dienstbierova předchůdce a předsedy vlády Čalfy. Oba hovořili o brzkých jednáních, avšak s tím, že odchod sovětských vojsk musí být součástí širšího procesu odzbrojování v Evropě. Podle Dienstbierova prohlášení na tiskové konferenci lze s jejich brzkým odchodem počítat bez ohledu na CFE a další jednání ve Vídni. Konec poznámky.)

— Sjednocení Německa

8. Dienstbier se domnívá, že „žádné zemi by nemělo být dlouhodobě upíráno právo na sebeurčení“. Dienstbier rovněž připustil, že otázky sjednocení Němec-

ka a sjednocení Evropy spolu souvisejí a že je třeba zvažovat je souběžně. Dodal, že hospodářská integrace východního a západního Německa je nevyhnutelná a že mezi oběma státy brzy bude *de facto* existovat alespoň konfederace.

— Rakousko, Polsko a Maďarsko

9. Dienstbier hovořil převážně o vztazích k ostatním státům sousedícím s Československem. Dienstbier uvedl, že se již sešel s polskými představiteli, s nimiž sdílí jejich názor o nenarušitelnosti západní hranice Polska a potřebě v budoucnosti jednat a spolupracovat s ohledem na ekologické problémy na československo-polské hranici. Dienstbier očekává, že budou zrušena omezení, která československý stát ukládá československým občanům cestujícím do Polska.

10. Dienstbier rovněž oznámil, že se tuto neděli, 17. prosince, sejde na hranici s rakouským ministrem zahraničních věcí. Oba ministři se tam mají zúčastnit slavnostního přestřižení ostnatého drátu. Dienstbier také vyjádřil přání zlepšit vztahy mezi Československem a Maďarskem a prohlásil, že v poměru k Maďarsku, stejně jako k ostatním sousedům nastane obrat zahraniční politiky od „velkých slov“ ke „konkrétním činům, jež by mohly vést k realistickým výsledkům“.

— Střední východ

11. Dienstbier dále prohlásil, že se doposud nezačalo uvažovat o obnovení diplomatických vztahů s Izraelem. (Poznámka: Podle informací ze švédského velvyslanectví přijela na jednání na zdejší ministerstvu zahraničních věcí na začátku týdne izraelská delegace z izraelské mise ve Varšavě. Podle všeho se vyjednávalo i o předběžných krocích směřujících k obnově úplných diplomatických vztahů. Konec poznámky.) Dienstbier také řekl, že Československo podpoří princip „sebeurčení“, avšak nespécifikoval, co to v kontextu Středního východu znamená. Dienstbier dále naznačil, že Československo preferuje mírové a nenásilné řešení středněvýchodních problémů, ale nedomnívá se, že by Československo mělo na Středním východě hrát nějakou úlohu, a nedokáže navrhnout žádná specifická řešení tamních problémů. (Dienstbier možná nepřímou narážkou na modelovou mírovou konferenci uspořádanou v loňském roce československou vládou). Co se týče terorismu, Dienstbier nebyl schopen komentovat budoucí politiku Československa a vysvětlil, že tuto věc musí nejprve konzultovat s dalšími ministerstvy.

— Českoslovenští občané v zahraničí

12. Dienstbier podle svých slov informoval všechny československé zahraniční mise, že všem československým občanům, kteří z Československa v minulosti

emigrovali z politických důvodů, mají být na požádání vystavena víza, a že bude propuštěn každý konzulární úředník, který by jejich žádosti o vízum vyřizoval diskriminačním způsobem. (Poznámka: Mnoho československých emigrantů se již na základě víz vrátila, včetně průmyslníka Tomáše Bati z Kanady, ekonoma Oty Šika ze Švýcarska a spisovatele Jiřího Kohouta z Paříže¹⁴. Konec poznámky.) Dienstbier prohlásil, že řešení případů československých občanů, kteří byli zbaveni občanství z politických důvodů, není v kompetenci ministerstva zahraničních věcí a že se těmito případy bude zabývat československá vláda.

— Československý diplomatický sbor

13. Podle ministra zahraničních věcí se budou v budoucnu personální rozhodnutí týkající se československých diplomatů řídit podle jejich schopností a nikoli podle politického přesvědčení nebo stranické příslušnosti. Dienstbier prohlásil, že ti, kdo se „příliš aktivně stavěli k politice represí“, mohou očekávat, že přijdou o místo; protože však bývalý ministr zahraničních věcí Johannes už některé diplomaty odvolal, je tento problém z velké části vyřešen. Dienstbier dále oznámil, že pracovníci ministerstva zahraničních věcí, kteří přišli o místo za normalizačního procesu po roce 1968, budou opět přijati, jestliže o to budou mít zájem a uchovali si odbornou způsobilost.

14. Poznámka. Po dobu celé tiskové konference se Dienstbier ani jedinkrát nezmněl o USA. Absenci zmínky o USA lze částečně přičítat charakteru otázek, které mu byly kladeny, jakož i skutečnosti, kterou si Dienstbier uvědomuje, totiž že nejakutnější problémy československé zahraniční politiky se týkají států s Československem sousedících.

Russell

14 | Patrně šlo o Pavla Kohouta, který přijel do Československa z vídeňského exilu.

95. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. prosince 1989, 1443Z*

Bez omezení

Prague 08801

Věc: Změny ve vedení a politice československých masových organizací

1. Překotný průběh událostí v Československu nedovolil, abychom přinášeli zprávy o následujících změnách ve vedení a politice československých masových organizací. Politické změny v Československu vedly k masovým rezignacím ve vedení takových organizací, jako jsou Revoluční odborové hnutí a svazy výtvarných umělců, spisovatelů a novinářů. Ve většině případů jsou vedením organizací pověřovány „akční výbory“, které jednájí jako prozatímní správci, dokud nebudou moci být na sjezdech celé členské základny zvolena nová vedení.

2. Po týdnu místy bouřlivých demonstrací odstoupila Ústřední rada odborů, což je kolektivní vedení masového odborového hnutí ROH. Rada schválila vytvoření akčního výboru, který zaujal její místo. V čele akčního výboru stanul Karel Heneš, jenž nedávno vystřídal Miroslava Zavadila ve funkci předsedy. Heneš prohlásil, že úkolem akčního výboru je zajistit jednotu ROH v zájmu ochrany zájmů a sociálních jistot pracujících tváří v tvář probíhajícím změnám a příchodu tržního hospodářství doprovázeného nebezpečím v podobě inflace. Komentář: Vzhledem k tomu, že se dělníci již seskupili kolem stálých stávkových výborů, které byly zřejmě založeny takřka na každém pracovišti a mají úzké kontakty s Občanským fórem, je budoucnost ROH jakožto masového odborového hnutí velmi mlhavá. Konec komentáře.

3. Třetího prosince založilo čtyři sta českých spisovatelů, dramatiků, překladatelů a kritiků Obec spisovatelů, nepolitické sdružení, které bude mít profesní, nikoli odborový charakter. Předsedou nové organizace byl zvolen Václav Havel. 5. prosince se sešla mimořádná schůze Svazu českých spisovatelů

(dosavadní organizace spisovatelů), aby projednala budoucnost organizace. Spisovatelé se rozhodli pro zachování dosavadní organizace, avšak pod novým jménem, s novým obsahem a novými ideami. Rozhodli se vytvořit výbor, který by pokračoval v diskusi s Obcí spisovatelů, aby společně s ní připravil sjezd všech spisovatelů.

4. Ústřední výbor Českého svazu novinářů 29. listopadu přijal rezignaci svého vedení. Za nového předsedu organizace byl zvolen Zdeněk Hrabica. Členové výboru navrhli nové stanovy, které by podporovaly principy svobody tisku a informací, hájily profesionální a sociální zájmy novinářů a zároveň dbaly v nových podmínkách svobodného dialogu o novinářskou etiku. Vedení rovněž požadovalo uznání statutu těch novinářů, kterým bylo pro jejich politické přesvědčení znemožněno pracovat.

5. Slovenský svaz tvůrčích pracovníků rovněž přijal rezignaci svého vedení a zvolil akční výbor, jehož úkolem je připravit setkání všech členů, které by se mělo konat v únoru. Svaz odmítl návrh na vytvoření svobodného uměleckého svazu, avšak žádal, aby do vedoucích pozic existujícího svazu byli zvoleni nezkompromitovaní členové.

Russell

96. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 15. prosince 1989, 1445Z*

Bez omezení

Prague 08802

Věc: aktuální stav lidských práv

1. Souhrn. Zvláštní parlamentní komise vyšetřující události ze 17. listopadu již poskytla podrobnosti o výsledcích své práce. Rozpuštění *Pacem in terris*. Nový seznam VONS se jmény osmi politických vězňů, kteří zůstávají ve vězení kvůli trestům za špionáž. Konec souhrnu.

— Komise 17. listopadu oznámila podrobnosti o svém vyšetřování

2. Speciální komise Federálního shromáždění vyšetřující brutalitu policejního zásahu proti demonstrantům 17. listopadu oznámila některé podrobnosti o výsledcích své práce. Komise oznámila, že do této doby již bylo obviněno šest osob podílejících se na této události. Členové komise uvedli, že zásah policie byl politicky motivován a připravován předem, avšak odmítli uvést jména šesti osob, které čelí trestnímu obvinění. Členové komise nicméně naznačili, že bývalý generální tajemník Miloš Jakeš a bývalý předseda pražského výboru KSČ Miroslav Štěpán jsou mezi těmi, kdo se budou zodpovídat z trestního obvinění v souvislosti s policejním zásahem 17. listopadu.

3. Komise rovněž oznámila, že bylo degradováno šest vysokých důstojníků Sboru národní bezpečnosti a že dalších sedm osob je vyšetřováno za možné porušení trestního řádu. Komise, která v podstatě dohlíží na vojenské prokurátory, kteří vedou vyšetřování, se rovněž pokusí určit osobní odpovědnost důstojníků, kteří používali obušky, včetně těch, kteří napadli americké a další zahraniční novináře. Členové komise rovněž sdělili, že doposud identifikovali 143 osoby,

kteřé byly při policejním zásahu zraněny, avšak domnívají se, že mnoho jiných zraněných demonstrantů zůstane neidentifikováno.

— Rozpuštění Pacem in terris

4. Režimem iniciovaná mírová organizace katolického kněžstva, nazvaná Pacem in terris, byla rozpuštěna. Organizace informovala o svém rozpuštění kardinála Tomáška dopisem ze 7. prosince.

— Nový „špionážní“ seznam VONS nyní obsahuje osm jmen

5. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) doplnil do svého seznamu osoby, o nichž se domnívá, že si nespravedlivě odpykávají tresty za špionáž (Prague 8711)¹⁵. Původně byli na seznamu VONS Ondřej Hoch, Josef Römer, Petr Hauptmann a Viktor Dederá. Dále byli identifikováni M. Hautman, J. Suchý, A. Bernický¹⁶ a pan Vojtásek. Východoněmecký občan jménem Michael Keller, který byl vězněn kvůli špionáži, byl propuštěn a repatriován do východního Německa.

Russell

15 | Dokument 87.

16 | Správně Pernický, Antonín

97. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 19. prosince 1989, 1621Z*

Důvěrné

Prague 08882

Věc: Nový předseda vlády na návštěvě v Moskvě

Ref: Prague 8800¹⁷

1. Důvěrné – celý text.

2. Československá vláda oznámila, že nový předseda vlády Marián Čalfa odcestuje 20. prosince do Moskvy na pozvání Rady ministrů SSSR. Mělo by jít o víc než o pouhou seznamovací cestu. Jednání by se mohla zaměřit na pražské návrhy o přehodnocení smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na území Československa.

3. Na nedávné tiskové konferenci (referenční telegram) řekl ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier, že Československo má zájem na brzkém odchodu sovětských vojsk. Dienstbier naznačil, že by k němu mělo dojít nezávisle na jednání o snížení konvenčních sil v Evropě a dalších odzbrojovacích jednání ve Vídni (CFE).

4. Za pozornost stojí, že Dienstbier Čalfu do Moskvy nedoprovází. Zůstává zde a bude doprovázet 19.– 21. prosince australského ministra zahraničních věcí Garetha Evanse za jeho zdejší návštěvy.¹⁸

Blacková

¹⁷ | Dokument 94.

¹⁸ | Ve skutečnosti Dienstbier navštívil Moskvu spolu s Čalfou a setkal se 20. prosince s Ševardnadzem. O svém rozhovoru se sovětským ministrem zahraničních věcí informoval velvyslankyni 23. prosince. Viz dokument 113, odst. 12.

98. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 19. prosince 1989, 1627Z*

Důvěrné

Prague 08885

Věc: Československá vláda a Izrael uvažují o zřízení zájmových sekcí v obou hlavních městech

Ref: (A) Prague 8800¹⁹, (B) Prague 8034²⁰

1. Důvěrné – celý text.

2. Švédský velvyslanec nás informoval, že minulý týden do Prahy z Varšavy přijel izraelský diplomat. (Švédové v Československu zastupují izraelské zájmy a pomáhali tuto návštěvu zorganizovat.) Řekl nám, že díky této návštěvě by brzy mohly být vytvořeny československá a izraelská zájmová sekce. Izraelský diplomat měl možnost prohlédnout si kancelářské prostory v dřívější budově švýcarského velvyslanectví, kde by taková sekce mohla být umístěna. Tato budova má výhodnou polohu naproti Pražskému hradu na Hradčanech.

3. Naše švédské kontakty nevěděly, kdy by mohlo dojít k úplnému obnovení diplomatických vztahů. Československý ministr zahraničních věcí minulý týden prohlásil na tiskové konferenci (ref B), že se v současné době uvažuje o úplném obnovení diplomatických vztahů.²¹

Blacková

19 | Dokument 94.

20 | Dokument 25.

21 | Stalo se tak při návštěvě ministra zahraničních věcí Izraele v Československu 9–11. února 1990.

99. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 19. prosince 1989, 1728Z*

Bez omezení

Prague 08890

Věc: KSČ se chystá rozpustit základní stranické organizace ve vládních organizacích

1. Souhrn. KSČ se chystá rozpustit základní stranické organizace ve vládních organizacích, ale má v úmyslu ponechat je na pracovištích a ve školách. Konec souhrnu.

2. Předsednictvo ústředního výboru KSČ se sešlo v pátek 15. prosince, aby pojednalo o přípravách na mimořádný sjezd KSČ, který začne 20. prosince. Na zasedání předsednictvo vyjádřilo svůj souhlas s tím, aby byly rozpuštěny organizace KSČ v následujících institucích: Československá lidová armáda, Pohraniční stráž, jednotky ministerstva vnitra, SNB, generální prokuratura, justice, Státní arbitrážní komise, Výbor lidové kontroly, Kancelář prezidenta republiky, ústřední, krajské a městské úřady. KSČ však ani nyní neruší stranické organizace na pracovištích, v institucích, na školách a v ústředních orgánech.

3. Předsednictvo ÚV KSČ na své schůzi rovněž přijalo demisi šéfredaktora deníku *Rudé právo* Zdeňka Hořeního. Za řízení deníku bude zodpovědný zástupce šéfredaktora Zdeněk Porybný, dokud nebude zvolen nový šéfredaktor listu. K tomu by mělo dojít na nadcházejícím mimořádném sjezdu strany, který začne 20. prosince.

Blacková

100. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 19. prosince 1989, 1735Z*

Důvěrné

Prague 08894

Věc: Mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska

1. (C) Souhrn. Mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska (KSS) zvolil nový ústřední výbor. Předsednictvo a sekretariát ústředního výboru byly zrušeny a místo nich byl nově vytvořen výkonný výbor. Byl rovněž přijat návrh akčního programu požadujícího, aby byli vyloučeni zkorumpovaní funkcionářů, a šest dosavadních členů předsednictva ÚV bylo vyloučeno ze strany. Návrh akčního programu se nám nezdá být radikální. Varuje například před „privatizací“ hospodářství. Konec souhrnu.

2. (U) Mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska skončil v pondělí 18. prosince. Byl na něm zvolen 90členný ústřední výbor a ústřední kontrolní a revizní komise. Kromě toho byly zrušeny předsednictvo a sekretariát ústředního výboru a byl nově vytvořen 11členný výkonný výbor, který převezme jejich úkoly. Předsedou nového výkonného výboru byl jmenován Ján Široký. Předsedou ústřední kontrolní a revizní komise byl zvolen Ján Demikát.

3. (U) Sjezd KSS rovněž vyloučil řadu bývalých členů předsednictva a sekretariátu ústředního výboru. Mezi vyloučenými jsou Ignác Janák, Gejza Šlapka, Elena Litvajová, Viliam Šalgovič, Ivan Goňko a Štefan Bachár. Vyloučen byl rovněž dřívější předseda ústřední kontrolní a revizní komise Eugen Turzo. Sjezd dále prohlásil masové prověrky a vylučování členů v 70. letech za nepodstatné a neplatné. (Tím se zřejmě otevírá cesta k rehabilitaci některých osobností.)

4. (U) Sjezd přijal návrh akčního programu, který bude předložen okresním stranickým organizacím k projednání. Jeho přijetí bude zváženo na příštím sjezdu KSS. Sjezd je svolán na květen, ale někteří pozorovatelé se domní-

vají, že jeho termín bude změněn, aby návrh akčního programu bylo možno projednat dříve.

5. (U) V návrhu je za hlavní úkol akčního programu označena nutnost zbavit stranu všech jedinců, kteří úředních funkcí zneužívali k osobnímu obohacení. Akční program slibuje, že KSS bude podporovat svobodný rozvoj podnikatelských iniciativ, avšak nikoli „privatizaci a rozdělování společenského majetku“. Akční program rovněž oponuje snahám některých sil o „rozbití jednotného státu Čechů a Slováků“. (Poznámka: Na Slovensku se objevily letáky z neznámého zdroje, které uvádějí, že je nejvyšší čas, aby se Slováci zbavili dvou svých největších nepřátel – komunistů a Čechů. Konec poznámky.) Návrh akčního programu dále prohlašuje, že se KSS bude stavět proti jakýmkoli státoprávním změnám ve střední Evropě, které by naše bratrské národy chtěly vrátit do roku 1939 či dokonce do doby před rokem 1918.“ (Poznámka: Toto vágní konstatování se zřejmě vztahuje ke změnám hranic po 2. světové válce či k myšlence na případnou integraci Československa do západní Evropy, kterou prosazuje Občanské fórum. Konec poznámky.)

6. (C) Komentář: Zdá se, že se KSS nachází ve stejně chaotickém stavu jako KSČ, a přestože o vlastním průběhu sjezdu bylo zveřejněno velmi málo informací, došlo na něm údajně k bouřlivým diskusím. Je třeba vyčkat, zda mimořádný sjezd KSČ svolaný na 20. prosince dospěje k výsledkům stejně nenápaditým a konzervativním, jako je návrh programu prosazovaného KSS. Tyto výsledky nejsou pro reformní vyznění sjezdu svolaného na 20. prosinec slibné.

Blacková

101. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. prosince 1989, 1739Z*

Důvěrné

Prague 08920. Ihned

Věc: TFPM02: Demarše týkající se Panamy adresovaná Československu

Ref: State 403378²²

V nepřítomnosti ministra zahraničních věcí Dienstbiera, který byl v Moskvě, hovořila velvyslankyně 20. prosince o Panamě s náměstkem ministra zahraničních věcí Pavlem Sádovským. Sádovský řekl, že československá vláda v minulosti na události v Panamě nereagovala a že nám nemůže okamžitě odpovědět. Bude o našem stanovisku ministra informovat, jakmile se, pravděpodobně dnes večer, vrátí do Prahy. Sádovský poukázal na to, že se zítra má sejít vláda, která jak doufá bude schopna zaujmout stanovisko. Požádal nás, abychom ministrovi nebo jemu poskytli nové doplňující informace o situaci, zejména o stanoviscích Organizace amerických států.

Blacková

22 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

102. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. prosince 1989, 1757Z

Důvěrné

Prague 08930

Věc: Návštěva člena Kongresu Edwardse v Praze

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Člen Kongresu Don Edwards s manželkou Edith Wilkeovou navštívili ve dnech 16–19. prosince Prahu. (Wilkeová je vedoucí sekretariátu výboru pro odzbrojení a zahraniční politiku obou sněmoven Kongresu.) Člen Kongresu měl velice kvalitní program, který zahrnoval setkání se studenty, „starými“ a „novými“ komunisty, Občanským fórem a novým ministrem práce. „Noví“ komunisté, členové Demokratického fóra, zdůraznili, že stranu je třeba zbavit ultraortodoxních členů a přeměnit ji v organizaci podobnou italské komunistické straně. „Staří“ komunisté kritizovali předchozí politické vedení za to, že pokřivili „opravdový“ demokratický charakter komunismu, jen aby získali osobní moc a hloupě jí zneužívali. Nechovají ale velkou důvěru ani vůči nové vládě, která podle jejich názoru podléhá demagogii a nechává se vést zbožným přáním, zejména v ekonomické oblasti.

3. Edwards při briefingu na velvyslanectví a při několika dalších příležitostech přislíbil, že se ze všech sil zasadí o přiznání doložky nejvyšších výhod Československu a redukci omezení vývozu strategického zboží (COCOM). Zdálo se, že se rovněž staví příznivě ke zřízení konzulátu v Bratislavě a amerického kulturního střediska v Praze. Mnoho osobností, se kterými se setkal, žádalo o pomoc USA v oblasti vzdělávání a výměnných programů, včetně zvýšení počtu učitelů angličtiny. Pracovník politicko-ekonomické sekce se účastnil všech schůzek, vyjma setkání s Občanským fórem. Konec souhrnu.

— Studenti

4. Edwards se 17. prosince na Karlově univerzitě zúčastnil přínosného setkání se zhruba 70 studenty žurnalistiky. Byla probрана řada témat, včetně americko-československých vztahů, americké společnosti a politiky a názorů člena Kongresu na vývoj situace v Sovětském svazu. Edwards přislíbil, že se ze všech sil zasadí o to, aby Československu byla znovu přiznána doložka nejvyšších výhod a aby byla zmírněna či zrušena omezení vývozu strategického zboží (COCOM); poznamenal, že tuto věc považuje za důležitou, protože zastupuje Silicon Valley v Kalifornii. Podle studentů by americká vláda mohla reformním snahám v Československu nejvíce pomoci zvýšením výměnných programů. Po schůzce se Edwards a Wilkeová zúčastnili dvacetikilometrového studentského pochodu.

— Noví komunisté

5. Edwards se 18. prosince setkal se třemi komunisty, kteří se sami označují za reformní – s Jaromírem Sedlákem, poradcem vlády České republiky, s Rudolfem Hegenbartem, vedoucím oddělení státní administrativy ÚV KSČ, a s Rudolfem Reinerem, Hegenbartovým kolegou, který nyní vede pražskou stranickou školu. Hegenbart strávil první čtvrt hodinu schůzky tím, že zdůrazňoval své reformní zásluhy, aby dal Edwardsovi na srozuměnou, že se k reformnímu hnutí nepřipojuje jenom proto, aby se přizpůsobil nejnovějším politickým změnám. V souladu s tím Hegenbart tvrdil, že před mnoha lety jako mladý předseda místního výboru strany odmítl uposlechnout příkazu likvidovat JZD Slušovice, které proslulo jako nejvynalézavější a nejpodnikavější podnik v Československu.

6. Hegenbart a Sedlák se domnívají, že nedávné politické změny v Československu jsou nezvratitelné a že KSČ nebude s to opět se prosadit, jak tomu je například v Číně. Za hlavní katalyzátor politického posunu v Československu považují Gorbačovovy iniciativy, ale dodali, že Československo Sovětský svaz již předhono, protože zrušilo ústavou zakotvenou monopolní moc komunistické strany. Hegenbart a Sedlák také kritizovali Občanské fórum za to, že si jeho členové připisují zásluhu, že prosazovali politickou reformu jako první, a namítali, že oni sami i další členové strany o reformu usilovali už po léta – i když připouštějí, že to byly snahy opožděné a ne dost razantní.

7. V souvislosti s tím prohlásili Hegenbart a Sedlák, že podle jejich názoru Občanským fórem podporovaný Václav Havel bezpochyby bude zvolen prezidentem (přestože se těší podpoře spíše v Praze a Bratislavě, nikoli na venkově) a oni sami že budou v komunistické straně vyvíjet tlak, aby podpořila přání Občanského fóra na volbu prezidenta ve Federálním shromáždění spíše než v referendu. (Poznámka: Volby ve Federálním shromáždění se mají konat 29. prosince. Konec poznámky). Kritizovali však Občanské fórum také, že je

nedemokratické a že je z jeho strany chyba, když má Federálnímu shromáždění být předložen pouze jeden kandidát.

8. Hegenbart využil schůzky k tomu, aby oznámil své rozhodnutí stát se členem Demokratického fóra, reformní skupiny v rámci komunistické strany, k níž Sedlák již nějakou dobu patří. Doufá, že se stane představitelem Demokratického fóra v novém předsednictvu komunistické strany. Jak oba uvedli, je hlavním cílem Demokratického fóra převzít vedení nad celou stranou tím, že se „zbaví balastu“, tj. ultraortodoxních členů. Pokud by se jim to nepovedlo, uvažují rovněž o odštěpení a vytvoření nové strany, což by ovšem bylo obtížné, protože Demokratické fórum nemá vlastní finanční prostředky ani jiné zdroje. Sedlák prohlásil, že na druhé straně je Demokratické fórum podporováno stranickým deníkem *Rudé právo*, které by jim možná bylo ochotno při zakládání nové strany pomoci.

9. Podle Hegenbarta a Sedláka má komunistická strana v Československu i nadále budoucnost za předpokladu, že se Demokratickému fóru podaří převzít kontrolu (možná pod novým jménem). I kdyby ztratila 700 tisíc členů, stále by jich ještě zbyl jeden milión – a to je značná část voličů. Komunistická strana sice nemůže doufat, jak připustili, že by mohla získat většinu, ale už prý navázali kontakt se stranou socialistickou a sociálnědemokratickou, aby jednali o možnosti vytvořit koalici. Odezva byla kladná, ovšem pod podmínkou, že se komunistická strana zbaví ultraortodoxních členů. Pohlížejí na novou komunistickou stranu jako na stranu krácející ve stopách socialismu 19. století a řídící se liberálními politickými názory Tomáše Masaryka. Přirovnávali se rovněž ke Komunistické straně Itálie. (Poznámka: informátoři ze sociálnědemokratické strany popírají, že by jejich strana v nejbližší budoucnosti vážně uvažovala o jakékoli koalici s KSČ, zejména po volbách do Federálního shromáždění, které se mají konat příštího léta. Konec poznámky.)

10. Člen Kongresu Edwards v doprovodu pracovníka politicko-ekonomické sekce Kasky se 18. prosince setkal s představiteli Občanského fóra Martinem Paloušem, Ivanem Havlem a Dášou Havlovou. Představitelé Občanského fóra se brání myšlence, že Občanské fórum je v podstatě politická strana, a raději o něm hovoří jako o koalici politických proudů. Martin Palouš opakoval nyní už rozšířenou myšlenku, že Občanské fórum pravděpodobně potvrdí kandidaturu osob ve volbách bez ohledu na jejich stranickou příslušnost a že jakmile budou tito jediní prosazovaní Občanským fórem zvoleni, budou moci jít „svou vlastní cestou.“

11. Co se týče podpory z amerických zdrojů, představitelé Občanského fóra požádali o (1) technickou pomoc (podle našeho názoru jde o prostředky k zakoupení počítačů apod.) a (2) prostředky pro zahraniční cesty představitelů Občanského fóra. Opakovali rovněž názor, že by bylo dobré, kdyby americká vláda obnovila konzulát v Bratislavě a zřídila americké kulturní středisko v Praze.

12. Představitelé Občanského fóra uvedli tři oblasti, kterým Občanské fórum bude přednostně věnovat pozornost. Jde o (1) restrukturalizaci hospodářství,

(2) o řešení ekologických problémů Československa a (3) o budování demokratické společnosti. Co se týče řešení ekonomických a ekologických problémů, nedostalo se nám žádných podrobných informací, představitelé Občanského fóra nám zato vyložili své názory na vývoj svobodného tisku a politických stran v Československu. Občanské fórum věří, že bylo dosaženo slušného pokroku v oblasti svobodného tisku. Mnohá dosud kontrolovaná a manipulovaná periodika jsou nyní „téměř normální“. Normalizuje se i situace dříve samizdatových publikací, jako jsou např. *Lidové noviny*.

13. Co se týče vývoje politických stran, představitelé Občanského fóra připustili, že sice existují snahy o vytváření politických stran, avšak absence zákona upravujícího jejich zakládání a působení vyvolává zmatek. Existují například dvě různé skupiny, které si říkají „Strana zelených“ a dále dvě skupiny, které se prohlašují za „Sociální demokracii“. Člen Kongresu Edwards prohlásil, že rád požádá Kongresovou knihovnu, aby OF poskytla ukázky americké legislativy pojednávající o politických stranách.

14. Občanské fórum v tomto okamžiku neočekává brzké změny Varšavské smlouvy, avšak domnívá se, že postupně ztratí svůj vojenský význam. Představitelé Občanského fóra vyslovili rovněž názor, že by se nyní ve vztazích mezi Východem a Západem měl iniciativy ujmout Západ.

— Staří komunisté

15. Edwards a Wilkeová se posledního dne sešli s Dušanem Spáčilem, novým ředitelem Ústavu pro mezinárodní vztahy při ministerstvu zahraničních věcí. Spáčil byl československým velvyslancem v USA počátkem 70. let a posledních sedm let působil jako velvyslanec v Bonnu. Připojil se k němu jeho kolega Jiří Sobotka. Spáčil uvedl, že ústav má okolo 50 pracovníků, z toho jich 15 působí v administrativě. Institut je rozdělen na tři sekce, které se zabývají socialistickými zeměmi a zeměmi Varšavské smlouvy, rozvojovými zeměmi a konečně západními zeměmi a členskými státy NATO. Institut vydává dvouměsíčník (přičemž každý rok je vydáváno anglické resumé shrnující hlavní články) a ročenku. Slouží také jako vzdělávací zařízení pro omezený počet studentů v postgraduálním studiu a připravuje některé utajené studie pro ministerstvo. Spáčil institut přirovnal k *Brookings Institution*.²³

16. Spáčil a Sobotka, kterým je oběma k šedesáti či něco přes šedesát let, se sami označují za „staré komunisty“. Přesto se o historii strany od okamžiku, kdy se v Československu v roce 1948 ujala moci, vyjadřují velice kriticky.

23 | Brookings Institution (Washington, D.C.) je jeden z nejstarších nezávislých vědeckých ústavů, který se zabývá analýzou a studiem zahraniční a domácí politiky i ekonomiky Spojených států.

Spáčil i Sobotka tvrdí, že „opravdoví“ komunisté věřili v demokracii a v to, že opozice by měla být získávána přesvědčováním, nikoli silou. Podle jejich názoru měla strana v roce 1948 dále rozvíjet úspěšnou buržoazní demokracii meziválečného období. Místo toho vedoucí představitelé strany ideály komunismu znetvořili, aby získali osobní moc, a pak tuto moc využívali hloupým způsobem. Spáčil a Sobotka v souvislosti s tím prohlásili, že události 17. listopadu byly velkou chybou vedoucích představitelů a že by je drtivá většina komunistů měla odsoudit.

17. Spáčil prohlásil, že sice dosavadní stranické vedení kritizuje, ale nemá proto ještě o nic menší výhrady proti nové vládě. Ačkoliv prý doufá, že se všechno zase urovná, byl tón jeho hlasu v rozporu s jeho slovy. Spáčil se domnívá, že členové Občanského fóra podléhají demagogii a nechávají se vést zbožným přáním, zejména v ekonomické oblasti. Československo je „sociálním“, když už ne socialistickým státem, a obyvatelstvo nebude podporovat volný trh – nechce zde mít South Bronx nebo Appalachie. Změny v dotacích, v zaměření průmyslu a v devizových kurzech jsou jistě nezbytné, ale je třeba zavádět je pomalu a teprve tehdy, až bude vláda připravena na řešení inflace, poklesu mezd a nezaměstnanosti, které to vyvolá. Spáčil tvrdí, že bývalý předseda vlády Adamec to chápal a že měl pro to připravený plán, avšak místopředseda vlády Komárek (hospodářský car) podle jeho názoru bude tyto obavy ignorovat a okamžitě přejde na tržní ekonomiku. Co se týče politiky, Spáčil se domnívá, že pluralitní systém se pro Československo nehodí – mělo by tu být více kandidátů, ale ne politických stran.

— Ministerstvo práce

18. Člen Kongresu se 19. prosince v doprovodu velvyslankyně setkal s novým ministrem práce Petrem Millerem, který není členem žádné politické strany. Schůzky se účastnili dva z Millerových náměstků, Milan Horálek a Igor Tomeš, jakož i další ministerští úředníci. Miller, který není ve funkci tak dlouho, „aby už měl vizitky“, se často obracel o radu na své náměstky, když odpovídal na otázky.

19. Miller řekl, že práci ministerstva hodlá přebudovat, a v té souvislosti poznamenal, že když pracoval jako mistr ve výrobě, rozhodoval podle toho, co považoval za nejlepší, a nikoli podle předpisů. Podporuje rozvoj opravdových odborů v Československu, ale poukázal na to, že zemi chybí zkušenosti a odborné znalosti potřebné pro jejich vytvoření. Za vlády komunistů se odbory nikdy nestavěly proti vedení závodů a vždy se řídily pravidly, která odpovídala zájmům tohoto vedení a nikoli zájmům pracujících. Stávkové výbory v závodech zakládají nové odborové organizace bez konzultace s oficiálním ROH a bez jeho souhlasu. ROH nyní nové odbory podporuje, i když „před dvěma týdny by tomu tak ještě nebylo“.

20. Miller prohlásil, že je nutné změnit učňovské programy, které v minulosti povyšovaly ideologické školení nad praktické dovednosti. Uvedl případ kováře, který po třech letech v učení nedokázal vyrobit ani hřebík. Poznamenal, že západní (včetně amerických) odborové organizace nabídly pomoc při školení pracujících, ale těch jen málo mluví anglicky, takže nabídky nebylo možno využít. Miller se proto domnívá, že bychom mohli nejvíce pomoci při výuce angličtiny a také tím, že bychom jim poskytli odborníky na zakládání skutečných odborových organizací a pro rekvalifikaci pracovníků, kteří jsou ekonomickými změnami donuceni změnit zaměstnání.

21. Miller nakonec v odpovědi na otázku prohlásil, že Československo zdárně pokračuje v konverzi zbrojní výroby, čemuž napomáhá i hlad po spotřebním zboží. Miller uvedl, že zbrojní výrobu již opustilo 15 tisíc pracovníků a přechod na jinou výrobu se plánuje u dalších 70 tisíc.

Blacková

103. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 20. prosince 1989, 1807Z*

Pro interní potřebu

Prague 08931. Ihned

Věc: Programové prohlášení nové vlády potvrzuje Havlovu kandidaturu
na úřad prezidenta

1. Pro interní potřebu – celý text

2. Souhrn. Předseda vlády Marián Čalfa předložil 19. prosince na zasedání Federálního shromáždění program nové československé vlády. Program se prakticky shoduje s politickými a ekonomickými reformami, které požaduje Občanské fórum. Zahrnuje přechod hospodářství k tržní ekonomice i politické a legislativní změny, které zaručí lidská práva a demokratický systém západního stylu. V programu není stanoveno datum konání svobodných voleb.

3. Čalfa vyvolal potlesk na galerii, když doporučil, aby Federální shromáždění ještě před koncem roku učinilo potřebné kroky ke zvolení Václava Havla do funkce prezidenta na přechodné období, dokud se neuskuteční nové volby. (Nedaleko odtud demonstrovaly na podporu Havlovy kandidatury desetitisíce studentů.)

4. Federální shromáždění nejprve schválilo návrh na prodloužení lhůty pro volbu prezidenta ze 14 na 40 dnů, avšak před koncem zasedání oznámilo předsednictvo FS, že se volba prezidenta bude konat v pátek 29. prosince. Před ukončením zasedání schválilo Federální shromáždění usnesení, kterým odsoudilo brutální zásah rumunské vlády proti rumunským občanům. Konec souhrnu.

5. 19. prosince se sešlo Federální shromáždění, aby se seznámilo s programem nové vlády, předložený předsedou vlády Mariánem Čalfou. Nedaleko odtud na Václavském náměstí demonstrovaly tisíce studentů na podporu volby Václava Havla do funkce prezidenta, což celé události dodalo na dramatickosti, stejně jako delegace studentských vůdců, která každého poslance Federálního

shromáždění vítala chlebem, solí a květinami, a také odznaky na klopách na podporu Havla.

6. Čalfův projev byl sice plný detailních popisů politických a ekonomických reforem, avšak jeho přečetní zabralo necelou hodinu. Projev se výrazně opíral o reformní prohlášení Občanského fóra a Občanským fórem podporovaných ministrů v nové vládě. Čalfa vytyčil dva hlavní úkoly vlády: uskutečnění svobodných voleb, ačkoliv neuvedl žádný přesný termín, a urychlení přechodu k dynamičtější ekonomice.

7. Čalfa řekl, že si vláda stanovila za úkol vypracovat do konce února změny československé legislativy v oblasti lidských práv. Jde mimo jiné o zákony nově upravující svobodu shromažďování, petic, tisku a sdružování v politických stranách. Nový zákon zaručí svobodu náboženského vyznání a zruší všechna omezení týkající se věřících. Bude revidován trestní zákoník a zvláštní důraz v něm bude položen na ustanovení hlavy I, „Trestné činy proti republice“, kterých bylo v minulosti zhusta používáno k postihování disidentů. Plánuje se zrušení trestu smrti.

8. Nynější práce na nové ústavě bude přerušena až do „stabilizace“ politické situace a konání svobodných voleb. Začne se s ní pak zase v druhé polovině roku 1990.

9. Čalfa vyzval Federální shromáždění, aby reagovalo na požadavek veřejnosti po zveřejnění informací o policejním zásahu proti studentům demonstrujícím 17. listopadu. Požádal, aby o tom speciální komise vyšetřující tyto události vypracovala zprávu, a doporučil, aby osoby, které porušily zákon, byly trestně stíhány.

10. Čalfa prohlásil, že pokračují práce na zřízení veřejné kontroly ministerstva vnitra. Bezpečnostní služba vyžaduje personální změny. Veškerá vnitřní zpravodajská činnost namířená proti československým občanům má být zastavena. Čalfa řekl, že vláda podporuje čestné příslušníky policie i armády, a ujistil, že jich už nebude zneužito. Čalfa požádal, aby se přestalo s verbálními útoky na příslušníky policie a armády.

— Hospodářství

11. Čalfa upozornil, že vzhledem k přechodnému charakteru nové vlády je program nutně krátkodobý. To ovšem neznamená, že by program nemohl narýsovat přesný obraz vážných problémů ekonomiky a opatření k jejich nápravě. Čalfa podal rozsáhlý přehled příštích reforem a naznačil, že jejich realizace bude úkolem vlády vzniklé ze svobodných voleb. Základem těchto reforem bude podle Čalfy přechod k „tržnímu hospodářství se všemi jeho výhodami i nevýhodami“.

12. Ekonomika se má otevřít světu a mají být zrušeny vnitřní monopoly. Je třeba vytvořit peněžní a kapitálový trh, jakož i právní základ pro všechny formy vlastnictví. Důležitým cílem je i postupná konvertibilita československé koruny.

13. Na úrovni podniků bude třeba provést personální změny, a to tak, aby jediným kritériem pro vedoucí funkce byla kvalifikace. Zákon o státních podnicích je nutno přepracovat a působnost monopolů v zahraničním obchodu ukončit. Vláda bude rovněž podporovat zahraniční investice do ekonomiky, ať již na bázi družstevnictví, soukromého vlastnictví nebo podniků se společnou majetkovou účastí. Záruky nezbytné k získání takovýchto investic budou obsaženy v legislativě.

14. Vláda má předložit první rozpočet do 31. března (nyní vychází z rozpočtu náhradního. Prague 8788)²⁴. Budou provedeny škrty ve výdajích na obranu a dotace a posíleno sociální zabezpečení. V této souvislosti Čalfa o prodloužení dovolené na zotavenou i mateřské dovolené. Škrty ve spotřebních dotacích budou vyváženy zlepšením zdravotnictví a zvýšením důchodů a příspěvků na děti. Budou revidovány nepřiměřeně vysoké důchody funkcionářů.

15. Co se týče fiskální oblasti, navrhla vláda úplnou změnu daňového systému, která by měla být dokončena do roku 1993. Změny se budou týkat právnických i fyzických osob. Nynější daň z obratu v průmyslových odvětvích bude zjednodušena, bude zavedena daň z prodeje a progresivnější sazba daně z příjmu. Všechny zákony upravující finanční úvěry a pomoc podnikům by měly být novelizovány v roce 1990, stejně jako předpisy v oblasti ochrany životního prostředí, včetně sankcí za jejich porušování. Čalfa upozornil na to, že si vláda ponechá kontrolu nad růstem mezd, že hodlá zachovat rovnováhu na trhu a bojovat s tendencí k inflaci.

— Zahraniční obchod

16. Dojde k novelizaci základních zákonů upravujících zahraniční obchod. Československo se bude snažit o změnu fungování RVHP, aby obchodování v rámci tohoto uskupení bylo založeno na „normálních“ světových ekonomických principech. V roce 1990 bude dále provedena „normalizace“ (tj. devalvace) výměnných kurzů tvrdých měn. Československo bude usilovat o vstup do Mezinárodního měnového fondu a Světové banky a bude se snažit zintenzívnit svou roli v GATT. Československo usiluje o získání doložky nejvyšších výhod od obchodních partnerů, s nimiž dosud nebyly normalizovány obchodní vztahy. (Poznámka: O USA tu v této souvislosti nepadla konkrétní zmínka. Konec poznámky.)²⁵ Československo se snaží navázat styky s Evropským společenstvím. (Poznámka: Čalfa údajně poslal dopis předsedovi EHS Jacquesi Delorovi, v němž žádal, aby Evropská komise přehodnotila způsob rozšiřování stávajícího obchodního protokolu s EHS. Konec poznámky).

24 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

25 | Avšak srv. dokument 90, odst. 103.

— Zahraníční politika

17. Čalfa prohlásil, že Československo, které helsinský proces demokratizace Evropy až dosud brzdilo, by nyní chtělo svou roli v tomto procesu zintenzivnit. Zahraníční politika země bude založena na jejích národních zájmech, přitom ale bude usilovat o dobré vztahy se všemi sousedními státy. Československá vláda bude respektovat svoje závazky vyplývající z Varšavské smlouvy, avšak bude pokračovat v jednáních o změně dohody o pobytu sovětských vojsk v zemi. Čalfa dodal, že Československo se bude snažit normalizovat vztahy se všemi zeměmi, s nimiž dosud nemá diplomatické vztahy.

18. Čalfa se zmínil o personálních změnách probíhajících v diplomatickém sboru a na ministerstvu zahraničních věcí. Jejich cílem je odvolat ze zastupitelských úřadů zdiskreditované politiky. Není to snaha o politickou pomstu, nýbrž o zlepšení efektivnosti diplomacie. Čalfa dále prohlásil, že osoby, které byly nuceny odejít z diplomatických služeb po roce 1968, budou mít možnost opět se do nich vrátit.

— Havlova kandidatura na úřad prezidenta

19. Čalfa na závěr vyzval Federální shromáždění, aby podniklo kroky umožňující zvolit Václava Havla prezidentem do konce roku. Doporučil, aby pak Havel zůstal ve funkci prezidenta až do svobodných voleb a vytvoření nového Federálního shromáždění. Čalfa popsal Havla jako hnací sílu obrodného hnutí v zemi a jako jediného možného kandidáta na úřad prezidenta, jestliže má vláda mít při plnění svého programu podporu veřejnosti. Jeho prohlášení bylo odměněno potleskem na galerii a nedaleko odsud, na Václavském náměstí, kde naslouchaly živému přenosu Čalfova projevu desetitisíce studentů, kteří tam demonstrovali na podporu Havlovy kandidatury.

20. Poté schválilo Federální shromáždění návrh na prodloužení lhůty pro volbu prezidenta ze 14 na 40 dnů. Předsednictvo Federálního shromáždění po zasedání oznámilo, že na 29. prosince svolává zvláštní zasedání Federálního shromáždění, na němž bude volen prezident. Jedním z posledních kroků před ukončením zasedání bylo schválení usnesení odsuzujícího brutální útok rumunské vlády na rumunské občany.

21. Komentář: Čalfova podpora a časný termín 29. prosince činí z volby Havla téměř jistou věc. Západní novináři uvádějí, že se Čestmír Císař i Alexandr Dubček vzdali kandidatury.

Blacková

104. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. prosince 1989, 1706Z

Důvěrné

Prague 08969

Věc: V první den mimořádného sjezdu KSČ bylo zvoleno nové vedení

Ref: (A) Prague 8851²⁶, (B) Prague 8894²⁷

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. První den mimořádného sjezdu KSČ s sebou přinesl změny ve vysokých funkcích, a další budou podle všeho následovat. Struktura strany se rovněž zdá být změněna. Byla zrušena funkce generálního tajemníka. Bývalý předseda vlády Adamec byl zvolen do funkce předsedy strany a povede KSČ ke svobodným volbám v příštím roce. Mládežnický předák Vasil Mohorita je nyní prvním tajemníkem odpovědným za řízení vnitřních záležitostí strany. Druhý den sjezdu musí řešit otázku dalších změn ve vysokých funkcích a nového programu a obě tyto otázky by mohly vést k rozkolu KSČ. Volba Adamce a Mohority by však mohla být krokem směrem k reformě. Sjezd vydal prohlášení s omluvou za minulé přehmaty. Konec souhrnu.

3. První den mimořádného sjezdu KSČ s sebou přinesl změny ve vysokých funkcích a novou strukturu stranických orgánů. Funkce generálního tajemníka byla zrušena. Nejvyšší stranické funkce nyní budou dvě: předseda, který bude odpovědný za vztahy KSČ k jiným československým politickým stranám, a první tajemník, který bude řídit její vnitřní záležitosti. Bývalý předseda vlády Ladislav Adamec byl zvolen do funkce předsedy strany a dosavadní mládežnický vůdce Vasil Mohorita do funkce prvního tajemníka. Oba byli údajně zvoleni tajným hlasováním z několika kandidátů.

26 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

27 | Dokument 100.

4. Generální tajemník KSČ Urbánek pronesl zahajovací projev sjezdu a přisoudil v něm vinu za to, že se strana těší tak malé popularitě, dosavadnímu vedení a tomu, jak zneužívalo své moci. Jsou to v první řadě někdejší ideologičtí tajemníci Biřákov a Fojtík, dále vedoucí oddělení ústředního výboru Otto Čmolík (sdělovací prostředky) a Miroslav Müller (kultura). Zmínil se i o dosavadním prezidentu Husákovi a stranickém představiteli Jakešovi i o pražském stranickém předákovi Štěpánovi, kterého kritizoval obzvlášť ostře pro jeho odpovědnost za události 17. listopadu.

5. Podle *Rudého práva* byla diskuse prvního dne sjezdu velice bouřlivá. Dosavadní předsednictvo a sekretariát ústředního výboru odstoupily hned na jeho počátku. Byly nahrazeny „pracovním“ předsednictvem, které řídí sjezd. Jako člen této pracovní skupiny byl uveden pouze Adamec. Výroky delegátů sjezdu uváděné v tisku se točí převážně kolem otázky proměny KSČ v moderní demokratickou stranu a nutnosti zbavit se posledních přežitků stalinismu v oblasti personální a provozní.

6. Na programu druhého dne sjezdu (21. prosince) je volba nového ústředního výboru a kontrolní komise, schválení návrhu akčního programu a vytvoření nových stranických orgánů. Proslýchá se, že současná struktura strany sestávající z předsednictva a sekretariátu bude nahrazena politickým výkonným výborem, podobně jak to učinila Komunistická strana Slovenska na svém sjezdu před několika dny (ref B). Má být také jmenován nový šéfredaktor *Rudého práva*.

7. Z pléna údajně zazněla otázka, zda by měla být vytvořena komunistická strana pro Českou republiku. Tazatelé bylo řečeno, že tato otázka bude vyřešena po mimořádném sjezdu.

8. Na závěr prvního dne sjezdu schválili delegáti prohlášení k československým občanům. Bylo večer 20. prosince přečteno v celostátní televizi. Prohlášení je omluvou za přehmaty, jichž se KSČ v minulosti dopustila. Uznává, že její činnost byla často v rozporu se zákony, že došlo k bezpráví na členech strany po invazi zeměmi Varšavské smlouvy v roce 1968 a že se provinila nedodržením občanských práv a práv nezávislých skupin, jako například Charty 77. Sjezd slibuje, že se strana bude rozhodně distancovat od těch, kdo v minulosti v jejím jménu zneužívali své moci. Nabízí „nezkreslené informace“ o těch, kdož byli v posledních čtyřech letech ve státě i ve stranickém aparátu odpovědní za zneužívání moci.

9. Komentář: První den se stranický sjezd, jak se zdá, ubírá reformní cestou. Adamec a Mohorita jsou snad jediní dva funkcionáři KSČ, kteří si v celostátním měřítku uchovali nějakou důvěryhodnost. Podle všeho je Adamcovo zvolení též rezignací na kandidaturu na prezidenta ve prospěch Václava Havla. Aby to uspokojilo Demokratické fórum – reformní křídlo strany, bude zapotřebí více než toto jmenování. Tito lidé se druhý den sjezdu nepochybně budou zabývat podrobnostmi stranického programu a volbou do dalších vyso-

kých stranických funkcí, než se rozhodnou, zda budou spojovat svou budoucnost i nadále s KSČ.

Blacková

105. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 21. prosince 1989, 1710Z

Důvěrné

Prague 08970

Věc: Žádost o změnu postupu při udělování víz československým občanům

Refs: (A) State 322930, (B) Warsaw 14372, (C) Budapest 11701, (D) Sofia 5713,
(E) Prague 7200, (F) Warsaw 16945, (G) Prague 7452²⁸

1. Důvěrné – celý text.

— Souhrn

2. Velvyslanectví v Praze žádá o změnu politiky týkající se dlouhodobě restriktivních postupů při vyřizování víz pro občany Československa a dalších reformně orientovaných východoevropských zemí. Dosavadní vízový režim brzdí rozvoj kooperačních bilaterálních vztahů, o něž nová československá vláda aktivně usiluje. Brání nám podporovat ekonomické a vzdělávací reformy prostřednictvím oficiálních i soukromých výměn. To, že na základě stávajících předpisů nejsme schopni zajišťovat reciprocitu cestování za obchodem, rovněž znevýhodňuje americké podnikatele usilující o navázání obchodních styků. S liberalizací těchto postupů by nebyly spojeny žádné náklady, naopak by dokonce ještě byly sníženy a československé vládě by to smysluplným způsobem pomohlo při restrukturalizaci společnosti a jejího hospodářství. Jde o urychlené vyřizování víz u obchodních cest (BusVis) a technologii transferu dat (SPLEX)²⁹,

28 | Tyto dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

29 | Pravděpodobně předchůdce telefaxu.

popřípadě jejich zrušení. Žádáme rovněž o zmocnění k jednání s československou vládou o reciproční dohodě o prodloužení platnosti víz a o vystavování víz pro opakovaný vstup do země. Konec souhrnu.

3. Praha naléhavě žádá ministerstvo, aby urychleně posoudilo návrhy obsažené v referenčních telegramech A-E na zjednodušení postupů pro vyřizování víz ve východní Evropě a přijalo příslušná opatření. Kromě otázky pracovní zátěže, která je podrobně popsána v referenčních telegramech, se zásadním faktorem našeho úspěšně se rozvíjejícího bilaterálního vztahu rychle staly svo-
bodnější cestování a technická, vzdělávací, kulturní, obchodní a oficiální výměna. Přední činitelé nové československé vlády zdůrazňovali při jednání s námi i při návštěvách členů Kongresu, že výměna odborníků nejrůznějších technických, manažerských a vzdělávacích oborů je hlavní formou pomoci, o niž se československá vláda bude v USA ucházet.

— **Povolení Splex**

4. Jak uvádí Polská fyzikální akademie v ref F, je proces vyřizování povolení pomocí technologie SPLEX časově náročný a jeho výsledek nejistý, takže je při uvedených výměnách velkou překážkou. Navíc staví americkou vládu do nepříznivého světla, když je narušen cestovní a pracovní program předních vědeckých pracovníků, které oficiálně pozvaly USIA, Národní akademie věd, Národní zdravotní ústav apod., protože jim nebylo včas vyřízeno vízum.

5. Praha proto žádá ministerstvo, aby v koordinaci s dalšími orgány tyto postupy zjednodušilo. Kromě toho by podle našeho názoru v současné době rovněž bylo vhodné výrazně zredukovat počet oborů, pro něž je vyžadováno povolení. Z dlouhodobého hlediska je zapotřebí přehodnotit omezení COCOM.

— **Reciprocita**

6. Pražské velvyslanectví bylo příjemně překvapeno rychlostí, s jakou československá vláda zcela změnila své postupy, aby usnadnila volnější cestování do Československa i z Československa. Bez ohledu na obrovské pracovní vytížení při snaze řešit cestovní požadavky československých občanů, jakož i přílivu návštěvníků ze Západu s námi ministerstvo zahraničních věcí výborně spolupracuje a efektivně reaguje na naše žádosti o rychlé vystavování víz návštěvám z Kongresu, novinářům, dočasnému personálu velvyslanectví apod. Bohužel jsme nebyli schopni československé vládě oplácet stejnou mincí, přestože se maximálně snažíme tam, kde to situace vyžaduje, vyřizovat povolení telefonicky.

7. Konzulární úředníci československé vlády již neformálně vyjádřili zájem na volném cestování na základě prodloužení doby platnosti víz a poskytování víz pro opakovaný vstup (ref G). Přestože ministerstvo na tyto požadavky

v říjnu reagovalo negativně, velvyslanectví je přesvědčeno, že revoluční změna československé vlády a její politiky opodstatňuje okamžité přehodnocení této věci. Reciproční dohoda o vystavování víz pro opakovaný vstup do země novinářům, která byla uzavřena v září, se ukázala být nedocentelnou pomocí pro představitele amerických sdělovacích prostředků, kteří odsud informovali o rychle se měnících událostech od 17. listopadu. Podobný postup u dalších vízových kategorií, zejména B-1/B-2 a F, by prospěl rozvoji našich bilaterálních vztahů a významně snížil naše rychle rostoucí pracovní vytížení.

8. V naději, že velvyslanectví bude moci nabídnout konkrétní důkazy naší podpory a našeho přání spolupracovat s nynějším československým vedením, uvítalo by každý postup, jímž by ministerstvo mohlo přispět k podpoře volnějšího pohybu mezi Československem a USA.

Blacková

106. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1338Z

Bez omezení

Prague 08979

Věc: Pražská demonstrace proti americké intervenci do Panamy

1. Souhrn. Nevelké shromáždění převážně Latinoameričanů demonstrovalo 21. prosince před americkým velvyslanectvím v Praze, aby protestovalo proti americké vojenské intervenci do Panamy. Protest byl převážně klidný a československá policie se proti demonstrantům nesnažila nijak zasáhnout. Organizátoři demonstrace odmítli nabídku, aby se s velvyslankyní setkali a vyložili jí své stanovisko. Konec souhrnu.

2. Shromáždění přibližně 100 osob demonstrovalo ve čtvrtek odpoledne 21. prosince před americkým velvyslanectvím v Praze, aby protestovalo proti americké vojenské intervenci do Panamy. Protest trval hodinu a půl a byl převážně klidný, jen když se demonstrace už rozcházela, pomaloval jeden demonstrant na zeď velvyslanectví nápisem „Yankee Go Home“.

3. Demonstranti odmítli nabídku, kterou jim předali pracovníci velvyslanectví, aby se setkali s velvyslankyní, a raději zůstali stát hodinu a půl venku a hlasitě skandovali různá hesla, jako „Vrazi“, „Spojené státy pryč z Panamského kanálu“, „Zvítězíme“ a „Yankee go home“.

4. Shromáždění při svém vyvrcholení sestávalo ze zhruba 100 osob, především studentů latinskoamerického původu, kteří studují v Praze. Byli to studenti z Kuby, Kolumbie, Bolívie, Ecuadoru, Panamy, Mexika, Portorika a Kostariky.

5. Československá policie se nepokusila proti demonstrantům zasáhnout. Ačkoliv je policejní stanice umístěna přímo proti velvyslanectví, policejní personál, který tam konal službu, se po dobu demonstrace vůbec neukázal.

6. Demonstranti oznámili, že mají v úmyslu vrátit se před velvyslanectví na další demonstraci v pátek 22. prosince odpoledne.

Blacková

107. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1343Z

Pro interní potřebu

Prague 08982. Ihned

Věc: Reakce československého tisku na události v Panamě

1. (U) Souhrn. Československý tisk uveřejnil o americké vojenské intervenci v Panamě v podstatě objektivní zprávy. V předních denících kritizoval intervenci pouze jeden článek v *Rudém právu*. Konec souhrnu.

2. (U) *Rudé právo* a další československé deníky (*Mladá fronta*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo a Práce*) přinesly na titulní stránce hlavní informace o generálu Noriegovi v Panamě. Všechny články byly v podstatě naprosto objektivním hodnocením událostí a reakcí na ně, přestože se většina článků zmiňovala také o tom, že sovětský mluvčí ministerstva zahraničních věcí vyjádřil v souvislosti s invazí znepokojení.

3. (U) Z deníků, které jsme prostudovali, se pouze *Rudé právo* rozhodlo vyjádřit svůj názor o této události. V komentáři na straně 7 se *Rudé právo* ptá, kam zmizel americký odpor vůči takzvané Brežněvově doktríně a zda zásady Helsinského procesu platí pouze v Evropě. Úvodník označuje argumenty ospravedlňující invazi za pokrytecké a nazývá je „americkou doktrínou“.

4. (LOU) Komentář: I když *Rudé právo* vojenskou intervenci ostře kritizovalo, byl tón této kritiky mnohem méně jízlivý než ten, jaký bychom v těchto novinách našli ještě před pouhým měsícem.

Blacková

108. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1459Z

Bez omezení

Prague 08986. Ihned

Věc: Československá vláda se rozhodla požádat do 15. ledna o členství v Mezinárodním měnovém fondu a další záležitosti

1. Československá vláda na svém zasedání 21. prosince:

- Rozhodla se odvolat československého velvyslance z Rumunska a přerušit veškerá bilaterální jednání.
- Vytvořit hospodářskou radu pro koordinaci hospodářské politiky a reformního úsilí. V jejím čele bude první místopředseda vlády Komárek. Tato rada nahradí vládní výbor pro otázky plánovaného řízení národního hospodářství, který byl vytvořen v roce 1976.
- Rozhodla se požádat o členství v Mezinárodním měnovém fondu a ve Světové bance nejpozději do 15. ledna 1990.
- Schválila návrh dekretu pro kontrolu využívání zisku ze strany podniků k vyplácení odměn, aby se předešlo zneužívání těchto fondů a jako opatření proti inflaci.
- Navrhla rozdělit federální ministerstvo spojů na dvě ministerstva.
- Navrhla navázat diplomatické vztahy s Jižní Koreou.
- Omezila výši důchodů vyplácených bývalým představitelům režimu na maximální částku 3 800 korun (zhruba 400 USD) měsíčně.
- Přijala rezignaci prvního náměstka ministra vnitra Aloise Lorence a náměstka ministra vnitra Otto Sedláka, a na Lorencovo místo jmenovala Ivana Průšu.

2. Na tiskové konferenci po zasedání vlády zopakoval Komárek záměr vydat se na cestu tržní ekonomiky „se všemi jejími atributy a logikou“, včetně privatizace podniků. Vláda zákony o státních podnicích a podnicích se společnou majetkovou účastí připravuje k 1. dubnu.

Blacková

109. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1502Z

Pro interní potřebu
Prague 08987. Ihned
Věc: Havlova volební kampaň

— Souhrn

1. (LOU) Václav Havel vedl 20. prosince prezidentskou kampaň na Slovensku a 21. prosince ve středočeském městě Kladně. V obou případech byla jeho kampaň dobře přijata. Havel řekl pracujícím na Slovensku, že toho dne předtím navštívil Alexandra Dubčeka a že udělá všechno, co bude v jeho silách, aby Dubčekovi v budoucnu zajistil důstojné postavení. Havel slíbil svým posluchačům na Slovensku, že bude-li zvolen prezidentem, zruší tradiční inaugurační oslavy a uspořené prostředky věnuje rodinám obětí nedávného masakru v Rumunsku. Havel pracující rovněž vyzval, aby utvořili nezávislé odborové organizace. Při kampani v Kladně Havel své posluchače ujistil, že vládní ekonomové připravují program skutečných reforem, které povedou ke všeobecné prosperitě. I když je Havel bezkonkurenčním kandidátem na úřad prezidenta, jeho návštěva na Slovensku v rámci kampaně ukazuje, že má co říci i na Slovensku a že se rychle učí rozlišovat nuance potřebné k vedení účinné politické kampaně. Konec souhrnu.

2. (U) Václav Havel při své kampani na své první cestě mimo Prahu 20. prosince navštívil východní Slovensko. Havel promluvil k dělníkům v železárnách v Košicích a na sportovním stadiónu v Prešově; na obou místech byl dobře přijat.

3. (U) Havel v projevu v Košicích prohlásil, že téhož dne navštívil v Bratislavě Alexandra Dubčeka. Havel uvedl, že nedopustí, aby mezi něho a Dubčeka byl vražen klín, a že dokud bude mít on – Havel – jakýkoli vliv na politický osud Československa, bude v něm Dubček zaujímat důstojné postavení. (Po-

známka: Podle některých zprávy souhlasil Havel s tím, aby Dubček zastával funkci předsedy Federálního shromáždění. Konec poznámky.)

4. (U) Havel slíbil, že bude-li zvolen prezidentem, zruší tradiční inaugurační oslavu a nařídí, aby takto ušetřených 350 tisíc Kč (10 korun se rovná přibližně jednomu dolaru) bylo použito k pomoci obětem nedávného masakru v Rumunsku. Havel dále slíbil, že prezidentu Ceaușescovi odejme všechna státní vyznamenání, která obdržel od předchozích československých prezidentů.

5. (U) Havel řekl dělníkům v železárnách, že když byl ve vězení, pracoval ve slévárně a že nezapomene na ty, kdo tam pracují celý život. Havel dělníky rovněž vyzval, aby vytvořili nezávislé odborové organizace.

6. (U) 21. prosince vedl Havel kampaň ve středočeském městě Kladně. Řekl svým posluchačům, že si uvědomuje, že se mnoho lidí obává, zda hospodářské reformy nevyvolají sociální nepokoje. Havel vyjádřil důvěru v ekonomy, kteří připravují nový program hospodářských reforem, a slíbil shromážděným, že povedou ke skutečné hospodářské prosperitě.

7. (LOU) Komentář: Přestože se Havel zdá být nezpochybnitelným kandidátem na úřad prezidenta, představitelé Občanského fóra vyjádřili obavy, je-li tak Havel vnímán i mimo Prahu, a to zejména na Slovensku. Havlovo rozhodnutí navštívit Slovensko a úspěch jeho tamního vystoupení ukazují, že Havel – dramatik si rychle osvojuje dovednosti, které bude potřebovat jako politik. Zajímavé je, že na tiskové konferenci na začátku tohoto týdne Havel odmítl odpovědět na otázku, zda se po skončení přechodného období do svobodných voleb hodlá ucházet o prezidentský úřad i v řádném pětiletém funkčním období.

Blacková

110. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1507Z

Pro interní potřebu
Prague 08990

Věc: Senátor Kerrey na návštěvě v Praze

1. Pro interní potřebu – celý text.

2. Souhrn. Za své návštěvy se senátor Kerrey z Nebrasky 13.–15. prosince setkal s ministry a členy Občanského fóra a navštívil zemědělské družstvo poblíž Prahy. Nový nekomunistický ministr zemědělství při schůzce s ním kladl důraz na stará témata, aniž zpochybňoval základní československou politiku prosazování soběstačnosti. Vedení Občanského fóra bylo mnohem otevřenější a vstřícnější. K otázce hospodářské politiky uvedli, že největší vliv na ni bude mít první místopředseda vlády Komárek. Její největší překážku nyní představují byrokraté na středním stupni, nikoli komunistická strana. Předním krátkodobým problémem Občanského fóra je přechod z uskupení vytvořeného z dobrovolníků k profesionální organizaci. Vedení JZD Žižice prohlásilo, že podporuje politické reformy a s nadšením sleduje vyhlídky nové zemědělské strany. K ekonomické reformě se stavěli skeptičtěji. Konec souhrnu.

— Ministr zemědělství Oldřich Burský

3. První oficiální schůzkou senátora Kerreyho byla schůzka s novým ministrem zemědělství Oldřichem Burským, členem Československé strany socialistické (ČSS). Setkání bylo formální a škrobené, ministr seděl na jedné straně stolu, obklopen svými náměstký, a senátor se svými dvěma asistenty, obchodním a zemědělským atašé, proti nim. Po uvítacím projevu a přípitku pronesl ministr několik věcných poznámek. Burský se chlubil, že Československo je soběstačné v základních potravinách, ale kritizoval nedostatečnou

kvalitu a výrobní nedostatky československého zemědělství, z nichž viní „deformace“ minulosti. Vyzval senátora, aby propagoval rozšíření studentských výměn a výměnu technických informací, přičemž jako oblasti, v nichž by Československo rádo spolupracovalo s USA, konkrétně uvedl biologické kontroly a transplantace embryí. Ministr dále vyjádřil naději, že díky nové situaci v oblasti lidských práv bude Československo moci získat doložku nejvyšších výhod.

4. Senátor odpověděl, že by obyvatelé Nebrasky velmi rádi zlepšili vztahy s Československem, zvláště proto, že mnozí z nich jsou českého původu. Co se týče doložky nejvyšších výhod, poukázal senátor Kerrey na skutečnost, že největšími spojenci Československa by byli farmáři a malí podnikatelé.

5. Komentář: Při tomto rozhovoru bylo zajímavější to, co nebylo řečeno, než to, o čem se mluvilo. Kritika neefektivnosti, tlak na udělení doložky nejvyšších výhod a výměna informací, to vše jsou stará témata. Burského nenapadlo uvažovat o tom, zda je žádoucím cílem zemědělská soběstačnost, kterou se chlubil, či zda mohou protekcionismus a dotace vynakládané na dosažení tohoto cíle nějak souviset s neefektivností a špatnou kvalitou, na niž si stěžoval. Burského konzervativní postoje však pravděpodobně dobře odrážejí názory v tomto resortu převládající. Za komunismu si pravděpodobně ze všech společenských skupin nejméně měli na co stěžovat zemědělci. Jejich průměrné příjmy v posledních pěti letech značně převyšovaly příjmy městských obyvatel a jejich životní úroveň byla podle všeho lepší. Konec komentáře.

— Občanské fórum

6. Senátor se na ústředí Občanského fóra setkal s jeho představiteli Martinem Paloušem a Ivanem Klímou. V hlučném, neformálním prostředí probíhaly ve skupinkách tři nebo čtyři různé debaty zároveň. Obchodní atašé seděl vedle Ivana Klímy.

7. Komunistická strana: Podle Klímy je těžké říci, kdo je v současné době v opozici. I komunisté si nyní uvědomují, že nemohou pokračovat jako dříve, a mají program podobný programu Občanského fóra. Skutečnou opozicí jsou funkcionáři na střední úrovni, kteří parazitovali na společnosti. Mohou napáchat velké škody pomocí dezinformace.

8. Hospodářská politika: V Občanském fóru se všichni shodují, že je třeba zavést volný trh, ale rozcházejí se v názorech na to, jak k němu dospět. Obchodní atašé se zeptal, který vládní činitel bude mít v hospodářské politice hlavní slovo. „Komárek“, odpověděl Klíma. (Poznámka: Komárek, dosavadní ředitel Prognostického ústavu, je nyní prvním místopředsedou vlády. Konec poznámky). Výsledkem bude „napůl Komárek a napůl improvizace“. Podle Klímy je Komárek vysoce populární, avšak připustil, že podle některých lidí souvisí jeho popularita se schopností hovořit na veřejnosti a že někteří ekonomové jsou lepší

než on. Občanské fórum se chce nad hospodářské aspekty povznést. Nabídne politikům prostě jen různé modely, aby si z nich vybrali.

9. StB. První místopředseda vlády Ján Čarnogurský oddělí Státní bezpečnost od běžné policie a podřídí ji prvnímu náměstkovi. Obchodní atašé se dotázal, jakou funkci bude StB plnit, když již nemůže pronásledovat disidenty. Proč StB nezrušit? Klíma odpověděl, že StB bude nadále nezbytná pro potřeby kontrarozvědky a boje proti terorismu. (Poznámka: V novinách se psalo, že StB bude zrušena. Konec poznámky.)

10. Institucionalizace Občanského fóra. Podle Klímy bylo prvních deset dnů revoluce něco naprosto neuvěřitelného, ale nyní je třeba zpomalit tempo. Občanské fórum se pokouší institucionalizovat se. Až dosud se Občanské fórum opíralo o dobrovolníky, takže se všechno řídilo okamžitou potřebou, neprofesionálně. Jedním z problémů je nedostatek finančních prostředků, lidé však stále nejsou ochotni odejít ze zaměstnání a pracovat pro Občanské fórum na plný úvazek, protože situace je stále ještě nejasná a není jistota trvalého zaměstnání. Občanské fórum nemá manažerské zkušenosti; tento problém ovšem postihuje celou zemi.

— JZD Žižice

11. Dopoledne před odjezdem z Prahy navštívil senátor Kerrey JZD Žižice u Kladna, asi 30 km za Prahou. JZD Žižice se specializuje na výrobu masa a mléka. Novou přidruženou výrobou je zásobování pražských hotelů japonskými křepelkami. Ve vesnici Žižice, kde se JZD nachází, bylo ve srovnání s Prahou vidět málo známek politického vření; obchodní atašé zaznamenal jen jeden plakát s Havlem jako kandidátem na prezidenta.

12. Politické reformy: Schůzka s představiteli JZD se zpočátku zdála být obdobou předchozího formálního a škrobeného setkání s ministrem zemědělství, avšak po chvíli se funkcionáři uvolnili a otevřeně se rozhovořili o změnách v Československu. Všichni prohlašovali, že z politických reforem v zemi mají radost. Žižice mají svou vlastní organizaci Občanského fóra, která je velmi aktivní. Lidé na venkově jsou podle těchto funkcionářů opatrní, ale i když tu změny budou probíhat pomaleji než ve městech, výsledek bude nakonec týž.

13. Zemědělská strana: Organizátor nové zemědělské strany z vedení JZD se chlubil, že počet jejích členů jednou dosáhne jednoho miliónu. (Poznámka: Informátor z ministerstva zemědělství řekl obchodnímu atašé, že podle jeho odhadu bude strana mít 300–500 tisíc členů. Konec poznámky.) Většina přítomných se shodla, že zemědělci potřebují zvláštní stranu, která by zastupovala jejich zájmy. Jejich mínění o předsedovi slavného JZD Slušovice, Františku Čubovi, který se ujal vedoucí role při zakládání strany, je spíše skeptické. Jeden z vedoucích pracovníků prohlásil, že i když je Čuba „sponzorem“ strany, nebude v ní hrát důležitou roli. Jedním z problémů s Čubou je podle jednoho

z manažerů skutečnost, že se podílel na stíhání známého disidenta Stanislava Devátého. Další členové vedení senátorovi řekli, že Čuba pro svůj autokratický styl není oblíbený. (Komentář: Slušovice jsou známé svým efektivním a vynalézavým, ale autoritářským řízením. Nikdy ovšem nebylo zcela jasné, zda JZD Slušovice za svůj úspěch vděčí efektivnímu řízení, nebo politickým konexím. Zdá se, že založením zemědělské strany se Čuba snaží získat politický vliv v nových podmínkách. Jestliže však se toto hnutí ujme, mohlo by svého zakladatele přerůst, čímž by mu nemuselo nutně prospět. Konec komentáře.)

14. Hospodářské reformy: Stanovisko vedení JZD k tržním reformám je poměrně opatrné. Odmítají myšlenku privatizace zemědělství; nikdo nebude chtít zpátky farmy nazpět, neboť by pak by musel nést rizika soukromého hospodaření. Připustili ovšem, že je lidi třeba motivovat k pilnější práci. Na druhé straně ovšem v rozporu s tím tvrdili, že zemědělství se na rozdíl od ostatního hospodářství reformám přizpůsobí s menšími obtížemi, protože zemědělci jsou zvyklí tvrdě pracovat. Senátor hovořil o možnostech technické a vzdělávací výměny a pozval vedení JZD na návštěvu Nebrasky, zejména v době Českého festivalu.

Blacková

111. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1643Z

Bez omezení

Prague 08993

Věc: Zastavení činnosti Správy vyšetřování StB

1. Souhrn. Československá vláda dala příkaz k zastavení činnosti Správy vyšetřování Státní bezpečnosti (tajné policie). Dále přikázala, aby některá odposlouchávací zařízení byla převedena z ministerstva vnitra na ministerstvo spojů. Konec souhrnu.

2. *Rudé právo* přineslo 22. prosince článek o tom, že předseda vlády Marián Čalfa, první místopředsedové vlády Valtr Komárek a Ján Čarnogurský nařídili zastavení operací Správy vyšetřování Státní bezpečnosti (StB) ministerstva vnitra. Čalfa, Komárek a Čarnogurský pověřili řízením ministerstva vnitra současnou vládu, přičemž odpovědný za dohled nad vykonáním tohoto nařízení bude Čarnogurský.

3. Uvedené útvary budou zrušeny jak na ústřední, tak na krajské úrovni. Vyšetřování některých zvláště závažných trestných činů je svěřeno skupině vyšetřovatelů, podřízené přímo náměstkovi ministra vnitra.

4. Bylo rovněž rozhodnuto, že veškerá odposlouchávací zařízení umístěná v budovách spojů budou předána federálnímu ministerstvu dopravy a spojů.

5. Komentář: Jsou to první příklady rekonstrukce SNB, jak ji slíbila provést nová vláda. Existují rovněž plány na významné personální změny, ty však zatím nebyly oznámeny.

Blacková

112. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 22. prosince 1989, 1649Z

Důvěrné

Prague 08996. Prioritní

Věc: Mimořádný sjezd KSČ skončil 21. prosince

Ref: Prague 8969³⁰

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Mimořádný sjezd KSČ skončil 21. prosince volbou nového ústředního výboru a přijal nový návrh programu, který by straně měl dát moderní, demokratickou tvář a pomohl jí skoncovat s totalitní minulostí. Do vysokých funkcí byly zvoleny jen tři osoby: Ladislav Adamec se stal předsedou strany, Vasil Mohorita prvním tajemníkem a Karel Urbánek předsedou Ústřední kontrolní a revizní komise. Jména nových členů ústředního výboru nebyla zveřejněna. Informátor ze sovětského velvyslanectví nám sdělil, že další členové vedení, včetně nového politického výkonného výboru, který by měl nahradit bývalé předsednictvo ÚV KSČ, budou možná zvoleni až na plenárním zasedání v lednu.

3. Sjezd ve svém usnesení vyloučil někdejšího vedoucího představitele KSČ Vasila Biľaka a činí ho osobně odpovědným za „dogmatický konzervatismus“, který způsobil současnou krizi ve společnosti. Dalším 32 předním funkcionářům bylo zrušeno členství za „hrubé politické chyby“. Byla vytvořena komise, která bude prověřovat další případy vyloučení a rušení členství. Zatím je příliš brzy na to, aby se dalo říci, zda nový stranický program a personální změny uspokojí reformní hnutí v KSČ, jako například Demokratické fórum. Konec souhrnu.

30 | Dokument 104.

4. Čtyřdenní mimořádný sjezd KSČ skončil pozdě odpoledne 22. prosince prohlášením, že byly vytvořeny podmínky k přeměně strany v moderní, pokrokovou a levicovou politickou sílu. Kromě zprávy ze včerejška, že se Ladislav Adamec a Vasil Mohorita stali předsedou a prvním tajemníkem, bylo zveřejněno pouze jedno další jmenování – totiž Karla Urbánka jako předsedy Ústřední kontrolní a revizní komise.

5. Politický rada sovětského velvyslanectví (Filipov) nám sdělil, že další volby do vysokých funkcí, včetně funkcí členů nového politického výkonného výboru, který by měl nahradit dřívější předsednictvo ÚV KSČ, se možná budou konat teprve na plenárním zasedání ústředního výboru v lednu. Sjezd zvolil nový ústřední výbor a kontrolní komisi, avšak jména nových členů nebyla zveřejněna.

— Nový stranický program

6. Sjezd přijal akční program, který novému vedení propůjčuje rozsáhlou pravomoc ke změně image, struktury a personálního obsazení. Cílem programu je vytvoření „socialistické, [sociálně] spravedlivé a humánní společnosti“. Program obsahuje mimo jiné tyto prvky:

- rehabilitace všech členů strany vyloučených v souvislosti s událostmi let 1968–69, kteří mají zájem se do KSČ vrátit;
- zrušení stávajících stanov a vypracování nových. V mezidobí před konáním 18. sjezdu strany se bude strana řídit novými pravidly, „Prozatímním organizačním řádem“;
- zrušení Lidových milic k 21. prosinci;
- přehodnocení historie strany od jejího založení v roce 1921;
- odmítnutí oficiálního Poučení z krizového vývoje roku 1968;
- radikální redukce stranického aparátu (neupřesněno);
- návrh na zrušení stranických organizací na pracovištích a na to, aby získaly právní subjektivitu a mohly být výdělečně činné;
- závazek dodržovat právo a demokratické volby v roce 1990 na základě poměrného zastoupení;
- závazek dodržovat lidská práva, připravit novou ústavu na republikové i federální úrovni, založit ústavní soud a podřídit SNB vládě;
- požadavek přeměnit československou vojenskou doktrínu v doktrínu obranného charakteru a požadavek provést škrty ve výdajích resortu obrany;
- souhlas s různými formami vlastnictví, ale odmítnutí privatizace socialistického majetku;
- trvání na splnění závazků vyplývajících z členství ve Varšavské smlouvě a spolupráce se Sovětským svazem na bázi rovnocenného partnerství; a
- požadavek odchodu zahraničních vojsk ze země.

— Politické zúčtování s předchozím vedením

7. Snad nejpozoruhodnějším dokumentem sjezdu je usnesení o „posouzení politické odpovědnosti bývalých vedoucích představitelů KSČ“. Zaměřuje se na někdejšího stranického ideologa řídicího oblast zahraničních vztahů Vasilu Biľaka jako představitele sil, které podnítily invazi zemí Varšavské smlouvy v roce 1968. Je označován za zarytého propagátora brežněvismu, který straně vnutil dogmatický konzervatismus a bránil jakékoli zásadnější reformě. Biľak byl vyloučen z KSČ. Dalším 32 dřívějším vedoucím představitelům bylo za „hrubé politické chyby“ zrušeno členství. Seznam zahrnuje ultraortodoxní členy (např. Fojtík, Hoffmann, Indra a Husák), jakož i představitele minulého režimu, kterým nelze upřít určité reformní tendence (např. Lubomír Štrougal).

8. Usnesení připouští, že seznam není úplný, a ukládá novému ústřednímu výboru, aby k vyšetření případů zneužívání moci vytvořil zvláštní komisi. Měla by sestávat z členů strany, kteří nejsou členy aparátu a kteří budou zastupovat všechny regiony země. Usnesení požaduje, aby komise předala nejvyššímu státnímu zastupitelství k zahájení trestního řízení veškeré důkazy týkající se trestné činnosti, které při šetření získá.

— Závěrečné usnesení

9. Závěrečné usnesení ukládá ústřednímu výboru řadu úkolů do dalšího řádně svolaného (18.) sjezdu KSČ. Mají být vytvořeny nové komise k posouzení událostí let 1968–69, pro zhodnocení současné politické krize v zemi, pro vypracování nových stanov strany a pro přípravu voleb v roce 1990. Kontrolní komise má rovněž vypracovat zprávu o správě stranického majetku a o nakládání s ním.

10. Sjezd učinil několik kroků, aby podtrhl nový demokratický charakter strany. Oznamoval, že redakce stranického deníku *Rudé právo* již nebude podléhat ústřednímu výboru, nýbrž že to budou noviny reprezentující celou stranu, i když je nejasné, jak se tato změna projeví po organizační a personální stránce. Strana přerušila veškeré styky s Komunistickou stranou Rumunska poté, co předchozího dne odsoudila zásah rumunské vlády proti rumunským občanům. Sjezd doporučil, aby komunističtí poslanci ve Federálním shromáždění respektovali při volbě nového prezidenta vůli lidu, což je zjevný ústupek ve věci neodvratné volby Václava Havla 29. prosince ve Federálním shromáždění.

14 [11.]. Sjezd nevyřešil otázku samostatné komunistické strany České republiky. Práce Výboru pro stranickou práci v České republice byla zastavena, stejně tak jako činnost kontrolní komise. Nový předseda strany Adamec byl citován v tom smyslu, že je předčasné zaujímat stanovisko k vytvoření Komunistické strany České republiky, že by však bylo možné předložit takový návrh na dalším zasedání pléna ústředního výboru.

15. [12.] Komentář: Sovětský politický rada nám sdělil, že ani podle jeho názoru nelze předvídat, zda personální čistky a nový program pomohou zachovat jednotu ve straně. Mnoho členů Demokratického fóra je s výsledkem sjezdu i nadále nespokojeno. Delegátů Demokratického fóra je sice pouhých 36 z 1530 delegátů sjezdu, avšak jejich koncentrace v Praze jim může pomoci nepřiměřeně ovlivnit stanovisko strany. Demokratické fórum již začalo vytvářet nezávislou politickou strukturu. To, zda skutečně dojde k vyhlášení nezávislosti, bude záležet na tom, zda čistky ve straně započaté na tomto sjezdu budou pokračovat i pod vedením nové komise ústředního výboru. Bude dále záležet na zastoupení Demokratického fóra v novém politickém výkonném výboru. Jeho hlavnímu stoupenci na vyšší úrovni aparátu Rudolfu Hegenbartovi nebyla na sjezdu věnována prakticky žádná pozornost, když předkládal svou zprávu. Konec komentáře.

Blacková

113. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. prosince 1989, 1356Z

Důvěrné

Prague 09010

Věc: Velvyslankyně navštívila 23. prosince ministra zahraničních věcí
Dienstbiera

Refs: (A) USIA 74301, (B) Prague 9002, (C) Prague 9004³¹

1. Důvěrné – celý text.

2. Souhrn. Velvyslankyně se 23. prosince sešla asi na půl hodiny s novým ministrem zahraničních věcí Dienstbierem. Hovořili spolu o vyhlídkách návštěv na vysoké úrovni. Dienstbier uvítal návrh zřídit v Praze americké kulturní středisko a zeptal se, zda USA skutečně uvažuje o znovuotevření amerického konzulátu a kulturního střediska v Bratislavě na důkaz uznání slovenského národa. Velvyslankyně navrhla několik oblastí pro prohloubení bilaterální spolupráce, včetně boje proti terorismu. Velvyslankyně Dienstbierovi řekla, že nelze použít cestu přes GATT v souvislosti se splněním podmínek dodatku Jackson-Vanik pro poskytnutí doložky nejvyšších výhod,³² přestože nálada ve Washingtonu je – co se tohoto problému týče – příznivá. Při setkání s velvyslancem Woolseym, který zastupuje Spojené státy na vídeňských jednáních o snížení stavu konvenčních ozbrojených sil v Evropě (CFE) Dienstbier požádal USA o blíže neupřesněnou podporu pro zlepšení vyhlídek na brzký odchod sovětských vojsk z Československa. Konec souhrnu.

31 | Tyto dokumenty nebyly dosud zpřístupněny.

32 | Dodatek Jackson-Vanik z roku 1974 k obchodnímu zákonu (Trade Act) Spojených států činil udělení doložky nejvyšších výhod (Most-Favored-Nation – MFN) závislým na stavu lidských práv v zemi, která se o tuto doložku ucházela; záležitost projednával Kongres USA.

3. Přestože se velvyslankyně s ministrem zahraničních věcí Dienstbierem od jeho jmenování do funkce v nové vládě 10. prosince setkala již několikrát, šlo většinou o kontakty v souvislosti s návštěvou delegací z Kongresu. Toto byla první příležitost, kdy si spolu mohli věcně promluvit sami. K Dienstbierovi se připojila nově jmenovaná československá velvyslankyně ve Washingtonu Rita Klímová, náměstek ředitele třetího oddělení ministerstva zahraničních věcí Ivan Rychlík a referent pro USA Pavel Wodecki. Dále byl přítomen vedoucí politicko-ekonomické sekce velvyslanectví. Setkání trvalo 30 minut, poté se velvyslankyně spolu s Dienstbierem připojila k velvyslanci Woolseymu k debatě o vídeňských jednáních o snížení stavu konvenčních ozbrojených sil v Evropě (ref A).

— Návštěvy na vysoké úrovni

4. Protože Dienstbier měl velmi málo času, vyzval velvyslankyni, aby se slova ujala jako první. Velvyslankyně řekla, že se právě vrátila z jednání vedoucích diplomatických misí USA v Bruselu, kde ministr Baker prohlásil, že je vývojem v Československu nadšen. Ministr přeje Dienstbierovi všechno nejlepší a doufá, že se mu někdy počátkem příštího roku podaří navštívit Československo, aby se setkal s Dienstbierem a dalšími představiteli československé vlády. Než velvyslankyně v srpnu odjela z Washingtonu, prezident Bush jí rovněž řekl, že má zájem navštívit Československo, až pro to budou vhodné podmínky. Teď rozhodně vhodné jsou a velvyslankyně očekává návštěvu prezidenta v novém roce. A konečně pak předák parlamentní většiny Gephardt při nedávné návštěvě Prahy pozval Václava Havla, aby – až bude zvolen prezidentem – pronesl projev na společném zasedání Kongresu. Dienstbier s úsměvem odpověděl, že to všechno zní velice slibně, a dohodli jsme se, že budeme na stanovení termínů návštěv a vyřízení všeho potřebného úzce spolupracovat, má-li se všechno dobře dařit.³³

— Nové kulturní středisko

5. Velvyslankyně řekla, že má ještě další dobré zprávy. Občanské fórum naléhavě žádalo velvyslanectví a návštěvníky z Kongresu, aby bylo v Praze zřízeno americké kulturní středisko. Velvyslankyně Dienstbiera s potěšením informovala, že USIA tento návrh schválila (ref A). Velvyslanectví by rádo co nejdříve vyřešilo podrobnosti. Občanské fórum v minulosti nabídlo, že nám pomůže v centru Prahy najít vhodnou budovu, a pokud Dienstbier či ministerstvo nemají žádné námitky, rádi bychom Občanské fórum o tuto pomoc požá-

33 | Státní návštěva prezidenta Havla v USA se konala v únoru 1990.

dali. Dienstbier řekl, že souhlasí, a dodal, že Občanské fórum má přístup k řadě neobsazených budov, které by mohly našemu účelu posloužit.

6. Velvyslankyně se zmínila o jedné věci, která by mohla být úspěšně vyřešena ještě před otevřením střediska, a sice o statutu USIS v Československu. USIS jako organizace je v Československu od 50. let zakázána. I když tu představitelé USIS v rámci našich kulturních, tiskových a výměnných programech působili, museli jsme se tomuto názvu vzhledem ke zmíněnému zákazu vyhýbat. Velvyslankyně řekla, že obnovení oficiálního statutu USIS v Československu, nejlépe ještě před otevřením kulturního střediska, by mělo symbolický význam. Dienstbier se k této věci vyjádřil kladně.

— Konzulát v Bratislavě

7. Dienstbier se domnívá, že ve věci zřízení kulturního střediska lze jednat rychle, ale dotázal se, zda uvažujeme o zřízení konzulátu a kulturního zastoupení i v Bratislavě. Právě hovořil s předsedou slovenské vlády Milanem Čičem, který stejně jako další vedoucí představitelé Slovenska má zájem na znovutevření amerického konzulátu v původní budově. Slovákům se podle něho nelíbí, že musí pro víza jezdit do Prahy, a Američané navštěvující své příbuzné na Slovensku by také neměli být nuceni obracet se o pomoc do Prahy. Slovákům rovněž vadí, že nemohou udržovat přímé a intenzivnější kontakty s americkými diplomaty. Dienstbier na závěr prohlásil, že diplomatická přítomnost USA v Bratislavě by byla přínosem pro nás pro všechny, a apeloval na americkou vládu, aby žádosti vyhověla. Velvyslankyně potvrdila, že si uvědomuje, jaký zájem Československo o tuto záležitost má. Předali jsme žádost Občanského fóra do Washingtonu, a tam se o ní uvažuje. Velvyslankyně doufá, že bude moci dát Dienstbierovi v nejbližší době odpověď.

— Bilaterální otázky

8. Velvyslankyně řekla, že je zde celá řada otázek, o nichž bychom měli jednat a jež by mohly posloužit k prohloubení naší bilaterální spolupráce. Není dost času na to, abychom je nyní projednali podrobně, ale jde mimo jiné o odzbrojení, ekologii, boj proti obchodu s drogami a terorismu. Boj proti terorismu je zvláště významný, je to záležitost, o které jsme s ministerstvem zahraničních věcí již jednali. Velvyslankyně prohlásila, že USA by uvítaly, kdyby Československo odmítlo vstup na své území nebo přechod přes své území teroristům typu Abu Nidala.

9. Velvyslankyně doufá, že s ministerstvem zahraničních věcí bude moci spolupracovat v řadě oblastí. Správa diplomatických služeb v minulosti vytvářela omezení a překážky, co se týče nájmu nemovitostí a najímání personálu pro velvyslanectví. Chtěli bychom rovněž mít lepší přístup k vládním úředníkům,

a proto žádáme, aby pro oficiální jednání s těmito úředníky byl zrušen požadavek diplomatických nót. Dienstbier vyjádřil ochotu spolupracovat při řešení těchto problémů. Podle Dienstbiera chce nová vláda v Československu vytvořit normálnější podmínky pro všechny, včetně diplomatů.

10. Velvyslankyně na začátku navrhla, aby spolu projednali fungování bilaterálních pracovních skupin pro humanitární záležitosti (HAWG) a podporu obchodu (BFWG). Možná je BFWG vhodným fórem k projednání podmínek, které budou muset být splněny, má-li být Československu přiznána doložka nejvyšších výhod. Dienstbier, kterého nedávno navštívili představitelé Kongresu, se zeptal, zda by doložka nejvyšších výhod nemohla být přiznána pouhým obnovením práv v GATT, která jsme vzájemně zrušili v roce 1951. Velvyslankyně odpověděla, že tak jednoduché to není. Mezitím byla uplatněna doložka Jackson-Vanik, a proto je třeba splnit určité právní náležitosti. Nálada ve Washingtonu je však ve věci doložky nejvyšších výhod velice příznivá. Podle osobního názoru velvyslankyně lze vše vyřešit, jenom to bude nějakou dobu trvat.

— Dienstbierova návštěva Moskvy

11. Po ukončení diskuse o bilaterálních otázkách se velvyslankyně dotázala, jak proběhla 20. prosince Dienstbierova návštěva v Moskvě. Dienstbier odpověděl, že jednání bylo zatím pouze předběžné, ale proběhlo ve velice otevřené atmosféře. Dienstbier a předseda vlády Čalfa strávili hodinu s předsedou sovětské vlády Ryžkovem, a potom se Čalfa sešel zvlášť s Gorbačovem a Dienstbier se Ševardnadzem.

12. Dienstbierovo jednání se sovětským ministrem zahraničních věcí bylo neformální. Jak řekl, Ševardnadze víceméně přijal stanovisko Československa, totiž že by sovětské jednotky měly z Československa odejít. Dienstbier má pocit, že bilaterální jednání o této otázce, jež by se podle dohody obou stran měly konat v první polovině ledna, budou probíhat dobře. Jednání se budou týkat politických, vojenských a psychologických účinků přítomnosti sovětských jednotek.³⁴

13. K jednání o sovětských jednotkách však Dienstbier ještě dodal, že by se hodila určitá podpora USA. (Dienstbier při této příležitosti vznesl stejný požadavek jako později při jednání s velvyslancem Woolseym, ref B.) Dienstbier USA v podstatě požádal, aby zvážily nějaký způsob mimo jednání o konvenčních silách v Evropě (CFE) ve Vídni, aby Sověti byli za odsun svých jednotek nějak kompenzováni. Tvrdil, že by se tím zlepšily vyhlídky na jejich brzký odchod a vůbec že by se zlepšilo i všeobecné klima pro jednání o odzbrojení. Velvyslankyně souhlasila, že tento požadavek bude ve Washingtonu tlumočit.

³⁴ | Československý záznam tohoto rozhovoru publikoval Jindřich Pecka v knize Odsun sovětských vojsk z Československa. Dokumenty, Praha 1996, s. 40 až 47.

— Panama

14. Dienstbier řekl, že je mu líto, že mu cesta do Moskvy znemožnila osobně přijmout velvyslankyni v souvislosti s její demarší ohledně zákroku USA v Panamě. Dienstbier předal text oficiálního prohlášení [československého] ministerstva zahraničních věcí o akci USA v Panamě, o níž velvyslanectví podalo zprávu v ref C. Dienstbier vysvětlil, že kritické stanovisko československé vlády k americkému zásahu vycházelo z přísného dodržování principu nevměšování. To chápeme, řekla velvyslankyně, ale doufáme, že až budou známy další skutečnosti, bude československá vláda s to přehodnotit svůj postoj.

— Poznámka

15. Dienstbier byl očividně unaven, trápil ho kašel, ale jinak vypadal zdravě. Některými svými poradci, kterým důvěřuje, jako je např. Rita Klímová, postupně obsazuje klíčová a zámořská zastupitelství. Očekává se – i když se tak doposud nestalo, že budou ve vysokých funkcích na ministerstvu zahraničních věcí nahrazeni představitelé minulého režimu, konkrétně první náměstek Sádovský a náměstek Vacek. (V konverzaci vedené na okraj rozhovoru řekla Klímová, že s nástupem ve Washingtonu nepočítá dříve než v únoru; i když československá vláda včera schválila její jmenování, není si jistá, kdy bude požádáno o akreditaci.)

16. Dienstbier se z Moskvy vrátil teprve před několika dny, a jistě už proto ho otázka sovětských jednotek zaměstnává zvlášť intenzivně. Úspěšné vyřešení této otázky ke spokojenosti československé veřejnosti má pro novou vládu v oblasti zahraniční politiky podle všeho velkou prioritu. Uvítali bychom brzkou reakci ministerstva na Dienstbierův požadavek, která při příštích schůzkách nepochybně znovu přijde na pořad jednání.³⁵

Blacková

35 | Viz dále dokument 116, odst. 3 až 5.

114. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. prosince 1989, 1614Z

Bez omezení

Prague 09016. Prioritní

Věc: Československé prezidentské volby a vztahy s SRN a Rumunskem

1. Souhrn. O vánočním víkendu přinesl deník KSČ *Rudé právo* několik zajímavých článků mimo jiné o nadcházející volbě prezidenta, o založení Strany křesťansko-demokratické a o vztazích se západním Německem a Rumunskem. Konec souhrnu.

— Vnitřní vývoj

2. Představitelé většiny československých politických stran a organizací se sešli u „kulatého stolu“ a jednali především o nadcházející volbě prezidenta, která se má konat 29. prosince.³⁶ Všechny strany se shodly v tom, že jako kandidáta na prezidentský úřad podpoří Václava Havla jakožto „uznávaného představitele českého a slovenského lidu“. Hodlají rovněž podpořit Alexandra Dubčeka do funkce předsedy Federálního shromáždění. Kromě toho byla přijata dohoda týkající se kooptace 23 poslanců do uvolněných křesel ve Federálním shromáždění, donedávna obsazených členy KSČ. Šestnáct z nich bude přiděleno poslancům podporovaným Občanským fórem, pět poslancům navrženým slovenskou Veřejností proti násilí a dvě KSČ. Rozhodnutí dovolit KSČ, aby mezi nové poslance jmenovala dva své zástupce, bylo nečekaným ústupkem učiněným Občanským fórem z „velkomyslnosti a smyslu pro politický realismus“. (Dvacátéčtvrté uvolněné křeslo patřilo ČSL, která si je podržela i nadále.)

³⁶ | Toto čtvrté zasedání „rozhodujících politických sil“ se konalo 22. prosince.

3. Mezi účastníky kulatého stolu byli zástupci Národní fronty, Česko-moravského občanského fóra, Veřejnosti proti násilí, KSČ, KSS, ČSS, ČSL, Demokratické strany, Strany slobody, Strany křesťansko-demokratické, Strany sociálně-demokratické na Slovensku, Celostátního koordinačního výboru stávkujících studentů, Slovenského koordinačního výboru vysokých škol a Socialistického svazu mládeže.

4. Předsednictvo Federálního shromáždění oznámilo, že nově zvolený prezident přednese projev na Pražském hradě 29. prosince ve 12.45 a poté se spolu s poslanci Federálního shromáždění zúčastní slavnostní mše ve Svatovítské katedrále.

5. *Rudé právo* dále přineslo zprávu o oficiálním založení Křesťansko-demokratické strany v čele s Václavem Bendou. Podle Bendy bude Křesťansko-demokratická strana zaujímat pozici pravého středu a bude „důsledně nesocialistická“.

— **Zahraniční vztahy**

6. Československý ministr zahraničních věcí Dienstbier se 23. prosince setkal na hraničním přechodu v Rozvadově s ministrem zahraničních věcí SRN Genscherem, aby zde symbolicky přestřihli drátěné zátarasy oddělující obě země. Genscher pozval Dienstbiera na začátek příštího roku na návštěvu Bonnu a dohodl se s ním, že v každém z obou států budou otevřena kulturní střediska a konzuláty druhé země. Kromě toho budou v zájmu rozšíření hospodářské spolupráce uzavírány dohody o investicích a obě strany budou jednat o možnosti zrušení vízové povinnosti a otevření většího počtu hraničních přechodů. Genscher dále prohlásil, že západní Německo podpoří Československo v jeho žádosti o členství v mezinárodních finančních institucích a o rozšíření kontaktů s EHS. Ministr Dienstbier oznámil, že společná československo-německá komise historiků bude zkoumat dřívější vztahy mezi oběma zeměmi, včetně zacházení s nevinnými československými občany německé národnosti, kteří byli po druhé světové válce odsunuti.

7. Ministr práce Petr Miller, který stojí v čele koordinačního centra pro pomoc Rumunsku, oznámil, že Československo vypravilo do Bukurešti dvě letadla s nákladem zdravotních potřeb první pomoci. Zásilka byla financována z prostředků Národní fronty, která poskytla 10 milionů, Československý červený kříž přispěl třemi miliony korun. Mezitím první náměstek ministra zahraničních věcí Pavel Sádovský odletěl 26. prosince do Bukurešti, aby navázal styky s Frontou národní spásy, poté co československá vláda uznala Frontu národní spásy za jedinou vládu Rumunska.

Blacková

115. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. prosince 1989, 1621Z

Důvěrné

Prague 09020. Ihned

Věc: Demarše o mimořádném zasedání o Panamě předána Československu

Ref: State 408890³⁷

Pracovníci velvyslanectví USA předali 27. prosince vedoucímu odboru pro USA na ministerstvu zahraničních věcí Wodeckimu, nejvyššímu úředníku, který byl v ten okamžik přítomen, demarši týkající se zvláštního zasedání o Panamě (referenční telegram). Wodecki přislíbil, že námi předložené otázky postoupí příslušným orgánům československé vlády.

Blacková

³⁷ | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

116. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. prosince 1989, 1623Z

Důvěrné

Prague 09023

Věc: Sovětský diplomat o lednových rozhovorech o pobytu sovětských vojsk
v Československu

Ref: (A) Prague 9010³⁸, (B) 9002³⁹

1. Důvěrné – celý text.

— Souhrn

2. Na krátké schůzce, která se uskutečnila 23. prosince na žádost jednoho sovětského informátora, hovořil pracovník velvyslanectví o nadcházejících lednových rozhovorech mezi československou vládou a sovětskými představiteli o zdejším pobytu sovětských vojsk. Náš sovětský informátor nám naznačil, že na programu těchto jednání nebude úplné stažení sovětských vojsk bez ohledu na to, co nám sdělil ministr zahraničních věcí Dienstbier. I když sovětský diplomat odpovídal na naše otázky týkající se tohoto tématu, měli jsme dojem, jako by jej daleko více zajímalo, že Prahu nedávno navštívilo mnoho reprezentantů Kongresu, stejně jako vyhlídka na znovuotevření našeho konzulátu v Bratislavě. Konec souhrnu.

3. Rada sovětského velvyslanectví (Filipov) nesdílí optimistický názor československého ministra zahraničních věcí na brzký odchod sovětských vojsk z Československa, jak ho vyjádřil Dienstbier při svém setkání s velvyslankyní

³⁸ | Dokument 113.

³⁹ | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

23. prosince (ref A). Tentýž informátor ze sovětského velvyslanectví řekl vedoucímu politicko-ekonomické sekce, „že pokud je mu známo“, nedávná návštěva předsedy vlády Čalfy a ministra zahraničních věcí Dienstbiera 20. prosince v Moskvě nic nezměnila na „politické“ úmluvě, že sovětská vojska zde zůstanou jako součást všeobecné evropské rovnováhy sil. Samozřejmě, pokračoval Filipov, že některé vrstvy československé společnosti na to mají odlišný názor a žádají úplné stažení. Hlavním cílem dvoustranných jednání, která se uskuteční v první polovině ledna, bude nalézt zlatou střední cestu mezi tímto názorem politiků a názorem veřejnosti. Noví českoslovenští nejvyšší představitelé v Moskvě, dodal, ocenili chování sovětských vojsk během nedávného politického vývoje, především to, že se nevměšovala do vnitřních záležitostí. Zatímco Filipov nevylučuje, že by z lednových rozhovorů mohl vzejít nový právní základ pro [zdejší] pobyt sovětských vojsk a dokonce určité snížení jejich počtu, předmětem těchto jednání nebude jejich úplné stažení.⁴⁰

4. To byla Filipovova odpověď na otázky pracovníka velvyslanectví. On sám pak působil dojmem, že se spíše zajímá, jaké úmysly má vláda USA, pokud jde o znovuotevření konzulátu v Bratislavě, a co měla znamenat návštěva tak velkého počtu členů Kongresu v Praze. Filipov poznamenal, že viděl zprávu v místním tisku, v níž se píše, že ministr zahraničních věcí Dienstbier a předseda slovenské vlády Čič projednávali otázku otevření amerického (a kanadského) konzulátu v hlavním městě Slovenska. Pracovník velvyslanectví odpověděl, že s otázkou znovuotevření našeho konzulátu v Bratislavě skutečně přišli sami Čechoslováci. My tento návrh stále ještě zvažujeme. Zřejmě má na tom eminentní zájem slovenská strana, a pravděpodobně právě to se za oněmi zprávami v tisku skrývalo. Řekli jsme dále, že veliký počet návštěvníků souvisí se zdejším dramatickým politickým vývojem a s tím, že vánoční prázdniny Kongresu byly pro parlamentáře vítanou příležitostí, aby mohli zdejší události sledovat z první ruky.

— Komentář

5. V přístupu k nadcházejícím lednovým rozhovorům je mezi Dienstbierem a Sověty zásadní rozdíl, pokud to, co říká Filipov, přesně odráží sovětské stanovisko. Dienstbier zařadil na program jednání úplný odchod, Sověti naproti tomu nikoli. Dienstbier žádá, aby americká vláda na těchto jednáních nějakým

40 | Nicméně byla v této věci polistopadová československá diplomacie úspěšná. V průběhu schůzky Václava Havla a Michaila Gorbačova v Moskvě byla 26. února 1990 podepsána Dohoda mezi vládami ČSSR a SSSR o odchodu sovětských vojsk z Československa, která stanovila termín pro ukončení úplného „odchodu“ sovětských vojsk 30. červen 1991. Srv. Pecka, Jindřich: *Odsun sovětských vojsk z Československa*. Dokumenty, Praha 1996, s. 110.

způsobem podpořila československé stanovisko (referenční telegramy), což je zjevným pokusem překlenout tento rozdíl a odpovědět na sovětské argumenty, že odchod jejich vojsk by byl jednostrannou změnou rovnováhy Východ-Západ, která by od Západu vyžadovala odpovídající vstřícný krok.

Blacková

117. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 27. prosince 1989, 1628Z

Bez omezení

Prague 09025

Věc: Druhá demonstrace před pražským velvyslanectvím USA proti intervenci Spojených států v Panamě (22. prosince)

Ref: Prague 08979⁴¹

— Souhrn

1. Demonstrace následující po protestu 21. prosince před pražským velvyslanectvím USA (viz referenční telegram), se konala 22. prosince odpoledne 1989. Cílem demonstrace bylo opět protestovat proti americké intervenci v Panamě. Nebyly zaznamenány žádné škody ani násilí. Konec souhrnu.

2. Shromáždění lidí na demonstraci 22. prosince bylo již na první pohled menší než to, které se konalo den předtím. Počet účastníků se odhaduje přibližně na polovinu všech demonstrantů z 21. prosince, tedy kolem 60 lidí. Demonstrace se pravděpodobně zúčastnili z valné části Latinoameričané, z nichž většinu zřejmě tvořili vysokoškoláci. Osoby, které jsme oslovili 22. prosince, byly poněkud nepřátelštější a méně ochotné sdělit svou totožnost a národnost než ty, které se tu shromáždily den předtím.

3. Protestní akce byla zahájena ve 14.15 malou skupinkou, začátek byl velmi špatně organizován. Až do třetí hodiny odpoledne přicházeli další účastníci, poté byla demonstrace zahájena a trvala přibližně jednu hodinu. Zaznívalo organizované skandování hesel „Yankee go home“, „Ruce pryč od Panamy“

41 | Dokument 106.

a nelichotivé výkřiky na adresu prezidenta Bushe. Veškerá skandovaná hesla byla ve španělštině, což je jazyk, kterému v Československu příliš mnoho lidí nerozumí.

4. Demonstranti měli mnoho transparentů, od nápisů až po plakáty, některé s lebkou a zkříženými hnáty, jiné s hesly „Yankee go home“ a „Pryč z Panamy“. Několik nápisů bylo v angličtině, několik bylo obscénních.

5. Demonstranti odmítli nabídku, aby se sešli s delegací pracovníků velvyslanectví nebo předložili petici, popř. sepsali své požadavky. Tvrdili, že chtějí-li s nimi úředníci velvyslanectví hovořit, mohou vyjít na ulici k nim. Neměli se k tomu, aby si zvolili zástupce, kteří by šli na velvyslanectví.

6. Česká policie (VB) byla daleko vzadu za demonstranty a čas od času přišla udržovat volný průjezd na vozovce. Naštěstí to většinou stačilo, aby bylo možno po ní projet a aby byla zajištěna vzdálenost třiceti kroků mezi předním vchodem velvyslanectví a shromážděnými demonstranty. Několik řidičů českých automobilů odmítlo zpomalit kvůli demonstrantům, kteří si stoupli do vozovky. VB by byla mohla působit účinněji, kdyby její příslušníci na sobě měli uniformy, avšak měla zřejmě příkaz příliš na sebe neupozorňovat.

7. Jak čeští chodci, kteří procházeli kolem, tak i projíždějící řidiči demonstranty buď ignorovali nebo se usmívali na strážné ve vratech velvyslanectví. Než se demonstrace rozešla, přilepilo několik jejích účastníků, kteří se nacházeli blízko vchodu do velvyslanectví, na jednu stranu budovy velvyslanectví papírový plakát; veliký počet plakátů byl nalepen na ohradu staveniště na protější straně ulice.

8. Po demonstraci řekli studenti, že půjdou ještě k britskému velvyslanectví protestovat proti proamerickému postoji, který zaujala britská vláda. Když odcházeli, slíbili, že se vrátí, avšak nesdělili žádné datum ani hodinu.

9. Pět minut po jejich odchodu byly papírové letáky ze zdi velvyslanectví a z ohrady odstraněny. Při demonstraci naštěstí nebylo použito sprejů.

Blacková

118. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 28. prosince 1989, 1445Z

Pro interní potřebu
Prague 09048

Věc: Setkání senátora Levina a člena Kongresu Lukense s představiteli
Občanského fóra

1. Pro interní potřebu – celý text.
2. Souhrn. Představitelé Občanského fóra informovali 22. prosince senátora Carla Levina a člena Kongresu Donalda Lukense o současné ekonomické a politické situaci v Československu. Mluvčí Občanského fóra hovořili rovněž o současném stavu organizačních snah Občanského fóra i o tom, jak by vláda USA mohla Občanskému fóru a Československu pomoci. Konec souhrnu.
3. Americký senátor Carl Levin a člen Sněmovny reprezentantů Donald (Buz) Lukens se 2. prosince v Praze setkali s představiteli Občanského fóra. Přítomni byli tito mluvčí Občanského fóra: Jan Urban, Martin Palouš, Tomáš Vrba a Michal Dymáček. Představitelé Občanského fóra zopakovali rozbor současné hospodářské a politické situace v Československu, kterou přednesli již během předchozích návštěv delegací Kongresu (Prague 8852⁴², 8749⁴³ a 8415)⁴⁴.
4. Představitelé Občanského fóra také krátce popsali současné organizační snahy Občanského fóra. Občanské fórum má nyní okolo 1200 místních organizací. Koordinační centrum pražské organizace Občanského fóra se pokouší vybudovat horizontální strukturu, která by koordinovala činnost jednotlivých místních organizací Občanského fóra. (Poznámka: Z komentáře jasně vyplý-

42 | Dokument nebyl dosud zpřístupněn.

43 | Dokument 90.

44 | Dokument 70.

vá, že pravomoci v rámci Občanského fóra stále ještě nejsou jasně definovány. Jeden ze zdrojů blízkých Občanskému fóru řekl pracovníkovi velvyslanectví, že Michal Dymáček, který Občanské fórum zastupuje v Brně, byl na setkání se senátorem Levinem a členem Kongresu Lukensem pozván právě proto, aby se brněnská organizace přesvědčila, že je pevnou součástí Občanského fóra. Konec poznámky.)

5. Představitelé Občanského fóra rovněž nastínili nejaktuálnější způsoby, jak by vláda USA nebo americký soukromý sektor mohly Občanskému fóru pomoci. Občanské fórum potřebuje pomoc zejména v technické a vzdělávací oblasti. Technickou pomocí Občanské fórum rozumí například kopírovací přístroje, faxy a počítače. Konkrétní pomoc v oblasti vzdělávání by představovaly informace o demokratickém politickém procesu, zejména o volbách a politických kampaních. Představitelé Občanského fóra dále uvedli, že mají zájem na prohlubování kontaktů s nevládními organizacemi.

6. Co se týče potřeb Československa jako celku, kladou představitelé Občanského fóra důraz také na „vzdělávání“. Občanské fórum se domnívá, že je důležité, aby českoslovenští studenti měli možnost studovat v zahraničí a aby Československo navštěvovali američtí experti a přednášeli tu. Občanské fórum je rovněž přesvědčeno o důležitosti vyučování angličtině. Představitelé Občanského fóra závěrem opět zdůraznili význam znovuotevření konzulátu v Bratislavě.

Blacková

119. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Prague, 29. prosince 1989, 1542Z

Pro interní potřebu

Prague 09090. Ihned

Věc: Pražská demonstrace proti intervenci USA v Panamě

Ref.: (A) Prague 08979⁴⁵, (B) Prague 09025⁴⁶

1. Souhrn: Malá skupinka lidí, kteří vypadali a hovořili jako lidé z Latinské Ameriky, se sešla 27. prosince 1989 před americkým velvyslanectvím v Praze. Bylo to pokračování jejich předchozích demonstrací z 21. a 22. prosince. Viz referenční telegramy. Konec souhrnu.

2. Kolem 15 hodin 27. prosince 1989 se na ulici před velvyslanectvím objevilo asi 10 osob latinskoamerického typu. Předpokládáme, že to byla část probíhajících protestů lidí z Latinské Ameriky proti intervenci USA v Panamě. Tyto osoby postávaly přibližně půl hodiny v neorganizovaném hloučku. Čas od času se k nim přidávaly další malé skupiny o pěti až šesti lidech. Asi polovina z nich byla v jednu chvíli požádána příslušníkem VB na ulici o prokázání totožnosti.

3. Jak se čas v tento studený a vlhký den posouval kupředu, bylo zřejmé, že jejich úsilí bude zmařeno počasím. Skupina 18 nebo 19 lidí se rozšiřovala o další účastníky, až se jejich počet ustálil na 30. Poté, s příchodem 16. hodiny, asi tucet lidí odešel, zjevně odrazen počasím a nízkou účastí. Nakonec se někdo pokusil protest organizovat a po 5 minutách skandování a vykřikování sloganů opustili všichni vozovku.

45 | Dokument 106.

46 | Dokument 117.

4. Tato demonstrace neměla žádné zjevné vedení ani organizaci. Neměli žádné transparenty ani plakáty. Ani se nepřiblížili ke vchodu do budovy. Celkem vzato to byla smutná podívaná.

5. Jelikož skupina přišla bez předchozího ohlášení, byla vozidla velvyslanectví zaparkována na ulici a američtí zaměstnanci velvyslanectví měli svá soukromá vozidla zaparkovaná na vyhrazených parkovacích místech. Všichni zaměstnanci velvyslanectví dostali možnost si svá soukromá vozidla přeparkovat a na začátku byla úřední vozidla ponechána na ulici pod dohledem otočné teleskopické televizní kamery sledované strážní jednotkou velvyslanectví. Protestující se nepokusili ohrožovat úřední ani soukromá vozidla. Když se skupina rozrostla asi na 30 osob, byla úřední i soukromá vozidla odklizená z ulice. Demonstranti na řidiče, americké i místní, při přemísťování vozidel nepokřikovali ani je jinak neobtěžovali.

6. Jedinou potěšující pozoruhodností při této příležitosti byl aktivnější zásah příslušníků VB, kteří zběžně kontrolovali průkazy některých demonstrantů a byli uniformovaní; to pomáhá. Navíc, když pracovník zajišťující bezpečnost velvyslanectví (RSO) vyšel na ulici, příslušník VB se usmál a přátelsky zamával, čehož si demonstranti všimli.

7. Budoucnost. Velvyslanectví je toho názoru, že může dojít k dalším demonstracím, jejichž frekvence a počet účastníků bude záviset na dvou faktorech, na počasí a na událostech v Panamě.

Blacková

V

ZÁVĚREČNÝ AKT NENÁSILNÉ REVOLUCE

Volba Václava Havla prezidentem 29. prosince je dovršením první fáze československé „pokojné“ revoluce. [...] Havlovo zvolení symbolicky utvrzuje obyčejné Čechy a Slováky v přesvědčení, že zdejší demokratický proces je nezvratný a že svobodné volby jsou zaručeny. Následující fází této revoluce bude institucionalizace politických reforem.

Prague 09083, 29. prosince 1989

120. Telegram velvyslanectví USA v Československu ministerstvu zahraničních věcí USA

Praha, 29. prosince 1989, 1200Z

Důvěrné

Prague 09083

Věc: Volba Havla prezidentem uzavírá první fázi československé pokojné revoluce

Ref: Prague 8931¹

1. Důvěrné – celý text.

— Souhrn

2. Volba Václava Havla prezidentem 29. prosince je dovršením první fáze československé „pokojné“ revoluce. Jeho zvolení bylo zpečetěno politickou dohodou Občanského fóra, která přiřkla jeho hlavnímu rivalovi, Alexandru Dubčekovi, funkci předsedy Federálního shromáždění. Havlovo zvolení symbolicky utvrzuje obyčejné Čechy a Slováky v přesvědčení, že zdejší demokratický proces je nezvratný a že svobodné volby jsou zaručeny. Následující fází této revoluce bude institucionalizace politických reforem. Důležitou otázkou v tomto procesu bude návrh nového volebního zákona, který bude pravděpodobně založen na principu poměrného zastoupení. To je volební systém odpovídající československým politickým tradicím a pravděpodobně ponechá ve hře jak komunisty, tak i veliký počet nově vzniklých menších stran. Budoucnost Občanského fóra a Havla po volbách v létě nebo na podzim roku 1990 je nejasná. Fórum sice prohlašuje, že po těchto volbách hodlá „zmizet ze scény“, možná však sehraje určitou roli při vytváření budoucí politické koalice. Havel

1 | Dokument 103.

se zavázal, že po svobodných volbách z prezidentského úřadu odejde. Avšak dnes se zdá být pravděpodobné, že kdyby se rozhodl nově zvolený parlament požádat, o plný pětiletý prezidentský mandát, bylo by pro poslance těžké mu to odmítnout. Konec souhrnu.

3. Dramatik Václav Havel, aktivista na obranu lidských práv a nyní politik, byl 29. prosince zvolen prezidentem Československa na mimořádném zasedání Federálního shromáždění, které se konalo na Pražském hradě. Havlovo zvolení bylo jisté již déle než týden, avšak dnešní událost, včetně slavnostní mše v katedrále sv. Víta a projevu nového prezidenta z hradního balkónu, bude mít důležitý psychologický účinek. Měl by přesvědčit obyčejné Čechoslováky, že demokratický vývoj v zemi je nyní již nezvratný.

4. Havlovo zvolení prezidentem završuje první fázi šest týdnů trvajících „pokojné“ revoluce v Československu. V této fázi byl systém postupně zbaven zdiskreditovaného komunistického vedení, které zastávalo tvrdou linii. Tento generální úklid byl proveden na všech úrovních společnosti. Minulý týden například zasáhl i malou českou Židovskou obec, která poprvé po mnoha desetiletích obec svobodně zvolila své vlastní vedení; v čele obce opět stanul všemi respektovaný někdejší prezident Dezider Galský.¹

5. Havlovo vítězství má nejenom symbolický, ale i prakticky význam. Prezidentská funkce není v československém [ústavním] systému pouze čestným úřadem. Nový prezident je vrchním velitelem československých ozbrojených sil; svolává Federální shromáždění, aby sestavilo novou vládu; a má rozsáhlé pravomoci, co se týče jmenování do funkcí a vyhlášení amnestie. Havel jako prezident je považován za záruku toho, že demokratické reformy budou pokračovat a že volby v příštím roce budou svobodné.

6. I když někteří lidé prezidentskou kampaň kritizovali jako zbytečné plýtvání energií Občanského fóra na úkor mnohem podstatnějších reforem, zdá se, že to byla úspěšná zkouška zdatnosti jak OF, tak i Havla samého na politickém kolbišti. Nový prezident učinil posun od čistě morální autority k politikovi, aniž zjevně ztratil na popularitě. Občanské fórum předvedlo, že navzdory oddalovacím taktikám komunistů, včetně návrhu, aby se zvolení československého prezidenta konalo přímou volbou, je schopno ovlivňovat veřejnost, aby s ním sdílela týž názor. Dosáhlo kompromisu, který vyšel vstříc citlivosti Slováků tím, že byl prezidentskému kandidátovi Alexandru Dubčekovi nabídnut úřad předsedy Federálního shromáždění (Dubček byl zvolen 28. prosince), a získalo ostatní politické síly, aby podpořily Havla.

7. S Havlem jako prezidentem se nyní může Občanské fórum soustředit na druhou etapu revoluce: na institucionalizaci demokracie. V podstatě jde o nastolení právního rámce na ochranu lidských práv a umožnění svobodných vo-

2 | Dezider Galský se stal předsedou Rady židovských obcí.

leb, později o vypracování nové ústavy. Jak je uvedeno v novém vládním programu (referenční telegram), budou tyto politické reformy příštího půl roku ze všeho nejdůležitější. Ukolem Občanského fóra v tomto procesu bude dovést veřejnost ke shodě v pohledu na nejdůležitější politické problémy, které tento program bude řešit, především na nový volební zákon.

8. Vláda a Občanské fórum zvolily pragmatický, neideologický přístup k tomuto úkolu. Ukázaly připravenost ke kompromisům dokonce i tehdy, když by veřejné mínění možná podpořilo méně smířlivý postoj. Jako dobrý příklad může posloužit nedávné rozhodnutí postoupit komunistům dvě z 24 křesel Federálního shromáždění, uvolněných po odchodu zdiskreditovaných poslanců. Zástupci Občanského fóra nám řekli, že chtějí ponechat komunisty „ve hře“. Tento konsenzuální přístup a zvýšení počtu nových stran (při posledním sčítání jich existovalo 14 a jejich počet stále stoupá) mluví pro zachování československé politické tradice poměrného zastoupení v novém volebním zákoně.

9. Datum konání voleb do Federálního shromáždění ještě nebylo stanoveno. Původně se myslelo, že se musí uskutečnit v polovině roku 1990 (červen – červenec), avšak nyní nám představitelé Občanského fóra řekli, že to ještě zvažují. Letní měsíce, kdy většina Čechoslováků odjíždí na své chaty na venkově, není pro volební kampaň nejlepší dobou. Dnes převládá názor, že by se volby měly odložit na začátek podzimu.³

10. Většina zdejších pozorovatelů je ochotna o povolební politické scéně mluvit pouze velice všeobecně. Příliš mnoho faktorů zůstává nejasných, včetně toho, čím se hodlá stát samotné Občanské fórum. Představitelé Fóra nyní odmítají myšlenku, že by se přeměnili v politickou stranu. Fórum si sice stanovilo, že sestaví společnou kandidátku pro volby 1990, jeho oficiálním cílem však zůstává po volbách zaniknout. Mnozí se obávají, že jinak by se Fórum mohlo stát demokratickým protějškem bývalé KSČ a hrát „vedoucí roli“ ve společnosti v takové míře, že by udusilo její nezávislé politické iniciativy.

11. Takováto sebedestrukce Občanského fóra předpokládá, že zárodky politických stran, které nyní vznikají, dokáží vyplnit politické vakuum, které toto hnutí po sobě zanechá. Je nepravděpodobné, že by se to odehrálo hladce. Přes námitky svých členů by Fórum pravděpodobně mělo přežít volby a mělo by sehrát důležitou roli v budování koalice všech malých stran, které se vytvářejí nalevo i napravo od politického středu. Občanské fórum nemá dosud jasno, jaká by tato role měla přesně být.

12. Sám Havel stále odmítá, že by jeho politická role po jeho dnešním zvolení byla více než jen dočasná. Slíbil, že jakmile se uskuteční svobodné volby, podá demisi. Jeho cílem je, jak říká, vrátit se ke psaní a k divadlu. Avšak to, jak hladce vstoupil do politického života, nás vede k domněnce, že by v prezidentské

3 | Volby se konaly 8. a 9. června 1990.

funkci mohl najít zalíbení, takže by pak pro něj bylo těžké z ní odejít. Z dnešního pohledu nám připadá spíše pravděpodobné, že kdyby po volbách vyslovil přání vystřídat sama sebe s plným pětiletým mandátem, nebylo by pro nové Federální shromáždění snadné jeho přání nevyhovět.

Blacková

Rejstřík

A

Abelovičová, Anna 194
Adam, Milan 252
Adam-Schwaetzerová, Irmgard 8, 9
Adamec, Ladislav 19, 25, 31, 32, 46, 49, 66,
67, 68, 69, 72, 73, 76, 77, 78, 113, 117, 118,
122, 123, 125, 126, 127, 132, 133, 134, 135,
136, 137, 139, 140, 141, 148, 149, 152, 153,
154, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 171, 178,
179, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 191,
195, 196, 197, 198, 201, 208, 210, 214, 215,
219, 222, 223, 224, 225, 226, 243, 247, 251,
253, 254, 258, 259, 265, 267, 268, 270, 273,
277, 281, 283, 285, 315, 321, 322, 337, 338,
339
Alexander, Andrew 95
Algayer, Jaromír 224
Anežka Česká 22, 26, 56, 141, 160
Apple Jr., W. R. 128
Arias, Tony 256

B

Bachár, Štefan 308
Baker, James 12, 16, 48, 51, 52, 56, 84, 257,
342
Baklanov, Oleg 116
Barčák, Andrej 224, 271
Bartončík, Josef 208, 212, 226, 284
Bartoška, Jiří 133, 134
Baťa, Tomáš 300
Batra, Libor 141, 150
Battěk, Rudolf 38
Baudyš, Antonín 212, 252
Bělousov, Boris 32, 116
Benda, Břetislav 166, 167
Benda, Václav 244, 347
Beneš, Eduard 120
Bernický, A. viz Pernický, Antonín
Biřak, Vasil 126, 156, 208, 209, 245, 269, 322,
337, 339
Blacková 7, 10, 17, 21, 27, 29, 30, 36, 38, 42,
44, 47, 50, 57, 60, 63, 65, 69, 71, 73, 76, 79,
80, 82, 93, 95, 98, 100, 102, 104, 107, 111,
116, 118, 121, 124, 129, 131, 135, 138, 142,

144, 146, 150, 151, 158, 162, 169, 171, 173,
180, 182, 185, 227, 233, 237, 240, 245, 248,
250, 252, 255, 262, 264, 271, 275, 277, 280,
286, 287, 289, 292, 294, 305, 306, 307, 309,
310, 316, 320, 323, 326, 327, 328, 329, 331,
335, 336, 340, 345, 347, 348, 351, 353, 355,
357, 364

Blacková, Shirley Temple 4, 11, 86
Blahož, Josef 128
Blanár, Michal 194
Blažej, Antonín 283
Boček, Jaroslav 252
Böhm, Tibor 23
Bok, John 55, 98, 137
Bratinka, Pavel 218
Brežněv, Leonid 184, 328, 339
Bronfman, Edgar 72, 73
Brůžek, Antonín 216
Burešová, Dagmar 252
Burský, Oldřich 270, 332
Bush, George 130, 136, 342, 353
Butturiniová, Paula 91, 95

C

Ceașescu, Nicolae 71, 331
Cibulka, Petr 16, 161, 179
Cibuzar, Václav 212
Cirbes, Vladimír 194
Císař, Čestmír 277, 320
Conover, Bruce 91, 95

Č

Čalfa, Marian 181, 187, 224, 225, 258, 259,
265, 267, 268, 269, 270, 281, 285, 298, 305,
317, 318, 319, 320, 336, 344, 350
Čarnogurský, Ján 16, 22, 23, 37, 38, 56, 61,
143, 144, 161, 179, 187, 189, 201, 202, 254,
259, 265, 267, 268, 270, 334, 336
Čebiš, Vladimír 39, 40, 41, 42, 46
Černík, Oldřich 214, 217
Černý, Jiří 212
Češka, Zdeněk 245
Čič, Milan 270, 285, 343, 350
Čížek, Josef 155, 166, 167

Čmolík, Otto 322
Čuba, František 167, 274, 334, 335

D

Dedera, Viktor 179, 280, 304
Delors, Jacques 319
Demikát, Ján 308
Devátý, Stanislav 16, 22, 23, 216, 278, 280, 335
Dienstbier, Jiří 187, 201, 202, 205, 249, 251,
259, 267, 269, 270, 272, 287, 288, 297, 298,
299, 300, 305, 341, 342, 343, 344, 345, 347,
349, 350
Dlouhý, Vladimír 246, 259, 267, 268, 269, 270,
282
Doležal, Bohumil 137
Dubček, Alexander 15, 19, 62, 89, 92, 98, 138,
143, 144, 145, 149, 158, 159, 160, 164, 172,
184, 185, 188, 200, 205, 206, 207, 209, 214,
265, 267, 277, 281, 285, 320, 330, 346, 361,
362
Dubček, Alexandr 270
Dubský, Jakub 179
Dus, Jan 140
Dušek, David 98, 104, 138
Dvořák, Ladislav 223, 224, 271
Dyba, Karel 281
Dymáček, Michal 354, 355

E

Eagleburger, Lawrence 290, 296
Edwards, Don 311, 312, 313, 314
Evans, Gareth 305

F

Fernický, Antonín. viz Pernický, Antonín
Filipov, Vasilij 18, 19, 20, 338, 349, 350
Fischer, Oskar 8
Foglietta, Thomas 287, 288
Foglietta, Thomas Michael 287
Fojtík, Jan 4, 35, 36, 85, 86, 89, 92, 93, 105,
106, 123, 126, 128, 152, 154, 245, 322, 339
Forst-Battaglia, Jakub 264
Fremr, Josef. viz Römer, Josef
Fričar, Jan 212
Friedman, Milton 203, 240

G

Gabal, Ivan 24, 202, 218, 220, 272, 273
Galský, Dezider 362

Galuška, Miroslav 19
Gati, Charles 36
Gelb, Bruce L. 35, 36
Genscher, Hans-Dietrich 8, 56, 347
Gephardt, Richard 342
Gerasimov, Genadij 110
Goňko, Ivan 308
Gorbačov, Michail 14, 15, 21, 39, 41, 47, 74,
76, 105, 106, 115, 128, 130, 136, 172, 173,
192, 205, 234, 237, 312, 344
Gottwald, Klement 120, 171

H

Hagel, Rolf 32
Hájek, Josef 293, 294
Haman, Josef 156, 166
Hanák, Stanislav 212, 284
Hanus, František 126, 156, 167
Hauptmann, Petr 179, 280, 304
Hautman, M. viz Hauptmann, Petr
Havel, Ivan 202, 203, 272, 313
Havel, Václav 22, 25, 75, 90, 97, 98, 101, 102,
130, 131, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 145,
146, 149, 159, 160, 161, 164, 168, 179, 187,
190, 200, 201, 203, 204, 242, 244, 247, 254,
255, 258, 260, 261, 265, 267, 270, 273, 275,
276, 277, 283, 285, 286, 301, 312, 317, 320,
322, 330, 331, 334, 339, 342, 346, 361, 362,
363
Havlová, Dagmar 313
Havlová, Olga 75
Hawkins, Yusuf 11, 12
Hegenbart, Rudolf 183, 312, 313, 340
Heneš, Karel 301
Herbits, Stephen 72
Herman, Vladimír 156, 166
Hoffmann, Karel 123, 126, 152, 154, 155, 245,
339
Hoch, Ondřej 179, 280, 304
Hojer, Petr 252
Horáček, Michal 123, 134, 146, 162, 187, 203
Horálek, Milan 315
Horčík, Zdeněk 293
Hornblow, Michael 10, 11, 12, 45, 51, 52, 54,
55, 58, 59, 84, 257, 281
Horský, Milan 293
Hoření, Zdeněk 142, 154, 156, 157, 167, 307
Houštecký, Miroslav 12, 15, 52, 59, 89, 93,
257, 262, 295, 296
Hrabal, Bohumil 25
Hrabica, Zdeněk 302
Hrazdára, Antonín 252

Hrivnák, Pavol 31, 143, 154, 224
Hromádka, Josef 223, 224, 270
Hruška, Milan 134
Husák, Gustáv 24, 46, 49, 123, 127, 152, 154,
155, 165, 188, 198, 207, 208, 215, 216, 222,
226, 248, 259, 260, 265, 267, 269, 273, 276,
278, 279, 281, 322, 339
Húščava, Miroslav 155, 166, 167

Ch

Chafee, John Hubbard 218
Chruščov, Nikita 19

I

Indra, Alois 47, 123, 125, 126, 127, 152, 154,
188, 209, 226, 245, 276, 339

J

Jakeš, Miloš 4, 18, 21, 31, 32, 45, 46, 49, 50,
72, 89, 90, 92, 96, 98, 105, 106, 107, 109,
120, 123, 125, 126, 127, 128, 132, 133, 134,
139, 140, 142, 148, 152, 154, 156, 164, 165,
226, 236, 245, 255, 258, 261, 281, 283, 284,
303, 322
Janák, Ignác 126, 155, 166, 167, 184, 308
Janků, Vladimír 10, 11, 72
Jansen, Marcel 187, 243
Javorský, Štefan 179, 216
Jelínek, Jiří 179, 216
Ježek, Tomáš 218
Jičínský, Zdeněk 179, 187, 201, 202, 203, 215,
242, 247
Jirous, Ivan 161
Johanes, Jaromír 12, 16, 20, 31, 32, 51, 52, 53, 56,
59, 72, 222, 223, 224, 225, 258, 261, 300
Johnson, Ralph 257
Juhász, Štefan 194
Juliš, Karel 32

K

Kabrhelová, Marie 245
Kacejová, Beáta 194
Kaňa, Josef 251
Kantůrek, Jiří 202, 203
Kantůrková, Eva 203
Kašík 108
Kaufman, John 95
Keller, Michael 304
Kemr, Josef 146

Kerrey, Joseph Robert 332, 333, 334
Kimmitt, Robert Michael 282
Kincl, František 123, 168, 223
Kissinger, Henry 36
Klaban, Vladimír 146
Klaus, Václav 136, 137, 146, 161, 187, 201, 202,
203, 238, 239, 243, 246, 247, 248, 259, 267,
269, 271, 272, 282
Klener, Pavel 252
Klíma, Ivan 333, 334
Klíma, Martin 187, 244
Klímová, Rita 137, 161, 201, 202, 204, 205,
342, 345
Knotek, Ivan 114, 125, 126, 155, 156, 166, 167
Kocáb, Michael 123, 134, 146, 187, 204, 215,
243, 272
Kočí, Vladan 179, 216
Kohout, Pavel 300
Kokoř, Vítězslav 179, 216
Komárek, Valtr 171, 179, 185, 192, 200, 204,
215, 238, 239, 243, 246, 247, 265, 267, 268,
269, 270, 315, 329, 332, 333, 336
Kořínková, Květoslava 224, 271
Kozák, Milan 31
Kožešníková, Hana 167
Kožušník, Rudolf 83
Krejčí, Oskar 187, 243
Krenz, Egon 105, 107, 108, 110, 126, 128
Krumnikl, Antonín 222, 226
Křižan, Jiří 25, 200, 204, 215
Kubišová, Marta 25
Kučera, Bohuslav 132, 133, 142, 161, 187, 188,
226, 260
Kukrál, Stanislav 252, 283
Kulawiec, Bronislav 59, 64, 68, 77, 78, 80,
263, 264
Kundera, Milan 25
Kupec 35
Kupová, Pavlína 134
Kusý, Miroslav 16, 22, 37, 56, 61, 62, 63, 201,
259, 269
Kuzněcov, Marat 172, 173

L

Lenárt, Jozef 32, 155, 156, 161, 163, 164, 166,
245
Lenin, Vladimír 42, 113
Lennon, John 90, 92
Leshner, Richard 295
Levin, Carl 354
Lippman, Walter 41
Liška, Antonín 218, 221

Liška, Otto 155, 156, 167
Litvajová, Elena 194, 308
Lomakin, Viktor 128, 141
Lorenc, Alois 329
Lucas, Ed 91
Lúčan, Matej 127, 150, 223
Lukens, Donald Edgar (Buz) 354
Lukeš, Milan 252
Lukin, Sergej 112
Lušnikov, Oleg 112, 113, 114, 115, 116

M

Macháček, Jiří 179
Malý, Libor 243
Malý, Václav 55, 137, 141, 161, 162, 179, 187,
201, 205, 218
Maňák, Vladimír 61
Mandler, Emanuel 98
Marshall, Tyler 95
Maršík, Lubomír 29, 74, 75, 76
Martinko, Robert 271
Masaryk, Tomáš G. 120, 281, 313
Mašek, Ivan 56
Mazowiecki, Tadeusz 41
Medgyessy, Peter 31
Medveděv, Vadim 106, 128
Meier, Josef 212
Mejstřík, Martin 134, 187, 201, 210
Metzger, Petr 6
Mevald, Josef 155, 156, 167
Michnik, Adam 20
Michovský, Jiří 10, 11, 12, 54, 83, 84, 256, 257
Miller, Petr 169, 187, 201, 254, 259, 269, 271,
272, 273, 315, 316, 347
Mišouň, Petr 252
Mladenov, Petr 128
Mladý, Antonín 166, 167, 169
Mlynář, Zdeněk 184, 185, 201, 205, 214, 217,
242, 273, 289
Mohorita, Vasil 109, 117, 155, 156, 166, 167,
195, 197, 198, 215, 236, 260, 286, 321, 322,
337, 338
Moldan, Bedřich 252
Motyčka, Ludvík 212, 252
Müller, Miroslav 322
Munter, Cameron 256, 281, 295
Murín, Štefan 133

N

Nagler, Gerald 61
Naumann, Pavel 56

Navrátil, Augustin 26
Neduchal, Jan 293
Nehera, Jaromír 31
Němcová, Dana 97
Němcová, Miroslava 155, 156, 167
Němec, Jiří 257, 281, 295, 296
Nemeth, Miklos 32
Neumann, Václav 24
Nidal, Abu 343
Niemczyk, Julian M. 17
Nikodým, Jiří 252
Noriega, Manuel 328

O

Obzina, Jaromír 32, 115, 127, 129, 223
Ondřích, František 31
Opletal, Jan 90, 99
Ortman, Tim 95
Oslzlý, Petr 272

P

Pajerová, Monika 272
Palach, Jan 90, 92, 120, 206
Palme, Olof 97
Palouš, Martin 137, 200, 202, 205, 218, 247,
272, 274, 288, 313, 333, 354
Palouš, Radim 55, 137, 201, 205
Pánek, Šimon 243
Pánová, Renata 179, 216
Pátek, Vladimír 34
Pavel, Miroslav 28, 29, 165, 184, 187, 217
Pázler, Viktor 168
Pell, Clairborn 218, 274
Pernický, Antonín 179, 304
Petrincová, Valéria 167
Pinc, František 223, 224, 271
Pitaš, Stanislav 179, 216
Pithart, Petr 55, 215, 242, 244, 247, 272, 273,
274
Pitra, František 46, 98, 148, 154, 155, 168, 224,
244, 251, 270
Podlena, František 224, 271
Ponická, Hana 61, 62
Popely, Gyula 259
Porybný, Zdeněk 307
Pospíchal, Petr 137, 202, 205
Primakov, Jevgenij 40
Průša, Ivan 329
Pružinec, Milan 194
Pulz, Stibor 43, 44

R

Reichel, František 212, 213, 223, 224, 270
Reiner, Rudolf 312
Ridgwayová, Rozanne L. 60
Rohlíček, Rudolf 155, 226
Römer, Josef 280, 304
Roth, Viliam 224
Ruml, Jan 24, 134
Ruml, Jiří 16, 23, 25, 56, 82, 134, 161
Runger, Detlev 30
Russell, Theodore E. 11, 189, 193, 199, 206,
209, 211, 217, 221, 300, 302, 304
Rybár, Štefan 194
Rychlík, Ivan 52, 59, 342
Ryžkov, Nikolaj 344

S

Sádovský, Pavel 16, 53, 310, 345, 347
Sacher, Richard 212, 213, 215, 271
Sachs, Jeffrey 114
Sarbanes, Paul 218
Scanlan, Jack 39, 40
Sedlák, Jaromír 183, 184, 185, 312, 313
Sedlák, Otto 329
Seifert, Jaroslav 25
Seitz, Raymond G. H. 12, 52, 58, 59, 60, 84,
256, 291
Selecký, Anton 61
Selin, Ivan 290
Servus, Bohumil 212
Schifter, Richard 11, 59, 64, 65, 83, 84
Schneier, Arthur 11
Schuster, Rudolf 194
Schwarz, Michael 95
Singer, Israel 72
Skácel, Petr 263
Sobotka, Jiří 314, 315
Sokol, Jan 231
Spáčil, Dušan 314, 315
Stalin, Josef 71
Stank, Jozef 261
Stárek, František 16, 82, 161
Stejskal, Jan 31, 224
Sticha 295
Strojev, Jegor 32
Sudhoff, Jürgen 9
Suchý, J. 304
Svoboda, Bohumil 102, 212
Swihart, James W. 12

Š

Šabatová, Anna 97
Šachnazarov, Georgij 128
Šalgovič, Viliam 194, 308
Šalíng, Ondrej 155, 156, 166, 167, 194
Šebek, Alfréd 224
Šedivý, Jaroslav 179, 200, 206
Šedivý, Josef 212
Ševardnadze, Edvard 19, 20, 21, 47, 76, 344
Šik, Ota 185, 204, 300
Šilhán, Věněk 145
Šimečka, Martin 243
Šimečka, Milan 201
Šimuth, Jozef 284
Široký, Ján 308
Škeřík, Ladislav 35, 36, 55
Škoda, Jan 101, 138, 140, 148, 192, 207, 208,
209, 215
Škvorecký, Josef 25
Šlapka, Gejza 194, 308
Šmíd, Martin 97, 100, 103, 104, 107
Štěpán, Miroslav 13, 14, 15, 16, 17, 20, 31, 46,
49, 50, 53, 110, 123, 125, 126, 127, 132,
134, 137, 140, 141, 147, 148, 152, 153, 155,
156, 157, 160, 164, 165, 166, 168, 208, 226,
245, 258, 261, 284, 303, 322
Štěpová, Vlasta 252
Štěrba, Jan 31, 32
Štrougal, Lubomír 33, 46, 140, 148, 149, 166,
183, 209, 214, 217, 339

T

Toman, Miroslav 252
Tomášek, František 22, 26, 132, 133, 135, 140,
147, 150, 160, 221, 304
Tomeš, Igor 315
Trmala, Josef 168
Trojan, Ondřej 146
Tříška, Dušan 238, 239, 240
Turzo, Eugen 308

U

Uhl, Petr 27, 96, 97, 104, 137, 161
Urban, Bohumil 46, 72, 224, 225, 243, 244, 247
Urban, Jan 141, 200, 201, 206, 288, 354
Urbánek, Karel 20, 126, 152, 153, 154, 155, 156,
159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168,
169, 183, 184, 185, 192, 212, 216, 234, 235,
236, 237, 253, 254, 255, 273, 276, 322, 337
Urbánek, Zdeněk 25, 138

V

Vacek, Evžen 58, 59, 60, 64, 73, 83, 84, 256, 345
Vacek, Miroslav 223, 224, 261, 265, 267, 268,
271
Václavík, Milan 3, 147, 148, 245
Válek, Miroslav 166, 167
Vaníček, Zdeněk 52, 53, 54, 59, 60
Venuta, Marek 51, 55
Veselý, Zdeněk 134
Veverka, Ota 179, 216
Vodehnal, Jan 252
Vodrážka, Ladislav 32, 224, 271
Vojtásek, František 304
Vondra, Saša 200, 201, 206, 243
Vrba, Tomáš 354

W

Walters, Vernon A. 9
Warner, John 218
Wendt, Allan 295, 296
Wilkeová, Edith 311, 312, 314
Windsor 295
Wodecki, Pavel 52, 342, 348
Woolsey, James 341, 342, 344

Z

Zachariáš, Mojmír 247
Zajíc, Miroslav 32, 155, 156, 166, 167, 235
Zajkov, Lev 14
Zavadil, Miroslav 123, 126, 148, 155, 157, 160,
163, 164, 166, 301
Zeman, Miloš 24, 49, 50
Zeman, Rudolf 16, 23, 25, 56, 82, 161

Ž

Žák, Jaromír 32, 224
Žalman, Zbyněk 42, 208, 213